Спартакиада здоровья КазАСТ среди профессорско-преподавательского состава и сотрудников

Эстафета

Баскетбол

Настольный теннис

ISSN 2306-5540

ISSN 2306-5540

Ғылыми-теориялық журнал ▪ Научно-теоретический журнал ▪ Scientific-theoretical Journal

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

THEORY AND METHODOLOGY OF PHYSICAL EDUCATION

№4 (62)2020

Спартакиада здоровья КазАСТ среди профессорско-преподавательского состава и сотрудников

Соревнование по футзалу

Спартакиада здоровья КазАСТ среди профессорско-преподавательского состава и сотрудников

Волейбол

Плавание

ISSN 2306-5540

Ғылыми-теориялық журнал
Научно-теоретический журнал
Scientific-theoretical journal

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

THEORY AND METHODOLOGY OF PHYSICAL EDUCATION

№4 (62) 2020

ISSN 2306-5540

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ | ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ | THEORY AND METHODOLOGY OF PHYSICAL EDUCATION

ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ ЖУРНАЛ
НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNAL

№4 (62) 2020
Издается с января 2000 года

Журнал поставлен на учет в Министерстве культуры, информации Республики Казахстан. Свидетельство №13039-Ж от 20.09.2012 года (первичная постановка на учет – №969-Ж от 14 мая 1999 года).

Главный редактор
Закирьянов Кайрат Кайруллинович – доктор педагогических наук, профессор, Президент Казахской академии спорта и туризма (Казахстан)
Заместитель главного редактора
Авсиевич Виталий Николаевич – доктор PhD, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Редакционный совет

Андрущишин Иосиф Францевич – доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)
Бабушкин Геннадий Дмитриевич – доктор педагогических наук, профессор, Сибирский государственный университет физической культуры и спорта (Россия)
Жуманова Алия Султангалиевна – доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)
Кулахметова Гульбарам Амантаевна – доктор PhD, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)
Кулбаев Айбол Тиналович – доктор PhD, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)
Макогонов Александр Николаевич – доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)
Платонов Владимир Николаевич – доктор педагогических наук, профессор, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины (Украина)
Potop Vladimir – Doctor of Science in Physical Education and Sport, Professor of the Ecological University of Bucharest, Romania
Федоров Александр Иванович – кандидат педагогических наук, доцент, Южно-Уральский государственный университет (национальный исследовательский университет), г. Челябинск, Россия
Хаустов Станислав Иванович – доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма (Казахстан)

Учредитель и собственник:
КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА

Адрес редакции:
г. Алматы, пр. Абая, 85
Телефон: 8 (727) 292–68-84

При перепечатке ссылка на журнал «Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. Теория и методика физической культуры. Theory and Methodology of Physical Education» обязательна. Рукописи и фотоснимки не рецензируются и не возвращаются.

Компьютерде беттеген және мұқабасын безендірген
Айша Қалиева

ИБ №14196

Подписано в печать 04.02.2020.
Формат 60x84 $^{1}/_{8}$. Бумага офсетная.
Печать цифровая. Объем 10,8 п.л.
Тираж 500 экз. Заказ №1036.
Издательский дом «Қазақ университеті» Казахского национального университета им. аль-Фараби.
050040, г. Алматы, пр. аль-Фараби, 71. КазНУ.

Отпечатано в типографии издательского дома «Қазақ университеті».

Приказом Комитета по контролю в сфере образования и науки МОН РК № 284 от 24.02.2017 г. научно-теоретический журнал «Теория и методика физической культуры» включен в список изданий для публикаций основных результатов научных исследований. Журнал индексируется в РИНЦ (и.ф. 2019 г.- 0,047). ИМПАКТ-ФАКТОР КАЗБЦ – 0,13 (2018 г.).

МАЗМҰНЫ // СОДЕРЖАНИЕ // CONTENT

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ, СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ САЛАСЫНДА МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ / ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ, СПОРТА И ТУРИЗМА / TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION, SPORT AND TOURISM

Абдрахманова Р.Б., Абсатова М.А., Дошыбеков А.Б., Сүлеймен С.Б.
Болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың әдістемесі 6

Ботагариев Т.А., Кубиева С.С., Федоров А.И., Мамбетов Н., Ведюшкина Д.С.
Особенности реализации методики преподавания спортивных дисциплин теоретического и практического характера в условиях дистанционного обучения 12

Сырлыбаев С.К., Искаков Т.Б., Балтина А.С., Голубева Г.Н.
Специфика организации соревнований по профессиональному боксу в Республике Казахстан 19

Хакимова З.А., Андрущишин И.Ф., Ботагариев Т.А., Кубиева С.С., Мамбетов Н.
Содержание формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры и его эфективность 23

Абдикаримова М.Н., Губаренко А.В., Макогонов А.Н., Имангулова Т.В., Лютерович О.Г.
Системный подход в разработке образовательных траекторий по подготовки специалистов индустрии туризма для экскурсионного обслуживания 32

Rusanov V.P., Uanbayev E.K., Yeskaliyev M.Z., Doshybekov A.B.
The main areas of increasing the quality of education of specialists in the field of physical education and sport 41

Бримкулова А.Д., Кулбаев А.Т., Алмекеева И.С.
Инклюзивтік білім берудің негізгі шарты – болашақ спорт педагогтарының кәсіби құзыреттілігі 45

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ МЕДИЦИНАЛЫҚ-БИОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ / МЕДИКО-БИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ / MEDICAL AND BIOLOGICAL PROBLEMS OF PHYSICAL EDUCATION

Жумадуллаева А.С., Дуйсенов О.К.
Влияние плавания на здоровье детей грудного возраста, рожденных с помощью кесарева сечения 51

ХАЛЫҚТЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ / ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ НАСЕЛЕНИЯ / PHYSICAL EDUCATION OF THE POPULATION

Тё Е.В., Никитинский Е.С.
Экономические и социальные приоритеты проведения крупных спортивных событий и 28-й зимней Универсиады 58

Иманбаева А.А.
Еліміздегі жастардың спорттық мәдениетін қалыптастыру ерекшеліктері 64

Иргебаев М.И., Шанкулов Е.Т., Молдахан К., Карлыбаев М.С., Наурызбекова С.М.
Қазақ ұлттық ойындарының дене тәрбиесі аясындағы әлеуметтік рөлі 70

Кайргожин Д.О., Аралбаев А.С., Темірғалиева Г.Т., Айтқалиева Ұ.З.
Мектеп жасына дейінгі балаларды кешенді физикалық тәрбиелеудің теориялық негіздері 75

Ахметов Ж.Ө., Авсиевич В.Н., Жунусбеков Ж.И., Ахметова М.Ж., Федоров А.И.
Ұлттық ойын «Тоғызқұмалақ» – қазақ халқының ақыл-ой өнері 80

Ахметов Ж.О., Авсиевич В.Н., Федоров А.И., Ахметова М. Ж.
Интеллектуальная игра «Тогызкумалак» как средство развития творческих способностей детей младшего школьного возраста 86

Ни Т.Ю., Сейдинова А.Ш., Иссаева Р.Б., Сарсенова Л.К., Абзалиева С.А.
Проблемы и перспективы развития казахстанского спорта в условиях пандемии 2020 года 92

Кайргожин Д.У., Искаков Т.Б., Балтина А.С.
Особенности уроков физической культуры для развития познавательной самостоятельности старшеклассников 97

Сейдишова Д.Т.
Қазақстандағы бұқаралық спорттың бүгінгі жай-күйі мен маңызы 105

Советханұлы Д., Ескалиев М.З, Ботагариев Т.А.
Оқытудың белсенді әдістерін жүзеге асыруды ескере отырып, студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының ерекшеліктері 110

Советханұлы Д., Ескалиев М.З., Ботагариев Т.Ә., Ахметова А.У., Кубиева С.С.
Оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін қолдану оңтайлылығы 116

Ерменова Б.О., Анаркулов, Х.Ф., Лесбекова Р.Б., Зауренбеков Б.З., Шанкулов Е.Т.
Влияние казахских народных подвижных игр на показатели двигательной активности 123

Ерменова Б.О., Анаркулов Х.Ф.
Организационно-педагогические условия повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов путем использования казахских народных подвижных игр 128

СПОРТТЫҚ ЖАТТЫҒУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ

THEORY AND METHODOLOGY OF ATHLETIC TRAINING

Мадиева Г.Б., Аубакиров М.Е., Онгарбаева Д.Т., Арещенко А.И.
Особенности технической подготовки казахстанских ватерполистов 134

Бобков М.С., Мадиева Г.Б., Онгарбаева Д.Т.
Проблемы современного волейбола в Казахстане и пути их решения 140

Базарбаева К.К., Моисеева Н.А., Тунгышмуратова Л.С.
Пути повышения эффективности восстановления на занятиях по дисциплине «Гимнастика с методикой преподавания» 145

ТУРИЗМНІҢ БЕЛСЕНДІ ТҮРЛЕРІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА АКТИВНЫХ ВИДОВ ТУРИЗМА

THEORY AND METHODOLOGY OF ACTIVE TYPES OF TOURISM

Губаренко А.В., Имангулова Т.В., Лютерович О.Г., Абдикаримова М.Н., Макогонов А.Н.
Ретроспективный анализ исторической линии развития экскурсионного обслуживания в Республике Казахстан 151

Имангулова Т.В., Аскарова Г.К., Мазбаев О.Б., Закирьянов Б.К.
Туризмнің тұрақты дамуы ұғымы 159

Иргебаев М.И., Зауренбеков Б.З., Жүнісбек Д.Н., Абеков Р.Б., Ахметкарим М.
Спорттық жорық кезінде, таулы жерлерде туристердің жүрек соғу жиілігі мен оттегі тасымалдауының өзгеруі 165

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ, СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ САЛАСЫНДА МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ

ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ, СПОРТА И ТУРИЗМА

TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION, SPORT AND TOURISM

ҒТАМР 77.01.79 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_6

[1]Абдрахманова Р.Б., [1]Абсатова М.А., [2]Дошыбеков А.Б., [1]Сүлеймен С.Б.

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
[2]Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПЕДАГОГЫНЫҢ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Абдрахманова Роза Бисенқызы, Абсатова Марфуга Абсатқызы,
Дошыбеков Айдын Багдатович, Сүлеймен Самал Бейкутқызы

Болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың әдістемесі

Аңдатпа. Мақалада болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамыту мәселесі қарастырылады. Авторлар ғылыми-педагогикалық, психологиялық, арнайы әдебиеттерді зерделеу барысында ақпараттық мәдениеттің түсінігін, құрылымын анықтауға тырысқан. Әдебиеттер талдауы көрсеткендей ақпараттық мәдениет құрылымына мынадай элементтер кіреді: коммуникативті, лексикалық, кітаптық, интеллектуалдық, ақпараттық-технологиялық, ақпараттық-құқықтық және дүниетанымдық, адамгершілік компоненттер толықтырады. Зерттеу барысында авторлар болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық іс-әрекетінің негізгі түрлерін анықтаған, оған ақпараттық іздеу және сұраныс, ақпараттық мониторинг, ақпараттық талдау және бағалау, ақпаратты сақтау мәдениеті, аналитикалық-синтетикалық өңдеу, ақпаратты тарату сапасын бағалауды жатқызуға болады. Сонымен қатар, болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың нақты әдістемесін ұсынады. Әдістемеге «Ақпараттық мәдениет негіздері» атты элективті курсын әзірлеп, енгізу, жаңа ақпараттық технологиялар, электронды ресурстарды пайдалану: Macromedia Flash, Flip PDF Professional), электронды психодиагностикалық әдістемелер құру және «Ақпараттық қауіпсіздік» тақырыбында семинар, вебинарлар әзірлеп, өткізу жоспарлануда.

Түйін сөздер: ақпарат, ақпараттық мәдениет, болашақ дене шынықтыру педагогы, әдістеме, дамыту, элективті курс, психодиагностика.

Abdraxmanova Roza, Absatova Marfuga, Doshybekov Aydin, Suleyman Samal

Development methodology the information culture of the future physical education teacher

Abstract. The article considers the problem of development information culture of future physical education teachers. The authors, on the basis of the study of scientific psychological-pedagogical literature, tried to define the essence of the category «information culture», structure of information culture. As the literature analysis shows, the structure of information culture includes the following elements: communicative, lexical, literary, intellectual, information-technology, information-legal, world outlook, moral components. The authors in the research paper determined the types of the future physical education teacher information activities, it can include: the need and search for information, information monitoring, information analysis and assessment, information store culture, analytical and synthetic processing, and quality assessment of information transmission. At the same time, researchers offer a method for developing the information culture of the future physical education teacher. The methodology includes: development and introduction of the elective course «Fundamentals of information culture», use of new information technologies, electronic resources (Macromedia Flash, Flip PDF Professional), electronic psycho-diagnostic methods, and conducting a seminar, webinar on the topic «Information security».

Key words: information, information culture, future physical education teacher, methodology, development, elective course, psycho-diagnostics.

Абдрахманова Роза Бисенқызы, Абсатова Марфуга Абсатқызы, Дошыбеков Айдын Багдатович, Сүлеймен Самал Бейкутқызы

Методика развития информационной культуры будущего педагога физической культуры

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития информационной культуры будущих педагогов физической культуры. Авторы на основе изучения научной психолого-педагогической литературы попытались определить сущность категории «информационная культура», структуру информационной культуры. Как показывает анализ литературы, структура информационной культуры включает в себя такие элементы, как: коммуникативный, лексический, книжный, интеллектуальный, информационно-технологический, информационно-правовой, мировоззренческий, нравственные компоненты.

В исследовании авторы определили виды информационной деятельности будущего педагога физической культуры, к нему можно отнести: потребность и поиск информации, информационный мониторинг, информационный анализ и оценка, культура хранения информации, аналитико-синтетическая обработка, оценка качества передачи информации. В то же время исследователи предлагают методику развития информационной культуры будущего педагога физической культуры. Методика включает в себя: разработку и внедрение элективного курса «Основы информационной культуры», использование новых информационных технологий, электронных ресурсов (Macromedia Flash, Flip PDF Professional), электронные психодиагностические методики и проведение семинара, вебинара на тему «Информационная безопасность».

Ключевые слова: информация, информационная культура, будущий педагог физической культуры, методика, развитие, элективный курс, психодиагностика.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» (2.09.2019 ж.) Қазақстан халқына Жолдауында «Қазақстан цифрлық экономиканы дамытуды көздеп отыр. Осыған орай көп жұмыс атқаруымыз керек. Біздің міндетіміз – ақпараттық коммуникациялық инфрақұрылымның даму деңгейі бойынша өңірдегі көшбасшылықты нығайту. Үкімет заңнаманы 5G, «Ақылды қалалар», «Үлкен деректер», блокчейн, цифрлық активтер, жаңа цифрлық қаржы құралдары сияқты тың технологиялық құбылыстарға бейімдеу қажет» делінген [1].

Сонымен қатар, бүкіл еліміз бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметін көрсетуге қол жеткізу, On-line тәсілінде оқыту тәжірибесін дамытып, елімізде оқу теледидарын құру, оқу жоспарларына жаратылыстану ғылымдары бойынша, бірінші кезекте, математика мен ақпараттанудан қосымша сағаттар немесе пәндер енгізу қажеттігі басымдылықта екенін айта кету жөн деп ойлаймыз.

Осы тұста қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларда ақпараттың маңыздылығы, білім беру мекемелерін ақпараттандырудың психологиялық-педагогикалық бейініндегі маман үшін ақпараттық технологиялардың алуан түрлілігін пайдалану сияқты кәсіби іс-әрекеттің аспектісі өзектіленеді.

Зерттеу мақсаты – болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың әдістемесін әзерлеу.

Зерттеу міндеттері:

– ақпараттық мәдениеттің құрылымын анықтау,

– болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың әдістемесін әзірлеу.

Зерттеудің әдістері: зерттеу мәселесіне арналған диссертациялық жұмыстарды, философиялық, психологиялық-педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерді; ғылыми мақалалар мен нормативті құжаттарды талдау-жинақтау.

Зерттеу нәтижелері.

Ғылыми педагогикалық әдебиеттерді талдау ақпараттық мәдениет – бұл адамға ақпараттық кеңістікте еркін бағдарлауға, оны қалыптастыруға қатысуға және ақпараттық өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік беретін білім деңгейі деп анықтайды.

Зерттеуге қатысты біршама еңбектерге талдау жасалды, соның ішінде нақты ақпаратқа мысал келтірейік.

Зерттеуші С.Д. Каракозовтің түсіндірмесі қызығушылық білдіреді: «жеке тұлғаның ақпараттық мәдениеті ақпараттармен жұмыстың барлық түрлеріне (кез келген түрдегі алу, жинақтау, кодтау және қайта өңдеу, осы негізде сапалы жаңа ақпарат жасау, оны беру, практикалық пайдалану) тиімді қатысуға мүмкіндік беретін және ақпараттық процестер мен қарым-қатынастардың табиғатын түсінудегі сауаттылық пен құзыреттілікті, гуманистік бағытталған ақпараттық құндылық-мағыналық саланы (ұмтылу, дүниетаным, мүдделер және т.б.) қамтитын адамның жүйелік сипаттамасы ретінде базистік мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылады, сонымен қатар ақпараттық мінез-құлықта және әлеуметтік-ақпараттық белсенділіктегі шығармашылық та енеді» [2].

Н.В. Ходякованың диссертациялық зерттеуінде тұлғаның ақпараттық мәдениеті «оның тіршілігінің әлеуметтік маңызы бар тәсілі» ретінде сипатталып, тұлғаның мынадай көріністерімен байланысты ақпараттық ортадағы жеке мағынаны іздеу, ақпараттық іс-әрекеттің мақсаттары мен тәсілдерінің саналы, шығармашылық сипаты және гуманистік құндылықты бағдарлану; ақпараттық шындықтың процестері мен құбылыстарына қатысты мінез-құлық пен ұстанымды еркін және жауапты таңдау; жеке тұлғаның жеке даму мүддесінде де, қоршаған адамдар үшін пайдамен де

қажеттіліктерін және ұмтылыстарын барынша толық жүзеге асыру» [3].

Сонымен, ақпараттық мәдениетті жоғары деңгейде қоғамда ақпараттың жұмыс істеуіне және жеке тұлғаның ақпараттық қасиеттерін қалыптастыруға байланысты мәдениет саласы ретінде анықтауға болады. Зияткерлік мәдениетке ұқсас ақпараттық мәдениет барлық мәдениет түрлерінде бар, әртүрлі көрініс деңгейі бар – қоғам, белгілі бір әлеуметтік топтар мен нақты тұлға деңгейінде. Ол әртүрлі функционалдық міндеті бар компоненттерден тұрады.

Ақпараттық мәдениет құрылымына келесі элементтер кіреді:

а) коммуникативтік (қарым-қатынас мәдениеті);

б) лексикалық (тілдік, жазу мәдениеті);

в) кітаптық;

г) интеллектуалдық (ғылыми зерттеу және ақыл-ой еңбегінің мәдениеті);

д) ақпараттық-технологиялық (заманауи ақпараттық технологияларды пайдалану мәдениеті);

е) ақпараттық-құқықтық;

ж) дүниетанымдық және адамгершілік.

Маманның дамыған ақпараттық мәдениеті тек жаңа ақпараттық кеңістікте бағдарлану қабілетін ғана емес, сонымен қатар өзінің кәсіби қызметінде оның мүмкіндіктерін пайдалануды да болжайды.

Ақпарат пен білім қоғамның негізгі стратегиялық ресурсы ретінде әрекет етеді, қоғамның даму деңгейі оның мүшелерінің интеллектуализация деңгейімен, олардың жаңа ақпараттық құндылықтарды шығару, жаңа білімдер мен ақпараттық технологияларды практикада меңгеру және пайдалану қабілеттерімен анықталады, бұл білім берудегі ақпараттық тәсілдің мәнін, оның ақпараттық тәсілден айырмашылығы құрайды.

Сонымен қатар, елеулі өзгерістер өндірістің өзінде тікелей әсер етеді, нәтижесінде өнімнің «ақпараттылығын арттырады», бұл оның инновациясының, дизайнның және маркетингтің үлесінің құнын айтарлықтай арттырады.

Төменде суретте біз болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық іс-әрекетінің негізгі түрлерін нақтылауға тырыстық (1-сурет).

1-сурет – Болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық іс-әрекетінің негізгі түрлері

Сонымен қатар, бүгінгі қоғамның ерекшелігі, материалдық өнімді емес, ақпараттық өнімді өндіру білім беру мен қоғам дамуының қозғаушы күші болады.

Кәсіптік білім беру барысында болашақ мұғалімнің ақпараттық мәдениетін дамыту процесін қарастыра отырып, үнемі қатаң уақыт шеңберін есте сақтау қажет.

Ақпараттық мәдениет коммуникациялық мәдениетпен, диалог мәдениетімен тығыз байланысты қарым-қатынас.

Педагогтың ақпараттық мәдениет деңгейін арттыру:

– Оқу практикасында ақпараттық коммуникациялық технологияны (АКТ) қолдану бойынша әртүрлі деңгейдегі семинарларға қатысу.

– Кәсіби конкурстарға, желілік білім беру қауымдастықтарына қатысу.

– Сабақтарға дайындау кезінде, сабақтан тыс іс-әрекетте, сандық технологиялар мен құралдардың кең спектрлі жобалау іс-әрекетін де пайдалану: мәтіндік редакторлар, бейнелерді өңдеу бағдарламалары, презентацияларды дайындау бағдарламалары, кестелік процессорлар.

АКТ-ны белсенді қолдану арқылы орындалатын оқу тапсырмаларының банкін қалыптастыру.

Өз жобаларын әзірлеу.

Білім беру үдерісіне АКТ-ны белсенді енгізу көрнекілікті, аудио- және бейне-қолдауды және бақылауды қамтамасыз ете отырып, дидактикалық мүмкіндіктерді едәуір арттырады, бұл жалпы білім беру процесінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Педагогтың ақпараттық мәдениетін қалыптастырудың негізгі шарттары:

– Педагогты жобалық іс-әрекетке қосу;

– Педагогтың әртүрлі жобаларды дербес әзірлеуі және оларды ақпараттық технологиялар негізінде іске асыруды ұйымдастыруы;

– Ақпараттық технологиялар негізінде жүзеге асырылатын жобалық іс-әрекет саласындағы жетістіктердің өзіндік диагностикасы және өзіндік талдауы.

Ақпараттық орта ақпараттық кеңістіктің бір бөлігі ретінде, индивидке қатысты жақын сыртқы ақпараттық орта, индивидтің іс-әрекеті тікелей өтетін шарттардың жиынтығы (Е.И. Ракитин) [4].

ЖОО-ның ақпараттық ортасы – бұл ұйымдастырушылық-әдістемелік құралдарды, техникалық және бағдарламалық сақтау, өңдеу, ақпаратты беру құралдарының жиынтығын, ақпаратқа жедел қол жеткізуді қамтамасыз ететін және білім беретін ғылыми коммуникацияларды қамтитын оның іс-әрекетінің бір жағы.

Білім беру ортасы деп индивидтің оқу іс-әрекеті жасалатын әлеуметтік, мәдени және өзге де жағдайлардың жиынтығы, сондай-ақ осы аумақтық қауымдастық мүшелеріне нақты қолжетімді білім беру іс-әрекеттерінің кешені түсініледі.

Сонымен, болашақ педагог менеджердің ақпараттық мәдениетін дамыту әдістемесін ұсынамыз (2-сурет):

2-сурет – Болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамыту әдістемесі

«Ақпараттық мәдениет негіздері» элективті курсының мақсаты: студенттердің ақпараттық мәдениет феноменімен байланысты жүйеленбеген білімін реттеу, әлемнің ақпараттық бейнесі туралы тұтас түсінік қалыптастыру.

Курсты оқу барысында шешілетін негізгі міндеттер:

1. Білім беру мәселесі бойынша ақпараттық ресурстарда бағдарлау, кәсіби ақпараттық қажеттіліктерге сәйкес ақпараттық іздеу алгоритмдерін меңгеру.

2. Ақпаратты аналитикалық-синтетикалық өңдеудің әдістерін меңгеру.

3. Оқу, ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін дайындау және рәсімдеу технологиясын оқу және практикалық қолдану.

4. Болашақ кәсіби қызметтегі жаңа ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін түсіну, ақпаратты жинау, өңдеу және сақтау үшін компьютермен жұмыс істеу дағдылары мен іскерлігін одан әрі дамыту.

Курстың құрылымы мен мазмұны да оқытудың сабақтастығын қадағалауға мүмкіндік береді. Студенттер үшін курс құрылымы алты бөлімнен тұрады, мазмұны терең және ақпараттық мәдениеттің тұтас бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді.

Курс – 1 кредитке негізделген, 15-дәріс/семинар.

1-кесте – «Ақпараттық мәдениет негіздері» элективті курсының тақырыптық жоспары

	Курстың бөлімдері	Сағат саны Дәріс/семинар	СӨЖ/ СОӨЖ
1	Қоғамдағы ақпараттық ресурстар мен процестер және ақпараттық мәдениет	1/1	6
2	Ақпараттық-іздеу есептерінің негізгі типтері және оларды шешу алгоритмдері	1/2	6
3	Студенттердің оқу және ғылыми-танымдық қызметінде ақпарат көздерін аналитикалық-синтетикалық өңдеу	2/1	6
4	Оқу және ғылыми-танымдық іс-әрекет барысында студенттердің өзіндік жұмыстарының нәтижелерін дайындау және рәсімдеу ережелері	2/2	6
5	Ақпараттық мәдениет және жаңа ақпараттық технологиялар. Ақпараттық қоғамдағы адам	1/2	6
	Барлығы	15	30

Біз ұсынып отырған элективті курс, ең алдымен, келесілерді жетілдіруге бағытталған:

– ақпарат, оның түрлері, қасиеттері мен қасиеттері туралы түсінік;

– ақпараттың толықтығын, айқындылығын, мазмұндылығын, шынайылығын және қол жетімділігін бағалауды жүргізу;

– кәсіби емес және педагогикалық ақпараттық қажеттіліктер мен уәждер, педагогтың ақпараттық қызметінің негізгі түрлері, осы қызметті жүзеге асыру кезіндегі моральдық және құқықтық жауапкершілік туралы білім;

– педагогтың ақпараттық қызметінің нәтижелерін ұсыну нысандары туралы білім: пікірлер, есептер, тезистер, әдебиеттер тізімі, аналитикалық шолулар және т. б.;

– кәсіби және кәсіби емес ақпараттық ресурстар туралы білім.

Студенттердің өзіндік іс-әрекеті және жеке жұмыс мына принциптер негізінде құрылады:

– жеке қажеттіліктерді ескере отырып жеке тапсырмалар;

– оқу міндеттерінің шығармашылық сипаты;

– дайындықтың жеке деңгейіне сәйкес ақпараттық тапшылық;

– оқу міндеттерінің кәсіби бағыты.

Бұл ретте жүйелілік, кешенділік және сабақтастық принциптері ескеріледі. Болашақ педагог менеджердің ақпараттық іс-әрекетінің негізгі түрлерін көрсетсек:

– ақпараттық іздеу және ақпараттық сұраныс (мекенжай, фактографиялық, тақырыптық);

– ақпараттық мониторинг. Ақпаратты жинау;

– ақпараттық талдау және бағалау;

– ақпаратты сақтау мәдениеті;

– аналитикалық-синтетикалық өңдеу (түрлендіру). Құжаттық ақпарат көздерін пайдалану мәдениеті;

– ақпаратты беру, тарату сапасын бағалау.

Сонымен қатар, біздің ойымызша болашақ дене шынықтыру педагогының ақпараттық мәдениетін дамытудың тиімділігі бірқатар жағдайларды жүзеге асыру кезінде мүмкін болады:

– білім алушылардың компьютерлік сауаттылық деңгейін арттыруға ұмтылуы;

– алынған компьютерлік білімді, іскерлікті, дағдыларды өзектендіру;

– білім беру қызметінің әр түрлі нысандары үшін компьютерлік технологияларды тарту (дәрістер, практикалық сабақтар, өзіндік жұмыстар);

– компьютерлік дайындық барысында оқытушылар мен білім алушылардың жеке-бағдарлы өзара іс-қимылын жүзеге асыру;

– компьютерлік технологияларды меңгеру үдерісіне инновациялық және шығармашылық элементтерді қосу [5].

Қорытынды. Ғылыми педагогикалық әдебиеттер талдауы көрсеткендей, дамыған ком-

пьютерлік сауаттылық әлеуметтік-маңызды сипатқа ие болады, бұл ретте тұлға өз іс-әрекетіне сыни қарайды және өз еңбегінің нәтижелерін талдайды, бұл жалпы адамның жалпы мәдениетінің дамуын, оның жеке және кәсіби қасиеттерін жетілдіруді көрсетеді. Қорытындылай келе, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгерген және ақпараттық мәдениеттің жеткілікті деңгейіне ие педагог еңбек нарығында кәсіби шеберлік пен бәсекеге қабілеттіліктің сапалы жаңа деңгейіне ие болатынын атап өткіміз келеді.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» 2019 жыл 9 қыркүйек.
2 Жданов С.А., Каракозов С.Д., Маняхина В.Г. Интеграция электронного обучения и дистанционных образовательных технологий в учебный процесс педагогического вуза // Информатика и образование. – 2015. – № 2 (261). – С. 17-21.
3 Ходякова Н.В. Информатика: Практикум по технологии работы на компьютере. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 258 с.
4 Ракитин Е.И. Практическая информатика: учебное пособие. – М.: АСТпресс, 2005. – 286 с.
5 Григорьянц К.С. Роль информационной культуры в системе высшего образования // Гуманитарный трактат. – 2019. – №48. – С. 17-19.

МРНТИ 77.01.79 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_12

[1]Ботагариев Т.А., [1]Кубиева С.С., [2]Федоров А.И., [3]Мамбетов Н., [1]Ведюшкина Д.С.

[1] Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, г. Актобе, Казахстан
[2] Южно-Уральский государственный университет (Национальный исследовательский университет), г. Челябинск, Россия
[3] Атырауский университет им. Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ СПОРТИВНЫХ ДИСЦИПЛИН ТЕОРЕТИЧЕСКОГО И ПРАКТИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Ботагариев Тулеген Амиржанович, Кубиева Светлана Сарсенбаевна,
Федоров Александр Иванович, Мамбетов Нуролла, Ведюшкина Диана Сергеевна

Особенности реализации методики преподавания спортивных дисциплин теоретического и практического характера в условиях дистанционного обучения

Аннотация. В статье определены теоретические аспекты преподавания спортивных дисциплин в условиях дистанционного обучения. Ими явились следующие. Ключевые элементы образца преподавания на дистанции: ориентир; проект; способы и формы освоения; результат преподавания. Проблемы в преподавании на дистанции: неподготовленность родителей к такой форме обучения; у большинства педагогов наблюдается нехватка знаний и умений, достаточной аппаратуры для реализации этого процесса. В опыте реализации подобной формы обучения выделено: подготовка авторских проектов; решение постановочных заданий. Основными характеристиками технологии преподавания на дистанции являются инструментальная, планомерная, эргономичная, оценочная. Определена специфика преподавания спортивных дисциплин в казахстанских вузах. А именно: проблемы (неакцентированность на главные моменты; неимение интегральных учебных пособий, охватывающих все составляющие курса); выделение опорных точек, требующих внимания; разработка интегрального онлайн-курса по предмету «Теория и методика физической культуры»; применение на практических занятиях упражнений из Асаны и стретчинга, запись их на видео.

Ключевые слова: методика, преподавание, спортивные, дисциплины, дистанционное обучение.

Botagariev Tulegen Amirzhanovich, Kubieva Svetlana Sarsenbaevna,
Fyodorov Alexander Ivanovich, Mambetov Nurolla, Vedyushkina Diana Sergeevna

Features of the implementation the teaching methods of sports disciplines of theoretical and practical nature in the context of distance learning

Abstract. The theoretical aspects of teaching sports disciplines in the context of distance learning are defined in the article. They were the following: Key elements of a distance teaching model: a reference point; project; ways and forms of development; the result of teaching. Distance teaching problems: unpreparedness of parents for this form of education; the majority of teachers lack knowledge and skills, sufficient equipment to implement this process. In the experience of implementing such a form of education, the following is distinguished: preparation of author's projects; solution of staged tasks. The main characteristics of the technology of teaching at a distance are instrumental, systematic, ergonomic and evaluative. The specificity of teaching sports disciplines in Kazakhstan universities is determined. Namely: problems (lack of focus on the main points; lack of integrated textbooks covering all components of the course); selection of reference points that require attention; development of an integral online course on the subject "theory and methodology of physical education"; application of exercises from Asana and stretching in practical classes, recording them on video.

Key words: methodology, teaching, sports, disciplines, distance learning.

Ботагариев Төлеген Амиржанұлы, Кубиева Светлана Сарсенбайқызы,
Федоров Александр Иванович, Мамбетов Нуролла, Ведюшкина Диана Сергеевна

Қашықтықтан оқыту жағдайында теориялық және практикалық сипаттағы спорт пәндерін оқыту әдістемесін іске асыру ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақалада қашықтықтан оқыту жағдайында спорт пәндерін оқытудың теориялық аспектілері анықталған. Олар келесідей болды. Қашықтықтан оқыту үлгісінің негізгі элементтері: бағдар; жоба; игеру тәсілдері мен нысандары; оқыту нәтижесі. Қашықтықтан оқытудағы проблемалар: ата-аналардың оқытудың осы түріне дайын еместігі; мұғалімдердің көпшілігінде білім мен дағдылардың жетіспеушілігі, осы процесті жүзеге асыру үшін жабдықтардың жеткіліксіздігі. Оқытудың осы түрін жүзеге асыру тәжірибесінде келесі мазмұны анықталды: авторлық жобаларды дайындау; қойылым тапсырмаларын шешу.

Қашықтықтан оқыту технологиясының негізгі сипаттамалары аспаптық, жоспарлы, эргономикалық, бағалау болып табылады. Қазақстандық жоғары оқу орындарында спорт пәндерін оқытудың ерекшелігі айқындалды. Атап айтқанда: проблемалар (басты сәттерге баға белгіленбеу; курстың барлық құрамдас бөліктерін қамтитын интегралдық оқу құралдарының болмауы); назар аударуды талап ететін тірек нүктелерді бөліп көрсету; "дене шынықтыру теориясы мен әдістемесі" пәні бойынша интегралдық он-лайн курсты әзірлеу; практикалық сабақтарда Асана мен стретчингтен жаттығуларды қолдану, оларды бейнеге жазу.
Түйін сөздер: әдістеме, оқыту, спорт, пәндер, қашықтықтан оқыту.

Введение. Как известно, в 2020 году весь мир столкнулся с проблемой пандемии. В связи с этим все организации, в том числе учебные заведения, перешли на дистанционную форму обучения. При этом построение учебного процесса должно строиться на электронных обучающих программах, учебных пособиях. Посредством их реализации обучающиеся могут самостоятельно осваивать предоставленный материал при соответствующем методическом направлении, исходящем от преподавателя. В связи с этим, преподаватели должны искать методические пути реализации методики преподавания в условиях дистанционного обучения.

Проблема исследования заключается в противоречии между, с одной стороны, активизацией готовности преподавателей работать в направлении модернизации учебно-методической документации и методики преподавания дисциплин теоретического и практического характера в связи с необходимостью в условиях пандемии реализовывать учебный процесс в дистанционном формате, а с другой стороны, недостаточным научно-методическим сопровождением этого процесса.

Данной проблеме уделили внимание в своих исследованиях следующие специалисты.

Цель исследования – определить особенности реализации методики преподавания спортивных дисциплин теоретического и практического характера в условиях дистанционного обучения.

Задачи исследования. 1. Определить теоретические аспекты преподавания спортивных дисциплин в условиях дистанционного обучения.

2. Изучить специфику преподавания спортивных дисциплин в казахстанских вузах по дистанционной технологии обучения.

3. Выявить особенности преподавания спортивных дисциплин в российских вузах по дистанционной технологии обучения.

Методы и организация исследования. Исследование проводилось в три этапа. На первом этапе (сентябрь 2020 года) решалась первая задача исследования. Применялся метод анализа научно-методической литературы [1]. На втором этапе (октябрь 2020 года) реализовывалась вторая, третья задачи исследования. Для ее решения использовался метод анализа документальных материалов [1, с. 52]. На третьем этапе (ноябрь 2020 года) проводилась работа по оформлению статьи. Исследование проводилось на базе Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова, Южно-Уральского государственного университета (Национального исследовательского университета) (г. Челябинск).

Результаты исследования и их обсуждение. Анализ отечественной литературы позволил выявить следующие аспекты рассматриваемой проблемы.

С. Хисматуллиным [2] представлен образец преподавания на расстоянии, где доминирующими частями являются: ориентир; программа; способы; приемы и типы преподавания; предмет (обучающиеся и учителя); итог обучения; руководство обучающего заведения; автоматизированный порядок регулирования преподаванием; порядок мониторинга.

И.А. Аладинская [3] выделила следующие проблемы в реализации преподавания на расстоянии. Основная масса обучающихся и их родителей не подготовлена к деятельности в условиях дистанционного обучения (не владеют навыками в реализации необходимых инструментов). У значительной части учителей не хватает знаний и навыков в применении имеющихся ресурсов. У занимающихся и их педагогов недостаточно необходимой аппаратуры.

В созданной Н.Ю. Ивановой [4] технологии преподавания на расстоянии реализовывались такие приемы учебно-воспитательной практики, как: советы; контроль заданных упражнений; отслеживание учебного процесса; регулирование действий занимающихся; проверка соответствия последовательности реализации учебного процесса; поощрение интереса занимающихся. Главным звеном предложенной методики является техническое обеспечение.

По данным В.С. Лихачевой [5], обучающиеся на более старших курсах выполняли ав-

торские программы; реализовывали условные задачи; самостоятельно обосновывали постановочные проблемы. Педагоги использовали видеофрагменты с алгоритмом обучения; детальным анализом фаз выполнения двигательного действия; нахождение недостатков в выполнении и путей их коррекции. По избранным предметам физической культуры и спорта обучающиеся готовили систему заданий общеподготовительного, специального характера.

В методике анализа особенностей преподавания с применением технологий обучения на расстоянии, созданной Т.В. Хованской и др. [6], акцентированы следующие характеристики: инструментальная (посильность, взаимодействие, публичность); планомерная (адекватность нормам госстандарта; принятие во внимание тематической сферы физической культуры и спорта; обеспечение оценочным диагностическим инструментарием; построение учебных сведений и различные приемы преподнесения данных); эргономичность данных курса (притягательность; комфортность; практичность; понимание материала). Оценочный (степень уяснения предмета).

Е.Ю. Королева [7] в предложенном ею технологическом оснащении по освоению азов теоретического блока рабочего проекта по предмету «Физическое воспитание» выделила следующее. Электронные пособия с распределением материала по предмету; обучающие мультимедийные проекты; компьютерные задания оценочного характера.

А.В. Агеевец и др. [8] выделили несколько проблем в реализации преподавания на расстоянии по физической культуре. Первая из них заключается в недолжной оценке студентов по данному предмету. Отсюда отсутствие интереса и понижение двигательной активности. Вторая – пониженный лимит времени для реализации лекций. Третья – отсутствие контакта педагога с обучающимся. Четвертая – наличие требований по освоению большого количества тем. Пятая – отсутствие навыков работы у педагогов для работы в этих условиях. Шестая – пониженный уровень полученных знаний. В качестве путей решения проблем предлагается внедрение мобильных приложений.

И.В. Абдрахмановой, И.В. Лущик [9] среди основных проблем, возникающих у студентов при освоении учебного материала, посредством электронного обучения, отметили: а) неумение реализовывать свою самостоятельную познавательную деятельность; б) пониженная степень владения навыками применения информационных технологий; в) неспособность осуществлять свои действия без методического сопровождения. Основными методическими путями преодоления этих трудностей они видят в следующем: предоставление алгоритма усвоения материала; последовательность реализации заданных упражнений; внешняя помощь по исправлению выявленных недостатков.

Федоров А.И. и его соавторы [10] считают, что планирование технологий преподавания на расстоянии должно реализовываться по следующему алгоритму. Вначале планируется содержание образовательного процесса, под которым подразумевается совокупность учебной и обучающей форм деятельности. Затем идет переход к технологии и методике преподавания. На заключительном этапе осуществляется программное обеспечение. В качестве регуляции учебными курсами выбраны web-технологии. Для их реализации ими разработан компьютерный механизм регуляции учебными курсами с целью внедрения электронных учебно-методических комплексов по дисциплинам.

Анализ зарубежной литературы позволил определить следующие закономерности.

В исследовании O. Petrovic [11] показано, что цифровые медиа корректируют вариативное преподавание не в обычной последейственной связи, а в усложненной структуре последействий. В сознании занимающихся появляются скорректированные состояния овладения данными по изучаемой теме. В свою очередь, это приводит к неординарному преподаванию в знаниевой, аффективной и психологической сферах. Обучающимся необходимо понимать разницу между навыками, приобретенными в этих условиях и имевшими место при ранних способах обучения.

MA. Schlenz и др. [12] в результате изучения отношения студентов-стоматологов к онлайн-преподаванию в условиях пандемии COVID-19 сделали следующие выводы. Большинство обучающихся, с одной стороны, считают это приемлемым способом обучения в таких условиях. С другой стороны, они ощущали относительную неподготовленность в практическом плане. Большая половина их отметила повышение интереса к их деятельности. Среди преподавателей большая их часть выразила полезность замены обучения лицом к лицу этим видом. Однако, относительно больший их процент высказался за преподавание в аудитории.

M. Charutanowicz [13] обозначил несколько положительных моментов об использовании

преподавания на расстоянии. Оно востребовано при трудностях с повседневным присутствием на занятиях или при переездах в дни обучения. Оно полезно для индивидов, повышающих уровень своих знаний. Стоимость преподавания данным способом относительно ниже обычных. Наряду с этим при реализации данного способа от обучающихся требуется реализация ими самостоятельных навыков по выполнению заданных параметров.

R.V. Silva-Loper и др. [14] попытались обозначить механизм, связанный с планированием, структуризацией и введением курсов в дистанционном формате, чтобы сохранять соответствующую степень подготовленности обучающихся. Смысл дистанционности заключался в том, что преподавание в онлайн-режиме позволило собирательным образом реализовать образовательные составляющие. Они интегрировались посредством познавательной деятельности изучаемых объектов через модульное обучение.

Внедренный A. Banteli [15] с соавторами подход по реализации преподавания на расстоянии характеризуется такими особенностями, как: осуществление поочередного прохождения периодов; анализ положительных и негативных сторон. Также за основу взят педагогический путь, а не инструментальный. Так как педагогика применяется как интерес, формирующий надобности в обучении, а инструментальный – как средство реализации этих надобностей.

C. Vaz с соавторами [16] предложил образец механизма, потенциально могущего реализовать потребности в преподавании. Данный образец включает в себя два модуля: процессуальный и практический. В первом модуле находится само содержание электронного преподавания (платформа; учебные материалы); хранение научной информации; регуляция взаимосвязи обучающихся с педагогами. В практическом модуле имеются указания по преподаванию, оценке усвоения знаний.

M.J. Cregoski вместе с соавторами [17] попытался изучить взаимосвязь влияния обучения на расстоянии с физической дееспособностью и весовыми занимавшихся физическими упражнениями в электронном формате, снизилась масса тела.

PEG Rocha с соавторами [18] определил проблемы, возникающие у педагога при осуществлении преподавания на расстоянии. Среди них они выделили следующие. Это появление относительно обновленных направлений, которые должен осуществлять педагог. Дизайнерское оформление предлагаемых данных; планирование и осуществление постановочных заданий на расстоянии; измененные подходы к реализации материала в связи с дистанционным форматом деятельности.

Обобщение опыта преподавателей показало, что в специфике преподавания спортивных дисциплин в казахстанских вузах по дистанционной технологии обучения имеются следующие особенности.

Основными проблемами при реализации методики проведения на теоретических занятиях по предмету «Теория и методика физической культуры и спорта» в условиях дистанционного обучения в Актюбинском региональном университете им. К. Жубанова, на наш взгляд, являются следующие:

1. Учитывая ограниченность времени работы со студентами в дистанционном режиме, преподаватель не успевает разъяснить главные моменты, на что надо обратить внимание на лекции и семинаре.

2. Студенты недостаточно следят за ходом логического развертывания вопросов лекции. В конце лекций часто отсутствует четкое подведение итогов с акцентом на важных моментах.

3. На лекциях часто отсутствует блиц-опрос.

4. Задания для семинарских занятий часто повторяют лишь вопросы лекции, не имеют прикладной направленности к будущей профессиональной деятельности.

5 Студенты часто не имеют интегральных учебных пособий, где были бы соединены все составляющие элементы при изучении дисциплины (лекции, семинары, тестовые вопросы, задания для выполнения).

Нами разработаны рекомендации на примере преподавания теоретических дисциплин в Актюбинском региональном государственном университете им. К. Жубанова.

1. В университете необходимо согласно приведенным в силлабусах тем дисциплины разработать презентации всех занятий, которые будут проводиться по расписанию. Особенность содержания этих презентаций в следующем. Так как время контакта со студентом в дистанционном режиме ограничено, то в презентации необходимо выделить «опорные точки», на которые в первую очередь должен обратить внимание студент, чтобы в целом осмыслить предлагаемый ему материал.

Например, в теме «Воспитание физических качеств» важно выделить причины необходимости их воспитания. И надо их выделить (не-

обходимость индивида трудиться в обществе и быть готовым к защите Родины, в обоих случаях нужна хорошая степень развитости физических качеств).

2. Для каждого занятия подготовить в конце блиц-опрос, позволяющий относительно закрепить пройденный на занятии материал.

3. Для семинарских или практических занятий необходимо разработать задания, которые позволяют проверить относительную сформированность знаний и умений студента по реализации освоенных им на лекционном занятии тем.

Д.п.н., профессором Ботагариевым Т.А. разработан онлайн-курс «Теория и методика физической культуры». Он размещен на сайте университета и доступен для студентов. В нем имеются лекции по всем темам курса, семинары, тестовые задания, а также задания для самостоятельной работы студентов. Таким образом, используя для самостоятельной работы данные материалы, студент может акцентировано изучать заданные преподавателем темы.

Во всех презентациях сделан акцент на опорные точки, которые, прежде всего, должен усвоить студент по той или иной теме.

Все свои выполненные работы студенты загружают в систему «Универ».

На практических занятиях по предмету «Физическая культура» преподаватели используют следующие методические подходы.

Например, студенты изучали асаны. Асана – это двигательное действие, которое выполняется ежедневно, посредством чего тело обретает здравие и противостояние утомлению. Относительно постоянная реализация конкретных упражнений является хорошим профилактическим средством против тех или иных болезней.

Также студенты изучали на занятиях стретчинг. Стретчинг – это разновидность фитнеса. Оно содержит в себе ряд двигательных действий, используемых для вытягивания мышечных групп в результате подвижного или неподвижного влияния.

Все двигательные действия выполнялись в домашних обстоятельствах. Любое из них реализовывалось не менее 0,5 минуты. Для некоторых из них, где студент ощущал себя благоприятно, продолжительность выполнения увеличивалась до 180 секунд. Но при этом первым симптомом остановки задания являлось появление болевого ощущения в мышцах. Студенты самостоятельно составляли комплекс двигательных действий, записывали все на видео и отправляли выполненные задания.

Обобщение опыта преподавателей по преподаванию предмета «Физическая культура» в российских вузах по дистанционной технологии обучения показало следующее.

В Южно-Уральском государственном университете (Национальном исследовательском университете) используются следующие виды реализации дистанционного обучения. Во-первых, это реализация Web-портфолио студента. Он включает в себя: информацию об индивиде; характеристику учебно-научной программы; научную программу; личные материалы, отраженные через фото, видео; личные данные студента. Посредством информации в своем Web-портфолио обучающийся может показать свои личные результаты.

Во-вторых, разработаны кейс-технологии и сетевые технологии. Первая предназначена для планирования учебного процесса с применением познавательной информации в виде кейсов. Вторые позволяют использовать различные виды имеющихся современных видов связи (телефон, интернет, компьютер) и работать на расстоянии.

В-третьх, в университете разработана модель электронных учебно-методических комплексов, на основе которых разработаны соответствующие комплексы по дисциплинам. В частности, по дисциплине «Физическая культура» в него включены материалы для лекций, практических заданий, экзаменационной сессии; литература для использования; оценки знаний студентов.

В-четвертых, среди платформ, обеспечивающих взаимосвязь студентов и педагогов в университете, применяются: Moodle, iSpring, WebTutor, Teachbase, CetCourse, Memberlux.

Реализация занятий по предмету «Физическая культура» в дистанционном формате реализуется следующим образом. Для студентов разработаны специальные задания, которые размещены в системе «УНИВЕРИС». После выполнения этих заданий они их загружают в электронный ЮУрГУ (для студентов). В личном кабинете преподаватель выставляет оценку студенту.

В электронном университете Moodle имеется информация для студентов, преподавателя, расписание занятий, есть ответственные за электронное обучение в подразделениях.

Выводы: 1. Теоретическими аспектами преподавания спортивных дисциплин в условиях дистанционного обучения являются следующие:

– в образец преподавания на дистанции в качестве его ключевых элементов входят: ориентир;

проект; способы и формы освоения; результат преподавания; организованное регулирование процессом обучения; алгоритм отслеживания;

– среди проблем в преподавании на дистанции выделены: неподготовленность родителей к такой форме обучения; у большинства педагогов наблюдается нехватка знаний и умений, необходимой достаточной аппаратуры для реализации этого процесса. У обучающихся не хватает навыков в реализации самостоятельной познавательной деятельности; они не владеют информационными технологиями; не способны реализовывать свои действия без методической поддержки;

– в опыте реализации подобной формы обучения выделены: подготовка авторских проектов; решение постановочных заданий; разработка системы заданий общеподготовительного, специального характера; использование видеофрагментов с последовательностью освоения;

– основными характеристиками технологии преподавания на дистанции можно считать следующие: инструментальная, планомерная, эргономичная, оценочная;

– в алгоритме планирования технологии преподавания на дистанции имеется следующая последовательность: планирование образовательного процесса; переход к технологии и методике преподавания; программное обеспечение.

2. В специфике преподавания спортивных дисциплин в казахстанских вузах имеются следующие особенности:

– проблемы (неакцентированность на главные моменты; отсутствие подведения итогов; блиц-опроса; неимение интегральных учебных пособий, охватывающих все составляющие курса);

– выделение опорных точек, требующих внимания;

– разработка заданий для оценки знаний и умений студентов;

– разработка интегрального онлайн-курса по предмету «Теория и методика физической культуры»;

– применение на практических занятиях упражнений из Асаны и стретчинга, запись их на видео.

3. В методике преподавания предмета «Физическая культура» в российских вузах выделены следующие особенности:

– реализация web-портфолио студента;

– разработка кейс-технологий и сетевых технологий;

– разработка модели электронных учебно-методических комплексов, на основе которых готовятся соответствующие комплексы по дисциплинам: применение платформ Moodle, iSpring, WebTutor, Teachbase, CetCourse, Memberlux для реализации технологии обучения на дистанции;

– разработка для студентов специальных заданий, размещенных в системе «УНИВЕРИС». После выполнения этих заданий загрузка в электронный ЮУрГУ (для студентов).

Литература

1 Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд.центр «Академия», 2002. – 264 с. http://av.disus.ru/metodichka/1993106-1-yu-zheleznyak-petrov-osnovi-nauchno-metodicheskoy-deyatelnosti-fizicheskoy-kulture-sporte-dlya-studentovь uchrezhdeniy-visshego-professionaln.php

2 Хисматуллин С.А. Преподавание теории и методики физического воспитания и спорта с использованием дистанционных образовательных технологий: автореф дис…. канд пед. наук: 13.00.04. – СПб., 2006. – 24 с. https://www.dissercat.com/content/prepodavanie-teorii-i-metodiki-fizicheskogo-vospitaniya-i-sporta-s-ispolzovaniem-distantsion

3 Аладинская И.А. Преподавание физической культуры в условиях дистанционного обучения // Актуальные исследования. 2020. №16 (19). С. 73-76. URL: https://apni.ru/article/1118-prepodavanie-fizicheskoj-kulturi-v-usloviyakh

4 Иванова Н.Ю. Технология дистанционного обучения специальным дисциплинам студентов-заочников в вузах физической культуры: автореф дис…. канд пед. наук: 13.00.04. – Смоленск, 2009. – 23 с. http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-04/dissertaciya-tehnologiya-distantsionnogo-obucheniya-spetsialnym-distsiplinam-studentov-zaochnikov-v-vuzah-fizicheskoy-kultury#ixzz6gZvF3sEt

5 Лихачева В.С. Обучение в дистанционном формате на кафедре спортивных дисциплин http://www.vspu.ac.ru/news/detail/3606

6 Хованская Т.В., Илясова А.Ю., Стеценко Н.В., Сандирова М.Н. Основополагающие аспекты оценки качества обучения бакалавров с использованием дистанционных образовательных технологий в вузах физической культуры // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 5; URL: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=28095 (дата обращения: 06.10.2020)

7 Королева Е.Ю. Проектирование дистанционного обучения в процессе физкультурного образования студентов вузов: автореф дис…. канд пед. наук: 13.00.04. – Малаховка, 2014. – 24 с.

8 Агеевец А.В., Ефимов-Комаров В.Ю., Ефимова-Комарова Л.Б., Назаренко Е.А., Пучкова М. В. Перспективы использования дистанционной системы обучения при реализации образовательного процесса дисциплин по физической культу-

ре и спорту // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2020. – № 4(182). cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-ispolzovaniya-distantsionnoy-sistemy-obucheniya-pri-realizatsii-obrazovatelnogo-protsessa-distsiplin-po-fizicheskoy
9 Абдрахманова И.В., Лущик И.В. Вопросы профессионального образования в сфере физической культуры и спорта. Диагностирование качества освоения учебной дисциплины в условиях электронного обучения http://vuzirossii.ru/publ/professionalnogo_obrazovanija/36-1-0-5513
10 Федоров А.И., Логинов В.В., Куликов Д.Л. Технологии дистанционного обучения в системе подготовки специалистов по физической культуре // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 12. – С. 12-14.
11 Petrovic O. Digital Media and Informal Learning: Alteration Mechanism and Captured Episodes// Computer supported education. – A series of books: Communications in Computer and Information Science. – Tom: 1022. – P. 433-469. – DOI: 10.1007/978-3-030-21151-6_21
12 Schlenz MA., Schmidt A., Wostmann B., Kramer N., Schulz-Weidner N. Students' and lecturers' perspective on the implementation of online learning in dental education due to SARS-CoV-2 (COVID-19): a cross-sectional study // Bmc medical education. – Tom: 20. – Issue: 1. – Article number 354. – DOI: 10.1186/s12909-020-02266-3. - Published: OCT 9 2020.
13 Charytanowicz M. E-learning technologies in lifelong learning: opportunities and challenges// 12 th international conference of education, research and innovation (iceri2019). - A series of books: ICERI Proceedings. – P.: 9414-9421. – Published, 2019.
14 Silva-Lopez RB., Mendez-Gurrola I.I., Vizcaya ED. Modeling of processes for virtual and distance education // 9 th international conference on education and new learning technologies (edulearn17). – A series of books: EDULEARN Proceedings. – P. 1040-1048. – Published, 2017.
15 Banteli A., Du Plooy A., O'Dwyer S. Collaborative learning: developing a framework for the integration of online collaborative learning tools // 9th International conference on education and new learning technologies (edulearn17). – A series of books: Edulearn Proceedings. – P. 16.
16 Vaz C., Borges J., Peres E., Sousa J., Reis MJCS. Proposal of a model for the successful implementation of e-learning at the university of tras-os-montes e alto douro//9th International conference on education and new learning technologies (edulearn17). – A series of books: EDULEARN Proceedings. – P.: 2980-2989/ – Published: 2017.
17 Gregoski MJ., Newton J., Ling CG., Blaylock K., Smith SAO., Paguntalan J., Treiber FA. Effective weight-loss using an e-health delivered physical activity and dietary intervention: A federal credit union pilot study // Work-a journal of prevention assessment & rehabilitation. – Tom: 54. – Issue: 1. – P.: 127-134/ - DOI: 10.3233/WOR-162282/ – Published: 2016
18 Rocha PEC, Veado PM., Versuti AC. Limits and contradictions of teacher professionalization to act in distance education // Revista edapeci-educacao a distancia e praticas educativas comunicacionais e interculturais. – Tom: 17. – Issue : 1. – P.: 37-54. – Published: JAN-APR. – 2017.

МРНТИ 77.31.03 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_19

[1]Сырлыбаев С.К., [1]Искаков Т.Б., [1]Балтина А.С., [2]Голубева Г.Н.

[1]Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан
[2]Поволжская государственная академия физической культуры, спорта и туризма, г. Казань, Республика Татарстан, Россия

СПЕЦИФИКА ОРГАНИЗАЦИИ СОРЕВНОВАНИЙ ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ БОКСУ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сырлыбаев Сагат Кадырович, Искаков Тайыржан Бахытбаевич, Балтина Алтынай Сапаровна, Голубева Галина Николаевна

Специфика организации соревнований по профессиональному боксу в Республике Казахстан

Аннотация. Статья представляет обзор теоретических источников по вопросам организации спортивного соревнования по профессиональному боксу в условиях Республики Казахстан. Представлена характеристика основных этапов организации поединка боксеров и специфика деятельности спортивного менеджера, его компетентности, требуемые на разных этапах реализации менеджмент-проекта. Как показывает практика, организаторами боев профессиональных боксеров, как правило, являются зарубежные менеджеры и промоутеры. Это связано с тем, что республиканские вузы только ввели стандарт подготовки менеджеров спорта и на данный момент наблюдается острая нехватка профессионалов в данной области. Имеющиеся же специалисты, как показывает практика работы, испытывают трудности на всех этапах подготовки и проведения спортивного соревнования в профессиональном боксе. Автор раскрывает специфику организации спортивных соревнований по профессиональному боксу в условиях Республики Казахстан.

Ключевые слова: профессиональный бокс, спортивные соревнования, профессиональные компетенции, спортивный менеджмент, профессиональная подготовка.

Syrlybayev Sagat Kadyrovich, Iskakov Taiyrzhan Bahytbaevich, Baltina Altynai Saparovna, Golubeva Galina Nikolaevna

Specifics of organization of professional Boxing competitions in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article provides an overview of theoretical sources on the organization of sports competitions in professional Boxing in the Republic of Kazakhstan. The article presents the characteristics of the main stages of organizing a Boxing match and the specifics of the activity of a sports Manager, his competence required at different stages of the implementation of a management project. As practice shows, the organizers of professional boxers ` fights are usually foreign managers and promoters. This is due to the fact that national universities have just introduced a standard for training sports managers and at the moment there is an acute shortage of professionals in this field. Existing specialists, as practice shows, experience difficulties at all stages of preparation and holding of a sports competition in professional Boxing. The author reveals the specifics of organizing sports competitions in professional Boxing in the Republic of Kazakhstan.

Key words: professional Boxing, sports competitions, professional competencies, sports management, professional training.

Сырлыбаев Сағат Қадырович, Искаков Тайыржан Бахытбаевич, Балтина Алтынай Сапаровна, Голубева Галина Николаевна

Қазақстан Республикасындағы кәсіпқой бокстан жарыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасында кәсіпқой бокстан спорттық жарыстарды ұйымдастыру мәселелері бойынша теориялық дереккөздерге шолу жасалған. Боксшылардың жекпе-жегін ұйымдастырудың негізгі кезеңдерінің сипаттамасы және спорт менеджері қызметінің ерекшелігі, менеджмент жобасын іске асырудың әртүрлі кезеңдерінде талап етілетін құзыреттілігі ұсынылған. Тәжірибе көрсеткендей, кәсіпқой боксшылардың жекпе-жегін ұйымдастырушылар, әдетте, шетелдік менеджерлер мен промоутерлер болып табылады. Бұл республикалық жоғары оқу орындарының спорт менеджерлерін даярлау стандартын енді ғана енгізуіне байланысты қазіргі уақытта осы сала мамандарының жетіспеушілігі байқалуда. Жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, отандық мамандар кәсіби бокстағы спорттық жарысты ұйымдастыру мен өткізудің барлық кезеңдерінде айтарлықтай қиындықтарға кездеседі. Автор Қазақстан Республикасының жағдайында кәсіби бокстан спорттық жарыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктерін анықтайды.

Түйін сөздер: кәсіпқой бокс, спорттық жарыстар, кәсіби құзыреттіліктер, спорттық менеджмент, кәсіби дайындық.

Введение. Данная работа направлена на анализ основных этапов организации спортивных соревнований и требуемых компетенций специалиста в области спортивного менеджмента позиции требований современных условий развития профессионального спорта в Республике Казахстан.

Цель исследования – анализ особенностей организации соревнований по профессиональному боксу в Республике Казахстан.

Методы и организация исследования: анализ данных официальных Интернет-ресурсов и публикаций в научных изданиях, сопоставление и обобщение опыта казахстанских исследователей и практиков в области профессионального бокса и менеджмента спорта.

Результаты исследования и их обсуждение. Профессиональный бокс отличается зрелищными, хорошо подготовленными спортивными соревнованиями – поединками боксеров.

В организации соревнований по профессиональному боксу принимают участие специалисты управленческого уровня – тренеры, менеджеры, промоутеры, группа обеспечения боксера.

В статье С.С. Филиппова и С.И. Микаэляна утверждается, что «в спорте высших достижений, профессиональном спорте спортивные соревнования занимают определенное, ведущее место, представляя собой сложное полифункциональное социальное явление. Вся совокупность составных компонентов спортивного состязания и способ взаимосвязи, взаимодействия между ними характеризуют общую структуру спортивного соревнования как целостного образования» [1].

Авторы предлагают модель соревнований профессиональных боксеров как социальной системы, в которой отражена ведущая роль менеджера, промоутера, тренера и группы обеспечения боксеров в организации спортивных соревнований.

Согласно данной модели, профессиональный бой, с одной стороны, готовится группой специалистов под эгидой международных и национальных органов управления профессиональным боксом, что характерно для иных спортивных соревнований, а с другой стороны, данный бой должен быть обеспечен поддержкой СМИ и спонсоров, привлекать массово зрителей, что уже отражает специфику профессионального бокса.

В рамках данного исследования определим ключевые этапы и требования к перечню необходимых компетенций в организации боя профессиональных боксеров.

Спортивное соревнование профессиональных боксеров – по своей сути есть менеджмент-проект. Основная роль в его организации принадлежит менеджерам боксеров.

Организацию спортивного соревнования в условиях профессионального спорта можно рассматривать как процесс последовательно сменяющихся, логически следующих друг за другом действий, носящих повторяющийся, циклический характер: целеполагание, прогнозирование, планирование.

Обобщая исследования в области организации спортивных соревнований, можно рассмотреть основные этапы деятельности менеджера и требования к его компетенциям (необходимые компетенции выбраны из формируемых компетенций спортивного менеджера в рамках обучения в ВУЗе) [2] (таблица 1).

Таблица 1 – Основные этапы обеспечения соревнования по профессиональному боксу

Этап	Содержание этапа	Необходимые компетенции менеджера
Целеполагание		
Целеполагание	Составление целевых моделей или «дерева целей», включающего цели разного уровня	- организационная компетентность; - способность организовывать и проводить массовые физкультурные и спортивно-зрелищные мероприятия
Прогнозирование		
Оценка внешней среды	Постоянный и глубокий анализ внешней среды позволяет руководству организации более объективно устанавливать цели и планировать стратегию	- организационная компетентность; - аналитическая компетентность
Выбор места проведения	Не только поиск спортивной арены, способной вместить определенное количество зрителей.	- способностью организовывать физкультурно-спортивные мероприятия с учетом действующих

Продолжение таблицы 1

	Необходимо знать интересы и финансовые возможности потребителей, отношение местных органов власти и т.д.	норм и правил безопасности для участников, зрителей и обслуживающего персонала; - способностью вести профессиональную деятельность с учетом особенностей функционирования различных типов спортивных объектов
Разработка положения о мероприятии	Является основным нормативно-правовым документом, регламентирующим проведение этого мероприятия. Положение является официальным документом, на основании которого спортсмены допускаются к мероприятию и финансируются все затраты на его проведение	- организационная компетентность; - информационная компетентность
Планирование		
Составление сетевого графика (планирование)	Отражает виды деятельности менеджера и сроки их выполнения	- компетенции в области проектирования деятельности, планирования сроков - способностью разрабатывать оперативные планы работы и обеспечивать их реализацию в структурных подразделениях организаций
Составление сметы	На основании учета всех статей расходов и доходов	- аналитическая компетентность
Заключение договоров	Организации партнерства с разными уровнями организаций	- коммуникативная компетентность; - общекультурная компетентность; - информационная компетентность; - способностью организовывать физкультурно-спортивные мероприятия с учетом действующих норм и правил безопасности для участников, зрителей и обслуживающего персонала; - способностью осуществлять маркетинговую деятельность по продвижению физкультурно-спортивных услуг и товаров – способность обосновать выгоды для организаций-партнеров
Физическая и психологическая подготовка спортсмена	Определение сроков подготовки и уровня соревнования для тренера и группы сопровождения спортсмена	- коммуникативная компетентность - способностью планировать оснащение физкультурно-спортивной организации соответствующим оборудованием, экипировкой и инвентарем

Целеполагание – исходный момент эффективного менеджмента. Целевая функция спортивной организации начинается с установления общей цели этой организации, выражающей причину ее существования.

В исследовании С.С. Филиппова и С.И. Микаэляна [3] представлены цели 1 и частично 2 уровня подготовки спортивных соревнований боксеров.

Приведем примеры возможных целей первого уровня:

– организационное обеспечение поединков;

– организация питания и размещения боксеров;

– информационная поддержка;

– финансовое обеспечение турнира.

При определении целей важным является представление о всех сторонах планируемого боя – от момента выбора соперника до вопросов согласования рекламной деятельности по сопровождению встречи спортсменов.

Оценка внешней среды осуществляется по трем направлениям:

1. Необходимо оценить изменения, которые воздействуют на различные аспекты физкультурно-спортивной организации.

2. Следует определить, какие факторы представляют наибольшую угрозу для текущей стратегии организации.

3. Необходимым аспектом выбора правильной текущей стратегии является определение факторов, которые предоставляют наибольшие возможности для достижения стратегических целей.

Выражая цели организации профессионального боя, а также отдельных его моментов в кон-

кретных, измеряемых формах, менеджер создает четкую количественную базу для последующего анализа хода работ и принятия управленческих решений.

В рамках прогнозирования менеджмент-проекта необходимо знать и уметь оценивать факторы не только внешней среды, но и внутренней, которые оказывают существенное влияние на достижение поставленных целей, а также необходимо точно знать свои сильные и слабые стороны как менеджера.

Все предположения можно классифицировать в зависимости от того, в какой степени они подконтрольны спортивному менеджеру – организатору мероприятия. Выделяют следующие виды предположений:

1. Неконтролируемые предположения. Это предположения о таких событиях или факторах, которые находятся вне сферы компетенции менеджера и от него не зависят ни в коей мере.

2. Полуконтролируемые предположения. Это предположения (прогнозы) о событиях, факторах, условиях, которые в определенной степени находятся в сфере компетенции того или иного организатора мероприятия (в частности, в сфере компетенций конкретного менеджера).

3. Контролируемые предположения полностью находятся в сфере компетенции менеджера, и их выполнение зависит практически от него и его действий.

Оценив риски и спрогнозировав последствия предпринятых действий, менеджер переходит к важному этапу в подготовке спортивного соревнования – планированию.

Эффективный план организации спортивного соревнования, согласно пособию, посвященному спортивному менеджменту и маркетингу:

– отражает «основные мероприятия, меры, средства, сроки и т.д., необходимые для достижения целей;

– устанавливает последовательность и взаимосвязь между основными видами деятельности, что связано с созданием календарного плана выполнения работ в надлежащей последовательности;

– уточняет роли, взаимоотношения между различными звеньями, делегирует соответствующие полномочия для выполнения каждого вида деятельности;

– оценивает затраты времени и труда для каждой отдельной операции и всей работы в целом;

– определяет ресурсы, необходимые для выполнения отдельных видов или всей работы в целом. Затраты и потребности в ресурсах определяются бюджетом;

– устанавливает конкретные сроки контроля и коррекции как отдельных действий, так и всей работы в целом. Это дает возможность целенаправленно и своевременно принимать управленческие решения по достижению поставленных целей» [4].

Таким образом, разработка и сопровождение такого менеджмент проекта, как спортивное соревнование, требует от менеджера включения всех ключевых компетентностей: организационную, управленческую, информационную, коммуникативную, аналитическую и общекультурную компетентности, а также ряда узкопрофессиональных. При этом наибольшие требования ситуации к уровню подготовки специалиста проявляются на этапе заключения договоров с организациями-партнерами.

Основной сложностью менеджера начального уровня является недостаток сетевых связей с партнерами, низкий уровень развития коммуникативных способностей, неумение обосновывать выгоды партнерам-организаторам соревнований.

Выводы. Таким образом, несмотря на нарастающую популярность спортивных боев профессиональных боксеров, существуют реальные проблемы в организации и сопровождении данных поединков со стороны спортивных менеджеров.

Требуемый ситуацией уровень профессиональных компетенций не всегда может быть обеспечен реальными специалистами, что вызывает необходимость повышения квалификации менеджеров и соответствия их теоретической подготовки в условиях систем высшего и дополнительного образования реалиям и потребностям ситуации.

Литература

1 Филиппов С.С., Микаэлян С.И. Результаты исследования содержания деятельности менеджера профессионального бокса // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта, – 2010. – №4(62). – С. 120-125.

2 Сырлыбаев С.К., Искаков Т.Б. Компетентность спортивного менеджера в условиях социально-экономического развития Республики Казахстан // Теория и методика физической культуры. – 2019. – №3(57). – С. 31-36.

3 Филиппов С.С., Микаэлян С.И. Реализация менеджмент-проекта международного турнира профессиональных боксеров // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2010. – № 6(64). – С. 103-106.

4 Спортивный менеджмент и маркетинг: учебно-методическое пособие / С.А. Демьянов, В.П. Колесникович. – Пинск: ПолесГУ, 2012. – 51 с.

МРНТИ 77.01.79 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_23

[1]Хакимова З.А., [1]Андрущишин И.Ф., [2]Ботагариев Т.А., [2]Кубиева С.С., [3]Мамбетов Н.

[1] Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан
[2] Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, г. Актобе, Казахстан
[3] Атырауский университет им. Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЕГО ЭФЕКТИВНОСТЬ

Хакимова Зура Алдановна, Андрущишин Иосиф Францевович, Ботагариев Тулеген Амиржанович, Кубиева Светлана Сарсенбаевна, Мамбетов Нуролла

Содержание формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры и его эфективность

Аннотация. В статье определены ключевые элементы формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий. К ним относятся: готовность учителя физической культуры к профессиональной деятельности; критерии, уровни, условия профессиональной готовности; технологии профессиональной готовности. Обоснована необходимость внедрения спецкурса по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий, подготовлено электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения (для студентов высших учебных заведений). Оно послужило методическим обеспечением освоения материала спецкурса. Пособие состоит из пяти модулей лекционного и практического характера по основным темам спецкурса. Посредством методов математической статистики доказана эффективность разработанного содержания методического обеспечения формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Ключевые слова: формирование профессиональной готовности, будущие учителя, физическая культура, эффективность.

Khakimova Zura Adlanovna, Andrushchishin Iosif Francovich, Botagariev Tulegen Amirzhanovich, Kubieva Svetlana Sarsenbaevna, Mambetov Nurolla

The content of the formation of professional readiness of future teachers of physical culture and its effectiveness

Annotation. The article defines the key elements of the formation of professional readiness of future physical education teachers based on innovative technologies. These include: the concept of "readiness of a physical education teacher for professional activity"; criteria; levels; conditions of professional readiness; technologies of professional readiness. The necessity of introducing a special course on the formation of professional readiness of future physical education teachers based on innovative technologies is justified.an electronic manual on the formation of professional readiness of future physical education teachers based on innovative training technologies (for students of higher educational institutions) is Prepared. It served as a methodological support for the development of the material of the special course. The manual consists of five modules of a lecture and practical nature on the main topics of the special course. Using the methods of mathematical statistics, the effectiveness of the developed content of methodological support for the formation of professional readiness of future physical education teachers based on innovative technologies is proved.

Key word: formation of professional readiness, future teachers, physical culture, efficiency.

Хакимова Зура Алданқызы, Андрущишин Иосиф Францевович, Ботагариев Төлеген Амиржанұлы, Кубиева Светлана Сарсенбайқызы, Мамбетов Нуролла

Болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру мазмұны және оның тиімділігі

Аңдатпа. Мақалада инновациялық технологиялар негізінде болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби даярлығын қалыптастырудың негізгі элементтері айқындалған. Оларға: "дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби қызметке дайындығы" түсінігі; өлшемдер; деңгейлер; кәсіби дайындық шарттары; кәсіби дайындық технологиялары жатады. Инновациялық технологиялар негізінде болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру бойынша арнайы курсты енгізу қажеттілігі анықталды. Оқытудың инновациялық технологиялары негізінде болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру бойынша электрондық оқу құралы дайындалды (жоғары оқу орындарының студенттері үшін). Ол арнайы курс материалын игеруді әдістемелік қамтамасыз етті.

Оқу құралы арнайы курстың негізгі тақырыптары бойынша дәрістік және практикалық сипаттағы бес модульден тұрады. Математикалық статистика әдістері арқылы инновациялық технологиялар негізінде болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыруды әдістемелік қамтамасыз етудің әзірленген мазмұнының тиімділігі дәлелденді.
Түйін сөздер: кәсіби дайындықты қалыптастыру, болашақ мұғалімдер, дене шынықтыру, тиімділік.

Введение. Современный рынок образования предъявляет очень высокие требования к профессиональной подготовке будущих специалистов. В условиях реализации своей профессиональной деятельности будущий специалист должен быть креативен, мобилен, владеть арсеналом инновационных технологий. Одним из актуальных вопросов остается поиск путей оптимального формирования компонентов профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Проблема исследования заключается в противоречии между, с одной стороны, необходимостью поиска оптимальных путей формирования профессиональной готовности бу|дущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий в связи с повышающимися требованиями к реализации компетенций будущих педагогов, а с другой – недостаточностью методического сопровождения этого процесса.

Данной проблеме уделили внимание следующие специалисты: В.В. Филанковский [3]; Ю.Н. Емельянова [4]; Е.Н. Подковко [5]; И.Н. Никулин [6]; И.В. Полякова [7].

Цель исследования – определить структуру и содержание основных компонентов методического обеспечения формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Задачи исследования. 1. Определить ключевые элементы формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

2. Обосновать необходимость внедрения спецкурса по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

3. Создать электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения (для студентов высших учебных заведений).

4. Реализовать подготовленные спецкурс и электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий в учебном процессе со студентами специальности «Физическая культура и спорт».

5. Посредством методов математической статистики доказать эффективность разработанного содержания методического обеспечения формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Методы и организация исследования. Для решения задач исследования были использованы следующие методы исследования. Решение первой задачи осуществлялось на основе анализа научно-методической отечественной и зарубежной литературы. Были проанализированы проблемы формирования профессиональной готовности в странах ближнего и дальнего зарубежья. Использовался метод анализа научно-методической литературы [1]. Для решения второй задачи использовался метод анализа литературы, контрольных испытаний [1, с. 50]. Для решения третьей задачи – метод программирования. Электронный учебник разработан с помощью веб-технологий: гипертекстовый формат (HTML), каскадные таблицы стилей (CSS), набор функций JavaScript (jQuery) и гипермедиа [2].

Исследование осуществлялось в четыре этапа. На первом этапе (сентябрь-октябрь 2019 года) мы определяли основные элементы формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий. На втором этапе (ноябрь-декабрь 2019 года) нами был разработан спецкурс по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий. На третьем этапе (январь-март 2020 года) нами было создано электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения (для студентов высших учебных заведений). На четвертом этапе (апрель май 2020 года) созданные нами курс и электронное пособие были реализованы в учебном процессе по специальности «Физическая культура и спорт». Проверялась их эффектив-

ность путем вычисления χ^2 [1, с. 155]. В исследовании участвовали 40 студентов 3 курса специальности «Физическая культура и спорт».

Результаты исследования и их обсуждение. Анализ научно-методической литературы показал, что *ключевыми элементами формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий* являются следующие:

А) Определение понятия «готовность учителя физической культуры к профессиональной деятельности», где общим является то, что это целостный процесс, компонентами которого являются мотивационно-ценностный, эмоциональный, операционный, творческий, направленные на реализацию их в профессиональной деятельности [3, 4].

Б) Критерии готовности к профессиональной деятельности, где имеются такие составляющие, как мотивационный, эмоционально-ценностный, технологический, информационно-коммуникативный, наличие восприимчивости к педагогическим инновациям [5].

В) Уровни готовности к профессиональной деятельности, где выделяются низкий, средний, высокий, недостаточный, в основном достаточный, достаточный и оптимальный, состояние личностной сферы и профессиональной деятельности [6].

Г) Условия профессиональной готовности, где специалисты выделяют становление личностно-творческой концепции, положительная мотивация студентов; индивидуализация процесса подготовки; создание комфортной дидактической среды; обновление содержания подготовки; организация целостного педагогического процесса; технологическое обеспечение процесса подготовки учителя; использование активных методов обучения; практико-ориентированная направленность процесса обучения [7, 8].

Д) Технологии профессиональной готовности, где различают проектирование личностно-ориентированного содержания специальных дисциплин; готовности будущих учителей к инновационной деятельности в школе; готовности будущего учителя физической культуры к педагогическому общению; с использованием технико-тактических комплексов, формирования здоровьесберегающих компетенций [9].

В предыдущей нашей статье [10] мы определили недостаточный уровень адекватности компонентов профессиональной готовности (её мотивационно-ценностного, интеллектуально-творческого и операционально-технического элементов). В связи с этим нами был разработан спецкурс по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий, весь спецкурс рассчитан на 72 часа. Большую часть времени мы распределили на самостоятельную работу студентов (40 часов), практические занятия (18 часов) и лишь 14 часов – на лекционные занятия.

Основной целью курса мы считаем образование у будущих учителей физической культуры знаний, умений и навыков по реализации инновационных технологий в своей профессиональной деятельности. Среди доминирующих задач курса мы акцентировали следующие: 1. Уяснение будущими специалистами основных понятий в своей профессиональной готовности по реализации ключевых технологий. 2. Усвоение ими главных технологий подготовки. 3. Овладение ключевыми методиками образования у будущих специалистов компонентов из профессиональной подготовки. 4. Совершенствование практических навыков по планированию содержания средств и методов по избранному виду спорта (на примере волейбола).

В теоретических аспектах спецкурса нами предложен материал по основным понятиям профессиональной подготовленности будущих специалистов, критериям, уровням, условиям; главным технологиям.

В методах определения готовности мы акцентировали изучение мотивационно-ценностного, интеллектуально-творческого и операционально-технического компонентов.

Среди главных технологий мы раскрыли технологии личностно-ориентированного воспитания; педагогического взаимодействия; готовности к инновационной деятельности; здоровьесберегающие; с использованием технико-тактических комплексов.

В планировании материала по волейболу мы рассмотрели также их ключевые аспекты как соответствие целей и задач специфике вида спорта; раскрытию всех сторон спортивной подготовки; средств и методов направленности учебно-тренировочного процесса.

Нами подготовлено электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения (для студентов высших учебных заведений).

В нем представлены 5 модулей лекционного и практического характера по темам: Теоретические аспекты формирования профессиональ-

ной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения; Методы изучения профессиональной готовности будущих учителей физической культуры; Компетенции и психолого-педагогические условия, необходимые для формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры; Основные инновационные технологии в структуре профессиональной готовности будущих учителей физической культуры; Основные направления профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Необходимость внедрения электронного пособия связана со следующим. Во-первых, представлены все необходимые материалы в виде лекционного, практического и самостоятельного характера. Это, на наш взгляд, поможет в методическом плане осваивать будущим специалистам разделы спецкурса. Во-вторых, на современном этапе становится актуальным освоение занимающимися предложенных преподавателями заданий в дистанционном режиме. Занимающиеся могут осваивать материал через модули и наряду с этим реализовывать контроль усвоения знаний с помощью тестовых заданий.

Подготовленные спецкурс и электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий были реализованы в учебном процессе со студентами специальности «Физическая культура и спорт».

Разработанный нами спецкурс был проведен в 6 семестре 2020 года. Его реализация шла параллельно с внедрением электронного учебного пособия. Вначале обучающимся предлагалась тема из спецкурса. В соответствии с этой темой они отыскивали и изучали теоретический, а затем практический модуль. Изученное занимающиеся реализовывали на практических занятиях спецкурса. С помощью имеющихся тестов, как преподаватель, так и занимающиеся, могли проконтролировать знания по усвоению материала.

Для определения эффективности внедрения экспериментальной программы коррекции компонентов формирования профессиональной готовности учителей физической культуры нами были сформулированы рабочие гипотезы, которые были затем проверены при помощи методов математической статистики.

Первая рабочая гипотеза. Предполагается, что экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы ответов «намерен применять инновационные технологии» будет больше, чем у студентов контрольной группы. В таблице 1 представлены расчетные показатели для вычисления хи-квадрата.

Таблица 1 – Таблица расчетных показателей эффективности мотивационного компонента профессиональной готовности будущих учителей физической культуры

Группы	Намеренность применения инновационных технологий в будущей профессиональной деятельности			$\chi_э^2$	$\chi_{кр}^2$	P
	Да	Нет	Не знаю			
Экспери-ментальная	78	15	7	8,51	6,0	0,05
Контрольная	60	22	18			

$Э_1+К_1=78+60=138$; $Э_2+К_2=15+22=37$; $Э_3+К_3=7+18=25$; $n_э=100$, $n_к=100$, $N=200$

$$\chi^2_{эмп} = \frac{1}{100\cdot 100}\left[\frac{(100\cdot 60-100\cdot 78)^2}{138}+\frac{(100\cdot 22-100\cdot 15)^2}{37}+\frac{(100\cdot 18-100\cdot 7)^2}{25}\right]=$$

$$=\frac{100^2}{100\cdot 100}\left[\frac{(60-78)^2}{138}+\frac{(22-15)^2}{37}+\frac{(18-7)^2}{25}\right]=2{,}35+1{,}32+4{,}84=8{,}51$$

$\chi^2_{кр}=6{,}0$ $\chi^2_{эмп}>\chi^2_{кр}$ при $p<0{,}05$

H_1: Экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, более эффективна, и у студентов этой группы ответов «намерен применять инновационные техноло-

гии» больше, чем у студентов контрольной группы. Гипотеза H_1 принимается.

Вторая рабочая гипотеза.

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по таким парам антонимичных видов, как решительный-осторожный, ответственный-безответственный, стратег-тактик, интуиктивист-логик, творческий-консервативный, результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы.

Для каждой пары антонимичных видов отдельно была разработана гипотеза и сделаны расчеты.

Таблица 2 – Полученные баллы каждым из испытуемых контрольной и экспериментальной групп по блоку «решительный-осторожный»

№ п/п	Экспериментальная группа	Ранги Э.г. $R_{ý}$	№ п/п	Контрольная группа	Ранги К.г. $R_{ê}$
1	10,5	7	1	13,0	17
2	11,0	13,5	2	13,2	19,5
3	11,5	15	3	13,3	21,5
4	10,6	8	4	13,8	29
5	10,9	11,5	5	13,8	29
6	10,8	10	6	13,7	27
7	10,4	6	7	13,6	26
8	10,9	11,5	8	13,8	29
9	11,0	13,5	9	13,3	21,5
10	10,7	9	10	13,4	23,5
11	10,3	4	11	13,5	25
12	11,9	16	12	13,2	19,5
13	10,1	1	13	13,1	18
14	10,2	2	14	13,4	23,5
15	10,3	4			
16	10,3	4			
	Сумма	136		Сумма	329

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по паре антонимичных видов «решительный-осторожный» результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы.

$$\sum R_э = 136, \sum R_к = 329, \sum R_э + \sum R_к = 136 + 329 = 465.$$

Проверим правильность вычисления суммы рангов, для этого будем рассматривать обе выборки как одну большую выборку, объем которой равен $n = 16 + 14 = 30$.

$$\sum R_{общий} = \frac{n(n+1)}{2} = \frac{3031}{2} = 465.$$

Совпадение расчетной суммы рангов и вычисленных эмпирически говорит о том, что мы все данные правильно проранжировали. По таблице критических значений для $n_1 = 16$, $n_2 = 14$, $T_{кр} = 169$ при $p = 0{,}95$. Сравним меньшую сумму из вычисленных эмпирическим путем двух сумм с критическим значением: 136<169, H_1 гипотеза применяется.

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по паре антонимичных видов «ответственный-безответственный» результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы.

$$\sum R_э = 136,\ \sum R_к = 329,\ \sum R_э + \sum R_к = 136 + 329 = 465.$$

$$\sum R_{общий} = \frac{n(n+1)}{2} = \frac{3031}{2} = 465.$$

Совпадение расчетной суммы рангов и вычисленных эмпирически говорит о том, что мы все данные правильно проранжировали.

По таблице критических значений для $n_1 = 16$, $n_2 = 14$, $T_{кр} = 169$ при $p = 0{,}95$. Сравним меньшую сумму из вычисленных эмпирическим путем двух сумм с критическим значением: 136<169, H_1 гипотеза применяется.

Таблица 3 – Полученные баллы каждым из испытуемых контрольной и экспериментальной групп по блоку «стратег-тактик»

№ п/п	Экспериментальная группа	Ранги Э.г. $R_э$	№ п/п	Контрольная группа	Ранги К.г. $R_к$
1	10,5	4	1	13,0	17
2	11,0	8	2	13,1	18
3	10,1	1	3	13,2	19
4	10,3	2,5	4	13,4	22
5	10,8	6	5	13,4	22
6	10,9	7	6	13,5	24,5
7	10,6	5	7	13,6	26
8	11,3	9	8	13,7	27,5
9	11,4	10	9	13,8	29
10	11,5	11	10	13,3	20
11	11,6	12,5	11	13,4	22
12	11,7	14	12	13,5	24,5
13	11,8	15	13	13,9	30
14	11,9	16	14	13,7	27,5
15	11,6	12,5			
16	10,3	2,5			
	Сумма	136		Сумма	329

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по паре антонимичных видов «стратег-тактик» результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы. По таблице критических значений для $n_1 = 16$, $n_2 = 14$, $T_{кр} = 169$ при $p = 0{,}95$.

Сравним меньшую сумму из вычисленных эмпирическим путем двух сумм с критическим значением: 136<169, H_1 гипотеза применяется.

Таблица 4 – Полученные баллы каждым из испытуемых контрольной и экспериментальной групп по блоку «Интуиктивист-логик»

№ п/п	Экспериментальная группа	Ранги Э.г. R_{y}	№ п/п	Контрольная группа	Ранги К.г. $R_{\hat{e}}$
1	11,0	1,5	1	13,0	17
2	11,2	4	2	13,1	18
3	11,3	5	3	13,2	20
4	11,1	3	4	14,0	29,5
5	11,4	6,5	5	14,0	29,5
6	11,5	8,5	6	13,9	28
7	11,6	10,5	7	13,8	27
8	11,8	14	8	13,7	26
9	11,9	16	9	13,6	25
10	11,0	1,5	10	13,5	24
11	11,7	12	11	13,4	23
12	11,8	14	12	13,3	22
13	11,4	6,5	13	13,2	20
14	11,5	8,5	14	13,2	20
15	11,6	10,5			
16	11,8	14			
	Сумма	136		Сумма	329

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по паре антонимичных видов «интуиктивист-логик» результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы.

Сравним меньшую сумму из вычисленных эмпирическим путем двух сумм с критическим значением: 136<169, H_1 гипотеза применяется.

H_1: экспериментальная программа, реализованная в экспериментальной группе, окажется более эффективной, и у студентов этой группы по паре антонимичных видов «творческий-консервативный» результаты будут выше, чем у студентов контрольной группы.

Таблица 5 – Полученные баллы каждым из испытуемых контрольной и экспериментальной групп по блоку «Творческий-консервативный»

№ п/п	Экспериментальная группа	Ранги Э.г. R_{y}	№ п/п	Контрольная группа	Ранги К.г. $R_{\hat{e}}$
1	10,1	1	1	13,0	17
2	10,2	2	2	13,1	19
3	10,3	3	3	13,2	21,5
4	10,4	4	4	13,3	23
5	10,5	5	5	13,1	19

6	10,6	6	6	13,2	21,5
7	10,8	7	7	13,4	24
8	11,2	10	8	13,5	25
9	11,3	11	9	13,6	26
10	11,4	12	10	13,7	27
11	11,5	13	11	13,8	28
12	11,6	14	12	13,9	29
13	11,7	15	13	14,0	30
14	11,8	16	14	13,1	19
15	10,9	8			
16	11,1	9			
	Сумма	136		Сумма	329

Сравним меньшую сумму из вычисленных эмпирическим путем двух сумм с критическим значением: 136<169, H_1 гипотеза применяется.

Третья рабочая гипотеза. Определим связь между степенью конкретизации, соответствия задач и степенью соответствия и проработанности учебных программ по баскетболу при анализе их студентами.

H_1: Существует положительная статистически достоверная связь между степенью конкретизации, соответствия задач и степенью соответствия и проработанности учебных программ по баскетболу при анализе их студентами.

Для этого применим расчет коэффициента ассоциации (*ra*). Для расчета коэффициента ассоциации составим четырехпольную корреляционную таблицу (таблица 6).

Таблица 6 – Четырехпольная корреляционная таблица

№	Признак	Есть (положительная)	Нет (отрицательная)	Сумма
1	Степень конкретизации и соответствия цели и задач	*а*=23	*б*=2	*а*+*б* =25
2	Степень соответствия и проработанности учебных программ	*в*=17	*г*=8	*в*+*г* =25
	Сумма	*а*+*в* =40	*б*+*г* =10	*N*=50

Мы вычислили коэффициент ассоциации

$$r_a = \frac{23 \cdot 8 - 17 \cdot 2}{\sqrt{25 \cdot 25 \cdot 40 \cdot 10}} = \frac{150}{5 \cdot 5 \cdot 20} = 0{,}3.$$

У нас наблюдается положительная корреляция. Проверим достоверность этого коэффициента. Для этого вычислим следующую величину:

$$r_a \sqrt{N-1} = 0{,}3 \cdot \sqrt{50-1} = 0{,}3 \cdot 7 = 2{,}1.$$

По таблице «Значения коэффициента корреляции при уровне значимости p=0,05 и числе степеней свободы $K = N - 2$» получили критическое значение коэффициента ассоциации $r_{акр}$ = 0,28. Вычислим величину

$$r_{a\ кр} \sqrt{N-1} = 0{,}28 \cdot \sqrt{50-1} = 0{,}28 \cdot 7 = 1{,}96.$$

Произведенный расчет показывает, что

$$r_a \sqrt{N-1} > r_{a\,кр} \sqrt{N-1}\ (2{,}1 > 1{,}96).$$

Следовательно, обнаруженная положительная связь между степенью конкретизации, соответствия задач и степенью соответствия и проработанности учебных программ по баскетболу при анализе их студентами считается достоверной (r_a = 0,136 при p > 0,05).

Выводы:

1. Ключевыми элементами формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры являются: готовность учителя физической культуры к профессиональной деятельности, критерии, уровни и условия профессиональной готовности, технологии профессиональной готовности.

2. Необходимость внедрения спецкурса по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий связана с акцентированием занимающихся на усвоении теоретических аспектов профессиональной готовности; овладении ими главных технологий готовности; методики образования у них компонентов профессиональной подготовки; навыков планирования содержания средств и методов по избранному виду спорта.

3. В качестве методического обеспечения освоения материала спецкурса подготовлено электронное пособие по формированию профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий обучения (для студентов высших учебных заведений). Оно состоит из пяти модулей лекционного и практического характера по основным темам спецкурса.

4. Через изучение занимающимися теоретического и практического модулей и тестовых заданий электронного пособия была осуществлена апробация спецкурса студентами специальности «Физическая культура и спорт».

5. Путем методов математической статистики доказана эффективность разработанного содержания методического обеспечения формирования профессиональной готовности будущих учителей физической культуры на основе инновационных технологий.

Литература

1 Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд.центр «Академия», 2002. – 264 с.
2 Web-технологии//https://bstudy.net/732024/informatika/tehnologii
3 Филанковский В.В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.01. – Ставрополь, 2000. – 23 с.
4 Емельянова Ю.Н. Проектирование личностно-ориентированного содержания специальных дисциплин в процессе подготовки учителя физической культуры: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – Тирасполь, 2006. – 23 с.
5 Подковко Е.Н. Личностно-ориентированная технология формирования профессиональной компетентности у будущих учителей: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – Сургут, 2008. – 23 с.
6 Никулин И.Н. Подготовка будущего учителя к физкультурно-рекреативной деятельности с учащимися общеобразовательной школы: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – Белгород, 2000. – 24 с.
7 Полякова И.В. Подготовка студентов ФФК к инновационной образовательной деятельности в процессе занятий ритмопластическими видами гимнастики: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – Тула, 2009. – 24 с.
8 Русаков А.А. Формирование стиля профессиональной деятельности будущего учителя физической культуры: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – М., 2010. – 23 с.
9 Пентюхин В.И. Педагогическая технология формирования здоровьесберегающих компетенций будущего учителя физической культуры: автореф. дис….к.п.н. – 13.00.08. – Самара, 2010. – 23 с.
10 Хакимова З.А., Андрюшишин И.Ф., Ботагариев Т.А., Кубиева С.С. Исходный уровень сформированности профессиональной готовности будущих учителей физической культуры // Теория и методика физической культуры. 2019. – № 4(58). – С. 71-78.

МРНТИ 77.01.79 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_32

Абдикаримова М.Н., Губаренко А.В., Макогонов А.Н., Имангулова Т.В., Лютерович О.Г.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В РАЗРАБОТКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРАЕКТОРИЙ ПО ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА ДЛЯ ЭКСКУРСИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

Абдикаримова Мадина Нурбулатовна, Губаренко Анастасия Вячеславовна, Макогонов Александр Николаевич, Имангулова Татьяна Васильевна, Лютерович Олег Григорьевич

Системный подход в разработке образовательных траекторий по подготовки специалистов индустрии туризма для экскурсионного обслуживания

Аннотация. В данной статье авторами представлены результаты экспериментальной и практической работы по внедрению системного подхода при разработке образовательных траекторий по ОП «Туризм». Так, в рамках образовательной программы авторами предложены варианты освоения дополнительных квалификаций «Экскурсовод III категории» и «Инструктор туризма», оказывающих положительный эффект на насыщенность рынка туристских и экскурсионных услуг. В статье дается четкое определение специфики образовательного процесса по направлению «Туризм», раскрыты особенности подготовки дисциплин для системного подхода реализации траектории обучения «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса», а также обобщен практический опыт реализации данной траектории на базе факультета «Туризм» Казахской академии спорта и туризма.

Ключевые слова: туризм, образовательная программа, образовательная траектория, дисциплина, экскурсионное обслуживание, экскурсовод.

Abdikarimova Madina, Gubarenko Anastassiya, Makogonov Aleksandr, Imangulova Tatyana, Luterovich Oleg

System approach in the development of educational trajectories for training specialists of the tourism industry for excursion service

Abstract. In this article, the authors present the results of experimental and practical work on the implementation of a systematic approach in the development of educational trajectories for the Education Program "Tourism" So, as part of the educational program, the authors proposed options for mastering additional qualifications "Tour guide - III category" and "Tourism instructor", which have a positive effect on the saturation of the market for tourist and excursion services. The article gives a clear definition of the specifics of the educational process in the direction of "Tourism", discloses the features of training disciplines for a systematic approach to the implementation of the training trajectory "International Tourism: the tourism and business industry", and also summarizes the practical experience of implementing this trajectory on the basis of the Faculty of Tourism, Kazakh academy of sports and tourism.

Key words: tourism, educational program, educational trajectory, discipline, excursion service, guide.

Абдикаримова Мадина Нурбулатовна, Губаренко Анастасия Вячеславовна, Макогонов Александр Николаевич, Имангулова Татьяна Васильевна, Лютерович Олег Григорьевич

Экскурсиялық қызмет үшін туризм индустриясының мамандарын даярлауға арналған білім беру траекторияларын дамытудағы жүйелік тәсіл

Аңдатпа. Бұл мақалада авторлар «Туризм» ББ үшін білім беру траекториясын жасауда жүйелік тәсілді енгізу бойынша эксперименттік және практикалық жұмыстардың нәтижелерін ұсынады. Сонымен, білім беру бағдарламасы аясында авторлар туристік-экскурсиялық қызмет нарығының толықтығына оң әсер ететін «III санатты экскурсовод» және «Туризм нұсқаушысы» қосымша біліктіліктерін игеру нұсқаларын ұсынды. Мақалада «Туризм» бағыты бойынша білім беру процесінің ерекшеліктеріне нақты анықтама беріліп, «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» оқу траекториясын жүзеге асыруға жүйелі көзқарас үшін оқу пәндерінің ерекшеліктері ашылып, осы траекторияны Қазақ спорт және туризм академиясының туризм факультеті базасында жүзеге асырудың практикалық тәжірибесі жинақталған.

Түйін сөздер: туризм, білім беру бағдарламасы, білім беру траекториясы, пән, экскурсиялық қызмет көрсету, экскурсовод.

Введение. В настоящее время развитие туризма как приоритетного сектора экономики Республики Казахстан является первостепенной задачей в формировании конкурентоспособности на международном и региональном рынке. Подготовка кадров в этом процессе занимает главенствующее значение, так как именно квалифицированные специалисты, способные к практической деятельности, а также заинтересованные в продвижении въездного и внутреннего туризма Казахстана, являются необходимым активом, требующим качественной подготовки. Так, в своем Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 г. Глава государства Касым-Жомарт Токаев озвучил вопросы, которые непосредственно касаются всей системы подготовки высшего образования, определив новые направления в работе ВУЗов: «*Для качественно нового развития нашей нации должны измениться наши повседневные жизненные установки. А в обществе должны утвердиться новые принципы и новые ориентиры. «Чтобы иметь знания, необходимо учиться. Чтобы быть богатым, нужно иметь дело. Чтобы стать сильным, нужна сплоченность. А для всего этого нужно трудиться, не покладая рук», – эти слова великого просветителя Ахмета Байтурсынова актуальны и сегодня. Во-первых, поколение двадцать первого века должно быть глубоко образованным. Во-вторых, необходимо приучать молодежь к неустанному труду. В-третьих, правильно, когда в основе любого дела лежит профессионализм… Все мы хотим видеть казахстанцев именно в таком образе. Только так мы сможем построить конкурентоспособное государство и создать интеллектуальную нацию…*» [1]. Таким образом, Президент обозначил чёткое направление, которое должно лечь в основу всей системы подготовки специалистов нашей страны, на всех этапах его реализации.

Таким образом, подготовка кадров в сфере туризма является актуальным направлением и соответствует современным тенденциям в области туризма и образования, а именно, системному подходу к вопросу подготовки квалифицированных кадров для индустрии туризма и экскурсионного обслуживания, инструкторов туризма и экскурсоводов. Результаты исследования, представленные в статье, имеют прикладное значение, так как авторами представлены сведения о практической апробации и использовании полученных данных в процессе подготовки туристских кадров, а именно, разработанные инновации по созданию образовательных траекторий в рамках ОП «Туризм» в Казахской академии спорта и туризма полноценно реализованы и уже оказывают положительный эффект на подготовку будущих специалистов индустрии туризма.

Целью исследования стала разработка системного подхода к созданию образовательных траекторий по ОП «Туризм» для получения дополнительной квалификации «Экскурсовод III категории» и/или «Инструктор туризма».

Исходя из цели исследования, были сформированы следующие **задачи**:

– Изучить и проанализировать современное состояние подготовки специалистов индустрии туризма на казахстанском рынке образовательных услуг.

– Разработать системный подход к созданию образовательных программ в соответствии с региональными, государственными и международными требованиями к подготовке туристских кадров.

– Сформировать и внедрить модель поэтапной разработки ОП.

– Разработать эффективную матрицу определения возможностей ВУЗа при создании ОП «Туризм» и образовательных траекторий по различным направлениям в области туризма, экскурсионного обслуживания и индустрии гостеприимства в целом.

Методы и организация исследования. При подготовке, реализации и анализе результатов исследования авторами применялись разноуровневые методы: *теоретические* (анализ философской, научной, педагогической и учебно-методической литературы; официальные правительственные материалы и нормативно-правовые документы; изучение и обобщение педагогического опыта) и *эмпирические* (педагогическое наблюдение учебного процесса и личное участие в нем; моделирование; организация и проведение педагогического эксперимента, методы статистической обработки результатов экспериментальной работы).

Результаты исследования и их обсуждение. В настоящее время, в условиях интенсивно меняющегося мира перед нами, как специалистами, стоит задача по совершенствованию всех элементов индустрии туризма, особое место в которой занимает система подготовки высококвалифицированных кадров, которые не только способны выполнять должностные обязанности, но и заинтересованы в развитии всех сфер туризма, а также в продвижении туристского бренда Казахстана.

В ходе исследования установлено, что в современных условиях модернизации казахстанско-

го образования и его направленности на интеграции науки, производства и образования, а также определения масштабных «свобод» в подготовке будущих специалистов, где возник вопрос о разработке инновационных, конкурентоспособных и уникальных образовательных программ. Изменения продиктованы нормативно-правовыми актами сферы высшего и послевузовского образования «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам расширения академической и управленческой самостоятельности высших учебных заведений» от 2 октября 2018 года, утвержденными Министерством образования и науки Республики Казахстан (МОН РК). В связи с этим перед вузами поставлена задача разрабатывать свои образовательные программы (ОП), тем самым учитывая требования, определенные в нормативно-правовых актах МОН РК.

На сегодняшний день в системе высшего образования имеется два концептуальных подхода к разработке образовательной программы, определяемых целями и задачами системы образования в целом. К ним относится: компетентностный и модульный подходы, каждый из которых «заставляет» строить образовательную программу по определенной схеме, структуре, модели [2].

В Постановлении Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 406 Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года также отмечено о важности сертификации UNWTO по системе TedQual на все высшее учебные заведения, преподающие специальность «Туризм», для активного внедрения дуального образования в сфере туризма [3].

Казахская академия спорта и туризма 2019 году получила международную сертификацию UNWTO. TedQual по образовательным программам бакалавриата «Туризм», «Ресторанное дело и гостиничный бизнес» и магистратуры «Туризм». В результате проверки образовательных программ ВУЗ получает аудиторский отчет с соответствующими рекомендациями. Если результат успешен, программа получает знак качества UNWTO. TedQual на период, который будет определен Комитетом по сертификации UNWTO. TedQual [4].

Образовательная деятельность Казахской академии спорта и туризма, факультета Туризма направлена на обеспечение высокого качества подготовки востребованных специалистов по различным направлениям в сфере туризма, гостиничного бизнеса и ресторанного дела, способных активно влиять на социально-экономическое развитие Республики Казахстан для удовлетворения потребностей рынка труда и соответствия международным стандартам образования.

Таким образом, реализация поставленных задач Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым о доступности качественного образования для устойчивого роста страны подтверждается получением сертификации UNWTO. TedQual образовательных программ Казахской академии спорта и туризма, факультета Туризма.

Туристское образование второй год подряд на территории Казахстана по образовательным программам проходит независимую оценку качества образования при Национальной палате предпринимателей РК «Атамекен», которая осуществляет оценку реализуемым образовательным организациям ОП в целях определения соответствия предоставляемого образования. На первом этапе по рейтингу ОП производится анализ средней заработной платы и процента трудоустройства выпускников по образовательной программе «Туризм», а на втором этапе производится оценка и анализ содержания образовательных программ с привлечением экспертов из ведущих специалистов области туризма. По завершению экспертной оценки выходит рейтинг лучших вузов по подготовке специалистов в данной области [5].

Разработка ОП – длительный и сложный педагогический процесс, который объединяет в себе не только вузовский этап образования, но и предполагает всесторонний анализ субъектов туристского рынка на разных этапах его функционирования. Она должна осуществляться в симбиозе с потенциальными работодателями и быть направлена на удовлетворение потребностей рынка труда. Особое место в данном вопросе занимает компетентно-ориентированность, универсальность и мобильности ОП в условиях глобализационных процессов, затрагивающих сферу образования и туризма. Специалистам необходимо не только осуществлять подготовку кадров в соответствии с потребностями рынка, но и постоянно анализировать технологические изменения в нем. В связи с этим, принцип компетентно-ориентированного подхода становится ключевым и акцентирует внимание на результативности обучения посредством четкой регламентации РО, а также осуществляет взаимосвязь между ключевыми

компетенциями и процессом их применения в профессиональной сфере.

Для разработки основных этапов формирования ОП необходимо ответить на следующие вопросы: «Какого специалиста мы готовим?», «Как разработать траекторию?», «Как разработать дисциплину и сформировать ее содержания?», «Как формировать РО?», «Как разрабатывать дополнительные курсы, не входящие в состав ОП?» и др. Ответы на данные вопросы и формируют основные этапы разработки ОП, его оценку и успешность внедрения, которые основываются на Законах РК, государственных общеобразовательных стандартах обучения, профессиональных стандартах «Туризм», требованиях рынка труда и др.

В настоящее время принято выделять основные четыре этапа разработки ОП: подготовительный этап, проектирования ОП, разработка ОП и оценка качество разработки ОП. На наш взгляд, данный подход требует уточнения, для конкретизации которого разработана модель, формирующая процесс создания ОП как линейной схемы взаимообусловленных элементов, представленных на рисунке 1.

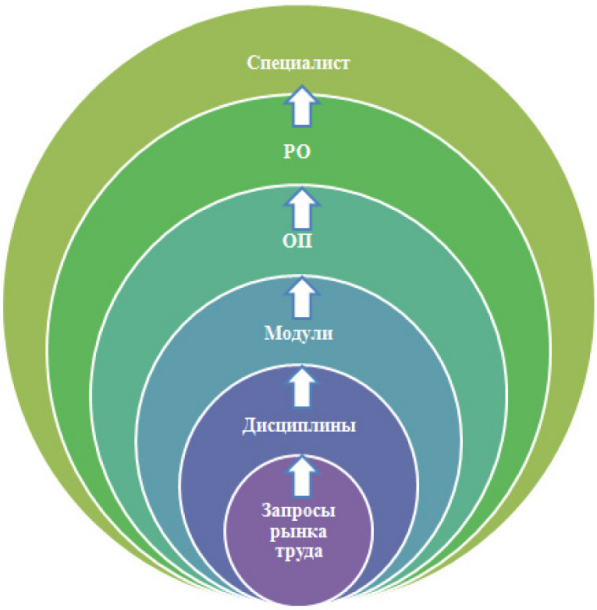

Рисунок 1 – Модель создания образовательной программы

Данная модель создания ОП позволяет нам сформировать основные позиции для создания конкурентоспособной образовательной программы, на которую оказывают огромное влияние субъекты туристского рынка, материально-техническая база вуза, современные процессы, происходящие в индустрии туризма, наличие специалистов по подготовке туристских кадров, развитость нормативно-правовой документации на международном, национальном и региональной уровне, а также востребованность потенциальных специалистов, подготовленных в рамках разрабатываемой ОП.

Так, модель состоит из следующих взаимосвязанных и взаимообусловленных элементов:

В основе любой ОП лежит *запрос рынка труда* на подготовку специалиста, который и определяет, какой специалист нужен, какими компетенциями он должен обладать и какой уровень квалификации должен быть освоен. Основными методами для определения запросов рынка труда являются: анкетирование потенциальных работодателей в лице субъектов туристского рынка, изучение нормативно-правовых документов, регламентирующих туристскую и образовательную деятельность, прогнозирование процессов, влияющих на развитие туристского сектора, выявление текущих и будущих потребностей рынка и т.д.

На основе полученных данных происходит длительный процесс формирования *дисциплин*, который консолидирует множество составляющих. Происходит анализ возможностей вуза, а именно его материально-технической базы, оснащенности профессиональными инструментариями, подготовленности профессорско-

преподавательского состава, его квалификации и заинтересованностью. На данном этапе вуз понимает, какой запрос рынка труда он может удовлетворить, а именно, специалиста какого направления он способен подготовить. Далее перед ППС стоит задача по созданию необходимых дисциплин, определению их содержания, т.е. описанию целей, задачей, результатов обучения и методическая обеспеченность дисциплины. Таким образом, будет представлен список возможных дисциплин, из которых методом критического анализа происходит выбор наиболее перспективных предметов, по которым и будут разрабатываться учебно-методические комплексы дисциплин.

На следующем этапе из выбранных дисциплин формируются *модули*, учебные планы и каталоги элективных дисциплин, а также выделяются наиболее оснащенные с точки зрения материально-технического, профессионального и методического обеспечения. Именно они являются основным фактором в определении траектории обучения (Minor). На данном этапе особое внимание уделяется именно направленности вуза, его специфике и имиджу.

Далее следует этап разработки *образовательной программы*, а именно логической схемы проектирования ОП, где учебная программа основывается на компетентно-ориентированном подходе и включает в себя все предыдущие этапы. Формулируются цели образовательной программы, происходит итоговое проектирование модулей путем группировки результатов обучения, трансформируются компетенции и определяется трудоемкость модулей и дисциплин в кредитах, а также производится итоговый расчет проектных (ОП) составляющих учебного плана. ОП разрабатывается в контексте модульного подхода и зависит от результатов обучения, в основе которого и лежат запросы рынка труда, профессиональные стандарты, ГОСО и другие нормативно-законодательные акты. Итогом разработки ОП становятся: паспорт образовательной программы, профиль компетенции, характеристика модулей, перечень компетенций РО, рабочий учебный план и каталог элективных дисциплин.

Результаты обучения – важный элемент ОП, так как именно они определяют специфику направленности программы. Они должны включать множество переменных, обусловленных внедренными дисциплинами, за счет своей немногочисленности, т.е. всего 12 возможных результатов, они объединяют между собой компетенции, усвоенные в ходе изучения нескольких дисциплин, это возможно только при внедрении меж- и мультидисциплинарных связей, обусловленных продолжающим характером, а именно наличием обоснованных пререквизитов и постреквизитов по каждой дисциплине.

Завершающим этапом разработки ОП становится высококвалифицированный *специалист* индустрии туризма. Оценка качества подготовки которого определяется анализом анкетных данных, заполненных субъектами рынка труда в лице реальных работодателей. Таким образом, мы можем наблюдать эффект от реализации ОП и в случае необходимости скорректировать его посредством изменения дисциплин, улучшения материально-технической базы и повышения профессионального уровня ППС. Данный этап будет показательным при оценке качества разработки ОП.

Все этапы представляют собой целостную систему разработки ОП, при этом большое значение имеет вуз, в котором создается данное ОП. Важно учитывать специфику, направленность, материально-техническую базу, уровень и квалификацию ППС, и даже имидж вуза. Так, например, вуз, имеющий экономическую направленность, т.е. большинство специальностей носят экономический характер, то специфика разработки ОП «Туризм» тоже должна учитывать данный фактор и развиваться по направлению бизнес-туризма, MICE-туризма, международного туризма и др. Учитывая данный фактор, перед вузами нашей страны стоит задача развития туризма посредством создания конкурентоспособных ОП по направлению туризма как с учетом уже имеющихся ресурсов, так и планов по их развитию. Так, на рисунке 2 представлена схема разработки данной матрицы, в которой отражены основные этапы ее формирования.

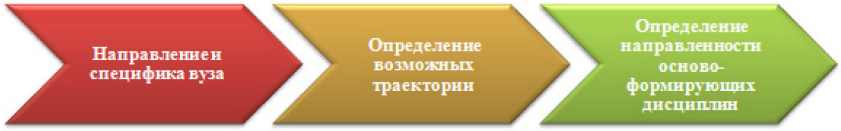

Рисунок 2 – Этапы создания матрицы образовательных траекторий

Так, основными можно назвать три этапа, из которых и была сформирована «Матрицы определения возможностей создания ОП «Туризм»: направление и специфика вуза; определение возможных траекторий; определение направленности основоформирующих дисциплин.

Проходя каждый из этапов, критически оценивая свои возможности, вуз может определить, какое именно направление (траекторию) он способен реализовать в рамках образовательной программы «Туризм», данная матрица, представленная на рисунке 3, даст возможность избежать многих ошибок при составлении ОП и сформирует у вуза перспективный план развития материально-технической базы, оснащенности аудиторным фондом и подготовленности ППС к реализации выбранной траектории в рамках ОП «Туризм».

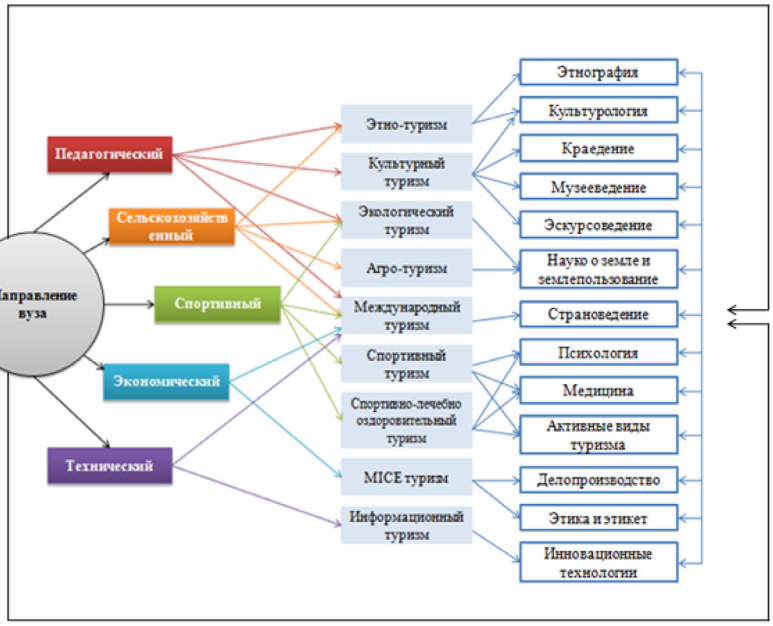

Рисунок 3 – Матрицы определения возможностей создания образовательной программы «Туризм»

Анализируя данную матрицу, разработанную авторами в ходе исследовательской работы, можно выделить три основных этапа для определения приоритетного направления (траектории) в рамках ОП «Туризм»:

Первый этап, в ходе которого происходит определение вузом его направления, это возможно только при качественном анализе всех основных показателей, таких как направления раннее разработанных ОП, количество студентов, подготовленных по ним, а также маркетинговая составляющая, а именно, имидж вуза, сформированный в ходе его деятельности.

Второй этап является основным в выборе траектории по ОП «Туризм», так как сформирован на основе предыдущего этапа определения направленности вуза. Каждое направление включает несколько вариантов выбора траектории, обусловленности в первую очередь спецификой вуза. При этом нам бы хотелось сделать акцент на предрасположенности одних направлений перед другими, т.е. у одних вузов будет больше возможности для создания вариативных траекторий, у других же выбор будет ограничен самой направленностью вуза.

Третий этап позволяет выбрать направление в создании основных профилирующих дисциплин и дает возможность для реализации траектории, обоснованной данными дисциплинами. Например, культурный туризм является одним из траекторий педагогических вузов по ОП «Туризм» и возможен только при ведении дисциплин, включенных в следующие подразделения: «Культурология», «Краеведение», «Экскурсоведение» и «Музееведение», при этом они не взаимоисключают другие направления, но являются приоритетными, так как разработка дисциплин по ним позволяет в полной мере раскрыть специфику направления культурного туризма.

Важно помнить, что при разработке любой дисциплины учитывается несколько факторов: оснащенность аудиторного фонда, необходимые элементы материально-технической базы, подготовленность и компетентность ППС, возможности библиотечно-информационного фонда, которые и объединены термином «ресурсообеспеченность траектории». Особое место в процессе разработки образовательных траекторий внутри ОП «Туризм» занимает процесс формирования учебной, учебно-методической и методической литературы, которая в полной мере бы отражала не только специфику траектории, но и учитывала особенности ВУЗа.

Апробация данной методики прошла в КазАСТ, факультете туризма и доказала свою эффективность. Казахская академия спорта и туризма является ведущим спортивным вузом республики и его специализация в рамках ОП «Туризм» обусловлена сформированным имиджем в сфере высшего образования. С 2014 года активно начинается работа по созданию и внедрению траектории в образовательный процесс факультета туризма: *«Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса»* и *«Спортивный и лечебно-оздоровительный туризм»*. В 2016 году организации дополнительного образования при МОН РК (станции юных туристов, общеобразовательные школы, спортивные школы), управления туризма, федерации: спортивного туризма, альпинизма и скалолазания, туристского многоборья, спортивного ориентирования в связи с нехваткой специалистов для работы со школьниками совместно разработали на базе КазАСТ факультета туризма для образовательного процесса по специальности «Туризм» траектории обучения «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса» и «Спортивный и лечебно-оздоровительный туризм», где были внедрены новые дисциплины, сформированные по направлениям, представленным на рисунке 4 [6].

Рисунок 4 – Траектории образовательной программы «Туризм» КазАСТ

Например, в траектории «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса» сочетаются направления: «Страноведение» → «География международного туризма», «Туристские центры мира»; «Экскурсоведение» → «Экскурсоведение», «Экскурсионный менеджмент», «Особенности проведения экскурсий по различным темам»; «Краеведение» → «Основы туристско-краеведческой работы», «Краеведение Жетысу»; «Музееведение» → «Музееведение» и т.д.

Каждое направление формирует определенную, специфическую дисциплину, которая в полной мере должна отражать особенности разработанной траектории. Содержание дисциплин, результаты обучения и ресурсообеспеченность каждого предмета, а также подготовленность профессорско-преподавательского состава – это

необходимые элементы в подготовке высококвалифицированных специалистов индустрии туризма.

Данные дисциплины полностью интегрированы в образовательный процесс КазАСТ, а также являются практико-ориентированными и позволяют обучающимся получить дополнительную квалификацию «Экскурсовод III категории». Реализация траектории «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса» возможна при наличии необходимых ресурсов. Так, материально-техническая база КазАСТ включает в себя: НИИ Туризма, Туристский информационно-методический центр, памятник архитектуры республиканского значения «Казенный дом директора приюта г. Верного», музей спортивной славы КазАСТ, а также экскурсоводов-методистов республиканского и международного уровня, все это позволяет эффективно осуществлять работу по подготовке специалистов данной траектории. На рисунке 5 представлены структурные элементы образовательной траектории «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса» по ОП «Туризм».

Рисунок 5 – Реализация образовательной траектории «Международный туризм: индустрия туризма и бизнеса»

Таким образом, реализация образовательной траектории, представленной на рисунке 5, включает в себя необходимые, узконаправленные дисциплины, позволяющие студентам качественно освоить компетенции, знания, умения и навыки, которые дают возможность получить дополнительную квалификацию «Экскурсовод III категории».

Выводы. Освоение траектории ОП «Туризм» осуществляется путем рационального сочетания различных форм учебной деятельности: лекционных и практических занятий, самостоятельной работой с использованием информационных технологий. Дополнительная квалификация, которую осваивают студенты в ходе изучения узконаправленных дисциплин, в рамках выбранной образовательной траектории, играет огромную роль в формировании профессиональной деятельности будущих выпускников. При этом к выпускникам предъявляются высокие требования и обучение в рамках определенной траектории не гарантирует получение подтверждающего документа о квалификации «Экскурсовод III категории» и «Инструктора туризма», так как им необходимо доказать качество полученных компетенций путем прохождения комплексного экзамена. В случае отрицательного результата подтверждающий документ не выдается. Так, по данным о трудоустройстве выпускников ОП «Туризм» за:

– 2017 год (год поступления – 2013 год) – без разделения на траектории процент трудоустроенных составляет 57%, из которых нет действующих экскурсоводов и инструкторов туризма, т.е. основным местом работы являются туристские фирмы;

– 2018 год выпуска (год поступления – 2014 год) – разделение на траектории с первого и вто-

рого курса (2014, 2015 год). Процент трудоустроенных составил 73%, из которых 20% подтвердили квалификацию «Экскурсовод III категории» и 20% – «Инструктор туризма»;

– 2019 год выпуска (год поступления – 2015 год) – разделение на траектории с первого и второго курса (2015, 2016 год). Процент трудоустроенных составляет 66%, из которых 28% подтвердили квалификацию «Экскурсовод III категории» и 4% – «Инструктор туризма»;

– 2020 год выпуска (год поступления – 2016 год) – разделение на траектории с первого и второго курса (2016, 2017 год). Процент трудоустроенных составляет 97%, из которых 12% подтвердили квалификацию «Экскурсовод III категории» и 9% – «Инструктор туризма».

В первую очередь, это говорит об увеличении выбора в самоопределении профессиональной деятельности выпускников. Так, если в 2017 году студент оценивал свои профессиональные возможности и его выбор был ограничен субъектами туристского рынка, а именно туристскими компаниями. В случае, если студент выбирал профессию экскурсовода, ему было необходимо получать дополнительную квалификацию, проходить курсы экскурсоводов и т.д. Выпускники 2018, 2019, 2020 годов по завершению обучения в формате выбранных образовательных траекторий смогли претендовать на получение документов по дополнительной квалификации в рамках ОП «Туризм», только при подтверждении посредством прохождения комплексного экзамена. Этот процесс может гарантировать поступление на рынок туризма высококвалифицированных специалистов с дополнительной квалификацией «Экскурсовод III категории» и «Инструктор туризма».

Литература

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

2 Полупан Л. Особенности и этапы проектирования образовательных программ в вузе (практический аспект) // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2014. – Вып. №11. – С. 49-59.

3 Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 406 Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года. Электронный ресурс. – URL: https://online.zakon.kz // Document (дата обращение 21.10.2017)

4 Официальный сайт ЮНВТО Электронный ресурс. – URL: http://academy.unwto.org/

5 Абдикаримова М.Н., Имангулова Т.В., Омаров Қ.М., Закирьянов Б.К. Туризм саласында кадрларды даярлауға арналған оқу бағдарламасын қамтамасыз ету педагогиялық жүйесі // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Алматы, 2019. – №4 (64). – С. 305-306.

6 Абдикаримова М.Н., Сардаров О.А., Закирьянов Б.К., Макогонов А.Н., Шалабаева Л.И. Туризм мамандарын ЖОО-ның оқу пәндерін біріктіру арқылы даярлау // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2019. – №4 (58). – С. 142-148.

IRSTI 77.01.79 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_41

[1]Rusanov V.P., [1]Uanbayev E.K., [2]Yeskaliyev M.Z., [2]Doshybekov A.B.

[1]Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan
[2]Kazakh academy of sport and tourism, Almaty, Kazakhstan

THE MAIN AREAS OF INCREASING THE THE QUALITY OF EDUCATION OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

Rusanov Vasiliy Petrovich, Uanbayev Erkin Kinayatovich, Yeskaliyev Mukhtar Zainuldinovich, Doshybekov Aidyn Bagdatovich

The main areas of increasing the quality of education of specialists in the field of physical education and sport

Annotation. In the article, the authors consider the main directions of improving the quality of professional training of specialists in the field of physical education and sport at the university. In the course of the study, it was revealed that the level of professional competence of teachers in the field of physical education and sport does not fully meet modern requirements and needs to be adjusted. Identified two main areas of high-quality training of teachers in the specialty "Physical Education and Sport". First of all, it is an increase in the level of professional competence of both – instructors providing the educational process, and the students, through the creation of certain organizational and pedagogical conditions. The second is the improvement of the knowledge control system, with the help of which the quality of training of specialists in "Physical Education and Sport" is assessed and the effectiveness of the educational process is ensured. Using these directions in East Kazakhstan State University gave positive results.

Key words: quality of training, professional competence, knowledge control system, the main directions of improving the quality of education.

Русанов Василий Петрович, Уанбаев Еркін Қинаятұлы, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Дошыбеков Айдын Багдатович

Дене мәдениеті және спорт саласындағы мамандардың білім беру сапасын арттырудың негізгі бағыттары

Аңдатпа. Мақалада ЖОО-дағы дене мәдениеті және спорт саласындағы мамандарды кәсіби даярлаудың сапасын арттырудың негізгі бағыттары қарастырылады. Зерттеу барысында дене мәдениеті және спорт бағытында жұмыс істейтін ұстаз-оқытушылардың кәсіби құзыреттілік деңгейі қазіргі заманғы талаптарға толық сай емес және оны түзету қажет екендігі анықталды. Ол мамандарды сапалы даярлаудың екі негізгі бағыты айқындалған. Біріншіден – ол оқу үдерісін қамтамасыз ететін оқытушылардың, сондай-ақ студенттердің кәсіби құзыреттілік деңгейін белгілі бір ұйымдастырушылық және педагогикалық жағдайлар жасау арқылы жоғарылату. Екінші – бұл білімді бақылау жүйесін жетілдіру, оның көмегімен дене мәдениеті және спорт мамандарын даярлау сапасын бағалау және оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін қамтамасыз ету. Осы бағыттарды қолдану С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінде оң нәтижесін берді.

Түйін сөздер: мамандарды даярлау сапасы, кәсіби құзыреттілік, білімді бақылау жүйесі, білім сапасын арттырудың негізгі бағыттары.

Русанов Василий Петрович, Уанбаев Еркин Кинаятович, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Дошыбеков Айдын Багдатович

Основные направления повышения качества образования специалистов в области физической культуры и спорта

Аннотация. В статье рассматриваются основные направления повышения качества профессиональной подготовки специалистов в области физической культуры и спорта в вузе. В процессе исследования выявлено, что уровень профессиональной компетенции педагогов по ФКиС не в полной мере соответствует современным требованиям и нуждается в корректировке. В статье определены два основных направления качественной подготовки педагогов по специальности «ФКиС». Прежде всего, это повышение уровня профессиональной компетентности как преподавателей, обеспечивающих учебный процесс, так и самих студентов, через создание определенных организационных и педагогических условий. Второе – это совершенствование системы контроля знаний, с помощью которой оценивается качество подготовки специалистов по «ФКиС» и обеспечивается эффективность учебно-воспитательного процесса. Использование данных направлений в ВКГУ им. С. Аманжолова дало положительные результаты.

Ключевые слова: качество подготовки специалистов, профессиональная компетентность, система контроля знаний, основные направления повышения качества образования.

Introduction. Improve the quality of teacher training, including in the field of physical education and sport, is one of the priority directions of reforming the higher education system in Kazakhstan based on the Bologna Declaration. The main goal of the reform is the integration of the Republic of Kazakhstan into the global educational space and getting educational services under world standards and norms [1].

In the meantime, the analysis of the educational process of students of the specialty "Physical Education and Sport" allowed us to highlight the contradictions between the real content of modern pedagogical education and the requirements currently demonstrated by the school, society, the state for the personality and the level of professional competence of the teacher for the physical education and sport.

In this respect, the training of specialists in physical education and sport should become more result-oriented on training highly competent specialists, competitive on the labor market, ready for professional and personal development through the use of the latest pedagogical and information technologies in teaching students [2, 3].

The results of the research and their discussion. The quality of specialist training in physical education and sport consists of two components: the quality of teaching staff and the quality of students' training. At the same time, the major figure in the educational process at the university is the instructor, who not only transfers knowledge but also develops the personality of the student, his worldview, and spirituality.

The professional competence of an instructor of the specialty "Physical Education and Sport" consists of external and internal components, which, as a rule, are not quantifiable. Thus, the external components are the quality of basic education, subsequent self-education, the presence of an academic degree and title, the length of teaching experience, practical experience in the field of physical education and sport, etc.

The internal components include knowledge and experience in teaching special disciplines of the EP "Physical Education and Sport"; the need and ability to engage in teaching activities; observation; the ability to notice significant, characteristic features of students; the ability to establish contacts with the external and internal environment; popularity; scientific-research activity; the availability of a scientific school, etc. [4].

The specificity of the instructor of the specialty "Physical Education and Sport" is that in addition to the usual training conditions, they also have to work remotely with highly qualified student-athletes, whose activities are associated with long-term training camps and competitions outside the university. Therefore, instructors should also have perfect knowledge of information and telecommunications competencies necessary for the successful training of this student body [5].

The consumers of knowledge are students of the specialty "Physical Education and Sport", for whom, to obtain the necessary set of professional competencies, lectures are given, textbooks are written, new educational technologies are developed, etc. At the same time, the quality of their training is assessed by the presence of knowledge obtained in specialized academic disciplines; the level of computer skills and foreign languages; the desire to learn; intelligence; spirituality; ability; discipline; perseverance in achieving the goal; working capacity, etc. [6, 7].

Our inquiries of 45 specialists in physical education and sport (with at least 10 years of experience) showed that most of them (87.3%) believe that the occupational attainment of future physical education and sports teacher will depend on the formation of their three main groups of competencies:

1. General cultural (worldview), providing the need and ability for pedagogical activity, for self-education, for the organization of the communication process, readiness for creative activity, the use of information and telecommunications technologies, etc. They are formed in the process of mastering the disciplines of the humanities, scientific and social and economic nature.

2. Methodological (psychological and pedagogical), securing readiness for the organization of an integral educational process in physical education in educational institutions, readiness for innovative activities in their field, readiness for scientific-research activities, etc. They are formed in the process of studying the disciplines of the general professional unit.

3. Subject-oriented, securing readiness to teach the subject "Physical education" in educational institutions. They are formed with the help of special disciplines and disciplines of specialization [4].

Successful formation of these competencies is carried out:

– through training in a bachelor's degree, focused on the acquisition of executive competencies (logically and consistently demonstrate professional knowledge, correctly use methods and technologies of training, etc.) and a master's degree, focused on the development of creative abilities of the teacher (to possess the latest methods and technologies of training, monitor and comprehend critically the

development of theory and practice, to own methods of pedagogical research, to strike out a line of own and creatively thinking specialist in the field of physical education and sport, etc.);

– through the credit system of training, which is considered as a quantitative indicator of the adequacy of training and assurance of achieving training results. It contributes to improve the quality of education and make the educational process more flexible in combination with new technologies for managing the educational and cognitive activities of students. In the meantime, each student can choose their educational trajectory for gaining the desired number of credits, i.e. the system allows you to implement the concept of individualization of the learning process effectively;

– through modern information technologies that secure access to global educational services and the creation of a single European (world) educational space [1].

In the meantime, the solution to the following tasks becomes of high priority:

1. Determination of the necessary scope of knowledge that should form the professional qualities necessary for future specialists in the field of physical education and sport and their employers in the near and long term. However, according to the majority of the specialists inquired (87.4%), the existing educational programs do not adequately meet the ratio of "knowledge" and "activity" requirements for training specialists in physical education and sport. The knowledge component dominates. In the meantime, an inquiry of employers (23 directors of general education and sports schools, as well as their deputies for the academic part) showed that the majority of them (92.3%) suggest, during developing curricula for the specialty "Physical education and sport", to find opportunities to increase the time for mastering the competencies necessary in future professional activities.

2. The transition from a paradigm of teaching (transfer of information) to the paradigm of learning (transfer of competencies), which should lead not so much to help students acquire new information as to the formation of competencies required for future professional activities.

3. The formation of such personal qualities as reliability, ability to cooperate, initiative, responsibility, innovativeness, ability to make decisions, purposefulness, creativity, perseverance, sociability, professional mobility, etc. among graduates of the specialty "Physical education and sport" [8].

Another, no less important component in the quality training of specialists in the field of physical education and sport is the improvement of the knowledge control system. Testing and evaluation of knowledge is the final stage of training at the university, which determines the quality of students ' assimilation of educational content. Current and final grades are assessed based on it, evaluated the effectiveness of various forms and methods of training, quality of teaching materials and produce the necessary information for the qualitative organization of educational process and leadership

The discipline of students, attitude to the execution of tasks, the formation of interest in the subject depending on the test and evaluation of knowledge.

The analysis of implementation practices monitoring and evaluation procedures in universities of Kazakhstan and let us come to the following conclusion: the existing system of assessing the quality of training is insufficient, incomplete, the assessment procedure takes place at a long-established scheme, and hence does not take into account changes in the external and internal environment, does not reflect the new demands of consumers of educational services. Also, innovative technologies that contribute to the correction and improvement of the quality of the educational process at the university are poorly developed [9].

The market economy has dramatically risen demanding professional requirements for university graduates. The criterion for assessing quality is their competitiveness in the labor market, and in the activities of the university as a whole – the demand for graduates, their employment in jobs.

The consequence of these processes is not only the need to improve the content of quality control of higher professional education but also to change the priority of the quality indicators used by increasing the importance of those that characterize the scientific and innovative component of the modern teacher and the university as a whole [10].

According to researchers [9, 10], it is necessary to determine a set of control objects that would cover all aspects of the functional activity of a pedagogical university for more objective quality control of the educational process. The analysis of domestic and foreign studies in the theory and practice of control allowed us to distinguish two main groups of objects of control - external and internal. External includes:

1. A group of objects of control related to the conditions of functioning of the university (the potential of university applicants; personnel potential; educational, methodological and didactic support of educational programs; information and library resources; social conditions for students and

employees; material and technical support; scientific and innovative potential).

2. A group of control objects associated with the activity processes of the University (ensuring the leading role of the University management in matters of quality and continuous improvement in all aspects of activities of the University; ensuring compliance of mission, vision, core values of politics, and University strategy on desired goals; implementation of educational programs; implementation of academic mobility; implementation of educational work; implementation of relations of the Educational process, research and innovation activity of subjects of the educational process–Production; implementation of general management at the university, including management of personnel, infrastructure, material and information resources, technologies, etc.; implementation of internal quality assurance.

3. A group of control objects that characterize the performance of the activities of the University: quality of admission; the progress of research and innovation activity; the effectiveness of curricular activities; the international recognition of the University in educational activities; the effectiveness of training scientific-pedagogical personnel of higher qualification (candidates and Doctors of Sciences); efficiency of financial-economic activities of the University; satisfaction of internal and external customers; the impact of University on society; the results achieved by the university concerning the planned goals of improving the quality of training of specialists, etc. [11].

The internal assessment provides quality control of the educational process, through the results of midterm and final assessment of students of the specialty "Physical Education and Sport", effective management of the educational process, the quality of teaching, content, and technologies of training, etc. [9, 10].

Conclusion. The use of a competency-based approach and a knowledge control system in the process of training students of the specialty "Physical Education and Sport" in S. Amanzholov EKSU allowed to significantly intensify the educational process and, according to the results of the final assessment, significantly improve the quality of training of future specialists.

Summarizing the results of the study, we can conclude that the quality of education can be considered as a complex concept consisting of many components, the main of which is the formation of professional competencies and proper control over the effectiveness of the educational process. Their further improvement will make it possible to improve the quality of training of specialists in the field of physical education and sport.

Literature

1 Kussainov A.K. Formation of an intellectual nation in the context of world integration. Reports of the Kazakh Academy of Education. 2009. – No. 2. – P. 7-10.
2 Panfilov O.P. Theoretical and methodological aspects of the design of innovative technologies in training specialists for physical education // Physical education and health, 2012. – № 4 (40). – P. 36-39.
3 Rusanov V. P. Basic approaches to quality management of education of specialists in the field of physical education and sport // Materials of the international scientific and practical conference "Physical education and competitiveness of the country". – Almaty, 2010. – P. 268-273.
4 Khutorskoi A.V. Key competencies: design technology. Public Education, 2003. – No. 5. – P. 57-64.
5 Ausheva I.U. Formation of readiness for distance learning in the educational process. Reports of the Kazakh Academy of Education, 2009. – No. 4. – P. 11-16.
6 Shevchuk D.A. Quality management. – Gross-Media, 2012. – 216 p.
7 Ogvozdin V.Yu. Quality management. Fundamentals of theory and practice. – 6 edition. – Moscow: Delo i Service, 2009. – 304 p.
8 Sharunenko Yu.M. Institute of New educational technologies as a factor of social protection of athletes of high-performance sports // Theory and Practice of Physical education, 2007. – no. 4. – P. 24-28.
9 Bochkov D.V., Gorbacheva E.V. Management of an educational organization based on a comprehensive assessment of the effectiveness of its activities. – 2015. – №. 22 (102). – P. 355-358.
10 Martynenko O.I. Chernaya I.S. Formation and assessment of professional competencies of managers in the educational process // Higher education in Russia. 2007. – No. 9. – P. 86-90.
11 Trapitsyn S.Yu., Borzhina O.A. Using the process approach in creating a system of the comprehensive assessment of the quality of higher professional education institutions // Bulletin of the Pomeranian University. series: Humanities and Social Sciences. – 2008, no. 2. – P. 108-116.

ҒТАМР 77.29.30 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_45

Бримкулова А.Д., Кулбаев А.Т., Алмекеева И.С.

Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

ИНКЛЮЗИВТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ ШАРТЫ – БОЛАШАҚ СПОРТ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Бримкулова Асем Дулатовна, Кулбаев Айбол Тінәлұлы, Алмекеева Индира Сериковна

Инклюзивтік білім берудің негізгі шарты – болашақ спорт педагогтарының кәсіби құзыреттілігі

Аңдатпа. Бұл мақалада инклюзивтік білім берудің негізгі шарттарының бірі мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды, тәрбиелеуді және дамытуды қамтамасыз ететін спорт педагогтарының кәсіби құзыреттілігі, «мейнстриминг» термині батыстық модель ретінде қарастырылады. Мейнстриминг тірек-қимыл аппараты бұзылған адамдардың ерекшеліктерін сипаттауға септігін тигізеді және білім беру жүйесінде даму ерекшеліктері бар балалар арнайы (түзету) оқу орындарында, үйде немесе мектеп-интернаттарында білім алуын сипаттайды. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеуде болашақ спорт мамандарын кәсіби даярлау жүйесі маңызды орын алады. Мүмкіндігі шектеулі (мүгедектігі бар) балаға жеке бағытталған көмекті ұйымдастыру шеңберінде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің де мәні мен мазмұны ерекше әсер етеді. Осыған орай, психологиялық-педагогикалық консилиум қызметі шеңберінде жеке білім беру маршрутын белгілейтін бағдарлама әзірлеу мәселесі де мақалада басты назарда бейнеленген.

Түйін сөздер: инклюзия, инклюзивті білім беру, мейнстриминг, интеллектуалдық деңгей.

Brimkulova Asem Dulatovna, Kulbayev Aybol Tinalovich, Almekeeva Indira Serikovna

The main condition for inclusive education is the professional competence of future sports teachers

Annotation. In this article, one of the main conditions for inclusive education is the professional competence of sports teachers, providing training, education and development of children with disabilities.the term "mainstream" is considered as an educational model in working with children with disabilities. Mainstream media contributes to the description of the characteristics of people tied to a wheelchair. And characterize the receipt of children with special needs in the education system of education in special (correctional) educational institutions, at home or in boarding schools. An important place in the education of children with disabilities is occupied by the system of professional training of future sports specialists. Within the framework of the organization of individual - oriented assistance to a child with disabilities, the essence and content of psychological and pedagogical support also have a special impact. In this regard, the article also considers the problem of developing a program that defines an individual educational route within the framework of the activities of the psychological and pedagogical Council.

Key words: inclusion, inclusive education, mainstreaming, intellectual level.

Бримкулова Асем Дулатовна, Кулбаев Айбол Тиналович, Алмекеева Индира Сериковна

Основное условие инклюзивного образования – профессиональная компетентность будущих педагогов спорта

Аннотация. В данной статье рассматривается инклюзивное образование как одно из основных условий профессиональной компетентности педагогов спорта, обеспечивающее обучение, воспитание и развитие детей с ограниченными возможностями здоровья, а термин «мейнстриминг» – как образовательная модель в работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Мейнстриминг способствует выявлению особенностей людей с нарушениями опорно-двигательного аппарата и характеризует обучение детей с особенностями развития в системе образования в специальных (коррекционных) учебных заведениях, на дому или в школах-интернатах. Важное место в воспитании детей с ограниченными возможностями занимает система профессиональной подготовки будущих специалистов спорта. В рамках организации индивидуально-ориентированной помощи ребенку с ограниченными возможностями (инвалидностью) особое влияние оказывает также сущность и содержание психолого-педагогического сопровождения. В связи с этим, в статье рассматривается и проблема разработки программы, определяющей индивидуальный образовательный маршрут в рамках деятельности психолого-педагогического консилиума.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, мейнстриминг, интеллектуальный уровень.

Кіріспе. Арнайы және инклюзивті білім беру арнайы, орта, орта білімнен кейінгі және жоғары кәсіптік білім беру жүйелерінде білім беру бағдарламаларын құру кезінде мүмкіндіктері шектеулі балалар мен ересектердің алуан түрлі ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеруге бағытталған білім берудің жаңа философиясы, әлеуметтік-педагогикалық тұжырымдама немесе ұзақ мерзімді стратегия ретінде қарастырылуы мүмкін. Осылайша, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдауға бағытталған ауқымды іс-шаралар жүзеге асырылуда, барлық балалардың, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі және қоғамда әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалардың сапалы білім алуға тең қол жеткізу құқығы қамтамасыз етіледі.

Осылайша, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдауға бағытталған ауқымды іс-шаралар жүзеге асырылуда, барлық балалардың, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі және қоғамда әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалардың сапалы білім алуға тең қол жеткізу құқығы қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің мақсаты: жоғары оқу орнында болашақ спорт мамандарын инклюзивтік құзыреттіліктерін қалыптастырудағы мейнстримингтің теориялық негіздерін айқындау, ғылыми-әдістемелік жағынан қамтамасыз ету.

Зерттеудің міндеттері:

– болашақ спорт мамандарын инклюзивтік құзыреттіліктерін арттыруда мейнстримингтің ғылыми-теориялық негіздерін айқындау;

– болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарының кәсіби білім беруде инклюзивті құзіреттіліктерін әдістемелік тұрғыда қалыптастыру.

Зерттеудің әдістері: зерттеу тақырыбы бойынша философиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді теориялық талдау; жүйелі және салыстырмалы зерделеу барысында білім сапасын бағалау мәселелері бойынша қол жеткізген мәліметтерді топтастыру және жүйелеу; әңгіме жүргізу, сауалнама алу; алынған нәтижелерді сұрыптау; педагогикалық эксперимент; зерттеу нәтижелерін сандық және сапалық тұрғыдан талдау әдістері.

Зерттеу нәтижелері: болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесін құрастыру, оны ЖОО-ның педагогикалық үдерісіне енгізу мақсатында *жеке білім беру траекториясын* құрастыру.

Зерттеу жұмысын ұйымдастыру. Бүгінгі күні дене мәдениеті мен спорт білім беру саласындағы маңызды элементтерінің бірі деп сеніммен айта аламыз.

2025 жылға дейінгі Қазақстан Республикасы дене шынықтыру және спортты дамыту Тұжырымдамасы бүкіл дене тәрбиесі түрлерін дамытуға бағытталған [1]. Бағдарламада «Бұқаралық спорт» бағыты бойынша негізгі міндеттері болып табылады:

а) дене тәрбиесі және спорт сабақтарына Қазақстан Республикасы азаматтарының барлық категориялары қызығушылықтарын арттыру;

ә) әрі білім беру мекемелерінде, әрі туған жерлерінде бұқаралық спорт сабақтары үшін инфрастуктураны дамыту.

Қазіргі заманғы білім беруді дамытудың өзекті үрдісі әрбір қолжетімді мектептер мен білім беру мекемелерінде үздіксіз барынша қолжетімді білім беру жүйесіне көшу болып табылады. Барлық студенттердің барабар мақсаттарын қою арқылы оқу процестерін қалыптастыру, әрқайсысын барынша қолдау және оның әлеуетін барынша ашу үшін әртүрлі кедергілерді жою процесі білім беру мекемелерінің маңызды міндеті болып табылады.

Инклюзивтік білім берудің негізгі шарттарының бірі мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды, тәрбиелеуді және дамытуды қамтамасыз ететін педагогтердің кәсіби құзыреттілігі болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі студенттермен өзара әрекеттесуге мұғалімдерді дайындауға ерекше назар аудару керек.

Дамуында ауытқулары бар балалармен білім беру және түзету жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшелігі интеграцияланған оқытуды қамтамасыз ететін жалпы білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымын арнайы даярлауды қажет етеді. Білім беру мекемесінің педагог қызметкерлері түзету педагогикасы мен арнайы психологияның негіздерін білуі, мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық дамуының ерекшеліктері туралы, осындай балалардың білім беру және оңалту процесін ұйымдастырудың әдістері мен технологиялары туралы нақты түсінікке ие болуы керек.

Инклюзия балаларды, жасөспірімдерді, әртүрлі мүмкіндіктері бар жастарды өздерінің қарапайым құрдастарына қол жетімді білім беру мекемесінің өмірінің барлық жағымды жақтарына толық қосу ретінде қарастырылады.

Қазақстандық қоғамдағы барлық білімге қол жетімді кедергісіз идеялардың пайда болуы және олардың педагогикалық практикада сынуы білім беру жүйелеріндегі байланыстардың қасақана және объективті өзгеруіне әкеледі, нәтижесінде зерттеудің жаңа объектілік саласы пайда болады.

Бүгінде мүгедек балалардың білім беру жүйесіне деген көзқараста үлкен өзгерістер болып жатыр. Арнайы білім беру жүйесін қайта құруда қазіргі дәуірдің құндылықтары көрініс табады, мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру ұйымының маңызды бағыты Жаппай білім беру кеңістігіне бірігу болып табылады. Білім берудегі инклюзивті тәсіл дегеніміз «әлеуметтік» модельге көшуді білдіреді:

– мүгедектіктің себебі аурудың өзінде емес;

– мүгедектіктің себебі – қоғамдағы бар кедергілер, таптаурындар мен жаңсақ пікірлерде [2].

Шет елдердің заманауи білім беру саясаты инклюзивтік білім беруге деген біршама амалдарды негізге алады: білімге қолжетімділікті кеңейту (widening participation), мейнстриминг (mainstreaming) [3].

«Мейнстриминг» термині баланың қоршаған ортамен байланысын кеңейту мазмұнында, өмірге деген кәсіби ынтасын арттыру негіздерімен, сондай-ақ қарапайым балалардағы төзімділікті дамыту мақсатында мүгедектерді балалардың жалпы әдеттегі топтарына ішінара қосу бағдарламасымен байланысты түсіндіріледі.

Балаларды жалпы әдеттегі топтарына ішінара қосу кіріктірілген сабақтар, бос уақытты өткізу әрекеттері, сондай-ақ мерекелік іс-шаралар кезінде жүзеге асырылады. Осылайша, батыстық модель мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ортасына тартудың бірнеше жолдарын ұсына отырып, белсенді әрекеттерге ынталандырады. Олардың барлығы да социумға бейімделу мен білім беру арасындағы белгілі бір маңызды әрекеттерге басымдылық береді. Шет елдердің тәжірибесіне арқа сүйейтін болсақ, бірлесіп оқыту мен тәрбиелеу мүгедектердің әлеуметтік бейімделуіне, олардың тәуелсіздігіне әсер етеді, ал ең бастысы – барша қоршаған ортадағы қоғамдық пікірді өзгертеді, қарапайым балаларға неғұрлым төзімді болуға және басқаларды да құрметтеуді үйренуге септігін тигізеді.

БҰҰ Конвенциясына сәйкес қатысушы мемлекеттер барлық деңгейлерде инклюзивті білім беруді және өмір бойы оқытуды қамтамасыз етуі, ымдау тілін және/немесе Брайль әліпбиін меңгерген мұғалімдерді, оның ішінде мүгедек мұғалімдерді жұмысқа тарту бойынша және білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде жұмыс істейтін мамандар мен персоналды оқыту үшін тиісті шаралар қабылдауы тиіс [4].

Мұндай оқыту мүгедектік мәселелеріндегі білім беру және кәсіби қарым-қатынастың күшейтуші және балама әдіс-тәсілдері мен форматтарын, мүгедектерге қолдау көрсету үшін әдістемелер мен ғылыми материалдарын пайдалануды қамтиды.

Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің білім беру процесіне тең қатысуына ықпал етеді, өмірлік және әлеуметтену дағдыларын игеру мүмкіндіктерін арттырады [5].

Қазіргі кезеңде жоғары білім беруде мүмкіндігі шектеулі студенттердің қатысуын кеңейту және оқыту мүмкіндіктерін жақсарту бойынша жаһандық үрдістер байқалады. Оқу процесін ұйымдастыру үшін инклюзивті білім берудің келесі негізгі түрлері кездеседі (1-кесте) [6].

1-кесте – Инклюзивті білім берудің негізгі түрлері

Түрлері	Мазмұны
Толық инклюзия	Ерекше қажеттіліктері бар оқушылар барлығымен бірге жалпы бағдарлама бойынша оқиды, әдеттегі сыныпқа барлық уақытта келеді.
Кері инклюзия	Мүмкіндігі шектеулі адамдарға сау адамдарды қосу.
Әлеуметтік инклюзия	Жеке тұлғаны қалыптастыру процесі, оның қоғамның талаптарын біртіндеп түсінуі, ойлау мен мінез-құлықтың әлеуметтік маңызды сипаттамаларына ие болу, оның қоғаммен байланысын реттеу, сабақтан тыс іс-әрекеттерді әлеуметтік-мәдени сүйемелдеу (мүмкіндігі шектеулі адамдарды шығармашылық ұжымдарда, спорт секцияларында және т.б. сабақтарға тарту).

Кестеден көріп отырғанымыздай, мүмкіндігі шектеулі балалардың – арбаға таңылғандар, алайда, ақыл-есі дұрыс, денсаулығында ақауы жоқтар. Мұндай балалармен жұмыс істеу түрі –

мейнстриминг деп аталады деп тұжырымдауға болады.

Мейнстриминг – ерекше қажеттілікті қажет ететін балалар жалпы сабақта тұрақты оқушылармен және қалған уақытта арнайы топтарда бірге жұмыс істеу [7]. Мүгедек балалар мен қарапайым балалардың бірлескен сабақтары мен бос уақытын өткізу бағдарламалары болып табылады. Мұндай бағдарламалар балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтік оқытудың қуатты құралы болып табылады. Алайда, мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудың бұл бағытының оң және теріс жақтары бар.

Отандық мектептерде түзету мектептері шешілетін мәселеге байланысты 8 түрге бөлінеді:

– I естімейтін балалар үшін;

– II нашар еститін және кейіннен саңырау балалар үшін;

– III әртүрлі дәрежедегі көру қабілеті бұзылған балалар үшін;

– IV ауыр сөйлеу патологиясы бар балалар үшін;

– V тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар үшін;

– VI түзетуге келетін балалар үшін;

– VII ақыл-есі кем балалар үшін.

Жалпы, мүмкіндігі шектеулі балаларға сабақ жүргізетін мұғалімге қойылатын талап та жоғары. Ол мұғалімнің басшылыққа алатын негізгі ұстанымдары:

– мүмкіндігі шектеулі бала мен мұғалім арасындағы педагогикалық әдеп пен ынтымақтастықтың сақталуы;

– балаларға берілген тапсырманың шектен тыс ауыр болмауы;

– балалардың міндетті және мүмкіндік деңгейлерін ескеру;

– балаларға сабақ жүргізу барысында тапсырманың бала зердесіне әсер етуін, оның қабылдауын, есте сақтауын назардан тыс қалдырмау;

– бала ата-анасымен тығыз байланыста болу;

– сабақ жүргізу барысында түрлі ойын элементтерін көбірек қолдану.

Болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарының инклюзивті құзыреттілігін дамыту педагогикалық қызметті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындалып жатқан мұғалім кәсіби және құндылық бағдарларының келесі жүйесін қабылдауы керек:

– бұзылудың ауырлық дәрежесіне қарамастан, адамның жеке басының құндылығын тану;

– білім беру нәтижесін алуға ғана емес, тұтастай алғанда дамуында ауытқуы бар адамның жеке басын дамытуға бағытталу;

– даму қабілеті бұзылған адамдар үшін мәдениеттің тасымалдаушысы және оның аудармашысы ретіндегі жауапкершілігін түсіну;

– мүмкіндігі шектеулі балалармен педагогикалық іс-әрекеттің шығармашылық мәнін түсіну, үлкен рухани және энергетикалық шығындарды талап ету және т.б.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінің маңызды сипаты балабақша, мектеп, колледж, ЖОО деңгейінде инклюзивті тәсілді іске асыруға қабілетті педагогтер мен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандарының әлі де жеткіліксіз кәсіби дайындығы болып табылады. Бұл мәселені шешу педагогикалық қызметкерлерді кәсіби даярлау жүйесінің көмегімен мүмкін болады. Яғни, баланың жеке білім беру траекториясын құрастырумен анықталады.

Жеке білім беру маршрутын әзірлеуді диагностикалық кезең алдын алады, оның барысында баланың мектепте болуының екі (ең көбі үш) аптасы ішінде мұғалім және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары мектепке түсу кезіндегі оның жай-күйіне кешенді бағалау жүргізеді. Егер мектеп мамандарына диагностиканың қандай да бір нысандары мен тактикасын таңдауда, алынған нәтижелерді түсіндіруде қиындықтар туындаса, инклюзия бойынша үйлестіруші арқылы мамандарға кеңес алу үшін жүгінуге болады.

Мүмкіндігі шектеулі (мүгедектігі бар) балаға жеке-бағытталған көмекті ұйымдастыру шеңберінде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары және мұғалім (сынып жетекшісі, мүмкін пән мұғалімдері) директордың оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының басшылығымен мектептегі психологиялық-педагогикалық консилиум қызметі шеңберінде жеке білім беру маршрутын белгілейтін бағдарлама әзірленеді.

Жеке білім беру бағдарламасы (ЖББ) – балаға арналған жеке білім беру бағытын жобалаудың нәтижесі және мектептегі психологиялық-педагогикалық кеңестің нәтижесі.

ЖББ негізгі мақсаты – баланың даму ерекшеліктері мен білім беру қажеттіліктеріне сүйене отырып, оның нақты мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру процесін құру.

Жеке білім беру бағдарламасы – белгілі бір білім беру деңгейінде оқыту және тәрбиелеу процесінде ерекше мүмкіндіктері бар баланың

ерекше білім беру қажеттіліктерін барынша жүзеге асыру үшін арнайы білім беру жағдайларын сипаттайтын құжат.

Жеке білім беру бағдарламасы келесі сипаттамаларға ие болуы керек:

– білім беру үдерісінде табысты болуды қарастыратын және оқушының қызығушылықтарын, мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін көрсететін мақсатты, мазмұнды және технологиялық компоненттердің «жеке компонентінің» болуы;

– оқушының және оның заңды өкілдерінің жеке маңызды нәтижеге қол жеткізу қарқынын таңдау құқығын іске асыруды қамтамасыз ету;

– бағдарламаны өзгеретін сұраныстарға бейімдеу мүмкіндігі;

– оқу-тәрбие процесін оқушылардың өнімділігіне, жеке ерекшеліктерін дамытуға бағыттау.

Жеке білім беру бағдарламасы ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың мынадай санаттары үшін әзірленеді:

1. Үйде жеке оқыту нысанында білім алатын об бар балалар, оның ішінде мүгедек балалар;

2. Қашықтықтан оқыту нысанында білім алатын об бар балалар, оның ішінде мүгедек балалар;

3. Оқытудың кәсіби бейінін таңдаған обмен балалар;

4. Инклюзивті практиканы іске асыру шеңберінде фронтальдық режимде күндізгі оқыту нысанында білім алатын об бар балалар.

Қорытындылай келе айтарымыз, қазіргі уақытта студенттердің соңғы санатына арналған ЖББ-ны дамыту мен іске асыруды инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мұғалімдердің кәсіби қызметінің инновациялық технологияларына жатқызуға болады (шартты нормативті балалармен бірге сыныпта әртүрлі даму бұзылыстары бар балаларды оқыту).

Жеке білім беру бағдарламасының рәсімделуі:

– мекеменің атауы көрсетілген бағдарламаның титулдық парағы, бағдарламаның мақсаты, іске асыру мерзімі, бағдарламаның атаулылығы (білім алушының тегі, аты, оқу жылы), басшының бекіту белгісі, жеке білім беру бағдарламасын іске асыруға жауапты маман көрсетілген мектеп директорларына ата-аналармен келісу;

– қалыптасқан дағдылар мен тиісті дәрежеде қалыптаспаған дағдылар тізбесі, Жеке білім беру бағдарламасының құрылымы, оның мақсаттары мен міндеттері бар баланың қысқаша психологиялық-педагогикалық сипаттамасы баяндалған түсіндірме жазба;

– жеке оқу жоспары;

– бағдарламаның мазмұны;

– білім алушының жетістіктерін мониторингтеу, онда білім алушының психикалық және психологиялық даму көрсеткіштерінің динамикасы деңгейінде және негізгі құзыреттердің қалыптасу деңгейінде бағдарламаны іске асыру нәтижелері нақты тұжырымдалған;

– қорытынды және ұсыныстар, онда аралық диагностика нәтижелері бойынша түзетулер енгізу негіздемесі және оқу жылының соңында қорытынды психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум (ПМПК) шеңберінде осы мәселені талқылау кезінде жеке бағдарламаны тұтастай іске асыру туралы қорытынды жасалады.

ҚР-да инклюзивті білім беруді енгізу тәжірибесі жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің (кәсіби, психологиялық және әдістемелік) мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайын еместігі проблемасын көрсетті, мұғалімдердің инклюзивті ортада жұмыс істеуге кәсіби құзыреттілігінің жетіспеушілігі, психологиялық кедергілердің және педагогтердің кәсіби стереотиптерінің болуы анықталды.

Әдебиеттер

1 2025 жылға дейінгі Қазақстан Республикасы дене шынықтыру және спортты дамыту Тұжырымдамасы.
2 ИКС», 2009. – 211 с.
3 Кошелева А.Д «Инклюзивное образование»: образование или социализация? Заметки к дискуссии // Новая наука: от идеи к результату. – 2016. – № 2/2. – С. 80-85.
4 Гареева И.А., Колобова Н.А. Современные проблемы инклюзивного образования // Ученые заметки тогу. – М., 2017. – С. 280-284.
5 Конвенция о правах инвалидов от 13 декабря 2006 г. [Электронный ресурс]: Система ГАРАНТ / Режим доступа: http://base.garant.ru.
6 Близнюк О.А. Формирование понятия «инклюзивное образование» в зарубежной педагогике в контексте развития инклюзии педагогика. Вопросы теории и практики // Тамбов: грамота, 2016. – № 4(04). – С. 20-24.
7 Саитгалиева Г.Г. Мүгедектігі бар балаларға инклюзивті білім беруді іске асыратын педагогтардың кәсіби құзіреттілігі // Череповецк Мемлекеттік Университетінің хабаршысы. –2015. – Б. 148-151.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ МЕДИЦИНАЛЫҚ-БИОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

МЕДИКО-БИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

MEDICAL AND BIOLOGICAL PROBLEMS OF PHYSICAL EDUCATION

МРНТИ 77.05.05 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_51

Жумадуллаева А.С., Дуйсенов О.К.

Международный казахско-турецкий университет имени
Ходжа Ахмета Яссави, г. Туркестан, Казахстан

ВЛИЯНИЕ ПЛАВАНИЯ НА ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ ГРУДНОГО ВОЗРАСТА, РОЖДЕННЫХ С ПОМОЩЬЮ КЕСАРЕВА СЕЧЕНИЯ

Жумадуллаева Айгерим Садыковна, Дуйсенов Оналбек Кынабаевич

Влияние плавания на здоровье детей грудного возраста, рожденных с помощью кесарева сечения

Аннотация. Статья посвящена анализу влияния плавания на здоровье детей грудного возраста, рожденных с помощью кесарева сечения. Кесарево сечение является оперативным вмешательством, в связи с чем становится большим стрессом для ребенка. Впоследствии в организме ребенка могут возникнуть различные проблемы со здоровьем. Плавание – это один из эффективных методов восстановления организма и раннего развития детей грудного возраста. На грудничков плавание оказывает укрепляющий эффект – укрепляются мышцы спины, живота, шеи, рук и ног. Кроме того, грудничковое плавание стимулирует кровообращение, развивает сердечную мышцу, а также тонизирует кожу малыша. Обучение плаванию в раннем возрасте будет прекрасной профилактикой против простуды, сколиоза, сутулости, нарушения осанки, мышечной дистонии. Плавание доставит ребенку удовольствие и радость. Занятие плаванием влияет не только на здоровье, но и на развитие личностных качеств ребенка – дисциплинированность, самообладание, смелость, решительность, самостоятельность.

Ключевые слова: плавание, дети грудного возраста, кесарево сечение, восстановление организма, развитие детей.

Zhumadullayeva Aigerim Sadykovna, Dyisenov Onalbek Kynabayevich

Influence of Swimming on the Health of Infants Born by Caesarean Section

Abstract. The article is devoted to the analysis of the impact of swimming on children's health infants born by caesarean section. Caesarean section is a surgical intervention; therefore it becomes more stressful for the child. In this regard, various health problems can occur in the child's body. Swimming is one of the most effective methods of body recovery and early development in infants. Swimming has a strengthening effect on infants - the muscles of the back, tummy, neck, arms and legs are strengthened. In addition, baby swimming stimulates blood circulation, develops the heart muscle, and also tones the baby's skin. Swimming training at an early age will be an excellent prophylactic against colds, scoliosis, stoop, posture disorders, and muscular dystonia. Swimming will bring pleasure and joy to the child. Swimming affects not only health, but also the development of the child's personal qualities - discipline, self-control, courage, determination, and independence.

Key words: swimming, infants, caesarean section, restoration of the body, development of children.

Жумадуллаева Айгерім Садыққызы, Дүйсенов Оңалбек Қынабайұлы

Кесар тілігі арқылы туылған нәрестелердің денсаулығына жүзудің әсері

Аңдатпа. Мақала кесар тілігі арқылы туылған нәрестелердің денсаулығына жүзудің әсерін талдауға арналған. Кесар тілігі хирургиялық араласу болып табылады, сондықтан ол нәресте үшін үлкен стрес болып келеді. Осыған байланысты нәрестенің денсаулығына әртүрлі қиындықтар туындауы мүмкін. Жүзу – денені қалпына келтірудің және сәбилердің ерте дамуының тиімді әдістерінің бірі болып келеді. Жүзу нәрестелерге денесін нығайтуына үлкен әсер етеді – арқа, іш, мойын, қол және аяқ бұлшықеттері күшейеді. Сонымен қатар, баланың жүзуі қан айналымын ынталандырады, жүрек бұлшықеттерін дамытады, сонымен қатар баланың терісін сергітіп, әлдендіреді. Жүзуге арналған жаттығулар нәрестеге жас кезінде суық тиюге, сколиозға, қисаюға, қалыптың бұзылуына, бұлшықет дистониясына қарсы тамаша профилактикалық ем болады. Жүзу балаға рахат пен қуаныш сыйлайды. Жүзу тек денсаулыққа ғана емес, сонымен қатар баланың жеке қасиеттерінің дамуына әсер етеді, олар – тәртіп, ұстамдылық, батылдық, шешімділік және төзімділік.

Түйін сөздер: жүзу, сәбилер, кисариялық бөлім, денені қалпына келтіру, балалардың дамуы.

Введение. Здоровье детей всегда было, есть и будет иметь особую значимость и важность. На сегодняшний день роды с помощью кесарева сечения являются самым популярным методом родоразрешения. Во всем мире сегодня около 30% младенцев рождаются путем кесарева сечения. Кесарево, являясь оперативным вмешательством, становится большим стрессом для ребенка. В связи с этим, в организме ребенка могут происходить различные проблемы со здоровьем, такие как проблемы с дыхательной, нервной, иммунной системами и т.д.

Плавание – это один из эффективных методов восстановления организма и раннего развития детей грудного возраста. Также педиатры пришли к выводу, что плавание тесно связано с гемоглобином в крови, так как при занятии плаванием дыхание затрудняется и в кровь выбрасывается дополнительная порция эритроцитов. Известный факт, что у детей в первые месяцы жизни (3-4 месяца) сохраняются плавательные рефлексы, а именно умение задерживать дыхание. В связи с этим очень важно начинать занятия грудничковым плаванием с самого раннего возраста. На сегодняшний день грудничковое плавание является спортом со множеством методик, которые включают в себя не только пребывание ребенка в воде, но и комплекс упражнений, нацеленных на развитие разных систем организма.

На сегодняшний день грудничковое плавание с каждым годом становится очень популярным видом спорта и довольно-таки молодым. Но есть данные, что плавание зародилось еще с древних времен. Об этом свидетельствуют папирусы, на которых изображены плавающие младенцы, датированные вторым тысячелетием до нашей эры, хранящиеся в музее древнеегипетского искусства в Каире, Египет [1].

История грудничкового плавания в современном мире начинается с 1939 года в Австралии, когда семья Тиммерманс, где оба супруга являлись инструкторами по плаванию, с рождения стали приучать свою новорожденную дочь к воде. Сначала ребенка купали в домашней ванне, а через пару недель стали приводить ребенка с собой в бассейн, где занятия имели большой успех. Позже, в 1966 году они открывают свою первую школу по обучению взрослых заниматься с грудными детьми в больших ваннах. Так зародилась первая методика грудничкового плавания. Грудничковое плавание стало к тому времени очень популярным во всем мире и стало развиваться в Японии, Германии, США, Великобритании, Голландии.

В 1969 году в Мюнхене, Германия, открывается экспериментальный научно-исследовательский институт детского плавания на базе педиатрической клиники под руководством профессора К. Битке – врача-педиатра и специалиста по плаванию Х. Бауэрмайстера. В течение нескольких лет ученые исследовали новое направление в развитии человека – плавание с грудного возраста. В институте велось наблюдение за 669 детьми, где ученые смогли научно обосновать оздоровительную составляющую раннего плавания. Дети, которые регулярно занимались плаванием, в три раза реже болели, чем их сверстники, были хорошо координированы, начинали раньше ходить и говорить. Кроме этого, обладали хорошим аппетитом и крепким сном.

В 1971 году в Дублине, Ирландия, на конференции Международной федерации плавания институт предоставил доклад о проделанной работе. Данные, полученные из доклада, позволили Медицинскому комитету Международной федерации любителей плавания сделать следующие заключения:

– считать плавание важным дополнительным источником здоровья для детей грудного возраста, доступным и эффективным средством физического воспитания ребенка;

– рекомендовать медицинским комитетам всех национальных федераций плавания включиться в работу по массовому развитию плавания среди детей грудного возраста и методики применения этого действенного оздоровительного средства для младенцев [2].

В СССР раннее плавание появилось в 1962 году. Игорь Чарковский стал заниматься в воде со своей недоношенной дочерью, рожденной весом 1600 грам. Он полностью реабилитировал свою дочь, когда на тот момент дети, рожденные с таким весом, считались нежизнеспособными. Девочка к 9 месяцам обгоняла своих доношенных сверстников в развитии, спокойно задерживала дыхание на несколько минут.

Официально в СССР основоположником детского плавания является врач-консультант и методист В.А. Гутерман, который в 1978 году разработал первые методические рекомендации «Плавание грудных детей». В этом же году президентом Медицинского комитета Международной федерации плавания, председателем Всесоюзной федерации плавания врачом З.П. Фирсовым была выпущена брошюра «Плавать раньше, чем ходить», позже в 1983 году выходит вторая книга – «Плавание для всех».

В 1977 году началось массовое обучение плаванию грудных детей в ряде детских поликлиник г.Москвы, благодаря которым были получены результаты, позволившие врачам официально рекомендовать плавание всем грудным детям. В 1979 году Международный медицинский комитет Всемирной любительской федерации плавания разработал «Инструкцию по обучению плаванию грудных детей в условиях домашних ванн и специальных детских бассейнов».

Кесарево сечение имеет большое количество ссылок в истории древних Индии, Китая, Египта, Греции и Рима. Само название «кесарево» по некоторым данным этот вид операции получил в честь великого полководца Гая Юлия Цезаря (Кесарь) (100-44 г. до н.э.), мать которого умерла при родах, а ребенок был извлечен живым с помощью оперативного вмешательства.

Первые сведения относительно выживших при кесаревом сечении матери и ребенка пришли из Швейцарии, где в 1500 г. кастратор свиней Якоб Нуфер провел операцию своей жене. Существенным стимулом для развития хирургии, а в особенности кесарева сечения, послужило изучение анатомии.

В XVI-XVII веках стало появляться большое количество работ, которые в деталях иллюстрировали анатомию человека, женского таза в частности. В дальнейшем продолжалось усовершенствование хирургами техники проведения кесарева сечения. В 40–50-е годы XX века число проведения кесарева сечения составляло 3,5-4% случаев в мире. В 70-80 годах – 4-5%.

По данным ВОЗ 2012 г., оптимальная частота операции не должна превышать 15%. На сегодняшний день этот процент растет и достигает 30% [3, 4].

Одной из тенденций современного акушерства является расширение показаний к операции кесарева сечения. В связи с этим появляется другая проблема – патологии, возникающие у детей, рожденных с помощью кесарева сечения. Данные исследования 2010 года Ипполитовой показали, что дети, рожденные путем кесарева сечения, чаще всего имеют проблемы с дыхательной (48,38%) и нервной (29,03%) системами [1, 5].

Рисунок 1 – Доля детей с заболеваниями в возрасте до 1 года, рожденных путем кесарева сечения на картинке ошибка в названии, надо писать кесарево

Проблема исследования. В настоящее время очень много младенцев, которые рождаются путем кесарева сечения. После рождения не только у младенца восстановление сил занимает много времени, но также и у мамы период восстановления организма значительный. Для быстрого улучшения показателей у младенца необходимо начать грудничковое плавание для детей с патологиями с раннего возраста.

Целью исследования является улучшение результативности занятий ранним плаванием для детей, рожденных путем кесарева сечения и имеющих какие-либо патологии.

Задачи исследования:

– определение проблем со здоровьем, возникающих у детей до года после оперативного родоразрешения;

– определение эффективности занятий грудничковым плаванием для детей с патологиями после кесарева сечения.

Методы и организация исследования. Исследования проводились на базе Детского оздоровительного бассейна «Аквадети» в городе Кызылорда в 2020 году. В исследовании приняли участие 20 детей грудного возраста, 7 мальчиков и 13 девочек, которые на протяжении нескольких месяцев занимались грудничковым плаванием. В итоге были проведены следующие работы:

1. Анализ определения эффективности занятий грудничковым плаванием для детей с патологиями после кесарева сечения.

2. Анализ определения проблем со здоровьем, возникающих у детей до года после оперативного родоразрешения.

3. Беседа.

4. Обработка результатов исследования.

Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут быть использованы для улучшения здоровья детей раннего возраста, для восстановления организма, а также для профилактики инфекционных заболеваний.

Объект исследования – дети грудного возраста, рожденные с помощью кесерава сечения.

Результаты исследования и их обсуждение.

Дети были поделены на 2 группы:

– группа А – это дети, рожденные путем КС и имеющие разные патологии;

– группа Б – это дети, рожденные путем КС без патологий.

Таблица 1 – Патологии исследуемых детей, занимающихся грудничковым плаванием

Патологии	Группа А	Группа Б
Проблемы с ЦНС	7 чел.	-
Проблемы с дыхательной системой	2 чел.	-
Малый вес при рождении	3 чел.	-

В ходе исследования было выявлено, что большая часть детей имела ряд патологий, а остальные родились полностью здоровыми. Из выявленных проблем со здоровьем были отмечены проблемы с центральной нервной системой (7 человек). Это такие диагнозы, как гипоксия, внутричерепное давление, гипотонус и гипертонус. Также проблемы с дыхательной системой и малый вес при рождении (2 и 3 человека соответственно). Родители детей жаловались на плохой сон у детей, возбудимость и многие другие сопутствующие факторы. Все дети перед началом исследования были обследованы их лечащими врачами и были допущены к занятиям плаванием. Все дети, участвовавшие в исследовании, регулярно занимались плаванием 2-3 раза в неделю на протяжении 2-3 месяцев. Тренировки проводились по 30 минут, во время занятий инструкторы применяли различные методики по грудничковому плаванию, подключали элементы динамической гимнастики, массажа и ныряния.

Важными критериями для определения результата были увеличение веса и роста исследуемых детей при рождении и во время занятий в бассейне.

Результаты показали, что дети быстрее прибавляли в весе и росте, чем до начала занятий.

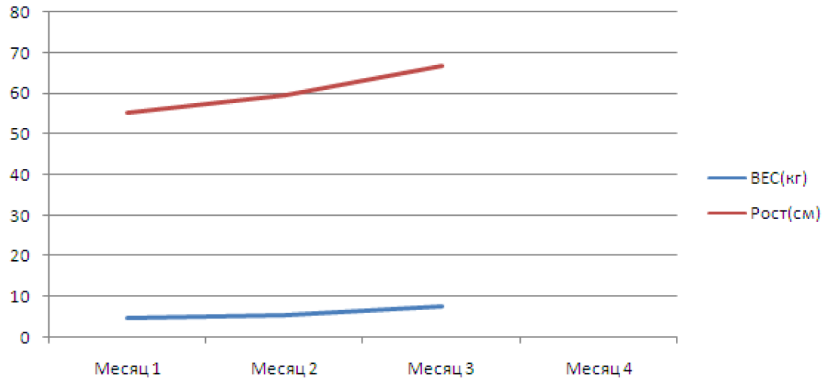

Рисунок 2 – Рост и вес детей, рожденных с помощью КС во время занятий плаванием

Также, одним из показателей стала продолжительность задержки дыхания грудных детей под водой. Известный факт, что дети при рождении имеют рефлекс задержки дыхания, который со временем угасает, если его не развивать. Постепенно увеличивая нагрузку от одного нырка за занятие и до 7-8 нырков, продолжительность нырка увеличилась до 7 секунд.

Таблица 2 – Продолжительность задержки дыхания у младенцев под водой

Продолжительность произвольной задержки дыхания во время погружения под воду (с)	1 месяц	2 месяц	3 месяц	4 месяц
	1,44-3,04	3,04-4,54	4,54-6,01	6,01-7,55

Сравнивая две группы, можно сделать вывод, что дети из групп А и Б имели практически одинаковый результат по всем исследуемым критериям. Отдельно можно выделить детей с малым весом при рождении, которые гораздо быстрее набирали вес и прибавляли в росте в ходе испытания.

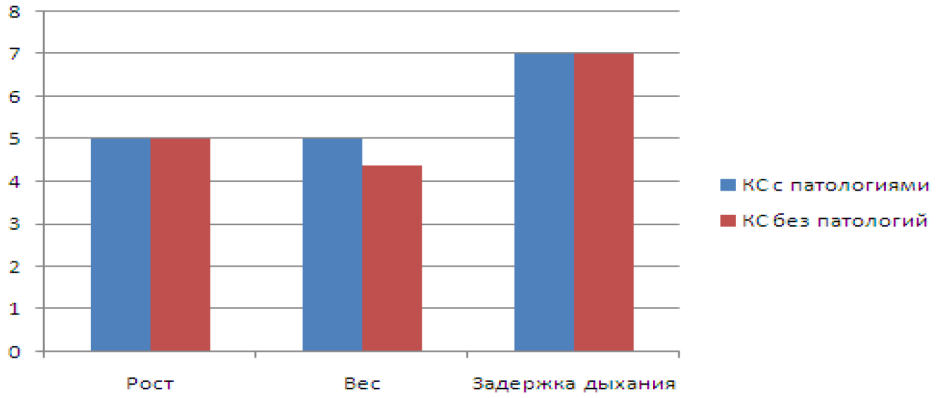

Рисунок 3 – Сравнительная таблица группы А и группы Б

В результате исследования группа А на 90% процентов избавилась от патологий, диагностированных при рождении. В обеих группах была замечена положительная динамика в развитии детей.

Выводы. Кесарево сечение само по себе является вмешательством в естественный процесс организма, из-за этого имеет свои последствия как для организма матери, так и для ребенка. Так как тенденция оперативного родоразрешения растет, следует предпринимать меры по улучшению качества жизни и здоровья для детей, рождённых таким путем. В ходе изучения проблемы было выявлено, что в основном поражения ЦНС и дыхательной системы являются частой проблемой у детей после КС. Кроме этого, малый вес при рождении из-за ранних родов также является риском для ребенка.

Плавание – особый вид физической активности тела. Особенности его воздействия на детский организм связаны с активными движениями в воде. Вода имеет особое значение для человечества, так как в нашем организме она занимает около 80%, также все жизненные процессы происходят в водной среде организма, а первые 9 месяцев развитие эмбриона происходит именно в воде. Полноценное гармоничное развитие ребенка должно волновать каждого родителя. На развитие ребенка влияет регулярное и полноценное питание, полноценный сон, частый свежий сон, также его активность. Для раннего физического развития младенца с ним необходимо заниматься различными комплексными упражнениями, методами и действиями. А плаванье в этом периоде, несомненно, является очень полезной тренировкой. Для полноценного и быстрого результата, лучше всего начинать плавание в 2-3-недельном возрасте, так как каждый ребенок рождается с определенными рефлексами, благодаря этому ребенок способен быстро обучаться плаванию. Плавание, купание, различные активные игры на воде являются самыми полезными видами физических упражнений для новорожденных, поэтому, чем раньше начать приучать ребенка к воде, тем быстрее скажется положительное влияние плавания на развитие и оздоровление детского новорожденного организма.

Литература

1 Ипполитова Л.И. Кесарево сечение: ранняя адаптация и мониторинг развития детей / Л.И. Ипполитова, И.И. Логвинова, Е.Я. Каледина. – Воронеж, 2010. – 208 с.
2 Фирсов З. Плавать раньше, чем ходить. – М.: ФиС, 1978. – 72 с.
3 Васильева У.Ю., Мелихов Я.П., Ляшенко А.А. Влияние плавания на общее состояние организма // Студенческий форум: электрон. научн. журн. 2017. – № 4 (4). – С. 19–22.
4 Плавание: библия тренера / Джек Боэрле и др.; пер. с англ. Е. Кононова. – М.: Эксмо, 2014. – 410 с.
5 Григан С.А., Нещерет Н.Н. Влияние плавания на развитие и здоровье детей в раннем возрасте// Современные наукоемкие технологии. – 2019. – № 12-1. – С. 154-158.

ХАЛЫҚТЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ НАСЕЛЕНИЯ

PHYSICAL EDUCATION OF THE POPULATION

МРНТИ 77.31.11 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_58

[1]Тё Е.В., [2]Никитинский Е.С.

[1]Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Казахстан
[2]Университет «Туран-Астана», г. Нур-Султан, Казахстан

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ПРОВЕДЕНИЯ КРУПНЫХ СПОРТИВНЫХ СОБЫТИЙ И 28-й ЗИМНЕЙ УНИВЕРСИАДЫ

Тё Елена Васильевна, Никитинский Евгений Сергеевич

Экономические и социальные приоритеты проведения крупных спортивных событий и 28-й зимней Универсиады

Аннотация. В последнее время наблюдается острая конкуренция на рынке услуг в различных отраслях, в том числе в отрасли физической культуры и спорта. Особое место здесь отводится проведению крупных международных соревнований. В настоящей статье исследованы экономические и социальные последствия их проведения. Некоторые из воздействий, например физические, могут иметь долгосрочный эффект и, таким образом, стать значимым достоянием спортивного события. Универсиада – это не только крупное спортивное событие, но и огромное культурное мероприятие, которое даёт возможность формировать и продвигать имидж страны-организатора. Во время игр у города-организатора есть возможность привлечь иностранную публику и туристов хорошей организацией и результатами проводимых соревнований, культурными фестивалями и гостеприимством, продемонстрировать социально-экономическое развитие своей страны, историю, национальные традиции и культуру своего народа.

Ключевые слова: крупные спортивные события, зимняя универсиада, спортивное наследие.

Tyo Yelena Vasil'evna, Nikitinskiy Yevgeniy Sergeevich

Economic and social priorities for major sport events and the 28th Winter Universiade

Annotation. Nowadays, the service market of different industries become more competitive, including the field of sport and physical culture. A specific place here is given to the holding of international major sport events. This article discusses the economic and social consequences of their implementation. Some of the impacts, such as physical ones, can have a long-term effect and thus become a significant asset of a sport event. The Universiade is not only a major sport event but also a huge cultural event that promote the image honors of the host country. During the games, the host city has the opportunity to attract foreign audiences and tourists, well organize and conduct competitions, cultural festivals and hospitality, demonstrate the socio-economic development of its country, history, national traditions and culture of its people.

Key words: mega-event, mega-sport event, winter universiade, sports legacy.

Тё Елена Васильевна, Никитинский Евгений Сергеевич

Ірі спорттық іс-шаралар мен 28-ші қысқы Универсиаданы өткізудің экономикалық және әлеуметтік басымдықтары

Аңдатпа. Соңғы уақытта қызмет көрсету нарығында әр түрлі салаларда, соның ішінде дене шынықтыру және спорт саласында өткір бәсекелестік байқалады. Ірі, халықаралық жарыстарды өткізуге ерекше мән беріледі. Осы мақалада оларды жүзеге асырудың экономикалық және әлеуметтік салдары зерттелген. Кейбір әсерлер, мысалы, физикалық әсерлер ұзақ мерзімді әсер етуі мүмкін және осылайша спорттық іс-шараның маңызды меншігіне айналуы мүмкін. Универсиада – бұл тек ауқымды спорттық іс-шара ғана емес, сонымен қатар ұйымдастырушы елдің имиджін қалыптастыруға және ілгерілетуге мүмкіндік беретін орасан зор мәдени іс-шара. Спорттың кейбір түрлеріне деген қызығушылық секілді әсерлердің кейбіреуі ұзақ мерзімді болып келіп, соның салдарынан аталмыш спорттық шараның халық санасына жақсы жағынан әсер етуі мүмкін. Жарыстардың жақсы ұйымдастыру барысында шетелдік көрермендер мен туристердің назарына өз елінің мәдениетін, тарихын, ұлттық дәстүрлері мен қонақжайлылығын көрсетіп, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуына орасан зор үлес қоса алады.

Түйін сөздер: ірі спорттық іс-шаралар, қысқы универсиада, спорттық игілік.

Введение. По словам Мориса Роша, Олимпийские игры приобрели огромное значение как крупное международное спортивное событие [1]. В результате все больше и больше стран и / или городов заинтересованы в проведении таких мероприятий. Кроме того, с повышением интереса и увеличением числа участников тендерного процесса финансовая поддержка, необходимая для размещения, выросла.

Еще одно крупное спортивное событие – Всемирная универсиада. Мероприятие организовано Международной федерацией студенческого спорта (FISU) и объединяет студентов-спортсменов всего мира. Таким образом, это мероприятие признано во всем мире и проводится каждые два года. FISU регулирует три типа игр: Зимняя универсиада, Летняя универсиада и Всемирные университетские игры. Спортсмены имеют право участвовать в любой спортивной дисциплине, зарегистрированной FISU на этих играх. Как и Олимпийские игры, Универсиада проводит церемонии открытия и закрытия, чтобы должным образом приветствовать мероприятие, его участников, принимающий город и страну, а также публику. Универсиада – это не только крупное спортивное событие, но и огромное культурное мероприятие, которое дает возможность продвигать имидж страны-организатора. Во время игр у города-организатора есть возможность развлечь иностранную публику культурными фестивалями и продемонстрировать значимость своего талисмана, за которым обычно стоит история, культура, обычаи и традиции народа принимающей страны. Помимо масштаба, главное различие двух спортивных мега-событий (Олимпийских игр и Универсиады) – это возрастные ограничения для спортсменов, участвующих в Универсиаде, поскольку к участию допускаются только спортсмены в возрасте от 18 до 25 лет. Еще одно требование к молодым людям для участия в этих играх – это то, что они должны быть студентами.

Официально FISU был основан в 1949 году, но его истоки восходят к 1923 году, когда были организованы первые «Всемирные студенческие игры» (FISU, n.d.). По данным FISU (n.d.), чемпионат мира по студенческому спорту был организован в основном для студентов из Восточного и Западного блоков. Затем это событие послужило вдохновением для «организации универсального мероприятия» для студентов со всего мира (FISU, n.d.). Первое подобное мероприятие состоялось в 1959 году в Турине, Италия, и было названо «Универсиада» (FISU, n.d.), был разработан логотип (рис. 1).

Рисунок 1 - Логотип FISU

Первые Всемирные студенческие игры, или просто Универсиада, были успешным мероприятием, которое затем привлекло многие другие организации к вступлению в FISU. Огромный интерес стран-конкурентов к проведению крупных спортивных мероприятий естественен, поскольку теоретически предполагается, что такие мероприятия принесут определенные преимущества городу и / или стране. Например, Олимпийские игры 1988 года в Корее принесли такие выгоды, как культурный обмен, экономическое развитие и т.д. [2]. Со времени проведения первой Универсиады это событие получило широкую известность во всем мире, и поэтому спрос на проведение Летней или Зимней Универсиады резко возрос. Согласно официальному сайту FISU, в первых играх приняли участие 1407 человек, однако уже в 2001 году количество участников увеличилось до 6757 человек. В таблице 1 приведены отдельные показатели прошедших Универсиад.

Из-за его растущей популярности многие страны начали соперничать за право стать принимающей стороной такого крупного спортивного мероприятия. Одним из городов-победителей тендерного процесса является Алматы, Казахстан. Городу выпала честь принять 28-ю Зимнюю универсиаду в 2017 году, в программе которой было предусмотрено 85 спортивных мероприятий, приняло участие 56 стран-участниц и 1604 спортсмена» (FISU, n.d.). К счастью для Казахстана, Алматы уже принимал 7-е зимние Азиатские игры, после чего в городе остались спортивные сооружения, соответствующие, на тот момент, всем международным стандартам.

Таблица 1 – Показатели прошедших Универсиад

Год проведения	Место проведения	Количество стран /атлетов	Число спортивных дисциплин	Талисман Универсиады	Завоеванное Казахстаном место / кол-во медалей
1960	Франция, Шамони	16/145	5	-	-
2011	Турция, Эрзурум	58/1880	11	Двуглавый орёл Kanka	18/6
2013	Италия, Трентино	50/1704	12	Орёл Teagle	15/5
2015	Испания и Словакия	43/1550	11	Горный козёл Uggi	3/11
2017	Казахстан, Алматы	59/2000	12	Сокол Sunkar	2/36

Это означало, что правительству нужно было меньше затрат и инвестиций в новые объекты для подготовки к Зимней Универсиаде.

В целом VII Азиатские Игры в очередной раз продемонстрировали высокий уровень организации спортивных мероприятий в Казахстане (рис. 2).

Рисунок 2 – Основные показатели 7-ых зимних Азиатских игр

Проблема исследования заключается в анализе как положительных, так и отрицательных сторон, возникающих в процессе подготовки, организации и проведения спортивного мега-события, а также возможных негативных последствий по его завершению. А также воздействия спортивного события на местное сообщество, которое может носить временный характер либо являться устойчивым и иметь долгосрочный эффект [3].

Цель исследования – продемонстрировать достояние и эффективность 28-й Зимней Универсиады. Определить социальные и экономические приоритеты крупных спортивных событий и 28-й Зимней Универсиады, её полезность и ценность для принимающего города, региона или страны.

Задачи исследования:

– определить социальное и экономическое воздействие и результаты от проведения Зимней Универсиады для города, населения и страны;

– проанализировать состояние и развитие материально-спортивной базы, городской и транспортной инфраструктуры до подготовки и после проведения Универсиады;

– установить зависимость и влияние Универсиады на развитие зимних видов и массового спорта среди населения.

Методы исследования:

1. Анализ и обобщение научно-методической литературы.

2. Анкетирование и проведение онлайн-интервью с жителями города и участниками соревнований.

3. Беседа.

4. Применение качественного и количественного методов исследования.

Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут применяться на практике проведения крупных спортивных мероприятий, при обосновании их целесообразности с учётом экономических и социальных приоритетов.

Объект исследования – спортивные мега-события, 28-я Зимняя Универсиада.

Результаты исследования и их обсуждение. Прежде чем участвовать в тендере на право проведения крупного мероприятия, особенно спортивного, странам важно понимать все потенциальные выгоды и затраты на проведение такого мероприятия. Как упоминалось ранее, воздействия могут быть краткосрочными и долгосрочными, и, следовательно, они играют важную роль в процессе стратегического планирования. Одно из очевидных краткосрочных преимуществ проведения крупных мероприятий – это туризм. Гордость каждой нации заставит зрителей поддержать свою страну во время спортивных соревнований, особенно на уровне крупных спортивных событий. Это наглядный пример социального воздействия спортивного мероприятия [4]. Спортивные мега-события выявили четыре различных типа воздействий:

• экономическое воздействие (например, возможности трудоустройства, туризм, инвестиции);

• социальное воздействие (например, более активное участие в спорте, общие ценности);

• физическое воздействие (например, новые объекты, инфраструктура, общественный транспорт);

• воздействие на окружающую среду (например, выбросы углерода, загрязнение).

Экономические последствия. Одной из основных причин участия в тендере на право проведения мега-спортивного мероприятия является возможность для принимающего города стимулировать развитие своей местной экономики, что затем может превратиться в долгосрочную выгоду для города, региона или страны. Экономический эффект мы рассматриваем как чисто экономическое изменение в принимающем сообществе в результате расходов, связанных с событием. Экономическое развитие не включает прямой доход (например, продажа билетов, права на трансляцию, спонсорство и т. д.), так как этот доход обычно используется для покрытия расходов на организацию крупного спортивного мероприятия [5]. Поскольку выручка от события не считается экономическим воздействием, некоторые из нематериальных потенциальных выгод имеют место. Одно из таких преимуществ – повышение осведомленности о городе, регионе или стране в целом для остального мира. В свою очередь, это создает возможность привлечь иностранных инвесторов, продемонстрировать новые направления для туризма, повысить коммерческий потенциал регионов. Например, в результате столетних Олимпийских игр в Атланте в 1996 году около 3,5 миллиарда человек увидели город через вещательные каналы по всему миру, что, в свою очередь, увеличило туристическую индустрию в соответствующем регионе [6].

Для организации крупных спортивных мероприятий обычно требуется строительство новых спортивных объектов и жилых комплексов для поддержки пребывания спортсменов и иностранной публики. Это приводит к созданию рабочих мест для местных жителей. Однако в контексте 28-й Зимней Универсиады важно отметить, что работа, связанная с необходимостью строительства для этого мероприятия, на самом деле может не повлиять на экономический эффект от мероприятия. Например, в Казахстане принято нанимать более дешевые группы строителей, которые в большинстве случаев являются жителями других стран. Учитывая, что строительство новых объектов – временная работа, возможность экономического воздействия от этого источника довольно мала. Хотя рабочие места в строительстве как экономическая выгода могут быть предметом споров, нет никаких аргументов в пользу выгоды от туризма. Чтобы поддержать это, Ричи рассматривал крупные мероприятия как инструмент для развития туризма в принимающем городе и его регионе. Как описывает Мамраева, «туризм стал одним из важнейших факторов экономики». Чемпионат Европы по футболу 1996 года – наглядный пример того, как страна или регион могут получить экономическую выгоду от мега-событий. Согласно этому, огромная волна туристов, посетивших страну во время чемпионата, «помогла британскому торго-

вому балансу достичь первого положительного результата с начала 1995 года» [7]. Сообщается, что около 120 миллионов фунтов стерлингов было потрачено посетителями во время мероприятия. Обратите внимание, что деньги, потраченные туристами на еду, отели, путешествия, не являются частью прямого дохода, который пошел бы на покрытие расходов на организацию мероприятия. Большая часть этой формы дохода генерируется частными компаниями, которые затем трансформируются в стимул для роста экономики в регионе или стране. С другой стороны, избыточный туризм не всегда выгоден принимающему городу. Если принимающий город или регион уже обладают некоторой популярностью в качестве туристического направления, то чистого изменения в сфере туризма или даже его снижения не может быть. Кроме того, переполненность создает проблемы с местным транспортом, но это касается физических воздействий события. Кроме того, некоторые виды делового туризма могут снизиться во время мероприятия.

Еще одним фактором, влияющим на экономический эффект мероприятия, являются СМИ. СМИ – универсальный фактор, который касается как экономических, так и социальных последствий. Благодаря слаженной работе СМИ зрители в 214 странах и территориях стали свидетелями Олимпийских игр 1996 года в Атланте, которое затем привело к росту туризма [8]. Однако исследования также показали, что преимущества от СМИ имеют краткосрочный характер. Другими словами, благотворное влияние, которое СМИ оказывают на принимающее мероприятие, можно воспринимать как долгосрочное воздействие, когда на самом деле оно длится в течение всего события и теряет свое влияние через короткий промежуток времени.

Социальные воздействия. Хотя экономические воздействия могут быть как в материальной, так и в нематериальной форме, социальные последствия более не материальны. Одно из многих определений социальных воздействий гласит, что это результаты, которые влияют на жизнь людей, работу, социальные взаимодействия и т. д. Другие практики / исследователи определяют социальные воздействия как «изменения социальных и культурных условий, которые могут быть положительными или отрицательными, которые прямо или косвенно являются результатом деятельности, проекта или программы» [9]. В целом, сходство между многими определениями состоит в том, что социальные воздействия, это нематериальные воздействия на людей. Эти воздействия являются важной движущей силой, которая формирует многие сообщества. Как упоминалось ранее, воздействия могут быть краткосрочными и долгосрочными. Кратковременные воздействия происходят во время события и исчезают вскоре после его окончания. Принимая во внимание, что долгосрочные воздействия могут произойти во время события и продолжаться даже после того, как событие закончилось. Как и любые другие воздействия, социальные воздействия могут быть как отрицательными, так и положительными по своей природе. Жители принимающего города или региона могут быть обеспокоены шумом во время строительных работ.

Однако, несмотря на неудобства, крупные мероприятия обычно признаются во всем мире, и поэтому люди обычно ассоциируют с ними свой престиж. В результате жители могут разделить и насладиться чувством престижа и гордости, которыми их город или регион приобретает во время мероприятия. Несмотря на то, что общая удовлетворенность жителей важна, есть и другие положительные результаты, которые дает проведение мега-спортивных мероприятий. Одним из наиболее важных социальных эффектов, оказываемых мега-спортивными мероприятиями, является привлечение все большего числа людей к занятиям спортом. Спортивные мероприятия, такие как Олимпийские игры, с большей вероятностью увеличат заинтересованность жителей принимающего города или страны в занятиях спортом. Например, сообщалось, что число жителей Барселоны, занимающихся спортом, увеличилось после проведения Олимпийских игр [10]. Наследие, оставшееся в результате проведения крупных спортивных мероприятий, также принесло пользу и нашей стране, так согласно данным Министерства культуры и спорта РК с 2013 по 2016 год, число жителей, участвующих в спортивных мероприятиях, увеличилось на 2,3% (в общей сложности 27,4% от всего населения РК).

Другое исследование показало, что социальные воздействия могут не только повысить вовлеченность населения в спорт, но и повысить ценность сообществ и отношений между ними и людьми в целом. Чтобы сделать такие выводы, Оманн, Джонс и Уилкс изучили пример чемпионата мира по футболу 2006 года, где они опросили 132 жителей Мюнхена. По их словам, в целом жители отнеслись к идее проведения мероприятия положительно. Однако, прежде чем делать какие-либо выводы, важно рассмотреть несколь-

ко факторов, которые влияют на впечатления от воздействия различных групп жителей. Это было продемонстрировано в исследовании Кима и Петрика на примере чемпионата мира по футболу ФИФА в Корее в 2002 году. Один из интересных выводов состоит в том, что молодое поколение восприняло проведение такого мега-спортивного мероприятия более негативно, чем старшая возрастная группа. Кроме того, текущее состояние экономики, окружающей среды и культуры принимающей страны также являются факторами, влияющими на восприятие жителями социальных воздействий [11]. В контексте данного исследования Казахстан считается очень гостеприимной страной, и ее жители обычно более чем рады приветствовать иностранцев в своих домах. Отчасти это связано с историей, которая сделала культуру казахского народа столь гостеприимной.

Выводы. Многие темы, представленные и изученные в данном исследовании, все еще являются новыми для Казахстана. 7-е зимние Азиатские игры и 28-я Зимняя Универсиада стали первыми крупными спортивными мероприятиями, организованными в стране с момента обретения ею независимости от СССР. Тем не менее, с каждым крупным спортивным событием, проводимым в Казахстане, жители могут ощутить улучшения в организации (т.е. снижение затрат, более положительное влияние и / или наследие и т. д.).

Судя по отзывам жителей города-организатора Алматы и зарубежных спортсменов, можно отметить готовность страны к выдвижению Алматы на проведение Олимпийских Игр 2026 года.

В целом, мнение иностранцев о Казахстане, уровне организации и проведения 28-ой Зимней Универсиады были положительными. 30 участников были опрошены по следующим категориям: пол, возраст, отношение к спорту и участие в спортивном мероприятии. В целом, один из интересных выводов заключается в том, что около 77% всех участников хотя бы раз посетили Зимнюю Универсиаду 2017 года. Кроме того, молодые люди (в возрасте до 25 лет) имеют более хорошее отношение к спорту по сравнению с более старшими людьми. Около 20% опрошенных людей не присутствовали на мероприятии, в основном это были пожилые люди, которые не имеют никакого отношения к спорту и проведению мероприятий.

Еще предстоит провести дополнительные исследования социальных последствий мега-событий, и мы надеемся, что полученные данные помогут в установлении приоритетов, класса наследия и их воздействия на местное сообщество у принимающей стороны.

Литература

1 Roche, M. Mega-Events and Modernity: Olympics and expos in the growth of global culture. Routledge, London. – 2000. – Chp.1. – P.1-30.
2 Horne, J. The Four ‘Knowns’ of Sports Mega-Events. Leisure Studies. – 2007. – P. 81-96.
3 Taks, M., Chalip, L. & Green, B.C. Impacts and strategic outcomes from non-mega sport events for local communities, European Sport Management Quarterly. – 2015. – 15:1, P. 1-6, DOI: 10.1080/16184742.2014.995116.
4 Paul, H., Bake, D., Koen, B., Frank, E., & Hans, S. Creating social impact with sport events. European Association for the Sociology of Sport EASS. – 2016. – P. 52.
5 Crompton, J. L. Economic Impact Analysis of Sports Facilities and Events: Eleven Sources of Misapplication. Journal of Sport Management. –1995, 9(1). – P. 14-35. doi:10.1123/jsm.9.1.14
6 Stevens, T., & Bevan, T., Olympic legacy. Sport Management. – 1999. – 9 (19). – P. 16-19.
7 Ritchie, J. B. Assessing the Impact of Hallmark Events: Conceptual and Research Issues. Journal of Travel Research. – 1984. – 23 (1). – P. 2-11. doi:10.1177/004728758402300101
8 Dobson N., Holliday S. and Gratton C. Football Came Home: The Economic Impact of Euro ’96. Sheffield: Leisure Industries Research Centre. – 1997. – P.18-21.
9 Maas, K., & Liket, K., Social Impact Measurement: Classification of Methods. In R. L. Burritt, S. Schaltegger, M. Bennett, & M. Csutora, Environmental Management Accounting and Supply Chain Management. – 2011. – P. 171-202. n.d.: Springer.
10 Ritchie, J. B. Assessing the Impact of Hallmark Events: Conceptual and Research Issues. Journal of Travel Research. – 1984, 23(1). – P. 2-11. doi:10.1177/004728758402300101.
11 Ohmann, S., Jones, I., & Wilkes, K. The Perceived Social Impacts of the 2006 Football World Cup on Munich Residents. Sport and Tourism. – 2006. – P. 129-152.

ҒТАМР 77.01.39 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_64

Иманбаева А.А.

Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

ЕЛІМІЗДЕГІ ЖАСТАРДЫҢ СПОРТТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Иманбаева Алтынгул Ахметовна

Еліміздегі жастардың спорттық мәдениетін қалыптастыру ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақалада қазіргі кездегі отандық ғылымдағы өзекті тақырыптардың бірінен саналатын спорттық мәдениет тақырыбының еліміздегі зерттелу мүмкіндіктері мен тұлғаның тәрбиесін қалыптастырып, дамытудағы спорттың рөлі қарастырылады. Ғылыми жұмыста, Қазақстанда спорттың жастардың бойындағы мәдениет үлгілерін қалыптастыра отырып, патриотизмді дәріптеудегі жетістіктерін жастарымыздың халықаралық жарыстардан олжалы оралып, елімізді әлем елдеріне танытуға үлес қосып жатқан рөлі атап көрсетіледі. Автор зерттеуде, спорттың тек кәсіби салада ғана емес, еліміздегі барлық орта білім беру мектептерінде, колледждер мен ЖОО-да білім беру бағдарламаларына енгізілуінің өзі, жастардың бойында салауатты өмір салтына және дене сымбаты мен денсаулықтың кепілі болатын дене шынықтыру мәдениетінің қашанда өзекті екендігінің нақты көрсеткіші бола алатындығын дәлелдейді. Жастарда спорттық мәдениетті қалыптастырудың тағы бір ерекшелігі – тұлғаны спорт арқылы қалыптастырып, дамыту екендігі талданады. Мақалада спортты да мәдениетті де насихаттаушы және таратушы негізінен – тұлға екендігі нақтыланады. Қоғамдағы әр тұлғаның спорттық мәдениетті қалыптастыруы мен дамытуына қосатын үлесіне тоқтала отырып, олардың мемлекеттегі жастар саясатына да тигізетін ықпалы анықталады. Қазақстан жастарындағы спорттық мәдениетті одан әрі жүзеге асыруы мен оны дамытуы жайлы ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: спорттық мәдениет, мәдениет, жастар саясаты, паралимпиада, тұлға.

Imanbayeva Altyngul Akhmetovna

Features of the formation of sports culture of youth in the country

Abstract. The article discusses the possibilities of researching the topic of sports culture in the country, which is one of the most important topics of modern domestic science, and the role of sports in the formation and development of personality.

The scientific work shows the achievements of sports in Kazakhstan in the formation of samples of culture among young people, the popularization of patriotism, the role of young people who successfully return from international competitions and contribute to the popularization of the country in the world.

In the study, the author proves that the inclusion of sports in educational programs not only in the professional sphere, but also in all secondary schools, colleges and universities in the country can become a real indicator that physical culture is always relevant for young people, which is the key to a healthy lifestyle and health.

It is analyzed that another feature of the formation of sports culture among young people is the formation and development of personality through sports. The article specifies that the propagandist and disseminator of both sport and culture is mainly a person. Speaking about the contribution of each individual to the formation and development of sports culture in society, their influence on youth policy in the state is also determined. Recommendations are given for the further implementation and development of sports culture of youth in Kazakhstan.

Key words: sports culture, culture, youth policy, Paralympic Games, personality.

Иманбаева Алтынгул Ахметовна

Особенности формирования спортивной культуры молодежи в стране

Аннотация. В статье рассматриваются возможности исследования темы спортивной культуры в стране, являющейся одной из важнейших тем современной отечественной науки, и роль спорта в формировании и развитии личности. Исследуются достижения спорта в Казахстане по формированию у молодежи образцов культуры, популяризации патриотизма, роли молодежи, которая успешно возвращается с международных соревнований и вносит свой вклад в популяризацию страны в мире. Автором доказывается, что включение спорта в образовательные программы не только в профессиональной сфере, но и во всех средних школах, колледжах и вузах страны может стать реальным показателем того, что физическая культура всегда актуальна для молодежи, что является залогом здорового образа жизни и здоровья. Проводится анализ и доказывается, что еще одной особенностью формирования спортивной культуры у молодежи является формирование и развитие личности через спорт. В статье уточняется, что пропагандистом и распространителем как спорта, так и культуры является в основном личность.

Говоря о вкладе каждой личности в формирование и развитие спортивной культуры в обществе, определяется их влияние и на молодежную политику в государстве. Даны рекомендации по дальнейшей реализации и развитию спортивной культуры молодежи Казахстана.
Ключевые слова: спортивная культура, культура, молодежная политика, Паралимпийские игры, личность

Тақырыптың өзектілігі. Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан бері 30 жылға жуық уақытта – жастар саясаты, жастардың білім алу мүмкіндігі, жалпы жастар мәселесіне ерекше көңіл бөліп, қолдау білдіріп келе жатқан мемлекеттердің бірі. Қоғамның дамуына үлес қосатын негізінен жастар екені белгілі, сол себепті жастардың салауатты өмір салтын ұстанып, дене шынықтыру мәдениетін қалыптастыру арқылы, оны күнделікті тұрмыс-салтына айналдыратын болса, мемлекеттің әлеуметтік саясатына да ықпалын тигізеді. Себебі, кезінде Грециядағы спартандықтардың «дені сау анадан дені сау ұрпақ өмірге келеді» деген мәтелдері тегін айтылмаса керек, спорт жастар бойындағы әртүрлі ерсі, жаман әдеттерді ығыстырып, дене шынықтырумен тәрбиелеп, салауатты ұрпақтың қалыптасуына түрткі болады. Спорт арқылы қалыптасқан жақсы денсаулық, өскелең ұрпақтың жақсы қызмет атқарып, мемлекеттің дамуына үлкен үлес қосуына мүмкіндік туғызады.

Қазақстан Республикасы президенті Қ.К. Тоқаев: «жастарды спортпен шұғылдануға шақырамын!» деп әр сөзінде жастарды спорт арқылы патриотизмді насихаттауға бағыттап, еліміздегі спорттық мәдениеттің деңгейін көтеруге басты назар аударуда. Елімізде «Спорт күні!» деп 18 тамыз белгіленген, бұл да мемлекетімізде спорттық мәдениеттің кеңінен таралуына мүмкіндік туғызып отырғандығының бір белгісі. Сондықтан Қазақстан спортының қазіргідей дәрежеге жетуі, ол тікелей спорт саласына деген мемлекетіміздің ерекше бағыт ұстанып келе жатқандығының нақты нышаны.

Мақсаты. Мемлекетіміздегі жастардың барлық салада белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін, спорттық мәдениеттің жалпы ерекшеліктеріне тоқталып, зерттеу жүргізу.

Зерттеу әдістері мен ұйымдастырылуы. Мақалада салыстырмалы, тарихи, жүйелеу, талдау, әлеуметтік, болжамдық, ғылыми объективтілік тәсілдері қолданылды. Теориялық тұрғыдағы зерттеулермен қатар, тәжірибеде орын алып жатқан әлеуметтік құбылыстармен байланыстыра отырып, соның негізінде зерттеу жұмысы орындалды. Зерттеуде «Дене шынықтыру және спорт туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, зерттеу тақырыбы бойынша арнайы әдебиеттер, интернет-сайт мәліметтері пайдаланылып, оларға талдау жасалынды.

Негізінен алғанда, спорттық мәдениеттің жастарды тәрбиелеуде рөлі ерекше болып табылады. Біз спорттық мәдениетке тоқталмас бұрын, мәдениет ұғымына анықтама беріп өтеніміз орынды.

«Culture» сөзі латын тілінен аударғанда бастапқыда – жер өңдеу, егін шаруашылығы деген мағынаны білдірді. Тарихшылар бұл ұғымды адамның рухани әлемін өңдеу мағынасында бірінші рет қолданған адам – римдік шешен, саясатшы және жазушы Марк Тулий Цицерон (б.з.д. 106-43 жж.) деп біледі. Осыдан былай білімді, тәрбиелі мәдениетті адамды табиғи, яғни тумысынан жабайы адаммен салыстыру орын ала бастады. Неміс философы және дін қайраткері И.Г. Гердер (1744-1803 жж.) адам мәдениетті игергенде ғана адам болады деп есептеді. Ол мұны «адамның мәдени генезисі» деп атады (генезис лат. – шығу тегі). И. Гердер мәдениет пен ағарту арасына теңдік белгі қойды.

Сонымен, мәдениет деп адам қолымен жасалғанның бәрі атала бастады да, нәтижесінде табиғи үрдіс қолдан жасалған үрдіске қарама-қарсы қойылды. Әр қоғам өз мәдениетін жасайды, адамзат тарихында мәдениет сансыз көп. Мәдениет түрлерінің көптігіне қарамастан, оларда ортақ элементтер де бар. Американдық ғалым Джордж Мэрдок 1959 жылы барлық мәдениет түрлеріне ортақ мәдениеттің 70 қырын атап көрсетті: тіл, дін, отбасы, мереке, спорт, гигиена және т.б. [1]. Яғни, спорт ұлтқа, жынысқа, нәсілге бөлінбейді. Барлық елдерде де ортақ әлемдік және ұлттық спорттың түрлері қалыптасқан. Нақтырақ айтсақ, спорттың адамзат қоғамында ортақ екенін жастардың халықаралық спорт жарыстары мен Олимпиадалық ойындар ережесінен көреміз.

Енді спорт сөзінің шығу төркініне тоқтала келе, спорт пен мәдениеттің байланысын ашуға тырысамыз. Спорт (фр. *desport* – бекершілік (leisure)) – белгілі ережелер немесе дәстүрлерге сай көбінесе жарыс күйінде өтетін әрекет. Спорт жалпы алғанда физикалық мығымдығы өте маңызды болатын (жеңіске немесе жеңіліске әкелетін) әрекетті сипаттағанымен, ақыл-ой немесе құрал-жабдық сапасы да маңызды

рөл атқаратын ақыл-ой спорты және мотор спортына қатысты айтылады. Адам баласы спортпен денсаулығын жақсарту, моральді және затты қанағаттану үшін, өзін-өзі дамыту үшін шұғылданады.

Спорт сөзінің арғы төркіні көне Француз тілінен басталады, desport – көңіл ашу дегенді білдіреді екен. Ағылшын тіліне бұл сөз 1300 жылдары еніпті, кейін басқа тілдерге таралып, XIX ғ. соңына таман қазақ тілінде қолданысқа ене бастапты [2]. Спорттың мәдениетпен қандай қатысы бар десек, біріншіден, спорттың өзі адамның дене бітімінің сымбатты және дұрыс қалыптасуына ықпал ететін, яғни дене бітімімен бірге ой еңбегінің мәдениетін қалыптастырады. Ал, мәдениеттің өзі адамның рухани және материалдық байлығы болып саналатындығын ескерсек, мәдениет спорт ұғымымен тығыз байланысты, дені сау адам кез келген мәселеде дұрыс ойлап, саналы әрекет жасай біледі. Адамның ойлап, білім алуы және оны іске асыруының өзі мәдениеттің жемісі. Спортпен шұғылданатын адам ол туралы ақпараттар жинастырып, өзінің білімін жетілдіру арқылы, спортпен айналысады, сондықтан мәдениетке тікелей қатысы бар екендігін аңғарамыз. Мүмкіндігі шектеулі жандарда түрлі спорт түрлерімен айналысып, дене еңбегімен қатар, ой еңбегін де арттырып, әртүрлі әдебиеттер оқып, бос уақыттарын тиімді өткізіп, білімін жетілдіруге тырысатыны туралы қазіргі таңда түрлі дәйектер келтіруге болады. Мәселен, мүмкіндігі шектеулі жандардың түрлі спорттық додалармен қатар мәдени шаралардағы олардың белсенділігін нақты мысал ретінде айта аламыз. Демек, мәдениет пен спорт ұғымындағы өзара байланыстылықтың жалпы қоғамда алатын орны ерекше екендігін атап өткен жөн.

Жастар деп алып отырған соң, біз олардың жас құрамына да тоқтала кеткеніміз жөн деп есептейміз. Жастар деп 15-35 жас аралығындағы әлеуметтік-демографиялық топты көрсетуге болады. Жастардың спорттық мәдениетін қалыптастыруда еліміз артта қалып келе жатыр дей алмаймыз. Өйткені, елімізде арнайы спорттық мектептер, спорт колледждері мен Қазақ спорт және туризм академиясы кәсіби салада спорт мамандарын даярлауда кешенді қызметтер атқаруда. Қазақстанда спорттың жастардың бойындағы мәдениет үлгілерін қалыптастыра отырып, патриотизмді дәріптеудегі жетістіктерін жастарымыздың халықаралық додалардан олжалы оралып, елімізді әлем елдеріне танытуға үлес қосып жатқандығын атап көрсетерлік нәтижелер деп білеміз. Спорттың тек кәсіби салада ғана емес, еліміздегі барлық орта білім беру мектептерінде, колледждер мен ЖОО-да білім беру бағдарламаларына енгізілуінің өзі, жастардың бойында салауатты өмір салтына және дене сымбаты мен денсаулықтың кепілі болатын дене шынықтыру мәдениетінің қашанда өзекті екендігінің нақты көрсеткіші бола алатындығын дәлелдейді.

Жастарда спорттық мәдениетті қалыптастырудың тағы бір ерекшелігі – тұлғаны спорт арқылы қалыптастырып, дамыту болып табылады. Демек, спортты да мәдениетті де насихаттаушы және таратушы негізінен – тұлға. Қоғамдағы әр тұлғаның спорттық мәдениетті қалыптастыруы мен дамытуы, мемлекеттің жастар саясатына да ықпалын тигізетіні анық.

Өнер, мәдениет, ғылым, экономика, саясат ықпалымен дамып отырған дене тәрбиесі, оларға да өз ықпалын тигізеді. Бір типтік қоғамдық құрылысы бар мемлекеттердің дене тәрбиесі мақсаттары мен міндеттері бірыңғай болуы мүмкін, ал керісінше, әртүрлі типтік қоғамдық құрылыстағы мемлекеттердің дене тәрбиесі жүйесінің мақсат-міндеттері де әртүрлі болуы мүмкін. Жүйенің өз функцияларын толыққанды орындауы қоғамдық-саяси жағдайларға да байланысты. Экономикасы жақсы дамыған елдердің дене тәрбиесі жүйелері де жан-жақты, жақсы дамыған, мысалы, АҚШ, Германия, Жапония, Англия т.б. Ал енді дамып келе жатқан елдердің (Азия, Африка, Оңтүстік Америка т.б.) дене тәрбиесі жүйесі сол күйі нашар болуы, болмаса тек бір жақты дамыған болуы мүмкін. Оны әрбір төрт жыл сайын өтетін Олимпиадалық ойындарға қатысушы елдердің спортшыларының санына байланысты білуге болады. Себебі, қазіргі жағдайда аталмыш ойындарға лицензия ұтып алу уақыт өткен сайын қиындап бара жатқанын ескеру қажет. Оның үстіне, олимпиадалық қозғалысқа қосылып жатқан елдер мен спорт түрлері көбеюде [3]. Ал, Қазақстан спорттық мәдениетті қалыптастырып келе жатқан жас мемлекеттердің бірі. Қазақстан Республикасының Дене шынықтыру және спорт туралы Заңының жалпы ережелерінде спорттық мәдениетті қалыптастыру және дамыту бойынша, нақты ұғымдарға төмендегідей анықтамалар берілген:

– әуесқой спорт – жеке адамдарға спорттық шеберлігін жетілдіруге және әртүрлі спорт түрінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін бұқаралық спорт қозғалысы;

– бейімдік дене шынықтыру және спорт – мүгедектерді оңалтуға және қалыпты әлеуметтік

ортаға бейімдеуге, олардың толыққанды өмірді сезінуіне кедергі келтіретін психологиялық тосқауылдарды еңсеруіне, сондай-ақ қоғамның әлеуметтік дамуына өзінің жеке үлес қосуының қажеттігін сезінуіне бағытталған спорттық-сауықтыру сипатындағы шаралар кешені;

– бұқаралық спорт – халық арасында дене шынықтыруды дамытуға ықпал ететін спорт қозғалысы;

– дене шынықтыру – мәдениеттің құрамдас бөлігі, адамның дене бітімін және интеллектуалдық қабілеттерін дамыту, дене тәрбиесі мен дене бітімін дамыту арқылы оның қозғалыс белсенділігін жетілдіру және саламатты өмір салтын қалыптастыру, әлеуметтік бейімдеу мақсатында қоғам жасайтын және пайдаланатын рухани және материалдық құндылықтар жиынтығын білдіретін әлеуметтік қызмет саласы;

– Дүниежүзілік универсиада – әртүрлі спорт түрлері бойынша студенттер арасында өткізілетін кешенді халықаралық қысқы және жазғы жарыстар;

– кәсіпқой спорт – спорттық ойын-сауық іс-шараларын (жарыстарды) ұйымдастыруға және өткізуге бағытталған, оларға дайындалғаны және қатысқаны үшін спортты кәсіби қызметі ретінде таңдаған спортшылар Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына сәйкес сыйақы алатын спорттың құрамдас бөлігі;

– мектеп спорты – бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беретін білім беру ұйымдарында оқитындардың дене тәрбиесіне, оларды спорттық іс-шараларға қатысуға даярлауға бағытталған спорттың бір бөлігі;

– мектептегі спорттық лига – мақсаты мектеп спортын кеңінен таратуға және бір немесе бірнеше спорт түрін дамытуға жәрдемдесу, мектеп оқушыларымен спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу болып табылатын мектеп оқушылары арасындағы спорттық қозғалыс;

– мүгедек спортшы – тыныс-тіршілігінің шектелуіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарларынан, кемістіктерден организм функциялары үнемі бұзылып, денсаулығы нашарлаған және спорттың қолжетімді түрімен (қолжетімді түрлерімен) айналысатын жеке адам;

– олимпиадалық спорт түрі – Олимпиадалық ойындар бағдарламасына кірген, Халықаралық олимпиада комитетінің Олимпиадалық хартиясына сәйкес Халықаралық олимпиада комитеті таныған спорт түрі;

– Паралимпиадалық ойындар – тірек-қозғалыс аппараты, көру органдары зақымданған және интеллектуалдық дамуы бұзылған мүгедек спортшылар арасында өткізілетін халықаралық қысқы және жазғы жарыстар;

– паралимпиадалық спорт түрі – Паралимпиадалық ойындар бағдарламасына кірген, Халықаралық паралимпиада комитетінің Қағидалар жиынтығына сәйкес Халықаралық паралимпиада комитеті таныған спорт түрі;

– спорт – спорттық жарыстар және адамды оған даярлаудың арнайы нысанында қалыптасқан, спорт түрлерінің жиынтығы ретіндегі әлеуметтік-мәдени қызмет саласы;

– студенттік спорт – жоғары кәсіптік білім беру ұйымдарында білім алушылардың дене тәрбиесіне, оларды спорттық іс-шараларға қатысуға даярлауға бағытталған спорттың бір бөлігі;

– студенттік спорт лигасы – мақсаты студенттік спортты кеңінен таратуға жәрдемдесу және спорттың түрін (түрлерін) дамыту, студенттермен спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу болып табылатын студенттер арасындағы спорттық қозғалыс;

– Сурдлимпиадалық ойындар – есту органдары зақымданған мүгедек спортшылар арасында өткізілетін халықаралық қысқы және жазғы жарыстар;

– сурдлимпиадалық спорт түрі – Сурдлимпиадалық ойындар бағдарламасына кірген және Саңыраулардың халықаралық спорт комитеті бекіткен спорт түрі [4]. Аталған спорттық ұғымдардың біздің көтеріп отырған тақырыбымызға тікелей қатысы бар. Негізгі ұғымдарда көрсетілгендей, қоғамдағы жастардың спорттық мәдениетпен айналысудағы бағыттары мен олардың мәртебелері туралы мәліметтер алуға болады.

Біздің көтеріп отырған тақырыбымыз өте ауқымды тақырыптардың бірі. Өйткені әлем елдері мен іргеміздегі көршілес Ресей мемлекетінде Спорттық мәдениет деген арнайы пән ЖОО-ның оқу бағдарламасына енгізілген. Ал, біздің елімізде бұл тақырып кенже қалып қойған тақырыптардың қатарында. Көкейтесті мәселелерден тұратын бұл тақырыпты, отандық әлеуметтанушылар, педагогтар және спорт мамандары кеңінен зерттеуді қажет етеді, бұл дегеніміз өз кезегінде тақырыптың маңыздылығын көрсетеді.

Мемлекет басшысының 2017 жылғы 12 сәуірдегі «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласына сәйкес рухани жаңғыру бағыттарының бірі ұлттық бірегейлікті сақтау болып танылған.

Дене шынықтыру және спорт саласы жасы мен әлеуметтік мәртебесіне қарамастан қоғамның берік әлеуметтік бірігуіне, болашағы бір ұлтты қалыптастыруға, патриотизмді жүйелі тәрбиелеуге ықпал ететін перспективалы алаңдардың бірі ретінде қызмет атқарады.

Қазіргі заманғы әлемде спорт пен саламатты өмір салты экономикалық дамумен бірге, азаматтардың өмір сүру сапасының негізгі көрсеткіштері қатарынан орын алады және халықтың әлеуметтік жұмыспен қамтылуының маңызды аспектісі ретінде қарастырылады әрі солай болып табылады.

Қазақстан Республикасы – жүзден астам этнос тұратын әлемдегі ірі көпұлтты мемлекеттердің бірі, олардың әрқайсысының бірегей айрықша материалдық және рухани мәдениеті бар, оның ажырамас құрамдасы тамыры тереңде жатқан дәстүрлері бар бұқаралық халықтық спорт түрлері болып табылады. Осылайша мемлекеттік ұлттық саясатқа көпұлтты қоғамның заманауи қажеттіліктері мен мүдделеріне сай келетін жаңа тұжырымдамалық тәсілдер қажет болып отырған, өріс алған жаһандану жағдайында спортты ұлтаралық қарым-қатынасты нығайтатын ерекше мәні бар маңызды факторлардың бірі ретінде қарауға болады.

Түптеп келгенде, спорт жалпыұлттық бірліктің, ынтымақтың нышанына айналып, жаңа қазақстандық патриотизмнің, мақтаныш сезімнің және өз елімен ынтымақтастықтың негіздерін қалыптастырудың маңызды аспектілерінің бірі болып отыр.

Дене шынықтырумен және спортпен шұғылдану халықты сауықтыру, олардың өзін-өзі танытуы мен дамуының неғұрлым қолжетімді және тиімді тетігі, бейәлеуметтік құбылыстарға қарсы күрес құралы болып табылады.

Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасында (бұдан әрі – Тұжырымдама) Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (бұдан әрі – ЭЫДҰ) елдерінің экономикалық өсім мен ел азаматтарының әлеуметтік әл-ауқатына, бұқаралық спортты дамыту жөніндегі іс-шараларды іске асыру арқылы олардың өмір сүру сапасын арттыруға бағдарланған саясатты ілгерілетуге бағытталған тәжірибесі пайдаланылды.

Қоғамдық дамудың жаңа міндеттерінің пайда болуы спорт және дене шынықтыру саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру үшін басым бағыттар спектрін айқындайды, мұндай бағыттардың ең маңыздылары – жетекші әлемдік тәжірибеге сүйену, саланы басқару мен дамытуға ғылыми тәсілдер мен қағидаттарды, инновацияларды кеңінен енгізу және т.б. болып табылады.

Тұжырымдама мемлекеттік саясаттың стратегиялық мақсаттары мен міндеттерін, сондай-ақ саланы дамытудың өзекті міндеттерін ескере отырып, оларды іске асыру тетіктерін айқындауға бағытталған [5]. Байқағанымыздай, Тұжырымдамада спорттық мәдениеттің жалпы қоғам үшін пайдалы бағыттары көрсетілген. Ал, жастардың бойындағы спорттық мәдениетті қалыптастырудағы біздің ұлттық ойындарымыздың да рөлі ерекше. Демек, ұлттық менталитетімізге сәйкес, нақты мәліметтерге сүйене отырып, спорттық мәдениет біздің атадан балаға мұра ретінде сабақтастықпен беріліп келе жатыр деп қорытындылауға толық негіз бар.

Ресейде ЖОО-да оқу процесіне Спорттық мәдениет пәнін енгізуді әзірлеген Л.И. Лубышева болды. Бұл пән студент жастардың өздерін дене шынықтыру арқылы өмірге деген құлшынысын арттырып, қоғамдағы зиянды әрекеттерден бас тартуға мүмкіндік береді. Соның негізінде жастар өзін қоғамға қажетті толыққанды тұлға сезінеді. Спорт арқылы жастар кез келген қиындықты жеңуге болатындығын, еркіндік пен мықты рух-жігермен жеңіске жетіп, биік белестерді өз еріктерімен бағындыра алатындығына көз жеткізеді. Спорт жастардағы мәдениетті қалыптастырудағы басты тәрбие құралына айналуы тиіс. Бұл пәннің мақсаты – тұлғаның спорттық мәдениетін қалыптастыру және дамыту болып табылады. Спорт мәдениеті пәні үш бөлімнен тұруы шарт: теориялық, тәжірибелік және бақылау (қадағалау) [6]. Байқағанымыздай, бұл тақырыпты жеке пән ретінде өткізудің де артықшылығы бар, спорттық мәдениеттің қалыптасуын отандық ғылымда теориялық тұрғыдан да зерттеудің қажеттілігі анықталады. Қазіргі таңдағы еліміздегі ғылымда өзекті тақырыптардың қатарына жататын негізгі мәселелердің бірі саналады.

Нақты айтатын болсақ, мемлекетіміздің әлем алдындағы беделінің бір бағытын еліміздің спортта жүрген жастары көтеріп тұрғаны анық. Демек, спорттық тұрғыдан мемлекет жастарға қолдау жасап келеді. Оған дәлел, еліміздегі басты қалаларда және астанамыз – Нұр-Сұлтанда, Алматы және т.б. қалаларда Алматы Арена, Халық Арена, Барыс Арена, Алаш Арена, Абай Арена сияқты спорттық кешендердің ашылуы. Жастардың спортпен айналысуына барлық жағдай жасалған. Сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі жастарымызға да қазір еліміз тара-

пынан әртүрлі қолдаулар көрсетіліп, олардың халықаралық додалар мен паралимпиадаға қатысып, спорттық қабілеттерін сынауға мүмкіндік жасалынып отыр.

Қорытынды. Қорыта келе, біз жастардың бойында спорттық мәдениетті қалыптастырып, оны дамыту үшін мынадай шараларды қолға алған жөн деп, төмендегідей ұсыныстар білдіреміз:

Біріншіден, спорттық мәдениетті теориялық тұрғыдан зерттеуді жүзеге асыруды қолға алу. Теориялық-методологиялық тұрғыдан зерттелген спорттық мәдениет туралы отандық зерттеулерді жетілдіру қажет. Арнайы осы тақырыпқа семинарлар, конференциялар өткізіп ғылыми-зерттеу жұмыстарына негіз болатын проблемаларды көтеріп, зерттеушілердің қызығушылығын арттыру шараларын қолдану қажет.

Екіншіден, Спорттық мәдениеттің жастар бойында қалыптастыруына, еліміздегі әртүрлі шаралар да түрткі болып жатқаны мәлім. Дегенменде Қазақстандағы жастардың бойында спорттық мәдениетті кеңінен сіңіру үшін, арнайы айдармен «Спорттық мәдениет» тақырыбында спорт саласына қатысты журналдар мен мерзімді баспасөздерде, жан-жақты зерттеулер жүргізілуі қажет. Бұқаралық ақпарат құралдарыда, соның ішінде әлеуметтік желілерде де спорттың жалпы қоғамда кеңінен насихатталуына жағдай әлі де жасалуы қажет.

Үшіншіден, қазіргі кездегі спорттың жастар мәдениетін қалыптастырудағы ерекшелігіне тоқтала келе, басқа елдер тәжірибесімен алмаса отырып, спорттық мәдениет тақырыбын ғылыми тұрғыдан жетілдіру қажет. Бұл спорт мәдениетінің ғылыми аппаратының дамуына өз үлесін қосады.

Жалпы, жастардың бойында спорттық мәдениетті қалыптастыра отырып, салауатты өмір салтын насихаттау мүмкіндігі орын алады. Бұл қоғамның әлеуметтік жағына оң ықпалын тигізері анық. Девианттық мінез-құлықтың алдын алуға, жастар бос уақытында спортпен шұғылданып, пайдалы спорт түрлерін дамыта отырып, қоғамның дамуына ықпал ете алады деп қорытындылаймыз.

Әдебиеттер

1 Сәрсенова Ж.Н. Мәдениеттану: оқу құралы. – Алматы: Нұр-Принт, 2010. – 222 б.
2 Интернет-ресурс: https://kk.wikipedia.
3 Интернет-ресурс: https://ikaz.info/dene-shyny-tyru-m-denieti/ Дене шынықтыру мәдениеті
4 Интернет-ресурс: http://adilet.zan.kz/ Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спорт туралы Заңы 2014 жылғы 3 шілдедегі №228.
5 Интернет-ресурс: http://adilet.zan.kz/Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы № 168 Жарлығы.
6 Паначев В.Д. Развитие спортивной культуры студентов // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2012. – №1(22). – С. 100-105.

ҒТАМР 77.29.30 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_70

[1]Иргебаев М.И., [1]Шанкулов Е.Т., [1]Молдахан К., [2]Карлыбаев М.С., [2]Наурызбекова С.М.

[1]Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан
[2]Жүргенов атындағы Қазақ өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫНЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ АЯСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК РӨЛІ

Иргебаев Максат Ислямович, Шанкулов Ерлан Тулеубаевич, Молдахан Кенжал, Карлыбаев Мурат Сагынгалиевич, Наурызбекова Самал Мейрамбековна

Қазақ ұлттық ойындарының дене тәрбиесі аясындағы әлеуметтік рөлі

Аңдатпа. Бұл мақалада дене шынықтыру және спорт төңірегінде үнемі туындайтын сауалдары, қоғамның, ұлт өкілдерінің қазақтың ұлттық ойындарына деген көзқарасы, осы саланың бір бөлігі ретінде жас тұлғалардың дене ахуалын бақылау мәселелері талқыланады. Мақалада қарастырылған мақсат – қазақ ұлттық ойындарының қоғамдағы әлеуметтік рөлін, қазіргі қазақ жастарының, Қазақстан халқының өкілдері ретінде қызығушылықтары мен ынта-жігері тұрғысында анықтау. Авторлар мақалада қазақ ұлттық ойындарын қолдана отырып, дене тәрбиесі жүйесіндегі дайындық деңгейін анықтау жолында әдеби дереккөздерін талдаумен қатар, педагогикалық бақылау мен сауалнама жүргізді. Бұл мақсатқа жету үшін, Алматы қаласындағы жоғары оқу орындарының студенттері белгілі топтарға бөлінді. Мақалада бүгінгі қоғамның, қазіргі студент жастардың қазақ ұлттық ойындарына қызығушылығын анықтау мақсатында жүргізілген зерттеудің нәтижелері келтірілген. Сондай-ақ, білімгерлердің дене шынықтырумен, оның ішінде қазақ ұлттық ойындарымен айналысуға кедергі жасайтын себептерді анықтауға мүмкіндік беретін сауалнаманың нәтижелері келтірілген.

Түйін сөздер: тұлға, тектілік, тұқым қуалау қасиеттері, қазақтың ұлттық ойындары, жеке тұлға мәдениеті, қоғамдық өмір, дене тәрбиесі, физикалық денсаулық.

Irgebayev Maksat, Shankulov Erlan, Moldakhan Kenzhal, Karlybayev Murat, Nauryzbekova Samal

There is a social role of the Kazakh national playing the aspect of physical culture

Abstract. This article discusses issues that constantly arise in the field of physical culture and sports, the attitude of society, representatives of nationalities to Kazakh national games, and control over the physical condition of young people as part of this sphere. The purpose of the article is to determine the social role of Kazakh national games in society, their interests and motivation as representatives of modern Kazakh youth and the people of Kazakhstan. In the article, the authors conducted pedagogical control and a survey, along with an analysis of literary sources to determine the level of training in the physical education system using Kazakh national games. To achieve this goal, students of higher educational institutions of Almaty were allocated to certain groups. The article presents the results of a study conducted to identify the interest of modern society, modern student youth in Kazakh national games. The results of the survey revealing the reasons that prevent students from engaging in physical education, including Kazakh national games, are also given.

Key words: personality, genetics, inherited qualities, Kazakh national games, culture of personality, social life, physical education, physical health.

Иргебаев Максат Ислямович, Шанкулов Ерлан Тулеубаевич, Молдахан Кенжал, Карлыбаев Мурат Сагынгалиевич, Наурызбекова Самал Мейрамбековна

Социальная роль Казахских национальных игр в сфере физической культуры

Аннотация. В этой статье обсуждаются вопросы, постоянно возникающие в сфере физической культуры и спорта, отношение общества, представителей национальностей к казахским национальным играм, контроль за физическим состоянием молодых людей как части этой сферы. Целью, предусмотренной в статье, является определение социальной роли казахских национальных игр в обществе, их интересов и мотивации как представителей современной казахской молодежи, народа Казахстана. В статье авторы провели педагогический контроль и опрос, наряду с анализом литературных источников на предмет определения уровня подготовки в системе физического воспитания с применением казахских национальных игр. Для достижения этой цели студенты высших учебных заведений города Алматы были выделены в определенные группы. В статье приведены результаты исследования, проведенного с целью выявления интереса современного общества, современной студенческой молодежи к казахским национальным играм. Также приведены результаты опроса, выявляющего причины, мешающие обучающимся заниматься физической культурой, в том числе казахскими национальными играми.

Ключевые слова: личность, генетика, наследственные качества, казахские национальные игры, культура личности, социальная жизнь, физическое воспитание, физическое здоровье.

Кіріспе. Әр жан бірден адам болып, оның үстіне жеке тұлға болып туылмайды, ол жеке және қоғамдық даму мен өзін-өзі жетілдіру процесінде қалыптасады деген пікір бұрыннан белгілі. Ұрпақтар арасындағы байланыс – генетикалық және әлеуметтік сияқты екі жолмен жүзеге асырылады. Генетикалық жолмен адамға тегі тарихының үздіксіз тізбегін жасайтын биологиялық сипаттағы тұқым қуалайтын қасиеттер беріледі. Ал әлеуметтік жолмен, адам тегінің әлеуметтік тамырын жалғастырудың негізі болып табылатын адамзаттың тәжірибесі, мәдени және әлеуметтік ақпарат жинау беріледі.

Әлеуметтік тәжірибені үш негізгі құрамдас бөлікке бөлуге болады: ақпараттық, уәждемелік және операциялық. Біріншісі, адам алған білім кешенінен тұрады. Екіншісі, адамның құштарлығын, қызығушылығын, тілектерін, ынталандыруларын, ұмтылыстарын, талаптарын, мақсаттарын, міндеттерін, бағдарламаларын, пайымдаулары мен дүниетанымдарын қамтиды. Үшіншісі, жеке адамның барлық мүмкін болатын іскерліктері мен дағдыларын қамтитын барлық тәсілдерден бастап әрекет ету әдістері мен тәсілдеріне дейін жинақталады [1].

Қоғамдық тәжірибенің осы үш құрамдас жүйесін берудің негізгі жолдары үш процесс болып табылады: білім беру – тұлғаның білім кешенін алу жолдарын жасау; оқыту – қондырғыны адамға беру процесі, қызметке дайындау; тәрбиелеу – адамның іс-қимыл бағдарламасын дайындау процесі, оның дайындығы мен қызметіне ынталандыру.

Бірқатар ғалымдардың пікірінше, дене тәрбиесінің құрамдас бөлігі ішкі әлем мен адам денсаулығының кейбір параметрлері болып табылады. Қалыптасқан және тіршілік ету ортасының, қоғамдық мәдениеттің ықпалымен өзгертілген, бұл ретте кейбір идеалдарға сәйкес келуге тиіс үшін арнайы әзірленген талаптардың көмегімен қол жеткізілген стандарттарға, нормалар мен дәстүрлерге, мағыналық мазмұны мен мәні этика мен эстетиканың қоғамдық нормаларына, функцияларына сәйкес келуі үшін білімі жинақталған нормалар мен құралдар [2].

Дене тәрбиесі адамның әлеуметтік өмірінің кейбір салаларын (білім беру, әлеуметтік институттар, тұрмыстық қажеттіліктер, қоғамдық мүдделер, қатынастар) қамтиды, олар жоғарыда көрсетілген негізгі спектрлермен тікелей байланысты, олар жеке адамның дене шынықтыру мәдениеті сияқты қажетті деңгейде оны қалыптастыру мен дамыту міндетін қамтамасыз етеді.

Тәуелсіз, егеменді Қазақстанда ұлттық жаңғырудың кезекті кезеңі өтуде. Жыл сайын халықтың өз тарихына, ұлт мәдениетіне, этностың қалыптасу бастауларына деген қызығушылығы артып келеді. Бұл мәселені шешу этика мен эстетика элементтерін, ұлттық, поэтикалық көзқарасты көрсететін көріністерді қамтитын этномәдениеттің ерекше сарқылмас қоры – халықтық жылжымалы ойындар арқылы жүзеге асырылады. Қазақтың дәстүрлі ұлттық ойындарын оқыту және білім беру саласына енгізу баланың тірі қарым-қатынасқа, оның ішінде ойын-сауыққа деген қажеттілігі күмәнсіз туындайтын қазіргі қоғамдағы ойын-сауық және ойын-сауық индустриясының (телевизиялық, компьютерлік ойындар, смартфондар, кибер спорт) қауіпті дамуына қарсы оларды оңалту және насихаттау мәселелерін іске асыруда маңызды әлеуметтік рөл атқарады [3].

Зерттеуді ұйымдастыру әдістері. Алматы қаласының Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (ҚазҰПУ), Алматы технологиялық университеті (АТУ) сияқты жетекші жоғары оқу орындарында жүргізілген зерттеуге 1-2 курстың 98 студенті тартылды. Тиісінше жоғары оқу орындары бойынша – 47 студент АТУ-дан (25 бірінші курс және 22 екінші курс) және ҚазҰПУ-дан 51 (27 бірінші курс және 24 екінші курс).

Зерттеу жүргізу кезінде мынадай **әдістер қолданылды**: әдеби көздерді теориялық талдау, педагогикалық бақылау, сауалнамалық сынақ және орындалған жұмыстарды талдау.

Зерттеудің мақсаты – қазақ ұлттық ойындарының дене шынықтыру саласындағы әлеуметтік рөлін анықтау болып табылады.

Осы мақсатқа қол жеткізу кезінде **мынандай міндеттер** шешілді:

– қазақ ұлттық ойындары негізінде қоғам мен дене тәрбиесі арасындағы байланыстың жай-күйін талдау;

– студенттердің қазақ ұлттық ойындарына қызығушылығын және қызығушылығын анықтау бойынша зерттеу ұйымдастыру және жүргізу;

– зерттеу нәтижелерін тексеру және талқылау.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. «Жеке тұлға мәдениеті» сауалнамасы педагогикалық бақылаудың бір бөлігі ретінде әзірленді және жүргізілді, оның мақсаты студенттердің қазақ ұлттық ойындарына қызығушылығын анықтау болып табылады (1-сурет).

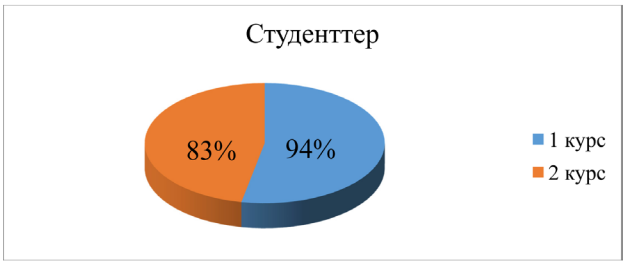

1-сурет – Дене шынықтыру аспектісінде қазақ ұлттық ойындарымен айналысуға ниет білдірген 1-ші және 2-ші курс студенттерінің арақатынасы

Сауалнама нәтижелері қазақ ұлттық ойындарымен айналысқысы келетін 1-ші және 2-ші курс студенттерінің көрсеткіштерінде айтарлықтай алшақтықты көрсетеді. Мәселен, 1-курс студенттерінің 94%-ы осындай ниет білдірген, ал екінші курстан бастап студенттердің 83%-ы ғана осындай тілек білдірген. Осының бәрінен, студент жастардың көпшілігі тек бастауыш курстарда ғана дене тәрбиесінің маңызын өзекті деп санайды. Жоғары оқу орнында оқудың соңғы кезеңінде студенттер дене шынықтыру дайындығын жетілдіруге қызығушылығын жоғалтады, олар үшін құндылықтардың жалпы жүйесіндегі дене шынықтырудың маңыздылығы төмендейді, маңызды спорттық нәтижелердің болмауы олардың дене шынықтыру өсімі мен спорттағы жетістіктерді жандандыру мәселелеріндегі шағымдарының дәрежесін «өлтіреді». Көп жағдайда жоғары сынып оқушылары дене шынықтырудың әр түрлі құралдарынан дене және рухани қабілеттерін одан әрі жүйелі және прогрессивті дамытудың тәсілін емес, қоғамға жол ашу, сондай-ақ бос уақытты қызықты әрі жағымды өткізу әдістерін көреді. Мұндай үрдіс біздің қоғамда жастар үшін кәсіби даярлық, беделді жұмысқа орналасу және отбасын құру мәселелерінің өзектілігінің артуы салдарынан пайда болды [4].

Мұндай жағдайды түсіндіру жастардың дене шынықтырумен айналысуына кедергі келтіретін бірқатар себептер болып табылады.

Жастардың дене шынықтыру қызметіне белсенді көзқарасының қалыптасуына кедергі келтіретін себептердің неғұрлым кең тараған себептері: ерік күшінің болмауы, нақты секцияда айналысу мүмкіндігінің болмауы, оқу жүктемесінің көп болуынан уақыттың жетіспеуі, көлік сапарларына көп уақыт жұмсау, денсаулық жағдайы бойынша шектеу (2-сурет).

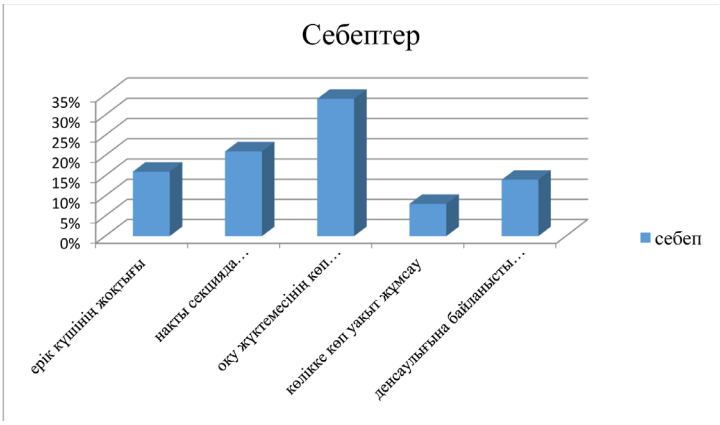

2-сурет – Жастардың дене шынықтыру мен спортқа белсенді қатынасуын қалыптастыруға кедергі келтіретін себептер

Нәтижесінде, әлеуметтік зерттеудің талдауы көрсеткендей, біздің қоғамда дене шынықтыру мен бұқаралық спорт жеткілікті дәрежеде табысқа жетпейді, демек, бұл біздің қоғамның физикалық, ал нақтырақ айтсақ, психологиялық-физикалық денсаулығының өте төмен деңгейін көрсетеді. Мұндай жағдайдың туындауының алғышарттары болып табылатын көптеген

субъективті себептер бар, бірақ ең басты объективті себеп қоғамда жеке адамның дене тәрбиесінің болмауында болуы мүмкін. Бұл бірінші кезекте осы қоғамның дене шынықтыруға және спорттық-бұқаралық қызметке қатынасына байланысты. Біз жүргізген әлеуметтік зерттеу бұған дәлел бола алады. Зерттеу талдауына сәйкес, сауалнамадан өткен студенттердің 88,5%-ында құндылықтарға деген көзқарастың деңгейі байқалады, бұл ретте олар орындауға міндетті іс-әрекеттерді ғана, яғни оқу сабақтарына міндетті түрде баруға мүмкіндік береді. Себебі олар бақыланып, баға қойылады. Шынында, студенттердің тек 10-15%-ы ғана шынымен де дене шынықтырумен немесе бұқаралық спортпен шұғылдану арқылы өзін-өзі танытуға ынталандыратын жеке дене шынықтырудың бар екенін көрсете алады. Бұл ретте ол қоғамдық борыш ретінде қабылданады. Күніне орташа есеппен, уақыт шығындарының 6%-ы ғана дене шынықтырумен және спортпен шұғылдануға бөлінеді.

Студенттердің уақытының 30%-дан астамы дене шынықтырумен сабақтарды есепке алмай кестеге сәйкес оқу сабақтарын алады; уақыттың 15%-ы өзін-өзі жетілдіруге, кітапханадағы үйдің жұмысына бөлінеді; ұжымның, қоршаған ортаның қоғамдық өміріне қатысуы – 9%-ды құрайды; рухани өсу, әдебиетке, газетке экскурсия жасау, театрға бару, телехабарлар көру – 8%, пассивті демалыс, ұйқы – 40%. Мұндай жағдай психикалық сипаттағы процестерді, оның ішінде зияткерлік процестерді қалпына келтіру үшін өте қолайсыз екені анық. Айта кету керек, прогрессивті жастардың аз ғана бөлігі салауатты өмір салтын қолдайды, не болмаса оның не екені туралы түсінігі бар. Демек, студент жастардың дене шынықтыру ұғымына оң көзқарасын оятып, оған күнделікті қажеттілік ретінде қарау керек. Белсенді салауатты өмір салты отбасында қалыптасуы, қозғалыс белсенділігінің нысандары мен құралдары қажеттіліктерге сәйкес саналы түрде таңдалуы тиіс [5].

Дене шынықтыру және спорт саласындағы танымал ғалым М.Н. Қошаев (2002) «Студенттерде сабақтардан жоғары дәрежеде қанағаттану нәтижесінде туындайтын дене тәрбиесіне деген берік қызығушылықты қалыптастыру олардың дене шынықтыру жаттығуларымен белсенді және тұрақты айналысуға пәрменді қажеттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді» деп сенеді. 17-25 жас аралығындағы жас, студенттік ағза дамудың морфо-функционалдық сипаттамаларының қалыптасуын тоқтатады, бұл уақытта техникалық іскерліктер мен дағдылар кешенін қалыптастыру процесін әлсіретеді. Осы жаста негізгі адам арнаулы орта және жоғары оқу орындарында оқумен айналысады, әскерде қызмет атқарады, мамандық таңдаумен айналысады, бұл өз бетінше өмірдің басталу кезеңі – еңбек және отбасылық.

Жастық шақ денсаулықтың маңызын мүлдем нашар бағалайды, жаратқан мұндай игілікті құдіретті өмір бойына берген деп санайды. Өзін-өзі сақтаудың биологиялық инстинктінің, өз денсаулығына ұқыпты қарау тәжірибесінің болмауы немесе жеткіліксіз болуы. Өмірінің дәл осы кезеңінде жас жігіттің өз денсаулығына тиісті назар аударуы өте маңызды, өйткені ол әлеуметтік адамның қалыптасуында шешуші болып есептеледі. Бұл уақытта физикалық қасиеттердің дамуы, әлемге көзқарастың және жеке адамның моральдық-психологиялық кешенінің нығаюы аяқталатынын бәріміз білеміз.

Ежелгі әлемнің үздік ақыл-ойы – философтар, прогрессивті ғылыми ой өкілдері жастарды дене тәрбиесіне қатысты мәселелерді шешумен, дене шынықтыру мектептерінің жұмысын әзірлеумен және ұйымдастырумен қалай айналысқанын тағы да еске аламыз [6].

Қорытындылар. Дене тәрбиесіне қоғамдық құндылық ретінде бағдар қоғамдық қажеттілік ретінде, ұзақ мерзімді және нақты қызметке қажетті жоспар ретінде бекітіледі. Бұл бағдарламалар жеке адамның дүниетанымдық көзқарастарының жалпы жүйесі тізбегіндегі басты буын болып табылады, олар арнайы білімге негізделеді. Біріншіден, дене шынықтыру саласындағы білім деңгейін жетілдіру, екіншіден, дене тәрбиесін іс жүзінде іске асыруға қатысу үшін оңтайлы жағдайлар жасау – студент жастардың қажеттілігін дамыту үшін қажетті алғы шарттар. Кеңес дәуірінде болған, қазіргі жағдайларға бейімделген бұрынғы дәстүрлерді қайта жаңғырту, ЖОО-лардың спорт клубтарындағы спорт секцияларының жұмысын қайта жаңғырту студенттердің дене денсаулығын жетілдіруге бағытталған маңызды міндет болып табылады.

Қоғамның әрбір өкілі өз денсаулығын бақылап, түзетулер енгізе алады. Адам – өзін-өзі реттеу жүйесі тізбегіндегі буын. Өйткені, руханият пен дамыған интеллект – бұл адам – homosapiens өкілі ғана ие болатын бірегей қасиеттер.

Әдебиеттер:

1 Доскараев Б.М. История физической культуры в Казахстане: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – Алматы, 2009. – С. 226.
2 Токтарбаев Д.Г. Этнокультурное и национальное воспитание в процессе физической подготовки студентов ВУЗов посредством народных игр Средней Азии: методическая рекомендация для студентов всех специальностей / сост. Д.Г. Токтарбаев. – Павлодар: Кереку, 2009. – С. 42.
3 Асарбаев А. Традиционные казахские национальные игры // Физическая культура в школе. – 2007. – № 6. – С. 6.
4 Барабанов А.Г. Высшее физкультурное образование. Проблемы и решения. – М.: ФОН,1995. – С. 186.
5 Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Рауан, 1991. – 176 б.
6 Кругликов В.Н., Платонов Е.В., Шаронов Ю.А. Деловые игры и другие методы активизации познавательной деятельности. – СПб.: «Изд. П-2», 2006. – С. 245.

ҒТАМР 77.01.01 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_75

[1]Кайргожин Д.О., [2]Аралбаев А.С., [2]Теміргалиева Г.Т., [2]Айтқалиева Ұ.З.

[1] Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан,
[2] Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ КЕШЕНДІ ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Кайргожин Дулат Оразбайұлы, Аралбаев Алпысбай Сейтқалиұлы, Теміргалиева Гита Теміргалықызы, Айтқалиева Ұлдай Зейноллақызы

Мектеп жасына дейінгі балаларды кешенді физикалық тәрбиелеудің теориялық негіздері

Аңдатпа. Білім беру ортасында балалардың үйлесімді кешенді дене тәрбиесінің теориялық негіздері ұсынылды, әдістемелік тәсілдер ашылды, биологиялық, әлеуметтік, педагогикалық, адамгершілік маңыздылығы көрсетілді, педагогикалық ықпалдың бағыттылығының жас ерекшелігі циклділігі және ғылыми-әдістемелік ұстанымдарды айқындау негізделді, құрылымы, мазмұны, кезеңдері, мақсаты, мектепке дейінгі дене тәрбиесінің жалпы міндеттері мен құралдары. Мектепке дейінгі дене тәрбиесінің ғылыми, әдістемелік және ұйымдастырушылық негіздері өскелең ұрпақты қазіргі өмір жағдайында және балаларда қалыптаса отырып, балалардың бойында қалыптасатын мәселелерді олардың биологиялық және психикалық дамуына, қозғалыс функциясын қалыптастырудың жас ерекшеліктеріне, ақыл-ой, физикалық және белсенді қажеттіліктеріне сәйкес шешуге мүмкіндік береді. Сондықтан да, дүниеге келген сәбиден бастап, еңкейген кәріге дейінгі жастағылардың барлығы спортпен өз мүмкіндігінше шұғылданып отыруы тиіс екендігі идеология емес, шынайы өмірмәнділік-витальдік құбылыс, тіпті, өмір сүрудің, денсаулықты сақтау мен нығайта түсудің – бірден-бір тәсілі деуімізге де болады. Сонымен қатар, физикалық жаттығулармен ерікті түрде шұғылданушы ересек адамдар мен балалардың, жеткіншектердің, жас өспірімдердің, жастардың өзіндік жас ерекшеліктеріне сәйкес түрлерін құру керектігі туралы ғалымдардың пайымдауларына да сүйенуіміз керек.

Түйін сөздер: дене тәрбиесі, балалар, жас кезеңділігі, кешенді дайындық.

Kairgozhin Dulat Urazbaevich, Aralbaev Alpusbai Seitkalievich, Temirgalyeva Gita Temirgalikuzu, Aytkalieva Uldai Zeinollakuzu

The theoretical basis of complex physical education of preschoolers

Annotation. In the educational environment, the theoretical basis of harmonious complex physical education of children was presented, methodological approaches were revealed, biological, social, pedagogical, moral significance was demonstrated, age characteristics of the orientation of pedagogical influence were based on the cycle and determination of scientific and methodological principles, structure, content, stages, goals , general tasks and means of preschool physical education. The scientific, methodological and organizational foundations of preschool physical education allow the young generation to solve the problems formed in children in modern life and children, in accordance with their biological and mental development, age characteristics of the formation of motor function, mental, physical and active needs of children. That is why I am so excited to be part of this year's event. It is worth noting that all elderly people should play sports as much as possible, but also believe that a real life-saving phenomenon, and even the only way to live, maintain and improve health, and we should also rely on the opinions of scientists on the need to create appropriate types of adults and children who are engaged in physical exercises, adolescents, young people.

Key words: physical culture, children, age frequency, complex training.

Кайргожин Дулат Уразбаевич, Аралбаев Алпысбай Сейткалиевич, Темиргалиева Гита Темиргалиевна, Айткалиева Улдай Зейноллаевна

Теоретическая основа комплексного физического воспитания дошкольников

Аннотация. В статье была представлена теоретическая основа гармоничного комплексного физического воспитания детей в образовательной среде, выявлены методические подходы, продемонстрировано биологическое, социальное, педагогическое, моральное значение. Возрастные характеристики направленности педагогического влияния были основаны на цикле и определении научно-методических принципов, структуры, содержания, этапов, целей, общих задач и средств дошкольной физической культуры. Научные, методические и организационные основы дошкольной физкультуры позволяют молодому поколению решать проблемы, возникающие у детей в современной жизни в соответствии с их биологическим и психическим развитием, возрастными характеристиками формирования двигательной функции, психическими, физическими и активными потребностями детей.

Каждый от рождения до преклонного возраста должен как можно больше заниматься спортом – это не идеология, а настоящий феномен бодрости и даже единственный способ жить, поддерживать и укреплять здоровье. Обществу необходимо полагаться на мнение ученых о том, что взрослые и дети, подростки и молодые люди, которые добровольно занимаются физической активностью в соответствии со своими возрастными особенностями.
Ключевые слова: физическая культура, детская, возрастные особенности, комплексная подготовка.

Кіріспе. Баланың саулығы ата-аналарға ең қадірлісі осы емес пе. Қазіргі заманғы мемлекеттік доктринаға сәйкес, балалардың денсаулығы біздің еліміз үшін ерекше құндылық болып табылады. Дені сау бала өсіру – оңай міндет емес. Алайда жыл өткен сайын дені сау балалар саны азайып бара жатқаны да шындық. «Жағдайға теріс әсер ететін факторлардың бірі – ата-аналардың көпшілігі профилактикалық шараларды назардан тыс қалдырып, емдеу рәсімдеріне баса көңіл бөлетіндіктен болып отыр» – дейді М. Орынханов [1]

Мектепке дейінгі дене тәрбиесі – халықтың дене тәрбиесінің бастапқы сатысы. Ол мектепке дейінгі дене тәрбиесінің тәрбиелік жағы және оның дене және қимыл-қозғалыс қызметінің кейінгі өмірдегі негізі болып табылады, – А.И. Кравчук [2].

Мектеп жасына дейінгі балаларды кешенді дене тәрбиесінің негіздерін дамыту, өмірдің бірінші және үшінші жылдарындағы балалардың дене дамуының жас ерекшеліктерін анықтау, олардың қозғалыстарының, физикалық қасиеттері мен психомоторлық қабілеттерінің дамуы туралы мәліметтерді талдау, пассивті және біз жасаған гимнастика мен массаждың кезеңдік-ауыспалы кешендері, мазмұны мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әр жылына арналған оқу жоспары мен дене шынықтыру сабақтары құрылымды анықтауға, мазмұнын анықтауға және ерте және мектепке дейінгі жастағы балалардың дене тәрбиесінің кешенді кезеңдерін белгілеуге мүмкіндік берді: 1-2, 3-4, 5-7 жас кезеңдерін белгілейді А.И. Кравчук [3].

Мектепке дейінгі кешенді дене тәрбиесінің мақсаты – дене тәрбиесінің әр кезеңінде баланың қимыл-қозғалыс әлеуеті мен жеке басының үйлесімді дамуы, оның қозғалыс функциясы жақтарын дамытуға деген табиғи қажеттілігін қанағаттандыру және ынталандыру, балалар бойындағы белсенді және белсенділіктің қажеттілігін тәрбиелеу.

Мектепке дейінгі кешенді дене тәрбиесінің жалпы міндеттері:

1. Белгілі бір көлемдегі мінсіз негізгі қимылдар мен арнайы гимнастикалық дағдыларға үйрету.

2. Негізгі физикалық сапалар кешенін тәрбиелеу.

3. Негізгі психомоторлық қабілеттерді жетілдіру.

4. Негізгі қозғалыстардың өзін-өзі тәрбиелеуіне жағдай жасау (өзін-өзі ассимиляциялау).

5. Балалардың оңтайлы моторлық әлеуетін қалыптастыру.

6. Аурулардың алдын алу және балалардың денсаулығын нығайту.

7. Балалардың жаттығуға деген оң көзқарасын тәрбиелеу.

8. Балалардың физикалық белсенділікке қажеттілігін арттыру.

9. Балалардың патриотизмінің мотор компонентінің негізін қалау.

10. Балалардың денсаулығын нығайту.

Зерттеу әдістері мен ұйымдастырылуы.

Біздің зерттеулеріміздің әдіснамалық негізін келесі ғылыми ережелер құрады:

1. Онтогенезде адамның даму заңдылықтарын анықтау оның дамуының табиғи ерекшеліктеріне сәйкес мүмкіндік берді, алдыңғы жағдайды, қазіргі және болашақтың қажеттілігін ескере отырып, балалардың бейімділігі мен қабілеттеріне әсер етуге бағытталған және педагогикалық тұрғыдан орынды.

Сонымен қатар, педагогикалық әсерлердің әмбебаптығы мен күрделілігі балалардың дамуының әр кезеңінде олардың моторикасының үйлесуіне әкелді.

2. Педагогикалық әсерлердің тиімділігі көбінесе жалпы педагогикалық, дене шынықтыру-педагогикалық құбылыстар мен процестерге жүйелік-құрылымдық жорықты қолдану арқылы анықталды.

3. Балалардың негізгі қозғалыстарын (қозғалыс әрекеттері) биомеханикалық актілер ретінде қарастыра отырып, оларды динамикалық анатомия, нейромашықулалық аппараттың физиологиясы, жоғары жүйке қызметінің физиологиясы, мотриканың сөзсіз және ерікті әрекеттері негізінде талдай отырып, біз педагогикалық тұрғыдан оларды дене мүшелерінің қозғалысы, осы қозғалыстардың үйлесімі ретінде ұсындық. Белгілі бір және белгіленген формада және мазмұнда белгілі бір жаттығуды (баланың негізгі қозғалысы) сипаттайтын қозғалыс әрекеттері.

4. Қозғалыс әрекеттерінің арасында (биомеханикалық заңдылықтар негізінде) біз статикалық, күш, айналмалы, серпімді және прогрессивті әрекеттерді ажыратамыз. Мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі қозғалыстарында (жаттығуларында) олар көбінесе үйлесімде көрінді. Бұл әрекеттерді орындау тоғыз топтың балаларының арнайы гимнастикалық дағдылары мен дағдыларын алдын ала игеруді қажет етті.

5. Қозғалыс актілерінің жүйелік-құрылымдық ұйымдастырылуы олардың қалыптасуы мен қалыптасуының белсенділік теориясы, педагогикалық кинезиологияның ақыл-ой және қозғалыс әрекеттерін кезең-кезеңімен игеру теориясы тұрғысынан түсінуді қажет етті.

6. Қозғалыс дағдыларын тәрбиелеу және оқыту биологиялық жасын, жынысын, дамудың сыни және сезімтал кезеңдеріне сәйкес жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, балалардың дене (қозғалыс) қабілеттерін тәрбиелеу жүйесіне негізделді.

7. Оқу-тәрбие процесі дидактикада, қазіргі қозғалыс теориясы мен спорттық жаттығуда әзірленген қимылдарды оқыту әдістері негізінде жүзеге асырылды.

8. Зерттеудің маңызды факторы жүйелердің қалыптасуы мен жетілуінің, балалар денесінің функцияларының олардың моторикасының дамуына сәйкестігін ескеру болды.

Ерте және мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің ұсынылған педагогикалық, ғылыми-әдістемелік және ұйымдастырушылық негіздері мотрикаңы оқыту технологиясының заманауи тұжырымдамасын, мотрикаңың жас даму заңдылықтары, физикалық қасиеттер мен функционалды-қозғалыс қабілеттері (арнайы-моторикалық қасиеттер) туралы мәліметтерді, балалардың моторикасын дамытудың сезімтал кезеңдерінің болуын, педагогикалық әсердің таңдаулы оқу бағытының қажеттілігін ескереді. Эксперименттік модельдегі маңызды буын – дамыған дене тәрбиесі процесінде балалардың жетістіктерін бағалау әдістері. [4].

Біздің түсінігімізше, қаралып отырған жас кезеңінде балалардың мотор жай-күйінің өзгеруін қоршаған орта мен мекендеу ортасына қолайлы сәйкестікті қамтамасыз ететін, болашақ жай-күйді болжауға мүмкіндік беретін компоненттердің сенімділігімен, өзара алмасуымен сипатталатын жаңа функционалдық жүйені қалыптастыру (жасау) деп түсінген жөн дейді М.П. Мухина [5].

Бұл тәсіл ерте және мектеп жасына дейінгі балаларға мектепке дейінгі білім берудің негізгі кезеңінде эволюциялық тұрғыдан негізделген ғылыми бағытты дамытуға мүмкіндік берді. Ол дене тәрбиесінде жан-жақты көзқараспен сипатталады, ол білім беру бағдарымен, балалардың моторикалық әлеуетінің аспектілерін қалыптастырудың үйлесімділігімен, педагогикалық әсерлердің нақты кезеңділігімен және мотивациялық бағдарымен, білім беру мен оқытудың құралдарының, әдістері мен әдістерінің әртүрлілігі мен табиғи қол жетімділігімен, балалардың мотор, физикалық және функционалды-моторлық дайындық деңгейінің педагогикалық диагностикасының әмбебаптығы мен күрделілігімен ерекшеленеді, балаларды тәрбиелеу және оқыту процесінің жылдық оқу циклдерінің нақты құрылымын құру.

Балалар белгілі бір дәйектілікпен жасына қарай жұп болып қалыптасатын келесі сегіз негізгі қимыл түрлерін үйренеді: қолдарымен және аяқтарымен қимылдар, тепе-теңдік пен өрмелеу, жүру және лақтыру, жүгіру және секіру деп сипаттайды А.И. Кравчук [6].

Қозғалтқыш жаттығулары баланың артикулбайламды аппаратын, сүйек-бұлшықет жүйесін нығайтуға бағытталған; оған қажетті позаның қалыптасуы – поза; өмірлік (қолданбалы) гимнастика жаттығуларын орындау тәсілі, стилі және сипаты, қоршаған әлеммен белсенді өзара әрекеттесуі, қимыл-қозғалыс әрекетіндегі іс-әрекеттің техникасын игеру жеңілдейді.

Арнайы гимнастикалық дағдыларға мыналар жатады:

1 – дененің бөлек бөліктерімен салыстырмалы түрде оқшауланған қозғалыстар жасау;

2 – әртүрлі амплитудасы бар жамбастағы және басқа буындардағы дененің бүгілуі және созылуы сияқты қимылдар;

3 – аяқ-қолдың серпінді қимылдарын орындау;

4 – денені түзу ұстау, қалыптарды статикалық және динамикалық қалыпта ұстап тұру және өзгерту;

5 – дененің тірек бөліктерінің тіреулерге және ілулі тұрған жерлерге әсері;

6 – қолмен және аяқпен итеру;

7 – дененің осьтері бойынша және тірекке қатысты бұрылыстар жасау;

8 – қонуды орындау;

9 – ойыншықтармен, заттармен, техникалық құралдармен және т.б.

Функционалды-моторлы жаттығуларға баланың қимыл-қозғалыс әрекеттерін орындау үшін анализаторларды қолдануын көрсететін әр түрлі функционалды-моторлы қабілеттердің

(ФМҚ) қалыптасуы кіреді (шартсыз және шартты рефлекстер негізінде хаотикалық және саналы қозғалыстарды жүзеге асыру). Ағзаның аналитикалық және басқа жүйелері мен функциялары баланың қозғалыс әрекетіне қатысады, оған ішкі және сыртқы ортаның жағдайы туралы қажетті ақпарат береді.

Бейімділік организмнің туа біткен анатомиялық-физиологиялық сипаттамалары ретінде осы қабілеттердің дамуына, қалыптасуына белгілі бір алғышарт болып табылады. Олар дамыған психофизиологиялық функцияларды, баланың жеке басының антропометриялық және морфологиялық сипаттамаларын көрсетеді және қозғалыс белсенділігінің сапалы орындалуы жағдайында көрінеді.

ФМҚ қалыптасуының басталуы – бұл балалардың психомоторлық жаттығулар түрінде жүйке-психикалық дамуы. Өмірдің бірінші жылындағы балаларда бұл жүйке-психикалық қабілеттерін дамытуда, екінші және үшінші жылдардағы балаларда, олардың даму жас ерекшеліктеріне сәйкес психомоторлық қабілеттерін дамытуда көрінеді. 4-7 жастағы балаларда функционалды және моторлы қабілеттер қарқынды түрде қалыптасады.

Әр түрлі функционалды және моторлы қабілеттердің ішінде, ең алдымен, қозғалыстардың көрінуіне, олардың қалыптасуы мен қозғалыс қимылдарының орындалуына ықпал ететіндерді бөліп көрсету керек. Бұл есту, көру және тактильді бағдар, тактильді сезімталдық, тітіркендіргіштерге вестибулярлық төзімділік, кеңістіктегі қозғалыстардың дәлдігі, уақыт бойынша, бұлшықет күшінің дәрежесі; рационалды тыныс алу, үйлестіру және бағдарлау қабілеттері және т.б.

Мұның бәрі мектепке дейінгі кешенді дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесін негіздеуге мүмкіндік береді. Ерте және мектепке дейінгі жастағы балаларды кешенді дене тәрбиесінің дамыған негіздері мектепке дейінгі тәрбие мәселесін тиімді шешуге мүмкіндік береді және әлеуметтік, отбасылық тәрбие мен жас ұрпақты тәрбиелеуде, көп деңгейлі білім беру жүйесінде мамандарды даярлауда, олардың біліктілігін арттыруда, қайта даярлауда маңызды әлеуметтік-мәдени маңызы бар, - дейді А.И. Кравчук [6].

Қорытынды: Туылғаннан бастап жеті жасқа дейінгі балалардың дене тәрбиесі үйлесімді кешенді дене тәрбиесі теориясының негізгі ережелерін көрсетуі керек .

Балалардың дене тәрбиесінің кезеңдері: 1-2, 3-4, 5-6, 7-9, 10-12 айлық өмір және 1-2, 3-4, 5-7 жас – педагогикалық ықпалдың бағыттылығымен сипатталады;

Жасына қарай және өмірдің әр жылында қозғалыс дағдылары мен қабілеттерін, физикалық қасиеттерін, функционалды моторлық және нервтік-психикалық қабілеттерін жасына байланысты дамудың гетерохрондылығы мен синхрондылығын ескеру;

Өмірдің әр жылында балаларға арналған физикалық қасиеттерді жақсарту әдістерін қолдана отырып, негізгі дене қасиеттерінің кешенін оқыту және дене тәрбиесінің мезоцикліне екі еселенген кезеңдер 4-тен 6 айға дейін, оқу жылының екінші жартысында жылына бір рет;

Спорттағы гимнастикалық дағдылардан немесе негізгі жаттығулардан, қосымша жаттығулардан немесе спорттағы бұқаралық спорттан, шартсыз рефлекстер көрінбестен, баланың белсенді қимылдарына үйрету; Оқыту кезіндегі осылардың тіркесімдері жергілікті, үйлесімді және ажырамас қозғалыстар;

Оқу жылының бірінші жартыжылдығында оқу бағдарламасына арналған негізгі және профильдік жаттығулардан сабақ беріңіз, сіз оларды жетілдіресіз және екінші жартыжылдықта бағдарламадан бірдей көлемді жаттығуларды игересіз, қарапайым негізгі қимылдарды игерудің оңтайлы уақытқа жетілгендігіне көз жеткізіңіз. Иә, содан кейін күрделі дағдыларға және өзін-өзі оқыту барысында моториканың өзін-өзі тәрбиелеуге қол жеткізу;

Екі оқу жылы ішінде балалардың сапалы моторлық белсенділігі олардың функционалды процесінде болатын анализаторларсыз, оның жүйелері мен организмдегі функциялардың қатысуын қамтамасыз ете отырып, басында тұрақты, содан кейін тұрақсыз функционалдық немесе моторлық қабілеттер қалыптасады, мотор жаттығулары;

Дене тәрбиесі процесінде нейропсихикалық қабілеттер – нейропсихикалық қабілеттер мен психомоторлық қабілеттер дағдыларын дамыту, психологиялық дайындық процесінде зияткерлік қабілеттерді дамыту;

Балалардың ДЖ, ДН, ФМҚ және НФҚ даму деңгейіне, денсаулық жағдайы мен сырқаттану сипатына педагогикалық және медициналық бақылауды жүзеге асыруға;

9. Педагогикалық міндеттерді іске асыру үшін бес кезеңнен тұратын оқу жылының жылдық циклінің құрылымын қолдану:

– педагогикалық, медициналық тексерулер мен тексерулер (қыркүйек-қазан және мамыр-маусым);

– оқу жылындағы оқу жоспарының негізгі және профильдік жаттығуларын оқып, оларды және физикалық сапалардың даму деңгейінің орташа деңгейін бағалау (қазан-қаңтар);

– дене шынықтыруды дамыту, ФМҚ және НПҚ қалыптастыру, оқу жоспарының көлемдік жаттығуларын оқыту (қаңтар-маусым);

– балалардың моторлық әлеуетін жақсарту (шілде-тамыз);

10. Дене тәрбиесі түрлерін қолдану және балалар топтарында дайындық түрлерінің көрсеткіштері негізінде, балалардың орташа әлсіз және орташа күшті топтары, дене шынықтыру және сауықтыру жұмыстарының әр түрлі формалары негізінде.

Сонымен, мектепке дейінгі дене тәрбиесінде балаларды тәрбиелеу, оқыту, оқыту және тәрбиелеудің тиімді ғылыми негізделген құралдары іздеу жалғасуда. Сонымен бірге, баланың анатомиялық, физиологиялық және психофункционалды дамуының жас ерекшеліктерін, баланың қозғалыс әлеуетінің жасына байланысты қалыптасуын, оның физикалық, моторлық және функционалды-моторлық дайындығын қамтамасыз ете отырып, адамға тұлға ретінде көп қырлы әсерін ескере отырып, оларды таңдау мен негіздеуге кешенді көзқарас маңызды.

Дене шынықтыру мен спорт түрлерінің құралдары мен формаларын мектепке дейінгі дене тәрбиесіне механикалық жолмен беру, ол өзінің ерекшелігімен және жас және мектеп жасына дейінгі балалар ағзасының жүйелері мен функцияларының даму заңдылығымен ерекшеленеді.

Әдебиеттер

1 Орынханов М. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі міндетін атқарушысының 04.05.2012 ж. – № 198 бұйрығы. – 31-31 б.
2 Кравчук А.И. Физическое воспитание детей раннего и дошкольного возраста. – Новосибирск: НГПУ, 1998. – С. 3-5.
3 Кравчук, А.И. Теория комплексного физического воспитания детей // Дошкольное воспитание. – 2013. – № 12. – С. 18-28.
4 Ползикова Е.В. Формирование физической культуры детей старшего дошкольного возраста с учетом половозрастных особенностей: дисс. ... кан.пед.наук. – Краснодар, 2014. – 219 с.
5 Мухина М.П. Анализ програмного содержание образовательной области физического развитие основных образовательных программ дошкольного образования // Физкультурное образование Сибири. – Омск, 2016. – №2. – С. 36.
6 Кравчук, А.И. Комплексное физическое воспитание детей раннего и дошкольного возраста (состояние и перспективы) // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2007. – № 4. – С. 26-31.

ҒТАМР 77.29.30 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_80

[1]Ахметов Ж.Ө., [1]Авсиевич В.Н., [1]Жунусбеков Ж.И., [2]Ахметова М.Ж., [3]Федоров А.И.

[1] Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан
[2] Назарбаев Зияткерлік мектебі, Талдықорған қ., Қазақстан
[3]Южно-Уральск мемлекеттік университеті (Ұлттық зерттеу университеті), Челябинск қ., Ресей

ҰЛТТЫҚ ОЙЫН «ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ» – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ АҚЫЛ-ОЙ ӨНЕРІ

Ахметов Жәнібек Өкітайұлы, Авсиевич Виталий Николаевич, Жунусбеков Жақсыбек Ибрагимұлы, Ахметова Малика Жәнібекқызы, Федоров Александр Иванович

Ұлттық ойын «Тоғызқұмалақ» – қазақ халқының ақыл-ой өнері

Аңдатпа. Мақалада қазақтың ұлттық ойыны «Тоғызқұмалақ» ақыл-ой өнері, стратегия мен жарыс рухын біріктіретін интеллектуалды спорттың ерекше түрі ретінде көрсетілген. Ұлттық спорт ойынының тарихи-мәдени, рухани және ғылыми негіздері ашылған. Сонымен қатар, мақала өскелең ұрпаққа тәлім тәрбие беру және ұлттық спорттың өзекті мәселелеріне арналған. «Тоғызқұмалақ» – тұлғаны үйлесімді дамытудың тиімді әдісі және ойлау қабілетін жетілдіретін бірегей құралы болып табылады. Зияткерлік «Тоғызқұмалақ» ойыны – қазақ халқының ұлттық дүниетанымын, эстетикалық сұлулығын бейнелейтін тарихи, мәдени және материалдық мұра. Ойын тұлғаны дамыту, адам ойының іс-әрекет прогресі және оның психикалық жетілуінің бір көзі. Әр халық ұлттық дәстүрлер жүйесі арқылы өзінің рухани мәдениетін, ұлттық психологиясының ерекшеліктерін ғана емес, сонымен бірге жас ұрпақты тәрбиелеу мен ұлттық ақыл-ой әлеуетін арттырудың ерекше құралы болып табылады.

Түйін сөздер: тоғызқұмалақ, ұлттық спорт түрлері, интеллектуалды ойындар, дене тәрбиесі, жас ұрпақ.

Akhmetov Zhanibek Oktaevich, Avsievich Vitalii Nikolaevich, Zhunusbekov Zhaksybek Ibragimovich, Akhmetova Malika Zhanibekovna, Fyodorov Alexander Ivanovich

The national game «Togyzkumalak» as the art of thought of the Kazakh nation

Abstract. The article is devoted to the definition of the Kazakh national game "Togyzkumalak" as a special kind of intellectual sport, which combines the art of thought, strategy, and competitive spirit. The historical, cultural, spiritual, and scientific foundations of the game of the national sport are revealed. Simultaneously, the article is dedicated to current issues of national sports and the upbringing of the younger generation. "Togyzkumalak" is a unique tool for the development of thinking, an effective means for the harmonious progress of a personality.The intellectual game "Togyzkumalak" is a historical, cultural, and material heritage, which reflects the National worldview, aesthetic elegance of the Kazakh nation. It is the development of the personality, the human mental activity progress and one of the sources of its mental perfection. Through the entire system of national traditions, each nation not only has its own spiritual culture, elements of national psychology but also anextraordinaryeducational tool for the younger generation and increasing the mental capability of the nation.

Key words: togyzkumalak, national sports, intellectual games, physical education, younger generation.

Ахметов Жанибек Октаевич, Авсиевич Виталий Николаевич, Жунусбеков Жаксыбек Ибрагимович, Ахметова Малика Жанибековна, Федоров Александр Иванович

Национальная игра «Тогызкумалак» как искусство мысли казахского народа

Аннотация. Статья посвящена казахской национальной игре «Тогызкумалак» как особому виду интеллектуального спорта, сочетающему в себе искусство мыслить, строить стратегию и состязательный дух. В частности, авторами раскрываются историко-культурные, духовные и научные основы национальной спортивной игры. Вместе с этим, рассматриваются актуальные проблемы национального спорта и воспитания подрастающего поколения. «Тогызкумалак» – это уникальный инструмент для развития мышления, эффективное средство для гармоничного развития личности. Интеллектуальная игра «Тогызкумалак» – это историческое, культурное и материальное наследие, отражающее национальное мировоззрение, эстетическую красоту казахского народа. Это развитие личности, прогресс психической деятельности человека и один из источников его духовного совершенства. Каждый народ через систему национальных традиций представляет собой не только своеобразный вид своей духовной культуры, особенности национальной психологии, но и уникальное средство воспитания подрастающего поколения и повышения умственного потенциала нации.

Ключевые слова: тогызкумалак, национальные виды спорта, интеллектуальная игра, физическое воспитание, молодое поколение.

Кіріспе. Спорт өнер ретінде таңдап алар түрлеріне бай. Бір түрі бұла күштің толысуына әкелсе, екіншісі – жылдамдыққа, үшіншісі – табандылыққа алып келеді. Ал төртінші спорт түрі – адамды жан-жақты ойлануға, күрделі бір істің күрмеу жібін тез шешуге дағдыландырады. Осындай спорт түрлеріне зияткерлік, адами қабілеттерін жетілдіретін ойындар, оның ішінде «Тоғызқұмалақ» ойыны да жатады.

«Тоғызқұмалақ» қазақтың ең қызықтырарлық ойындарының бірі болып, жұрт арасында ерте заманнан бері бүкіл қазақ жерінде таралған. Бұл ойынның әдепкі мазмұны, түрік халқының экономикалық-шаруашылық кәсібі және салт-дәстүрлерімен байланысты. Ертеден келе жатқан ойын бүгінгі күні де өз даму жолын жалғастыруда.

Көшпелі халықтың есептеу әдістері күнделікті қажет сандардың төрт амалын есептеп шығаруы «Тоғызқұмалақ» ойынымен бірге қалыптасқаны жайлы сөз қозғауға болады. Сондықтан, бұл ойын көшпенділердің математикасы деп атанған.

Ойынның аса бір өзіндік ерекшелігі – күрделі құрал-жабдықтарды қажет етпейтіндігі. Майдан алаңын «Тоғызқұмалақ» тақтасында байқауға болады. Ойын құралы тоғыз-тоғыздан 18 отау, 2 қазан, 162 тастан тұрады. Ойынның құрал-жабдықтары соншалықты қарапайым болуы, халық арасында кеңінен таралуына толық мүмкіндік туғызады.

Зерттеудің өзектілігі. Қазақ халқының көне ғасырлар қойнауынан бастау алатын ұлттық ойынымыз «Тоғызқұмалақ» жайлы осы кезге дейін ғылыми ізденістер аз жүргізіліп келген болатын. Тәуелсіз Қазақстан жайында халқымызды ұлттық спорт ойыны «Тоғызқұмалақ» арқылы салауатты өмірге баулу, бұқаралық спортты дамыту, салт-дәстүрлерді сақтау, атамекенін сүюге тәрбиелеу жолдарын ғылыми негіздеу – осы жұмыстың өзекті бағыты болып табылады.

Жұмыстың мақсаты. Қазақтың ұлттық зияткерлік «Тоғызқұмалақ» ойынын алуан түрлі шетінен зерттеу. Яғни, тақырыпты шығармашылық, тәрбиелік, білім беру жақтарынан қарастыру.

Зерттеу міндеттері. 1. «Тоғызқұмалақ» ойыны жасөспірімдерді тәрбилеудегі орнын анықтау. 2. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың ақыл-ой өрісін дамыту жолдарын зерделеу. 3. Дене тәрбиесі және спорт саласында ұлттық «Тоғызқұмалақ» ойынын ұтымды қолдана білу жолдарын қарастыру.

Зерттеу әдістері. Алға қойылған мақсаттарды шешу үшін келесі әдістер қолданылған: ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді зерттеу, деректі және мұрағаттық материалдарды талдау, педагогикалық байқау.

Тоғыз саны – ғажайып киелі сан. 1-суретте бейнеленгендей, алақаныңызды ашып қарасаңыздар, бірқатар сызықтарды көресіздер. Сіз ғана емес, барша адамзаттың алақанында осындай сыры бізге беймәлім сызықшалар бар. Мәселен, сол қолыңыздағы мына сызық ΛI– араб әрпімен 81 болып оқылса, ал оң қолыңыздағы сызық I Λ– 18 болып оқылады.

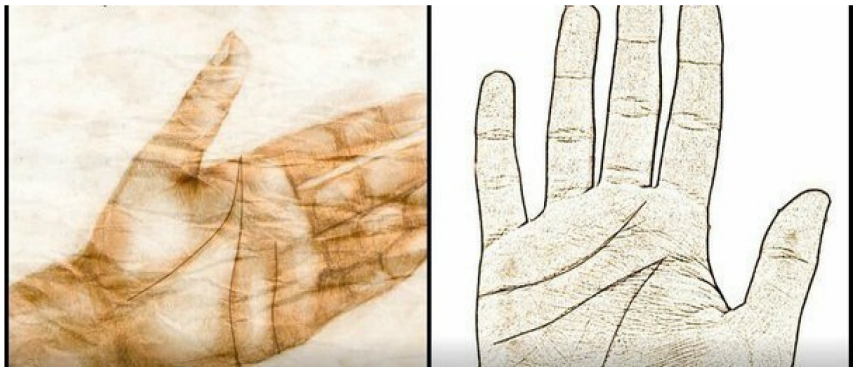

1-сурет – Адам алақанындағы сызықшалар

Осы екі цифрдің да тоғызға байланысы бар. Тоғыз жерде тоғыз 81 болса, екі жерде тоғыз ол 18. Егер жоғарыдағы айтылған сандарды 81+18 бір-біріне қоссақ 99 саны (яғни Жаратушының 99 көркем есімінің саны шығады). Егер 81 саннан 18 санын алсақ – 63 Мұхамед пайғамбарымыздың жасы шығады екен. 6+3 тең болады тағы тоғыз. Осылайша, тоғыз санының сыр қасиеті мол екендігін түсінуге болады. Аспандағы күнді айналып тоғыз планета жүр.

18 мың ғалам. Ол да екі тоғыз санынан тұрады [1].

Ал 9 отаудан 2 қазан санын алып тастасақ немесе 63 санын 9-ға бөлсек, ғылым дүниенің жалғасушысы киелі өлшемдердің қасиетті 7 саны екендігін білеміз (7 қазына, 7 түрлі түс, 7 нота белгілері және т.б.). Енді 18 санының екі немесе үш дәрежесін алып көрсек, келесі туынды шығады: (18^2 =1458), (18^3=5832); ал енді шыққан нәтижелерін бір-біріне жеке қосатын болсақ (1+4+5+8=18), (5+8+3+2=18), қайта 18 саны шығады [2].

Адамзат баласы жарық дүниеге ана құрсағында тоғыз ай, тоғыз күн жатып келеді. «Тоғызқұмалақ» – қазақ халқының даналығының жемісі. Әр ойыншының тақтасында тоғыз ұя, ал әр ұяда тоғыздан 81 құмалақ болады. Екі ойыншының құмалағының саны – 162, ол өз кезегінде – жұлдыздар жүйесінің саны болып табылады. Аспандағы темірқазықты айналып жүрген, көзге көрінетін Жетіқарақшы да жетеу емес, тоғыз екен. Оны ғалымдар математикалық жолмен есептеп тауыпты [1, б. 417-418].

Тоғыз – сан есім, ал құмалақ – зат есім болып, екеуі қосылғанда күрделі зат есім тудырады. Мұны талдап көрсек, тоғыздың басқа сандардан ерекшелігі көп. Сонымен қатар тоғыз санын қай санға көбейтсек де, нәтижесінде санның қосындысы – тоғыз. Мәселен, 9x1=9 (9), 2x9=18(1+8=9), 3x9=27(2+7=9), 4x9=36(3+6=9), 5x9=45(4+5=9),6x9=54(5+4=9), 7x9=63(6+3=9), 8x9=72 (7+2=9), 9x9=81(8+1=9), 9x10=90 (9+0=9).

Қазіргі заманға сай, сегіз қырлы өнерлі адам даярлап жатқан елге «Тоғызқұмалақ» секілді ата-бабаларымыздың мұрасының пайдасы зор. «Тоғызқұмалақ» – шахматтан кем түспейтін, әрі қызықты, әрі маңызды ойын. Ойнасаңыз қызығына тоймайтын, толғауы тоқсан тоғыз құмалақты, есеп қисапқа толы мәңгілік сиқырлы әлем, рухани байлығымыздың қайнар көзі, ұлтымыздың мақтанышы деп түсінуіміз керек. Мұнда неғұрлым ойлау, бақылау, есептеу жұмысын ширақ ұстаған адам жеңіске жетеді. Ұлттық ойындарды, соның ішінде «Тоғызқұмалақ» ойынын дене шынықтыру сабақтарында кеңінен қолдануға болады.

«Тоғызқұмалақ» мектепте жүйелі түрде пайдалану арқылы жасөспірімдерді тұлға ретінде тәрбиелеуге, қиындықтарды жеңуге ықпал етеді. Ежелден бері келе жатқан дәстүрлі ойындарда халықтың өмір сүру әдісі бейнеленген. Тұрмыс-тіршіліктегі ұлттық дәстүрлер, батылдыққа тәрбиелеу үлгісі ретінде, әлемдік өркениеттің дамуына елеусіз үлес қосып, ғажайып құндылықтармен бірге қаншама туындыларды дүниеге әкелген түрік халықтары адамзаттық даму көшінің басында жүрген. Елбасы атап кеткендей: «Тұңғыш рет әлемге өнеге болған ортақ шаңырақ – киіз үйді, темірді, шалбарды, жебені, етікті және өкшені, үзеңгіні ойлап тапты». Сондай-ақ ақыл-ойының желісі болып табылатын зияткерлік ойындарды ойлап тауып, болашақ ұрпағын ержүректілік, отансүйгіштік қасиеттерімен бірге зиялылыққа шебер ойлау мен шыдамдылыққа тәрбиелеп баулып отырды [3].

«Тоғызқұмалақ» өткен ғасырларда қазақ даласындағы ең кең тараған ойындарының бірі болатын. Өкінішке орай, ол Кеңес Одағы кезінде біршама тоқырауға ұшырап, артынан тіпті насихатталмай да қалды. Алайда, еліміз тәуелсіздік алған кезінен бері, ұлттық ойынымыз қайта жандану жолына түсті.

КСРО ыдыраған сәттен бастап, еліміз өз билігін қолына алғаннан кейінгі кезеңде өзгеге телінген ұлттық жәдігерліктерді жаңадан саралап, қеңестік заманда өз орнын таба алмаған, біржақты қараланған рухани мұраларды дамыту үшін көп іс-әрекет атқарылды. XX ғасырдың 30-шы жылдары «байлардың ойыны» атанып, қуғынға ұшыраған, 50-ші жылдары қайта қоғамдық өмірде орнын тапқан, 80-ші жылдардан бастап, ресми чемпионаттар бірде өтіп, бірде өткізілмей келген тоғызқұмалаққа да жаңаша көзқарас қалыптастыруға жол беру қолайлы болар еді. Өкінішке орай, экономикасы енді қалыптасып келе жатқан елімізде ұлттық ойындарды бірден дамытып кететіндей күш-қуат, қаржы болмай, зияткерлік ойынымыз дағдарысқа ұшырады. Жылына бір ресми чемпионат өткізуге қаржы табылмай, тек халық жанашырларының арқасында қалт-құлт етіп күн кешкен кездер де болатын.

Республикалық «Тоғызқұмалақ» қауымдастығын алғаш Несіп Жүнісбаев, кейін Қайрат Жайлаубаев басқарған жылдарында жарыстар жекелеген тұлғалардың демеушілігімен өткізілді. Бұл азаматтардың республика өңірлерінде ұлттық мұраны дамытуда ерекше еңбегі болғанымен, халықаралық деңгейге шығаруға қаржы жетіспеді. «Тоғызқұмалақ» қауымдастығын 2002-2003 жылдары басқаратын адам табылмай, иесіз қалды. 2004 жылы бұл қоғамдық ұйымның басшысы болып Әлихан Бәйменов сайланып, сол сәттен бастап «Тоғызқұмалақ» ойынының жаңа дәуірі басталған болатын.

«Тоғызқұмалақ» жас жеткіншектерге спорт әліппесін үйретумен бірге, олардың ой-өрісін,

сана-сезімін дамытуға, оқу үлгерімін жақсарта түсуге және сапалы тәрбие беруге өзіндік септігін тигізеді. Мектеп оқушылары үшін бұл бірден бір қажетті ойын болып келеді.

Жалпы, «Тоғызқұмалақ» – қазақтың әлемдік өркениетте жол ашатын ойын. Қазіргі таңда «Тоғызқұмалақ» – ұлттық ойын ретінде емес, әлемдік интеллектуалды ойын ретінде қарастырып, қаржыландыру мәселесін Жапон халқы секілді оңтайлы шешу керек.

«Тоғызқұмалақ» – спорт түрі, қисын өнер, оны ғылыми аясындағы зерттеулер жүргізу маңызды және ол ұлт танымын зерттеудің нысаны болып табылады. «Тоғызқұмалақ» ережелерінің шығу тегіне бабаларымыздың дүниетанымы, салт-дәстүрлері, ұлттық түсініктері әсер еткен. «Тоғызқұмалақ» ойынның дамуы үшін ақпараттық-ағартушылық қолдау қажет. Жұрттың басым бөлігінің хабарсыз болуына қоғамда газет-журналдарда насихаттау жұмыстары баяу жүргізілуде. Егемендік алған жылдары «Тоғызқұмалақ» жақсы қарқын алғанымен, бүгінгі күні бұқаралық сипатқа иеленбей келеді. Оның басты себептері: қаржыландыру мәселесімен ұлттық ойындарға қатысты мемлекеттік бағдарламаларының қабылданбау мәселесі.

Үлгі ретінде, өзбек халқының «Курашты» халықаралық деңгейге шығару тәжірибесін еске салуға болады. Оларда кәсіпорындар немесе кәсіпкерлер өзінің табысының белгілі бір сомасын «Курашты» дамыту қорына аударатын. Ал Қазақстанда жеке демеушілердің арқасында ғана «Қазақ күресінен» әлем біріншілігі өткізілді.

«Тоғызқұмалақ» ойынына мемлекет жағынан бөлініп жатқан қаражат аз болғандықтан, төл ойынымыз олимпиадалық спорт түрлерінің көлеңкесінде қалып қойды. Мысал ретінде, кәрістер «Таэквондоны», жапондықтар «Сумоны» әлемге танытып, өз спортын дамыту үшін мемлекеттен ақша бөлініп, «Таэквондо» мен «Сумо» мамандарын әлемнің түкпір-түкпіріне жіберу арқылы бүкіл әлемді сол спорт түріне үйретті. Кейіннен, сол үйреткен спортшыларды әр деңгейдегі жарыстарға жіберіп отырды. Осылайша, осы спорт түрлері барша әлемге танымал атанды. Алды олимпиада ойындарына қосылды. Біздің елде де төл спортымызбен қоса, білікті мамандарымызды, спортшыларымызды көптеген елдерге шығарып, үйірмелер мен арнайы орталықтар ашып беретін болсақ, «Тоғызқұмалақ» ойынымыз әлемге таралар еді. Қазірдің өзінде, Еуропа елдерінде біздің ұлттық ойынымызға қызығушылар саны артуда. Ондағы елдер интеллектуалды ойындарды аса жоғары бағалайды.

Бұны қазір еуропалық ғалымдар зерттеп жүр, ал Орта Азияда, Қазақстанда жалпы алдағы уақытта зерттеледі деп ойлаймыз. Мысалы, Ресей ҰҒА жанындағы «Шахмат-Дойбы» академиясы бар. Еуропада зияткерлік ойындардың әр саласын зерттейтін ғылыми институтар жұмыс жасауда. Ал Қазақстанда, өкінішке орай, интеллектуалды спорттың ғылыми бағытын ашатын нақтылы бағдарламалар жоқтың қасы.

Жалпы алғанда, біздің бабаларымыз ерте кезде өнердің барлық түрін меңгерген. «Күрес» өнерін меңгеру, «Айтысқа» қатысу, «Көкпар» тарту, «Тоғызқұмалақ» ойнау, шешендік өнерді меңгеру – барлығы бір адамның бойынан табыла білген. Яғни, біздің бабаларымыз сегіз қырлы, бір сырлы болған. Ал біз осы бабалар салып кеткен жолды ары қарай дамытуды ұстануымыз керек.

«Тоғызқұмалақ» ойынның өркендеуі ұлтымыздың көзі ашық, көкірегі ояу азаматтарының санасына тура байланысты. Бұл ойынды дамыту тек жеке Қауымдастықтың ғана немесе Спорт комитетінің шаруасы емес. Ұлттық мұра аталғандықтан, бұл іске қолдау көрсету – бойында қазақтың қаны бар, әр азаматтың шаруасы. «Тоғызқұмалақ» ойынын ғылыми тұрғыдан насихаттап жүрген Қазақстанда Ы. Әбдіжаппаров, М. Шотаев, А. Далиева, М. Елебакиев, Қырғызстанда М. Киізбаев, Германияда Р. Джейн, Англияда П. Смит секілді азаматтарды атап өтуге болады.

Бүгінгі күннің басты талабы – өсіп келе жатқан ұрпаққа тәлім-тәрбие беру. Себебі, «Тәрбие – тал бесіктен» демекші, бар түйіп-түйгенімізді жас балғындардың бойына сіңіруіміз қажет. Соның бірі – қазақ халқының ұлттық ойыны «Тоғызқұмалақ». Қазіргі уақытта көтеретін маңызды мәселелердің бірі – халықтың мәдени мұрасын жаңа заманның ағымына бейімдеп, жоғалтпай пайдалана білу.

«Тоғызқұмалақ» – спортқа да, мәдениетке де қатысты зор зияткерлік ойын. Қазір батыс елдері шахматты мектеп бағдарламасына енгізіп, сол арқылы жасөспірімдердің логикалық ойлау қабілетін көтеруді көздеп отыр. Ал біздің елде дәл осындай зейіндік ойыны атанған – «Тоғызқұмалақ» болып табылады. Сондықтан, біз өзіміздің интеллектуалды ойынымызды ұлттық құндылық деңгейінің шыңына көтеріп, ұлттық брендке айналдырып, қазақтың болашақ ұрпақтарының мүддесі үшін насихаттап, пайдалану жолдарын ашу керекпіз. Оның үстіне, бұл «Салауатты өмір салтын қалыптастыру» мен «Бұқаралық спортты дамытудың» 2020-2025 бағдарламасына да сай маңызды болып келеді.

Өзге елдер біздің мемлекетті кен, мұнай секілді пайдалы қазбаларға бай ел ретінде таниды. Ендігі кезде ұлттық құндылықтарымызды да әлемге танытуымыз қажет. Ол үшін болашағымыз болатын бүлдіршіндерімізді осындай игілікке баулитын ойындарымызға үйреткеніміз жөн.

«Тоғызқұмалақ» ойынына қызығатындар кең ақыл, жүйрік қиял, тапқырлыққа бейім, есепке жылдам жастар. Ойынды жақсы меңгеру мақсатында, ең алдымен ойын ережелерін қабылдай алатын қабілетті жетілдіру керек. Алғашқы сатыны меңгеріп, шебер ойыншы болу үшін ерекше таным мен интуиция қажет. Яғни, тоғызқұмалақшыға есепке бейімділік, парасаттылық қасиеттері мен сана-сезімі жоғары болғаны абзал.

«Тоғызқұмалақ» зияткерлік ғылым ретінде танымал. Танымдық жағымен қатар, теориялық ерекшеліктері жайлы математикалық зерттеулер жасау, алдағы уақыттың еншісінде. Әрбір халық ұлт дәрежесіне көтеріліп, оны дамыту үшін ұрпағына өз салт-дәстүрін, қадір-қасиетін ана тілімен, тарихымен, мәдениет пен әдебиетімен, әдет-ғұрпымен және күнделікті ұлттық ойын-сауық тәрбиесімен дарытатыны айдан анық.

Кез келген халық мәдениетінің құрамдас бөлігі ретінде тән саулығы, дене тәрбиесі, спорттық және интеллектуалды ойындардың өзіндік орны бар. Ұлттық спорт пен ойындардың қосымша ерекшелігі – олар әлемдік мәдениет пен өркениетке қосқан әр мемлекеттің өзіндік үлесі болып табылады. Қазақтың ұлттық спорты мен ойындарының бүгінгі ахуалын саралап, оның болашақ биіктеріне бастайтын бағыттарды анықтау – біздің азаматтық та, ұрпақтық та парызымыз. Қазіргі міндетіміз – төл ойынымыздың даму аясын кеңейтіп, ұлт мәдениеті мен зияткерлігін насихаттау болып табылады. «Тоғызқұмалақ» ойынын ұлт деңгейінде жаңғырту кезеңінен кейінгі дамытудың жаңа биігі – оны төрткүл дүниеге таныту, барша әлемнің ойлау қабілетін дамытатын ойындар санатынан лайықты орын алуы.

«Го», «Шахмат», «Дойбы», «Нарды» бұл ойындарда фигуралар ақ немесе қара болып екіге бөлінеді. Ал «Тоғызқұмалақ» ойынында бұндай бөлініс жоқ. Тастар тақтаның екі бөлігінде орналасқанымен, олар көшіп жүреді. Кез келген сәтте ол тастар сізге келуі, не қарсылас жаққа өтіп кететіні мүмкін. Сол тастарды өз жағыңызда сақтап қалсаңыз, не қазаныңызға көбірек жинасаңыз, жеңіске жетесіз. Яғни, «Тоғызқұмалақ» – қор жинау ойыны болып табылады. Екіншіден, осылардың ішінен жеке тұлғаның сол және оң жақ ми бөлігін «Го» ойынымен қатар «Тоғызқұмалақ» дамыта алады. «Го» ойыны көп зерттеліп келсе, «Тоғызқұмалақ» жайлы енді ғана айтып келеміз. Басқа ойындармен салыстырғанда, «Тоғызқұмалақта» «Тұздық» ережесі бар, бұл ережені қашан, қай ғасырда пайда болғаны әзір білмесек те, көшпенділердің соғыс өнерінің жинақталған тәжірибесінен шыққаны байқалады. «Тұздыққа» ие болу дегеніміз – әскери тілмен айтқанда, соғыс жүргізуге ыңғайлы орынға ие болу деген сөз. «Тұздық» ережесін зерделеу – зерттеушінің оң жақ ми бөлігінің қосылуын талап етеді. Сондықтанда, жасөспірімнің ойлау жүйесін дамыту мақсатында «Тоғызқұмалақ» ойыны «Шахматтан» гөрі артықшылығы байқалады.

Дүниежүзінде «Тоғызқұмалақ» ойынына ұқсас ойындар саны аз емес. «Тоғызқұмалақ» ойнай білетін адам – бұл ойындарды жылдам, әрі оңай меңгеріп кете алады. Өйткені, бұл ойындар «Тоғызқұмалақ» сияқты күрделі емес, ойын ережелері жеңілдеу болып келеді. Зияткерлік ойындардың ішінде ең күрделісі – «Тоғызқұмалақ». Оның себебі болып басқа ойындардағы тас санының аздығы атанады. «Овари» ойынында барлығы 48 тас, «Габата» ойынында 54 тас, «Бао» мен «Омвесо» ойындарында 64 тастан, «Калах» ойынында 72 тас. Ал «Тоғызқұмалақ» ойынның барысында 162 тас және қарсылас ойыншыны жеңу үшін 82 тас жинау керек. Сонымен қатар, тағы бір «Тұздық» ережесі ерекшелігін есте сақтағаны жөн. Бұл ереже басқа ойындарда мүлдем кездеспейді.

Орта Азия және Қазақстан жерін шетелдік ғалымдар «Даналық аймағы» деп біледі. Себебі, бұл өлкеден адамзаттың ақыл-ойының өркендеуіне үлес қосқан ғалымдар, зиялылар көп шыққан. Бұл ойынды тіпті әлемнің екінші ұстазы әл-Фараби де сүйіп ойнаған, терең зер салып, зерттеп, өз жазбаларында қалдырып кеткен болатын. Атанған ойынды қазақтың ұлы ақыны, данагөй ойшылы Абай Құнанбаев та өте қатты сүйіп ойнаған және өзі сол заманның мықты ойыншылармен сынға түсіп, ойын жарыстырған деседі. Осылайша, данышпан Абайдың «Тоғызқұмалақ» тақтасы Жидебайдағы мұражайында сақталған. Әйгілі ойыншылар қатарына қазақтың тағы бір ең алғашқы ғалымы – Шоқан Уәлихановты қосуға болады [4]. Бұл ойынды халқымыздың жыр алыбы Жамбыл, қазақтың ұлы жазушысы – Мұхтар Әуезов пен Ұлы Отан соғысы жылдарының атақты соғыс стратегі – Бауыржан Момышұлы секілді ұлы тұлғалар аса ынтамен ойнаған.

Қорытынды. «Тоғызқұмалақ» – қазақ халқының әлемдік өркениетіне қосқан үлесі болуымен қатар, жастарды тәрбиелеудің, олардың зердесін, ойлау жүйесін қалыптастырудың маңызды құралы. Қазіргі ақпараттық технологиялар заманында, келешек ұрпақты тек мектеп пәндері арқылы ғана емес, сондай-ақ, ұлттық ойындарымыз арқылы да тәрбиелеу маңызды аспект болып табылады. Ұлттық бәсекелестік қабілеттілігін арттыруда да, тән саулығы мен зияткерліктің орны ерекше.

Бүгінгі күні дүниежүзінде интеллектуалды ойындарды дамыту, өркендету маңызды шаралардың бірі болып саналады. «Тоғызқұмалақ» ойынын қазіргі заманның жастарына үйретуді негізгі мақсат еткен себебіміз – «Тоғызқұмалақ» зияткерлік ойындар қатарына жатады. Ал зияткерлік ойындар дегеніміз – адамның ойлау қабілетін, ой-өрісін дамытатын спорт түрі, оның үстіне, зияткерлік ойындардың терапиялық сипаты да зор екен. Екіншіден, ғалымдардың зерттеулеріне сенетін болсақ, «Тоғызқұмалақ» ойынының сабырлылықты, төзімділікті, ойшылдық, есептегіштік пен үнемшілдік қасиеттерін қалыптастыратын құндылықтары көп.

Ата-бабамыздан аманат етіп қалдырылған бұл ойынды келесі ұрпаққа тапсырудың маңызы өте жоғары, өйткені ұлттық тәрбие жалпы тәрбиенің негізін құрайды. «Тоғызқұмалақ» ойынын дамытуға себеп – XXI ғасырдың талаптарына сай ұлтымыздың болашағы – жас ұрпаққа «Тоғызқұмалақ» ойынын үйрету. Оны еліміздегі барша мектептердің білім беру жүйесінің бағдарламасына енгізу әрекеті арқылы мемлекетіміз жүзеге асыруы мүмкін.

Әдебиеттер

1 Сұлтанбекұлы, Т. Ұстаз. Қаламгер. Қайраткер [Мәтін] / Т. Сұлтанбекұлы. – Алматы: Қағанат, 2010. – 543 б.
2 Қозығұлов Б. Тоғызқұмалақ ақыл-ой өнері [Мәтін] / Б. Қозығұлов // Жетісу. – 2007. –№102. – С.4.
3 Түркі өркениеті және тәуелсіз Қазақстан. Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған халықаралық конференция материалдары. I (А-Й). // Ш. Ибраевтың редакциясымен. – Астана, 2011. – 482 б.
4 Тоғызқұмалақ – қазақтың теңдесі жоқ көнеден мұра боп қалған, сиқырға толы интелектуалды ойыны! – Текст: электронный // massaget.kz:[сайт]. – URL: https://massaget.kz/blogs/18456/ (дата обращения: 25.10.2020).

МРНТИ 77.29.30 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_86

[1]Ахметов Ж.О., [1]Авсиевич В.Н., [2]Федоров А.И., [3]Ахметова М.Ж.

[1] Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан
[2] Южно-Уральский Государственный университет (Национальный исследовательский университет), г. Челябинск, Россия
[3] Назарбаев интеллектуальная школа, г. Талдыкорган, Казахстан

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ИГРА «ТОГЫЗКУМАЛАК» КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ахметов Жанибек Октаевич, Авсиевич Виталий Николаевич, Федоров Александр Иванович, Ахметова Малика Жанибековна

Интеллектуальная игра «Тогызкумалак» как средство развития творческих способностей детей младшего школьного возраста

Аннотация. Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме развития национальных видов спорта через раскрытие роли игры «Тогызкумалак» в интеллектуальном, духовно-нравственном и физическом развитии нации. Целью статьи является изучение влияния игры «Тогызкумалак» на повышение успеваемости школьников посредством развития их творческих способностей и активизации мыслительной деятельности. На основе данных федерации «Тогызкумалак» РК исследовано современное состояние развития национальной игры «Тогызкумалак» в Казахстане, проанализированы результаты мирового опыта внедрения национальных интеллектуальных игр в школьную программу различных стран. Научная новизна исследования состоит в учёте национальных традиций и историко-культурных особенностей при интеллектуальном развитии и физическом воспитании учащихся. В результате исследования сделан вывод о необходимости включения национальной интеллектуальной игры «Тогызкумалак» в учебную программу физического воспитания школьников, начиная с младшего школьного возраста.
Ключевые слова: национальные виды спорта, тогызкумалак, интеллектуальные игры.

Akhmetov Zhanibek Oktaevich, Avsievich Vitalii Nikolaevich, Fyodorov Alexander Ivanovich, Akhmetova Malika Zhanibekovna

Intellectual game "Togyzkumalak" as a means of developing the creative abilities of primary school children

Annotation. The article is dedicated to the existing topic of national sports advancement. Specifically, it views the role of the game "Togyzkumalak" in the intellectual, spiritual, moral, and physical development of the nation. The aim is to investigate the influence of the "Togyzkumalak" game on improving the performance of schoolchildren by developing their creative abilities and enhancing mental activity. By the data analysis of the Federation "Togyzkumalak" of the Republic of Kazakhstan, the current progression stage of the national game "Togyzkumalak" was determined. Meanwhile, the results of the world experience introducing national intellectual games into the school curriculum of numerous countries were studied. The scientific novelty consists in the search for a way to develop the intelligence and physical education of students. Simultaneously, national traditions, historical and cultural characteristics of the entire nation must be taken into account. As a result of the study, it is considered necessary to include the national intellectual game "Togyzkumalak" in the physical education curriculum of students, starting from primary school age.
Key words: national sports, togyzkumalak, intellectual games.

Ахметов Жанибек Октаевич, Авсиевич Виталий Николаевич, Федоров Александр Иванович, Ахметова Малика Жәнібекқызы

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту құралы ретінде Тоғызқұмалақ зияткерлік ойынын қолдануы

Аңдатпа. Мақала қазіргі таңдағы «Тоғызқұмалақ» ойынның интеллектуалды, рухани, адамгершілік және физикалық дамуындағы рөлін ашу арқылы ұлттық спорт түрлерін дамытудың өзекті мәселесіне арналған. Берілген мақаланың мақсаты «Тоғызқұмалақ» ойынының оқушылардың оқу-үлгерімін жақсартудағы әсерін зерттеу, шығармашылық қабілеттерін дамыту және ақыл-ой белсенділігін арттыру болып табылады. Қазақстан Республикасы «Тоғызқұмалақ» федерациясының мәліметтері негізінде Қазақстандағы ұлттық «Тоғызқұмалақ» ойынының қазіргі даму жағдайы зерттеліп, ұлттық интеллектуалды ойындарды әртүрлі елдердің мектеп бағдарламасына енгізудің әлемдік тәжірибесінен нәтижелері алынды. Зерттеудің ғылыми жаңалығы, оқушылардың интеллектуалды дамуы мен дене тәрбиесіндегі ұлттық дәстүрлер мен тарихи-мәдени ерекшеліктерді ескеруге негізделген. Зерттеу нәтижесінде, бастауыш мектеп оқушыларының дене тәрбиесі бағдарламасына ұлттық интеллектуалды «Тоғызқұмалақ» ойынын енгізу қажет деген қорытынды жасалды.
Түйін сөздер: ұлттық спорт түрлері, тоғызқұмалақ», интеллектуалды ойындар.

Введение. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы нацелена на повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей. В связи с этим важной задачей, стоящей перед национальной системой образования, является обеспечение интеллектуального, духовно-нравственного и физического развития учащихся [1]. Формирование всесторонне развитого человека является не только важнейшей целью, но и непременным условием прогрессивного развития общества.

Одно из направлений достижения поставленной цели и решения обозначенной в программе задачи – это модернизация содержания всех уровней образования. Основу модернизации национальной системы образования составляют базовые направления развития образования в мире, одним из которых является развитие у учащихся навыков XXI века, т.е. способностей, которые необходимо развивать, чтобы преуспеть в век информаций: креативность, социальный интеллект и навык работы в команде, критическое мышление, стрессоустойчивость, информационная и цифровая грамотность, гибкость (адаптируемость к меняющимся условиям), инициативность, продуктивность, культурная компетентность (знание языка, традиций, обычаев и этических норм других культур для продуктивного и эффективного взаимодействия).

Если раньше образовательный процесс базировался на накапливании знаний, многократном повторении отлаженных действий и следовании чётким указаниям, то современные условия требуют от школьников совершенно других навыков, требующих проявления их творческих способностей, которые в повседневной жизни проявляются в смекалке – способности достигать цели, находить выход из кажущейся безвыходной ситуации, используя обстановку, предметы и обстоятельства необычным образом. На первый план выдвигается развивающая функция обучения, которая содействует становлению личности и раскрытию творческих способностей. Основным на уроке становится деятельность самих учащихся, когда они наблюдают, сравнивают, группируют, делают выводы, выясняют закономерности.

Следовательно, современная система образования направлена на комплексное развитие физического, интеллектуального, нравственного и духовного потенциала школьника, на создание благоприятных условий для активизации его творческих сил. Способность к творчеству, к созиданию нового становится как никогда актуальным в современном обществе. На первый план выходят способности человека принимать нестандартные решения, понимать и создавать принципиально новые идеи.

Сфера физической культуры и спорта выступает в качестве одной из перспективных ниш, способствующих физическому, интеллектуальному, нравственному и духовному развитию нации через приобщение молодого поколения к массовому спорту и развитие национальных видов спорта в Казахстане.

Актуальность. Национальные виды спорта во всем мире являлись и являются основой физического воспитания и укрепления здоровья всей нации: поло, гольф, кёрлинг, шахматы, дзюдо, сумо и многие др. Развитие национальных видов спорта является не только важнейшим инструментом патриотического воспитания и уважения национальной истории и традиций, но и мощнейшим фактором привлечения детей к занятию спортом.

Одним из направлений развития физической культуры и спорта в Казахстане должно стать развитие национальных видов спорта и возрождение многовековой культуры казахского народа со школьного возраста. Вследствие, актуальной становится проблема внедрения национальных видов спорта в педагогический процесс образовательных учреждений [2]. Возрождающийся национальный спорт в Казахстане позволяет подрастающему поколению впитывать традиции и культуру своих предков, понимать истоки философии и ментальности народа.

Цель исследования. Изучение и теоретическое обоснование влияния игры «Тогызкумалак» на повышение успеваемости школьников посредством развития их творческих способностей и активизации мыслительной деятельности.

Задачи исследования: 1. Осветить роль национальной игры «Тогызкумалак» в педагогическом процессе. 2. Анализ современного состояния игры «Тогызкумалак». 3. Определить влияние игры «Тогызкумалак» на учеников младшего школьного возраста.

Методы и организация исследования. Теоретический анализ и обобщение историко-социологических, этнографических, педагогических данных об особенностях национальной игры «Тогызкумалак», содержащихся в научно-методической литературе, педагогическое наблюдение.

Результаты исследования и их обсуждение. «Тогызкумалак» – это не только игра, доставляющая детям много радости и удовольствия, но и действенное средство умственного развития и формирования личности, при котором одновременно развиваются оба полушария мозга. Характерными её особенностями являются общедоступность, практичность и простота в применении.

Игры, схожие с «Тогызкумалак», такие, как: калах, овари, манкала, бао, габата, омвесо, были известны у многих народов мира с древних времен и были распространены, начиная с территории Средней Азии и Казахстана в Индии, Египте, на Карибских островах, Шри-Ланке и до Северной Африки. Данная группа игр относится к категории интеллектуальных спортивных игр.

Ученый Д. Мюррей, исследовавший многие интеллектуальные игры мира, разделяет их на 5 групп: шахматы, шашки, нарды, го и игры семейства манкала, к которым относится и казахская игра «Тогызкумалак» [3]. По представленной классификации шахматы – индийского происхождения, го – китайского, нарды – персидского, шашки – греческого, а манкала принадлежит культуре Африки и древнего Турана. Однако, следует отметить любопытную особенность: все интеллектуальные игры, кроме китайской игры го, встречаются в тюркоязычных странах [4].

На сегодняшний день интеллектуальные игры входят в школьную программу многих стран мира. Например, в чешских дошкольных учреждениях обучают детей казахской игре в «Бестемше» – это упрощенный вариант игры «Тогызкумалак» [4, с. 3].

Таким образом, в Республике Калмыкия (Россия) включение интеллектуальной игры «Шахматы» в школьную программу в 2000 году привело к тому, что именно учащиеся Калмыкии набрали наивысшие баллы по итогам государственных экзаменов в ВУЗы России, а также, по результатам научных исследований, за эти годы резко уменьшилось количество правонарушений. С этой целью в 1996 году президент Калмыкии Кирсан Илюмжинов издал специальный указ «О государственной поддержке шахмат», что и стало началом введения шахматного обучения по всей республике. С тех пор во всех школах и детских садах Калмыкии этот предмет обязателен [5].

Обучение шахматам давно является частью школьной программы во многих странах мира (Азербайджан, Армения, Испания, Польша, Мексика, Венгрия, Турция и др.), и школьники, изучающие эту игру, стабильно демонстрируют улучшение учебных и интеллектуальных показателей. По замыслу создателей проекта, углубленное изучение шахмат не только помогает общему развитию детей, но также способствует раскрытию интеллектуального потенциала, построению системного стратегического мышления и даже нравственному воспитанию. В Венесуэле при мониторинге достижений учащихся высокие результаты показали школы, где практиковались шахматы.

«Тогызкумалак» – это казахские шахматы, интеллектуальная спортивная игра. Благодаря собственной методике эта игра развивает такие актуальные навыки, как: ***ментальный счёт***, скорость мышления, ориентация в нестандартных ситуациях, принятие решений в условиях неопределенности и риска, стратегическое, критическое и ассоциативное мышление, выдержка, усидчивость, концентрация и мелкая моторика рук. А следовательно, её внедрение в школьную программу дисциплины «Физическая культура» положительнейшим образом отразится на развитии нации.

«Тогызкумалак» рекомендуют педагоги и воспитатели образовательного пространства в целях развития у детей внимательности, счётных навыков и мелкой моторики. В Казахстане игра «Тогызкумалак» входит в академические программы некоторых лицеев, как ежегодно проводимый вид соревнований среди учеников и студентов.

Цель обучения игре «Тогызкумалак» – не массовое воспитание чемпионов, а развитие современных компетенций и повышение успеваемости школьников.

В настоящее время по официальным подсчётам, в «Тогызкумалак» играют 200 тыс. человек [6], из которых 190 тыс. детей школьного возраста [7]. Отрадно осознавать, что игра пользуется высокой репутацией среди современных школьников. Задача педагогического сообщества совместно с федерацией «Тогызкумалак» увеличить численность занимающихся данной интеллектуальной игрой, что впоследствии положительно отразится на популяризации национальных видов спорта, повышении успеваемости школьников и развитии патриотических качеств. Для будущего Казахстана это очень важно, так как речь идет о формировании интеллектуального будущего государства.

По всему миру возрастает бурный интерес к интеллектуальной игре «Тогызкумалак», которая распространена в Монголии, Кыргызста-

не, в России на Алтае и в Карачаево-Черкесии, в Узбекистане в Каракалпакстане. Во Франции, Англии, Чехии, Германии, в Турции, США и Китае наблюдаются любители, пропагандирующие игру [8].

В Казахстане в 2008 году была создана Международная федерация «Тогызкумалак» со штаб-квартирой в Астане, которая занимается популяризацией игры, организацией различных международных соревнований, в том числе чемпионатов мира. Под эгидой федерации в Казахстане, в ближнем и дальнем зарубежье ежегодно проводятся соревнования различного уровня, и десятки претендентов более чем из тридцати стран мира борются за призовые места. Состязания проводятся отдельно среди мужчин и женщин по таким категориям, как классика, рапид и блиц. На сегодняшний день Международной федерацией «Тогызкумалак» проведено 5 чемпионатов мира, в которых приняли участие спортсмены из 32 государств.

Президент Всемирной федерации «Тогызкумалак» Алихан Байменов считает необходимым введение игры «Тогызкумалак» в школьную программу, как факультативный предмет для повышения роли игры в воспитании детей в духе национальных традиций. В данном случае, «Тогызкумалак» должен преподаваться в качестве обязательного предмета в ВУЗах, готовящих учителей физической культуры. В результате подобных нововведений все учителя физической культуры будут знать основы интеллектуальной игры «Тогызкумалак».

Асель Далиева, являющаяся победительницей проекта 100 новых лиц РК, заслуженный мастер спорта Казахстана, заслуженный тренер по «Тогызкумалак», 9-кратная чемпионка мира уверена, что «Тогызкумалак» можно трансформировать в национальный бренд и заинтересовать молодое поколение, чтобы наши дети с удовольствием играли в древнюю традиционную игру.

«Тогызкумалак» способствует формированию логического мышления, развитию способностей к точным наукам, она развивает усердие, упорство и считается одной из самых сложных из ныне существующих интеллектуальных игр. Игра имеет также и терапевтический эффект. Врач-невропатолог Махамбетской районной больницы Атырауской области Жанна Рахметова говорит о большой пользе игры для здоровья занимающихся. «Тогызкумалак» в ходе лечебно-восстановительных процедур детей с нарушением опорно-двигательного аппарата и больных детским церебральным параличом очень действена, так как развивается мелкая моторика пальцев рук и совершенствуется деятельности мозга у подростков, что положительно сказывается на их общем состоянии [9].

«Тогызкумалак» – индивидуальная область творчества, которая своими корнями уходит в давние времена. По мнению ученых археологов, игра зародилась еще до рождества Христова, появилась намного раньше шахмат и её возраст составляет более 4000 лет. Игра была придумана нашими предками, которые придавали большое значение интеллектуальному развитию подрастающего поколения наравне с физическим воспитанием. Академик НАН Узбекистана каракалпакский ученый А. Даулетов убежден в том, что «Тогызкумалак» сохранился у тюркских народов – казахов, каракалпаков, киргизов, тувинцев, алтайцев – ещё со времен тюркского каганата и распространился только среди тюркских народов. Сама игра имеет философские корни, основана на мудрости кочевников и является синтезом спорта, духовной культуры, искусства, психологии и математики.

Многие ученые, писатели, философы и общественные деятели отмечали положительное воздействие интеллектуальной игры «Тогызкумалак» на умственные способности детей, особенно младшего школьного возраста.

Известный советский педагог В.А. Сухомлинский писал о детском возрасте: «Речь идет именно о начальной школе, где интеллектуальное воспитание занимает особое место, требует специальных форм и методов работы» [10]. Младший школьный возраст – период накопления, впитывания знаний. В этом возрасте у детей особая внушаемость, впечатлительность, направленность умственной активности на повторение, внутреннее принятие, создание подходящих условий для развития и обогащения психики. Данные свойства, в большинстве случаев, являются положительной своей стороной, и в этом исключительное своеобразие этого возраста. Следовательно, поступление в школу способствует формированию потребности в признании и познании, к развитию чувства личности.

Умственные способности человека развиваются активно примерно до 13-летнего возраста, а потом, с течением времени, развитие постепенно замедляется. Исследования показали, что каким бы мощным ни был наследственный умственный потенциал ребенка, он окажется невостребованным, если не уделять постоянное внимание его развитию [11].

Проблемы физического воспитания за последние годы всё больше притягивают интерес педагогической и врачебной общественности, а также и родителей. Известно, какой огромной значимостью обладает правильно организованное физическое воспитание для укрепления здоровья детей, гармоничного развития, повышения трудоспособности их организма и расширения многофункциональных и умственных возможностей. Данный процесс достаточно ценен в период от 7 до 10 лет.

В современной физкультурной практике необходимо использовать опыт воспитания подрастающего поколения средствами народных игр и национальных видов спорта. Это сокровище народной педагогики и в современных условиях XXI века имеет важное значение, так как в ней заложены готовые рецепты для утверждения принципов здорового образа жизни и развития спортивно-массовой работы среди населения. Через национальные традиции каждый народ воспроизводит себя, свою богатую духовную культуру, особенности национальной психологии.

Выводы. С приобретением независимости в Казахстане широко поднят вопрос о народной педагогике физического воспитания. В программных документах о национальных средствах физического воспитания и спорта отмечается, что они должны рассматриваться в качестве ключевого вида культуры общества и формы воспитания молодежи. Отсюда можно сделать вывод, что национальные виды спорта и народные игры используются не просто как своеобразные элементы национальных культур, а как эффективное средство решения современных задач физического воспитания.

Многообразие национальных форм и единство целей системы физического воспитания и спорта Республики Казахстан имеют прогрессивный характер. Этот процесс неразрывно связан с национальной идеей «Мәңгілік ел», консолидирующей и объединяющей идеей казахского народа. Благодаря гармоническому сочетанию национального и интернационального, физическое воспитание и спорт становятся все более мощными средствами не только физического, но и духовного воспитания нашей молодежи.

Польза игры «Тогызкумалак» для развития ребёнка:

1 – умение думать на несколько ходов вперёд. Необходимость продумать множество вариантов игры, просчитывать свои действия на несколько ходов вперед оказывается очень полезным в повседневной жизни. Ребёнок учится самостоятельно думать логически и осмысленно принимать решения.

2 – отсутствие страха перед соперником. Спорт учит побеждать. Благодаря своей спортивной составляющей «Тогызкумалак» воспитывает характер. Во время соревнований приходится встречаться с несколькими соперниками. Игрок в «Тогызкумалак» не боится соперничества. Встреча с сильным противником – это стимул для дальнейшего развития.

3 – интеллектуальное развитие. Человеческий мозг активно развивается в детстве. Именно в раннем возрасте важно максимально тренировать память, развивать логику, умственные и счётные способности. Для победы в соревнованиях юным игрокам требуется анализировать значительный поток информации, изучать партии, решать этюды.

4 – культурное развитие. «Тогызкумалак» – необычный спорт. С юного возраста игроки находятся в творческой среде и им с детства прививается культура общения, необходимость знания иностранного языка при участии в международных турнирах.

5 – хобби на всю жизнь. «Тогызкумалак» – интеллектуальная игра. Это вид спорта, которым можно заниматься всю жизнь.

Литература

1 Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988 «Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы». – Электронный ресурс. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» – http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988

2 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.08.2020 г.)»

3 Murray H.J.R. A history of board games other than shess. – Oxford: University Press, 1952, DOI: https://doi.org/10.1017/S0009840X00178412.

4 Мақсат Шотаев. Тоғызқұмалақ есептері мен этюдтері. – Астана, 2014. – 104 б.

5 https://www.sports.kz/news/kirsan-ilyumjinov-o-sebe-shahmatah-i-ne-tolko

6 Ахметов Ж.О., Авсиевич В.Н. Тоғызқұмалақ ойынының даму тарихы // Теория и методика физической культуры, 2019. – № 4. – С. 61-65.
7 https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-photogallery-astana-togyzkumalak/28716179.html
8 Шарипов С.А., Шотаев М.Е., Сейтжанов А.М. Правила игры «Тогызкумалак». – Астана, 2006. – 87 с.
9 https://zh-shugylasy.kz/zhanalyqtar/sport/.html.
10 Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Кишинев: Лумина, 1978. – 240 с.
11 Кен Рассел, Филипп Картер: Перевод с английского. Лучшие тесты IQ. – М.: АСТ. Астрель, 2008. – 174 с.

МРНТИ 77.05.05 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_92

Ни Т.Ю., Сейдинова А.Ш., Исаева Р.Б., Сарсенова Л.К., Абзалиева С.А.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОГО СПОРТА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ 2020 ГОДА

Ни Татьяна Юрьевна, Сейдинова Айгерим Шораевна, Исаева Раушан Биномовна, Сарсенова Ляззат Кадыргалиевна, Абзалиева Сымбат Абулхаировна

Проблемы и перспективы развития казахстанского спорта в условиях пандемии 2020 года

Аннотация. Пандемия 2020 года оказала огромное влияние не только на сферы экономики и здравоохранения, а также повлияла на сферу спорта – высококвалифицированного, элитного, юниорского, а также любительского. Последствия пандемии 2020 года в сфере спорта: многочисленные отмены и переносы на отдаленные, а иногда и неопределенные, сроки соревнований, корректировка учебно-методических сборов вплоть до их запрета, тренировки элитных спортсменов, спортсменов-юниоров и спортсменов-любителей в условиях карантина, пандемии и самоизоляции. Также были перенесены обязательные углубленные медицинские обследования. Нарушение привычного графика спортсмена и влияние пандемии на психологический статус спортсмена, проблема его корректировки. Влияние нынешней пандемии на спорт высших достижений; меры, предпринятые Республикой Казахстан и другими странами; перспективы и выводы.

Ключевые слова: пандемия-2020, спорт высших достижений, самоизоляция, психоэмоциональное состояние.

Ni Tatyana Urievna, Seidonova Algerim Shoraevna, Isaeva Raushan Binomovna, Sarsenova Lyazzat Kadirgalievna, Abzalieva Simbat Abulkhairovna

Problems and prospects of the development of sports in Kazakhstan in the context of the 2020 pandemic

Annotation. The 2020 pandemic has had a huge impact on the sectors of economics and health, as well as on the field of sports - highly qualified, elite, junior and amateur. The consequences of the 2020 pandemic in the field of sports are multiple cancellations and transfers to remote, sometimes indefinite, competition dates; adjustments of training process, up to a ban of these trainings; training of elite athletes, junior athletes and amateur athletes in quarantine, pandemic and self-isolation. Mandatory in-depth medical examinations were also postponed. Violation of the athlete's usual schedule and the impact of the pandemic on the psychological status of the athlete, the problem of its correction. Impact of the current pandemic on elite sports; measures taken by the Republic Kazakhstan and other countries; prospects and conclusions.

Key words: pandemic 2020, elite sport, self-isolation, psycho-emotional state.

Ни Татьяна Юрьевна, Сейдинова Айгерим Шораевна, Исаева Раушан Биномовна, Сарсенова Ляззат Кадыргалиевна, Абзалиева Сымбат Абулхаировна

2020 жылы пандемия кезіндегі қазақстандық спорттың дамуындағы перспективалар мен проблемалар

Аңдатпа. 2020 жылғы пандемия экономикалық және денсаулық сақтау салаларына ғана емес, сонымен қатар жоғары білікті, кіші, элиталы және әуесқой спорт салаларына да әсер етті. Спорт саласындағы 2020 пандемиясының салдары: карантиндік, пандемиялық және өзін-өзі оқшаулау жағдайларындағы элиталық спортшыларды, жасеспірім спортшыларды және әуесқой спортшыларды даярлауды, тыйым салынғанға дейін оқу-әдістемелік кездесулерді түзету, қашықтағы, кейде белгісіз мерзімдердегі жарыстарды бірнеше рет тоқтату және кейінге қалдыру. Міндетті терендетілген медициналық тексерулер де кейінге қалдырылды. Сондай-ақ, спортшының әдеттегі кестесінің бұзылуы және пандемияның спортшының психологиялық жағдайына әсері, оны реттеу проблемасы; қазіргі пандемияның элиталық спортқа әсері; Қазақстан Республикасы және басқа елдер қабылдаған шаралар, оның болашағы мен қорытындылары.

Түйін сөздер: пандемия-2020, элиталық спорт, өзін-өзі оқшаулау, психо-эмоционалды жағдай.

Актуальность. Пандемия COVID-19 оказала огромное влияние как на соматическое, так и психическое здоровье и безопасность всего населения земного шара, резко ухудшило качество жизни человека, породило очень большие негативные последствия в экономике стран, индустрии, производстве и образовательном процессе. По заключению ВОЗ (2020): «…Хотя этот кризис носит глобальный характер, многие страны и города принимают успешные меры профилактики или борьбы с распространением вируса с помощью всеобъемлющего подхода, основанного на фактических данных. Впервые мир сплотился вокруг плана ускорения разработок необходимых вакцин, средств диагностики и лечения, а также обеспечения их доступности для всех стран на основе соблюдения принципа справедливости. Пандемия COVID-19 служит отрезвляющим напоминанием о том, что здоровье является основой социальной, экономической и политической стабильности» [1].

Профессиональный спорт, к сожалению, тоже не остался в стороне. Произошедший коллапс, связанный с карантинными условиями, в корне изменил траекторию развития и планирования спортивных мероприятий. Сайт UN [2] показал, что мировая стоимость спортивной индустрии оценивается в 756 миллиардов долларов США в год. Таким образом, перед лицом COVID-19 миллионы рабочих мест во всем мире находятся под угрозой не только для профессионалов в спорте, но и для работников смежных отраслей розничной торговли и спортивных услуг, связанных с лигами и мероприятиями, включая путешествия, туризм, инфраструктуру, транспорт, общественное питание и телерадиовещание, среди прочего.

Многим спортивным ассоциациям, федерациям пришлось приостановить свою работу, что повлекло за собой большие последствия в программе подготовки спортсменов и поставило перед дилеммой выбора новой траектории развития спорта.

1. Анализ текущей ситуации профессионального спорта в мире и в Казахстане

Как известно, во всем мире из-за пандемии, начавшейся в 2019 году и достигшей своего пика в 2020 году, было отложено несчетное количество соревнований, как локальных, так и на уровне стран, среди которых самое крупное мероприятие – XXXIII летние Олимпийские игры 2020 в Японии, а также последующая за ней Параолимпиада. Далее последовала череда отмен и переносов сроков зимней Универсиады [3], этапов Формулы-1 [4], сезон NBA [5], чемпионата мира по керлингу [6], чемпионата мира по настольному теннису среди юниоров [7] и многое другое.

В Казахстане, как и в большинстве стран, были отменены учебно-тренировочные сборы (УТС), соревнования. Были закрыты важнейшие подготовительные базы – AIBA, СК «Достык», спортивная база в г. Щучинск, лыжный комплекс «Сункар» и пр. Подготовка спортсменов легла на плечи самих же спортсменов. В целях поддержания морального духа атлетов в Казахстане был проведен челлендж с участием спортсменов национальных команд и олимпийских чемпионов – выкладывание роликов в сеть о своих тренировках и индивидуальной подготовке в условиях карантина [8]. Без сомнения, для многих было болезненным принятие решения о прекращении любой спортивной деятельности, но это была необходимая и первоочередная мера, направленная на сохранение здоровья.

Практически любой вид спорта подразумевает скопление в одном месте большого количества людей – не только атлетов, но также тренеров, врачей, организаторов, обслуживающего персонала и, конечно, зрителей. А как стало известным, нет ничего лучшего для подобного заболевания, чем скопление людей в одном месте в непосредственной близости друг от друга, что, в свою очередь, повышает риск заражения в несколько раз [9]. Так, футбольный матч между клубными командами Италии и Испании, который проходил 19 февраля 2020 г., собрал около 45800 фанатов, что в дальнейшем спровоцировало сильнейшую вспышку заражения COVID-19 в этих странах [10]. По словам многих авторов, крупные спортивные мероприятия в данный момент подобны «биологической бомбе», и нам кажется, нельзя подобрать выражение точнее, чем это.

2. Медицинское наблюдение и подготовка спортсменов во время карантина

Войдя в карантин, естественно, возникла большая проблема контроля и поддержания спортивной формы спортсменов. Перед тренерами, спортивными врачами возник целый ряд вопросов: Как контролировать атлета на расстоянии? Как следить за его подготовкой? Какую выбрать подготовку в условиях карантина? Как быть с командными видами спорта? Больше всего заводил в тупик тот факт, что не все виды спорта и типы тренировок подходят для индивидуальной подготовки.

Медицинское наблюдение усложнилось, не было ответов на вопросы – как быть с обязатель-

ными медицинскими обследованиями, как сформировать программу проведения медицинских тестов, анализов, вакцинации, витаминизации. Ведь в профессиональном спорте очень строгое и четкое разделение тренировочного года на периоды (базовый, подготовительный, предсоревновательный, соревновательный и пр.) и в каждом из периодов есть свои особенности медицинской подготовки, витаминизации, назначения спортивного питания, адаптогенов, восстановителей и прочее, прочее [11]. Проще говоря, с приходом пандемии у всех спортсменов мира весь цикл подготовки был нарушен.

Несмотря на дистанцирование, медицинский и тренерский составы продолжали тесно сотрудничать: необходимо было составить план индивидуальных тренировок для плавного втягивания атлета в обычный для него интенсивный режим подготовки с прицелом на УТС после карантина, иначе, как следует не подготовив спортсмена – жди осложнений, обязательно последуют и повышенная травматизация, и проявление старых травм, и срывы в скелетно-мышечной системе, связочном аппарате и многое другое [12].

Поэтому во многих странах, и в Казахстане в том числе, велось наблюдение за атлетами на расстоянии. Ежедневный мониторинг в чатах, видеосвязь, отметки о температуре и общем состоянии, разговоры с родственниками, профилактические беседы, а также фиксация в электронном журнале наблюдения за спортсменом велись очень интенсивно. В дальнейшем формировался отчет на каждого спортсмена и отправлялся в Национальный Олимпийский Комитет (НОК РК). Министерство культуры и спорта РК, Министерство здравоохранения РК, а также НОК РК, в свою очередь, предоставили всю необходимую поддержку, обеспечивали новыми алгоритмами ведение заболевших или с подозрением на Covid-19 [13, 14].

Со временем началось постепенное смягчение карантина в ряде стран. Были разрешены проведения УТС (на закрытых базах, без допуска посторонних людей, изолированно), выезды на сборы за границу, были составлены новые алгоритмы и стратегии. Многие страны разрешили въезд и выезд за пределы своей страны с обязательными мерами профилактики, ПЦР-анализом, строгим соблюдением правил безопасности [15]. Также были пересмотрены многие протокола лечения и ранней реабилитации для переболевших спортсменов. Огромный упор сделан на мониторинге функций сердечно-сосудистой системы. Здоровое сердце – это один из важнейших критериев успешной карьеры спортсмена, а также получения допуска к профессиональному спорту. По исследованию «Cardiological society of India position statement on COVID-19 and heart failure» поражение сердца при COVID-19 возникло у 20-30% госпитализированных больных и, к сожалению, зафиксировано 40% летальных исходов вследствие поражения сердечно-сосудистой системы при SARCS [16].

Поэтому, расширенные кардиологические исследования занимают важное место среди не только здоровых, но, в особенности, среди перенесших заболевание спортсменов и требует дальнейшего продолжительного наблюдения и постоянного контроля командного врача и тренера.

3. Влияние пандемии на психологический статус спортсмена

Еще одна немаловажная проблема, возникшая в новых условиях, – это ухудшение и нестабильность психологического состояния спортсменов. Стресс, неустойчивое положение, неясность и неопределенность, растерянность – вот, что чувствуют большинство спортсменов мира с началом пандемии.

Профессиональные спортсмены не привычны к таким долгим перерывам, дух соревнования у них в крови, не удивительно, что некоторые из атлетов начинают впадать в уныние и чувствовать апатию. Поэтому большой спорт всегда сопровождается работой психологов, а иногда и психотерапевтов.

Почему же пандемия и связанный с ней карантин представляют огромный уровень стресса для атлета? Стоит напомнить, что элитный спортсмен тренируется дважды, а иногда и трижды в день, по 2-3 часа, 6 дней в неделю, месяц за месяцем, следуя индивидуальному плану питания, испытывая невообразимые нагрузки на организм, иногда выходя за пределы возможностей, получает травмы. Это действительно кровь, пот и слезы. Очень высок фактор морального давления, чувства соперничества и чувства ответственности за себя, команду и страну. Не стоит забывать о влиянии стресса на работоспособность спортсмена. Мы знаем, что стресс сильно влияет на такие качества спортсмена, как сила воли, мотивированность, дисциплинированность и моральная выносливость. И возникшая пандемия, останавливая тренировки, выбивает спортсмена из того ритма и уклада жизни, по которому он шел долгие годы, приводит в подвешенное и неопределенное состояние. Поэтому очень важным моментов является мониторинг

эмоционального состояния всей команды, вычленение малейших проявлений негативных изменений в поведении.

Но при этом, как показывает практика, профессиональный спортсмен, в целом, имеет хорошую сопротивляемость стрессу. Например, по данным ученых Института спорта, туризма и сервиса Южно-Уральского Государственного университета, выяснилось, что «…во время пандемии, вызванной COVID-19, спортсмены продемонстрировали более низкий уровень стресса» [19].

В настоящее время начаты большие научные исследования, направленные на изучение психоэмоционального статуса спортсменов и разработку профилактических мероприятий. Так в июне 2020 года запущена совместная программа между турецким и американскими спортивными исследовательскими институтами, в которых ученые исследуют взаимосвязь между уровнем стресса, беспокойства, настроения и удовлетворенности жизнью и качеством тренировок среди профессиональных спортсменов [18]. Интересный научный проект стартовал в августе 2020 года в Норвегии [19], фокус исследования – практикующие спортсменки боевых искусств. Детально изучается влияние их вида спорта на поддержание веса, стратегии восстановления, принятие собственного тела, признаки пищевого расстройства, случаи сексуальных домогательств, а также влияние COVID-19 на тренировочный процесс и питание.

Больница при университете Тулузы (CHU de Toulouse) также начала исследование от 26 июня 2020 г. «Changes in physical and sports activity, anxiety and sleep patterns following the containment period imposed by the COVID-19 pandemic in patients with chronic medical conditions and healthy athletes» [20]. Исследователи этого проекта нацелены сравнить изменения физической и спортивной активности, определить уровень тревожности и изменения в поведении сна во время пандемии COVID-19 между группами людей с хроническими заболеваниями и здоровыми атлетами.

Таким образом, создавшаяся ситуация в большом спорте, порожденная пандемией, ставит большие задачи перед мировой спортивной медициной, понадобится большое количество исследований, направленных на сохранение здоровья спортсменов, программы постепенного выведения из карантина и плавного усиления показателей.

Выводы. На данный момент, к сожалению, очень сложно прогнозировать, что ожидает спорт великих достижений в будущем. Одно можно сказать точно – уже сейчас нужно вести усиленную подготовку спортсменов для выхода из карантина на всех уровнях. Казахстан шаг за шагом планирует плавное возвращение к обычному режиму подготовки спортсменов, Министерство культуры и спорта интенсивно разрабатывает программы по сохранению спортивной подготовки в условиях пандемии.

Изучение литературы по проведенным исследованиям еще раз подчеркивает важность поддержания не только физического здоровья, но в особенности психологического. К сожалению, иногда данный фактор упускается из вида, что совсем недопустимо. Если мы стремимся к высшим наградам, особенно в условиях нынешнего времени, нам необходимо детальное исследование и разработка новых подходов и методов ранней диагностики, коррекции и профилактики спортивного здоровья. На сегодня созрела необходимость в подготовке официальных протоколов не только для врачей, но и для тренеров; для дальнейшего использования это будет иметь высокую практическую значимость. Только слаженная и хорошо скоординированная работа всех уровней – государства, медицины, спорта и спортивных федераций, а также спортсменов, их тренеров, врачей и среднего медицинского персонала поможет нам всем плавно и с минимальными потерями выйти из этого кризиса. Также нельзя не упомянуть о личной ответственности каждого из упомянутых звеньев, каждый человек любой сферы и структуры должен понимать и следовать своей личной ответственности, не полагаясь на других, и тогда, и только тогда, мы сможем выстоять и победить.

Таким образом, дальнейшее проектное исследование будет направлено на исследование психофизического состояния спортсменов отдельных групп, будет уделено большое внимание исследованию в этих группах морфофункционального состояния сердечно-сосудистой системы, корреляции между гормональным профилем и эмоциональным состоянием спортсменов после длительного перерыва в условиях карантина.

Литература

1 ВОЗ, Всемирная ассамблея здравоохранения намечает пути борьбы с COVID-19 и решения приоритетных задач в области здравоохранения во всем мире; 2020
2 https://www.who.int/ru/news/item/05-11-2020-world-health-assembly-charts-course-for-covid-19-response-and-global-health-priorities
3 https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/05/covid-19-sport/
4 Насонов А. Международная федерация студенческого спорта, Зимнюю универсиаду – 2021 из-за пандемии коронавируса перенесли; 2020
5 https://www.championat.com/other/news-4121609-zimnjuju-universiadu2021-iz-za-pandemii-koronavirusa-perenesli.html
6 Гронский Я. COVID-19 остановил Формулу-1. Что будет дальше?; 2020
7 https://www.autonews.ru/news/5e79d3259a794736b516f60b
8 Олексюк С., НБА может отложить начало следующего сезона до марта; 2020
9 https://sportarena.com/basketball/nba/nba-mozhet-otlozhit-nachalo-sleduyushhego-sezona-do/
10 Чемпионат мира по керлингу среди смешанных команд в Абердине отменен; 2020
11 https://rsport.ria.ru/20200803/1575314620.html
12 Международный чемпионат по настольному теннису перенесен на 2021 год; 2020
13 https://olympic.kz/ru/article/15374-molodezhnyy-chempionat-mira-po-nastolnomu-tennisu-perenesen-na-2021-god
14 Официальная страница в инстаграм НОК РК https://www.instagram.com/olympickz/?hl=ru
15 ВОЗ, рекомендации для населения в отношении инфекции, вызванной новым коронавирусом (COVID-19)
16 https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public
17 Ron Gilat M.D. and Brian J. Cole M.D. Arthroscopy, Sports Medicine, and Rehabilitation, Vol 2, No 3 (June), 2020: pp e175-e176
18 https://www.clinicalkey.com/#!/content/journal/1-s2.0-S2666061X20300262
19 Фармакология в разные периоды подготовки спортсмена; 2017
20 http://vespo.com.ua/interesnye-fakty-o-sporte/farmakologiya-v-raznyie-periodyi-podgotovki-sportsmenov/
21 Katre Lust-Mardna, MartinMooses, JarekMäestu, IngaNeissaar, et al. Сборник учебных материалов для тренеров // Олимпийский комитет Эстонии, 2017г., ISBN 978-9949-9051-7-1 (pdf), стр 111
22 https://treener.eok.ee/dokument_open.php?dokument_id=451
23 Постановление Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан от 22 мая 2020 года № 37-ПГВр О дальнейшем усилении мер по предупреждению заболеваний коронавирусной инфекцией среди населения Республики Казахстанhttps://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36229297#pos=5;-106.
24 Постановление Главного государственного санитарного врача города Алматы от 1 июня 2020 года № 37 О порядке снятия ограничений деятельности с отдельных объектовhttps://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38775957
25 Глава Минкультуры озвучила категории спортсменов, кому можно выезжать за рубеж; 2020
26 https://ru.sputnik.kz/sport/20201019/15232918/glava-minkultury-kategorii-sportsmeni-viezd-za-rubezh.html
27 S. Harikrishnana, P.P. Mohananb, V.K. Choprac, et al. Cardiological society of India position statement on COVID-19 and heart failure// Indian Heart Journal 72 (2020) 75e81
28 https://www.clinicalkey.com/#!/content/journal/1-s2.0-S0019483220300869
29 ИА REGNUM, Ученые выявили влияние уровня стресса на спортсменов во время пандемии; 2020
30 https://regnum.ru/news/sport/3090986.html
31 https://www.clinicalkey.com/#!/content/clinical_trial/24-s2.0-NCT04453566
32 https://www.clinicalkey.com/#!/content/clinical_trial/24-s2.0-NCT04559542
33 https://www.clinicalkey.com/#!/content/clinical_trial/24-s2.0-NCT04451317

МРНТИ 77.01.01 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_97

Кайргожин Д.У., Искаков Т.Б., Балтина А.С.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Кайргожин Дулат Уразбаевич, Искаков Тайыржан Бахытбаевич, Балтина Алтынай Сапаровна

Особенности уроков физической культуры для развития познавательной самостоятельности старшеклассников

Аннотация. В статье на основе анализа современной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме выделены и подробно описаны особенности уроков физической культуры в старшем звене школы (правильная постановка целей урока по физической культуре; максимальная индивидуализация обучения; оптимальная загруженность всех учащихся на уроке; самостоятельный характер учебной деятельности; организация разносторонних видов физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой деятельности учащихся; двигательный характер учебной деятельности (обучение учащихся к двигательным действиям)), способствующие развитию познавательной самостоятельности старшеклассников. В данной статье особое внимание акцентируется на психолого-педагогических особенностях развития и деятельности детей (учеников) старшего школьного возраста. Не менее важное значение в статье уделено описанию методических рекомендаций для учителей по развитию познавательной самостоятельности старшеклассников.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, физическая культура, индивидуализация, развитие личности.

Kairgozhin Dulat Urazbaevich, Iskakov Taiyrzhan Bahytbaevich, Baltina Altynai Saparovna

Features of physical education for the development of cognitive independence of high school pupils

Abstract. The article is based on the analysis of modern psychological, pedagogical and special literature on the problem, highlights and describes in detail the features of physical education lessons in the senior level of school (correct setting of goals for a physical education lesson; maximum individualization of learning; optimal workload of all students in the classroom; independent nature of educational activities; organization of various types of physical culture and sports and mass activities of students; motor nature of educational activities (training pupils to motor actions), contributing to the development of cognitive independence of high school pupils. This article focuses on the psychological and pedagogical features of the development and activity of children (students) of high school age. No less important is the description of methodological recommendations for teachers on the development of cognitive independence of high school students.

Key words: cognitive independence, physical culture, individualization, personality development.

Кайргожин Дулат Уразбаевич, Искаков Тайыржан Бахытбаевич,
Балтина Алтынай Сапаровна

Жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамытуға арналған дене шынықтыру сабақтарының ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық және арнайы әдебиеттерді талдау негізінде мектептің жоғары буынындағы дене шынықтыру сабақтарының мәселелері бойынша ерекшеліктері (дене шынықтыру бойынша сабақтың мақсаттарын дұрыс қою; оқытуды барынша дараландыру; сабақтағы барлық оқушылардың оңтайлы жүктемесі; оқу іс-әрекетінің дербес сипаты; оқушылардың дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық-бұқаралық іс-әрекетінің жан-жақты түрлерін ұйымдастыру) бөлініп, егжей-тегжейлі сипатталған; жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамытуға ықпал ететін оқу іс-әрекетінің қимылдық сипаты (оқушыларды қимыл әрекеттеріне үйрету) қарастырылған. Бұл мақалада жоғары мектеп жасындағы балалардың (оқушылардың) дамуы мен қызметінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктеріне ерекше назар аударылады. Мақалада жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамыту бойынша мұғалімдерге арналған маңызды әдістемелік ұсыныстар сипатталған.

Түйін сөздер: танымдық тәуелсіздік, дене мәдениеті, дараландыру, тұлғаны дамыту.

Введение. Современное социально-экономическое положение Казахстана «обнажило» целый ряд проблем, связанных с развитием личности, способной к самостоятельной социально-значимой деятельности, к деятельному преобразованию мира. Поэтому стратегическим направлением развития образования в Республике Казахстан сегодня становится создание благоприятных условий для формирования высокообразованной, конкурентоспособной личности, с креативным типом мышления, выраженной субъектностью, способной адаптироваться в непрерывно меняющемся мире, самостоятельно добывать знания, сохраняя при этом свою уникальность, неповторимость и автономность.

Различные аспекты проблемы познавательной самостоятельности применительно к средней общеобразовательной школе исследованы Л.П. Аристовой, Ю.К. Бабанским, Д.В. Вилькеевым, Ш.И. Ганелиным, Е.Я. Голант, М.А. Даниловым, С.С. Жумашевой, В.И. Загвязинским, И.Я. Лернером, А.М. Матюшкиным, М.И. Махмутовым, И.Т. Огородниковым, П.И. Пидкасистым, Л.М. Пименовой, Н.А. Половниковой, Б.Г. Разумовским, Ж. Караевым, Б.А. Койшибаевым, З.А. Куттыкжановой, М.Н. Скаткиным, Т.И. Шамовой, Г.И. Щукиной и др. Проблема развития познавательной самостоятельности применительно к различным предметным областям получила развитие в исследованиях А.К. Ареновой, А.К. Жусуповой, М.Л. Золотаренко, С.Н. Новиковой, Е.В. Сергеевой, Е.Р. Стаценко и др.

Однако, применительно к учащимся старшей ступени школы в разрезе уроков физической культуры этот вопрос специально не рассматривался. Между тем, сегодня современный урок физической культуры обладает значительным потенциалом для развития познавательной самостоятельности: они максимально индивидуализированы, вариативны, предусматривают развитие ответственности, настойчивости, креативности, целеустремленности, позволяют максимально задействовать функциональные возможности организма; развивать культуру движений, самостоятельность на занятиях и др.

Проблема исследования заключается в разрешении противоречий между потребностью педагогической практики в совершенствовании процесса формирования познавательной самостоятельности старшеклассников и недостаточной разработанностью на уровне технологических и содержательных аспектов деятельности на уроках физической культуры в средней школе.

Цель исследования – теоретически обосновать и описать особенности уроков физической культуры для развития познавательной самостоятельности старшеклассников.

Методы исследования. Для решения поставленной цели применялся следующий метод исследования: анализ психолого-педагогической и методической литературы (изучена отечественная и зарубежная литература).

Научное обоснование и методические рекомендации. Учащиеся и педагоги являются основными субъектами образовательного процесса в общеобразовательной школе. Мы рассматриваем в качестве предмета исследования процесс развития познавательной самостоятельности учащихся старшей ступени школы, поэтому считаем целесообразным более подробное рассмотрение особенностей учащихся данного возрастного периода. Поскольку нас интересуют учащиеся старшей ступени, их ученые Л.С. Выготский [1], Д.Б. Эльконин [2], И.С. Кон [3], В.С. Мухина [4] и др. относят к юношескому возрасту (15-18 лет) – это период выработки мировоззрения, убеждений, характера и жизненного самоопределения. Мышление старшеклассников отличается более высоким уровнем обобщения и абстрагирования по сравнению с подростками и приобретает теоретическую и практическую направленность. Самостоятельность мышления, которая имеет место в этом возрасте, часто приобретает характер безапелляционных суждений и оценок, которые нередко еще по-детски наивны и односторонние.

Психологическое содержание описываемого возрастного этапа связано с развитием самосознания, решением задач профессионального самоопределения и вступлением во взрослую жизнь. В ранней юности формируются познавательные и профессиональные интересы, потребность в труде, способность строить жизненные планы, общественная активность. В юношеском возрасте окончательно преодолевается свойственная предшествующим этапам онтогенеза зависимость от взрослых и утверждается самостоятельность личности. В отношениях со сверстниками наряду с сохранением большой роли коллективно-групповых форм общения нарастает значение индивидуальных контактов и привязанностей. Юность – это период, когда теоретичность познания сочетается с крайней эмоциональностью и предельной рассудочностью. Познание в юности эффективно лишь при условии, что ученик чувствует себя исследователем, первооткрывателем того, что уже давно известно.

Центральным и специфическим новообразованием в развитии личности юношества является возникновение представления о себе уже не как о ребенке. В этом возрасте юноши начинают позиционировать себя взрослым, стремится считаться с ним и быть взрослым. Это чувство взрослости как специфическое приобретение самосознания – стержневая особенность личности, ее структурный центр. Он направляет всю социальную активность старшего школьника, его восприимчивость к усвоению норм, ценностей и способов поведения взрослого [5].

Возрастные особенности старшеклассников состоят в том, что у них осуществляется последняя фундаментальная децентрация растущего человека: он освобождается от конкретной привязанности к данным в поле восприятия объектам, начиная оперировать гипотетико-дедуктивным (теоретическим) мышлением. С позиций психологии главное в развитии мышления – овладение процессом образования понятий, который ведет к высшей форме интеллектуальной деятельности. Функция образования понятий лежит в основе все интеллектуальных изменений в этом возрасте. Приступая к усвоению основ наук, старшеклассник должен научиться теоретически рассуждать. Учебный материал в старшей школе требует высокого уровня развития мыслительной деятельности и, в первую очередь, направлен на развитие интеллектуальной сферы.

В связи с этим в развитии мышления старшеклассника отмечаются следующие изменения:

умение оперировать гипотезами в решении различных интеллектуальных задач;

умение рассуждать на основе общих посылок путем построения гипотез и их проверки;

появляется рефлексивное мышление, которое связано с осознанием собственных интеллектуальных операций и умений управлять ими;

развивается теоретическое мышление, т.е. оперирует такими процессами, как абстрагирования, синтез;

развивается такое качество мышления, как критичность;

развивается аналитическое восприятие, которое важно для успешного чтения чертежей, схем, моделей, для их содержательного анализа;

иное отношения к интеллектуальным задачам (проявляют интерес к трудным задачам, требующим рассуждений, сложных логических схем и выводов).

В целом старшекласснику свойственен значительный «скачок» в развитии теоретических способов мышления, их мыслительная деятельность более активна и самостоятельна, разнообразна, интерес к обобщениям очень значителен. Однако широта умственных интересов часто сочетается с разбросанностью, отсутствием системы и метода. Для юношеского возраста характерна склонность к преувеличениям своих интеллектуальных и познавательных возможностей, на основе чего обучение в школе им кажется малоинтересным. Это возраст гипотетико-дедуктивного мышления, способности абстрагировать понятия, формулировать альтернативные гипотезы. Многообразные увлечения старшеклассников могут быть не связаны с учебной деятельностью.

Характерная черта ранней юности – формирование жизненных планов, которые как по содержанию, так и по степени их зрелости, временной перспективе весьма различны, это во многом зависит от их информированности и эрудированности. В этой связи важнейшей задачей педагогов и родителей становится расширение жизненного и научного кругозора детей старшего школьного возраста, углубление их понимания специфики и значимости разных сфер жизнедеятельности.

Главное психологическое приобретение ранней юности – открытие своего внутреннего мира, этому способствует появление новых вопросов о себе. В юности расширяются временные представления, включающие будущее, личные и социальные перспективы.

Как отмечает В.А. Крутецкий [6], мнение которого мы разделяем, у старшеклассников усиливается потребность в общении со сверстниками, готовность к установлению отношений с «другим» в окружающем мире и переживание ценности, неповторимости своего «Я» являются основными параметрами личностного развития в этот период. Педагогическое взаимодействие эффективно только тогда, когда общение субъектов включает и коммуникацию, основанную на обмене информацией и продуманную организацию совместной деятельности.

Как объективно отмечает Р.А. Парошина [7], юноши и девушки часто не могут наладить успешное общение не только со взрослыми, но и со своими сверстниками, большинство из них не может контролировать свое поведение, проявляет некритичное отношение к самим себе как субъектам общения. Старшеклассники не всегда умеют выслушать и понять другого, сформулировать и отстоять свою точку зрения. Ожидая понимания со стороны другого, часто не умеют адекватно эмоционально выразить себя, помочь

собеседнику понять самих себя, ориентируясь в общении на удовлетворение в первую очередь своих потребностей в понимании и признании, не всегда проявляют интерес к участникам общения.

К особенностям деятельности учащихся старшей ступени школы на основе анализа литературы [8; 9] мы отнесли: усиление тенденции к общению со взрослыми людьми; избирательный характер общения с людьми; расширение социальных контактов; расширение круга духовных потребностей; потребность в приобретении знаний; потребность в профессиональном самоопределении; избирательность в отношении к учебным предметам.

Описанные нами психолого-педагогические характеристики вышеописанного возрастного этапа имеют принципиальное значение, так как, как отмечают Холодов Ж.К., Кузнецов В.С., начиная с 9-го класса заметен резкий спад интереса к трудным и соревновательным упражнениям, а значит и к урокам физической культуры. Это связано, по мнению авторов, с несколькими причинами. Во-первых, старшие школьники в связи с ростом самосознания начинают заботиться о своем престиже и чутко реагируют на неудачи, которые могут быть во время соревнований и уроков. Во-вторых, как показано в ряде исследований, от младших к старшим классам положительное отношение к уроку физической культуры ослабевает. Особенно это заметно в группах школьников со средним и низким уровнем двигательной активности [10].

У старших школьников на уроках физической культуры формируются мотивы, связанные с их жизненными планами, т.е. подготовкой себя к определенной профессиональной деятельности. Поэтому в данной статье опишем особенности уроков физической культуры в старшем звене школы.

Так как термин «особенность» означает, нечто характерное, отличительное свойство кого или чего-то [11].

Так как целью данной статьи является выделение особенностей уроков физической культуры для развития познавательной самостоятельности старшеклассников, то в данном контексте такими особенностями будут выступать характерные (особенные) характеристики (организационные, технологические, содержательные) уроков физической культуры в старшем звене школы, которые, на наш взгляд, способствуют развитию познавательной самостоятельности.

На основе анализа методической, педагогической и специальной литературы по проблеме развития познавательной самостоятельности выделили следующие особенности уроков физической культуры: правильная постановка целей урока; максимальная индивидуализация обучения; оптимальная загруженность всех учащихся на уроке; самостоятельный характер учебной деятельности; организация разносторонних видов физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой деятельности учащихся; двигательный характер учебной деятельности (обучение двигательным действиям).

Опишем выделенные нами особенности более детально. Первая особенность связана с правильной постановкой целей урока физической культуры. Как правило, уроки физической культуры решают оздоровительные, образовательные и воспитательные задачи. В ходе организации учебной деятельности на уроке учитель обеспечивает не только овладение двигательными умениями и навыками, развитие основных двигательных способностей, усвоение обязательного минимума знаний по физической культуре, но и содействует воспитанию личностных качеств учащихся (смелость, настойчивость, коллективизм и т.д.). Формулировка задач урока реализуется предельно конкретно, лаконично, при этом учитываются состав учащихся, их возраст, физическое развитие и подготовленность, обеспечивают преемственность предыдущих занятий с последующими. **Образовательные задачи** формируют у учащихся знания по физической культуре, умения и навыки выполнять физические упражнения. ***Оздоровительные задачи*** предусматривают обеспечение возможного в определенном возрасте физического развития и физической подготовленности, формирование осанки и обеспечение на занятиях наилучших условий для оздоровительного влияния упражнений на организм занимающихся.

Формулирование целей урока в условиях обновленного содержания образования выглядит следующим образом: «совершенствование бега на короткие дистанции, совершенствование низкого старта (100 м, 200 м, 400 м), развитие скоростных качеств, развитие координации движений», где одновременно решаются оздоровительные и образовательные задачи.

При решении задач развития двигательных способностей рекомендуются формулировки с краткой терминологической записью, например: «Развитие быстроты движений в беге на короткие дистанции», «Развитие скоростно-силовых

способностей при выполнении прыжка в длину с разбега» и т.д. Как видно из примеров, первое слово формулировки задачи – это «развитие», далее указывается конкретная двигательная способность и затем обязательно то упражнение, с помощью которого решается данная задача.

Воспитательные задачи обеспечивают положительное влияние занятий физическими упражнениями на воспитание свойств и качеств личности учащегося.

При решении задач воспитания личности формулировки конкретизируются в соответствии с возрастными особенностями занимающихся и спецификой содержания учебного материала, например: «Воспитание смелости при соскоке с гимнастического козла», «Воспитание чувства выдержки в лыжных гонках на дистанции 5 км» и т.д.

Вторая особенность связана с максимальной индивидуализацией обучения и реализацией индивидуального подхода к каждому обучающемуся, это актуально в связи с тем, что уроки физической культуры отличаются большим многообразием двигательных ощущений, воздействующих на организм ребенка [12]. В старшей школе индивидуальная работа должна быть направлена на то, чтобы как можно дольше сохранялся эффект от нагрузок, получаемых на занятиях, и быстрее происходило восстановление организма. Осуществление принципа индивидуального подхода – это организация учебного процесса с учётом индивидуальных особенностей учащихся, которая позволяет создать оптимальные условия для реализации потенциальных возможностей каждого ученика. Индивидуализация, по мнению Н.А. Завалко, призвана решать две важные задачи: определенная адаптация процесса обучения к индивидуальным особенностям личности, без чего обучение становится недостаточно эффективным, а в некоторых случаях и невозможным; управление развитием индивидуальности и личности каждого обучающегося [13]. Индивидуализация обучения является одним из основных вариантов качественного изменения содержания образования.

Однако индивидуализация невозможна без дифференциации, причем, это два взаимосвязанные и взаимозависимые компоненты одной системы. Б.С. Гершунский, В.М. Монахов под термином «дифференциация обучения» понимают систему образования, обеспечивающую развитие личности каждого ученика с учетом его возможностей, интересов, склонностей, что предполагает открытость и вариативность образования и многообразие методов, средств и форм организации учебной работы [14].

Оптимальная загруженность всех учащихся на уроке физической культуры – данная особенность урока физической культуры достигается за счет: осуществления текущего и систематического контроля за учащимися в процессе реализации всего урока, причем ученики обязательно должны знать, что на уроке оцениваются не только учебные действия, но и уровень знаний, умений и навыков, а также активность, внимательность, дисциплинированность.

Что же касается освобожденных учащихся, которые присутствуют на уроке, они обязательно должны иметь задание, которое, как правило, заключается в наблюдении за действиями других учеников на уроке и в мысленном выполнении упражнений. Так как именно идеомоторная тренировка не только способствуют формированию двигательных умений, но и развивает физические качества.

Оптимальная загруженность на уроке также реализуется путем устранения ненужных пауз на уроке, которые могут быть ликвидированы путем: обеспечения учебным инвентарем всех учащихся, выполнения с учащимися подготовительных и подводящих упражнений во время пауз [15].

Еще одна особенность уроков физической культуры связана с самостоятельным характером учебной деятельности учащихся. Проблема самостоятельных занятий физическими упражнениями учащихся рассматривается в педагогической литературе различными учеными [16]. Решение проблемы самостоятельности зависит, прежде всего, от применяемых на уроке физических упражнений, выполняемых школьниками самостоятельно. Чтобы подготовить учащихся к самостоятельным занятиям, необходимо дать им достаточно широкий «круг» знаний, сформировать определенные умения и навыки. Прежде всего, учащиеся должны овладеть двигательными навыками, которыми они будут пользоваться во время самостоятельных занятий. Это, во-первых, общеразвивающие упражнения; они являются содержанием утренней гимнастики, динамических пауз во время приготовления уроков. Во-вторых, прочные навыки ходьбы и бега. С них начинается или заканчивается каждое самостоятельное занятие. Помимо овладения двигательными навыками и умениями, каждый старшеклассник должен анализировать полученный результат, измерять уровень развития основных двигательных качеств.

Здесь огромная роль принадлежит учителю, который должен: организовывать и проводить подвижные и спортивные игры, используемые во время самостоятельных занятий; уметь использовать иллюстрации, таблицы, электронные средства, в которых описаны те или иные упражнения. Учебной программой обновленного содержания образования в качестве результатов деятельности учащихся старшей ступени школы определены следующие умения: самостоятельное планирование индивидуальных занятий физической культурой, учитывая собственные интересы и потребности в укреплении здоровья, физическом и спортивном совершенствовании; выполнение гимнастических, акробатических, легкоатлетических упражнений, технико-тактических действий в спортивных играх; при выполнении физических упражнений соблюдение безопасности; осуществление судейства школьных соревнований.

В качестве системных результатов учащихся можно выделить те, которые ориентированы на развитие самостоятельности: активную творческую деятельность, выбор и формирование здорового жизни; умение самостоятельно определять цели своего обучения; ставить и формулировать для себя новые задачи в учёбе и познавательной деятельности; развивать мотивы и интересы своей познавательной деятельности [17].

Для достижения целей самостоятельной работы на уроках физической культуры необходимо предусмотреть решение следующих задач:

– подчеркивание значимости занятий физической культурой для будущей трудовой деятельности, подготовки к службе в армии;

– развитие функциональных способностей организма, которые соответствуют возрастным и половым особенностям обучающихся;

– совершенствование технических и тактических действий и приемов в базовых видах спорта;

– развитие компетентности в индивидуальных и коллективных формах физкультурно-оздоровительной и спортивно-оздоровительной деятельности, развитие творческих навыков в организации активного отдыха и спортивных соревнований;

– формирование адекватной самооценки личности, нравственной саморегуляции поведения, развитие самосознания, мировоззрения, коллективизма, целеустремленности, уверенности, выдержки, самообладания;

– создание условий для формирования олимпийского резерва в различных видах спорта [18].

При организации самостоятельных занятий физической культурой необходимо придерживаться следующих основных принципов:

– Принципа оздоровительной направленности. Данный принцип направлен на решение задач, связанных с укреплением здоровья. Поэтому при организации самостоятельных занятий подбор физических упражнений направлен не только на профилактику нарушения осанки, состояния здоровья, но и на всестороннее оздоровление организма, повышение его работоспособности.

– Принципа, предусматривающего сочетание физических упражнений с определёнными процедурами, что в значительной степени повышает функциональные возможности организма, способствует значительному улучшению оздоровительной деятельности мозга, функций желудочно-кишечного тракта, эндокринной системы и т.д.

– Принципа систематичности. Данный принцип предполагает проведение регулярных занятий физическими упражнениями, эффект от которых наступает только при регулярном и длительном их применении. Важно также, чтобы учащиеся не пропускали занятия, так как при больших перерывах физиологические реакции, вызванные физической нагрузкой, возвращаются к их исходному уровню, а в дальнейшем при отсутствии нагрузки даже оказываются ниже исходного. В этом случае происходит угасание условно-рефлекторных связей, которые лежат в основе формирования двигательных умений и навыков.

Еще одна особенность связана с одновременной реализацией на уроках физической культуры образовательных, воспитательных и оздоровительных задач. Образовательные задачи непосредственно связаны с формированием у учащихся двигательных умений и навыков; развитием физических качеств; получением знаний об организме человека; роли упражнений в его жизнедеятельности; способах укрепления собственного здоровья. Воспитательные задачи направлены на разностороннее развитие детей (умственное, нравственное, эстетическое), формирование у них интереса и потребности к систематическим занятиям физическими упражнениями. Оздоровительные задачи касаются, прежде всего, охраны жизни и укрепления здоровья учащихся, их всестороннее физическое развитие, совершенствование функций организма, повышение активности и общей работоспособности.

В рамках реализации этой цели программа для учащихся старшей ступени школы ориенти-

руется на решение следующих задач: формирование здорового образа жизни, развитие основных физических качеств и повышение функциональных возможностей организма; формирование культуры движений, обогащение двигательного опыта физическими упражнениями с общеразвивающей и оздоровительной направленностью, техническим действиям и приемам базовых видов спорта; освоение знаний о физической культуре и спорте, их истории и современном развитии, роли в формировании здорового образа жизни; воспитание положительных качеств личности, соблюдение норм коллективно взаимодействия и сотрудничества в учебной и соревновательной деятельности.

Следующая особенность касается организации разносторонних видов физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой деятельности учащихся. Содержание деятельности предмета «Физическая культура» в школе достаточно специфично, это заключается в том, что кроме уроков «Физическая культура», это еще достаточный широкий перечень мероприятий и видов деятельности, включающий: проведение спортивно-массовых мероприятий, таких как «День здоровья», «Веселые старты», «Президентский тест» и др. реализация системы просветительской работы по формированию здорового образа жизни; участие в олимпийском движении; информационно-разъяснительная работа с родителями учащихся; организация походов здоровья выходного дня; контроль за соблюдением гигиенических требований; организация работы школьных спортивных секций; мониторинг динамики здоровья учащихся и т.д.

Еще одной особенностью уроков физической культуры является двигательный характер учебной деятельности (обучение двигательным действиям). Обучение двигательным действиям (или физическим упражнениям) рассматривается как педагогический процесс, но осуществляемый для решения более узких (конкретных) педагогических задач [19]. Обучение действию есть процесс одновременного приобретения знаний, формирования двигательного умения и воспитания соответствующих физических качеств. Все это сопутствующие друг другу процессы, но неоднозначно по используемым средствам и методам. В физическом воспитании выделяют три уровня владения изучаемым двигательным действием: первый уровень – элементарное умение; второй уровень – навык; третий уровень – умение высшего порядка.

По существу, элементарное умение – это еще окончательно не сформированный навык, а умение высшего порядка – это высший уровень овладения уже сформированным навыком. Способность выполнять действие возникает в результате использования старшеклассником своих знаний и двигательного (субъектного) опыта. Обучение любым физическим упражнениям характеризуется следующими особенностями: активная двигательная деятельность учеников как необходимое условие овладения учебным материалом; изучение учеником физических упражнений является его учебно-трудовой деятельностью, которая требует расходования имеющихся у него физических и психических сил [20].

Выводы. Таким образом, выделенные и описанные нами особенности уроков физической культуры (правильная постановка целей урока; максимальная индивидуализация обучения; оптимальная загруженность всех учащихся на уроке; самостоятельный характер учебной деятельности; организация разносторонних видов физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой деятельности учащихся; двигательный характер учебной деятельности; обучение двигательным действиям) являются важными факторами, которые будут способствовать развитию познавательной самостоятельности старшеклассников.

Литература

1 Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.2. Проблемы общей психологии / Мышление и речь. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.

2 Эльконин Д.Б. Детская психология: учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования. – 6-е изд., стер. – М.: Академия, 2011. – 383 с.

3 Кон И.С. Психология юношеского возраста: Пробл. формирования личности: Учеб. пособие для пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.

4 Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учеб. для студентов, обучающихся по пед. специальностям. – 9-е изд., стер. – М.: Академия, 2004 – 452 с.

5 Основы возрастной педагогики: Учеб. пособие для студентов вузов / А. С. Белкин. – М.: Academia, 2000. – 187 с.

6 Крутецкий В.А. Психология подростка / В. А. Крутецкий, Н. С. Лукин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1965. – 316 с.

7 Парошина Р.А. Формирование коммуникативности у старшеклассников: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Гос. пед. ин-т. – Красноярск, 1991. – 16 с.
8 Гезел А. Педология раннего возраста [Текст] / Арнольд Гезелл; Пер. с англ. А. Д. Островского; под ред. проф. В. Г. Штефко. – Москва; Ленинград: Гос. учеб.-пед. изд-во, 1932 (М. : ф-ка книги «Красный пролетарий»). – Обл., – 248 с.
9 Шпрангер Э. Психология юношеского возраста. – М., 1931. – 426с.
10 Холодов Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта: Учеб. пособие для студентов вузов физ. культуры / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Academia, 2001. – 478 с.
11 Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов; под ред. проф. Л. И. Скворцова. – 28 е изд., перераб. – М.: ООО «Издательство «Мир и Образование»: ООО «Издательство Оникс», 2012. – 1376 с.
12 Кофман, Л. Б. Настольная книга учителя физической культуры. – М.: «Физкультура и спорт», 1991. – 542 с.
13 Завалко Н.А. Индивидуализация процесса обучения в системе многоступенчатого образования (монография). – Усть-Каменогорск, Изд-во ВКГУ, 2015. – 335с.
14 Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (В поисках практ.-ориентир. образоват. концепций). Рос. акад. образования. Ин-т теории образования и педагогики. – М.: Совершенство, 1998. – 605 с.
15 Шилова Г.В. Формирование интереса школьников к занятиям ФК: учеб. пособие. – Архангельск: Изд-во, Арханг. гос. техн. ун-та, 2006. – 128 с.
16 Азаров Ю.П. Радость учить и учиться. – М.: Просвещение, 1998. – 73 с.
17 Учебные программы по предметам образовательной области Физическая культура» для 10–11 классов общественно-гуманитарного и естественно-математического направлений общеобразовательной школы. – Астана, 2013. – 15 с.
18 http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669
19 Махов С. Педагогика физической культуры. – Орел, 2016. – 225 с.
20 Донской Д.Д. Основы антропоцентрической биомеханики: Методология, теория, практика / Донской Д.Д., Дмитриев С.В. – Нижний Новгород, 1993. – 146 с.

ҒТАМР 77.01.01 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_105

Сейдишова Д.Т.

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БҰҚАРАЛЫҚ СПОРТТЫҢ БҮГІНГІ ЖАЙ-КҮЙІ МЕН МАҢЫЗЫ

Сейдишова Динара Тоқтасқызы

Қазақстандағы бұқаралық спорттың бүгінгі жай-күйі мен маңызы

Аңдатпа. Тарих тереңіндегі ерте дәуірлерден бастап-ақ жалпы дене тәрбиесі мен бұқаралық спорт дүниежүзіндегі бүкіл халықтардың қызыға жасайтын ісіне айналған деп айтсақ қателеспейміз. Жаңа заманда, дәлірек айтқанда XX ғасырдың басынан бастап бұқаралық спорттың түрлері, құрылымы, ережелері мен заңдылықтары, сондай-ақ ұйымдастыру мен оларды басқару үдерістері әлемдегі сала мамандарын, ғалымдары мен ізденушілерін барынша қызықтырып келеді. Осыған байланысты, бұл мақаладағы зерттеуде бүгінгі Қазақстандағы бұқаралық спорт пен дене шынықтыруды дамытуды дұрыс ұйымдастыру мен тиімді басқару, оның жүйелері мен іске асырылуы тиіс өзекті шаралары жөнінде мәселелер қарастырылып отыр. Өйткені, қандай да сала түрі болмасын, оны дамытудың өзіне тән ұйымдастыру тетіктері мен жеке ерекшеліктері, заңдылықтары мен тиімді басқару жүйелері болатыны анық. Осыған орай, осы мақалада негізінен оның әлеуметтік-экономикалық маңыздылығымен бірге бұқаралық спорттың рөлі мен мәні көрсетілген, халықтың салауатты өмір салты мен үйлесімді дамуының саналы қажеттілігін қалыптастырып, жетілдіретін құралдар, әдістер мен факторлар сипатталған.

Түйін сөздер: бұқаралық спорт, дене шынықтыру, денені дамыту, ұлт денсаулығы, физикалық белсенділік, үйлесімді даму.

Seidishova Dinara Toktasovna

The current state and importance of mass sports in Kazakhstan

Abstract. It is safe to say that since time immemorial, physical education and mass sports in general have become the main hobby of all peoples of the world. In our time, namely from the beginning of the twentieth century, the types, structure, rules and laws of mass sports and physical culture, as well as the processes of their organization and management, are of great interest to specialists, scientists and researchers of this industry. In this regard, this article discusses the issues of correct organization and effective management of the development of mass sports and physical culture in present-day Kazakhstan, its systems and current measures that need to be implemented. After all, it is clear that any industry has its own organizational mechanisms and individual characteristics, patterns and effective management systems. In this regard, the article focuses on the role and significance of mass sports, along with its socioeconomic significance, describes the means, methods and factors that form and improve the conscious need for a healthy lifestyle and harmonious development of the population.

Key words: mass sport, phisical develpoment, the health of the nation, phisical education, phisical activity, harmonic development.

Сейдишова Динара Токтасовна

Современное состояние и значение массового спорта в Казахстане

Аннотация. Можно с уверенностью сказать, что с незапамятных времен физическое воспитание и массовый спорт в целом стали основным увлечением всех народов мира. В наше время, а именно с начала XX века, виды, структура, правила и законы массового спорта и физической культуры, а также процессы их организации и управления вызывают большой интерес у специалистов, ученых и исследователей этой отрасли. В связи с этим в данной статье рассматриваются вопросы правильной организации и эффективного управления развитием массового спорта и физической культуры в нынешнем Казахстане, ее системы и текущие меры, которые необходимо реализовать. Ведь ясно, что в любой отрасли есть свои организационные механизмы и индивидуальные особенности, закономерности и эффективные системы управления. В связи с этим в статье акцентируется внимание на роли и значении массового спорта, наряду с ее социально-экономическим значением, описываются средства, методы и факторы, формирующие и улучшающие осознанную потребность в здоровом образе жизни и гармоничном развитии населения.

Ключевые слова: массовый спорт, физическая культура, физическое развитие, здоровье нации, физическая активность, гармоничное развитие.

Кіріспе. Әлемнің кез келген еліндегі тәрізді дене шынықтыру мен спорт біздің елімізде де маңызды қоғамдық құбылыс болып табылады, өйткені оның сауықтыру, тәрбиелік, қорғаныстық және халықтық-шаруашылықтық маңызы жоғары. Бүгінгі қоғамдық көзқарас тұрғысынан алғанда дене шынықтыру мен спорт бағытындағы әлеуметтік проблемаларға терең үңілудің маңыздылығы күшті байқалады. Осы тектес мәселелерге заманауи тұрғыдағы позициядан алып қарастырған кезде ғана елдің әрі қарайғы бұқаралық спорт бағытын дамытудың тиімді жолдарын кездестіруге болатынын байқауға болады. Қазіргі уақыттағы бұқаралық спорт пен дене шынықтыруды дамыту, мемлекет құрылымының ерекшелік сипатына қарай елдегі еңбек етуші азаматтар мен болашақ жас ұрпақты тән саулығы және моральдық-адамгершілік тұрғысынан тиісті деңгейде тәрбиелеуге, сондай-ақ бүкіләлемдік қауымдастық арасында дені сау ұлтты қалыптастыруға мүмкіндік берері айқын. Әрине, бұқаралық спорттың және одан кейінгі саты болып саналатын жоғары жетістіктер спортының алға қарай дамуы мемлекеттің тікелей қолдауынсыз жүзеге асуы екіталай. Оларды жетілдіріп, дамыту үшін көптеген кезеңдік мерзімдерге арналған мемлекеттік бағдарламалар қабылданған. Соның арқасында халықтың, оның ішінде жастар мен жасөспірімдердің спортқа деген көзқарастары қалыптасып, ынта-жігерлері артта түсті. Ел тұрғындары арасында бұрынғыдай тек дәмді тағамдар қабылдап, сәнді киім киюге емес, өз дене тұлғалық формасына, қалыпты да дұрыс жүріп-тұруына мән беру кеңе етек жайды. Бұл дегеніміз қоғамымызда жалпы адами мәдениеттің, спорттық мәдениеттің, бұқаралық спортқа деген дұрыс қоғамдық сананың қалыптасуына мүмкіндіктер жасады.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстандағы бұқаралық спорттың маңызы мен мақсатын талдау, оның дамуындағы негізгі мәселелер мен ерекшеліктерді анықтау.

Зерттеу әдістері: ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, ғылыми және көпшілік материалдарды, сала мамандарының жұмыстары мен пікірлерін жинақтап қорыту.

Зерттеудің негізгі нәтижелерін талқылау. Жалпы бұқаралық спорт саласының әлеуметтік институт ретінде пайда болуы, оның құрылымы мен қызметі – философия, мәдениеттану, әлеуметтану, басқару теориясы сияқты ғылыми білімдер салалары мамандарының терең қызығушылығын тудырып келе жатқаны белгілі. Бүгінгі Қазақстандағы бұқаралық спорттың маңызы аса зор. Сол үшін де оның маңызы мен негізгі мәселелерін зерттеп, зерделеудің арқасында спорт пен дене шынықтырудың жай-күйін айқындауға, сол арқылы осы салада алға қарай ұмтылыс жасаудың жолдарын байқауға болады.

Бұқаралық спорттың міндеттері көп жағдайда дене шынықтыру міндеттерін қайталайды, бірақ олар жүйелі сабақтар мен жаттығулардың спорттық бағытымен жүзеге асырылады. Ал үлкен спорттың мақсаты бұқаралық спорттан түбегейлі ерекшеленеді. Бұл ең үлкен спорттық нәтижелерге қол жеткізу немесе ірі спорттық жарыстардағы жеңістер.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті, Елбасы Н. Назарбаевтың 2017 жылдың қаңтар айында Қазақстан халқына арнаған Жолдауында ғаламдық бәсекелестіктегі Қазақстанның үшінші модернизациясымен байланысты мәселеде, алға қойылған мақсаттарға жетудің бағыттары мен жолдары айқындалған болатын [1]. Жолдау мазмұнындағы «мақсат» деген сөздің астарында болашақ және алға ұмтылу деген түсініктер жатқанын байқауға болады.

Қоғамдағы дене шынықтыру мен бұқаралық спорт бағытына қатысты айтылған көптеген қанатты сөздерге мән берсек, түрлі энциклопедиялардан мынадай сөздерді кездестіруге болады: «Өнерде шекара жоқ болса, спорт бұл бейбітшіліктің елшісі іспеттес!». Шынында да дене шынықтыру мен спорт мемлекеттік шекара дегенді білмейді, ол саясат пен идеологиядан да жоғары, өйткені ол халықтарды бір жүйеге біріктіретін құрал болып саналады. Спорттық философия тұрғысынан алып қарайтын болсақ, спорт бұл XX ғасырда өз алдына құрылған бір дін тәрізді, олай дейтін себебіміз, көптеген әлем елдерінде діни шіркеулерге адамдар дәл спорттағы ойындарға, олар өтетін стадиондарға барғандай бара бермейді екен [2]. Осының өзі түсінген адамға терең ой салғандай. Сол үшін де жалпы спорт – өзінің қатысушылары және ондағы жанкүйерлерінің бірегейлігі мен саны, олардың қолдау ауқымы, үлкен психологиялық эмоциялар тудыра алу қабілеттілігі бойынша өз алдына бір қоғамдық құбылыс әрі алпауыт индустрия болып табылады.

Бүгінгі таңдағы біздің еліміздің спорт пен дене шынықтыру саласындағы мемлекеттік саясаты, негізінен ұлт денсаулығын нығайту мен физикалық тұрғыда дамытуға, шығармашылық түрде ұзақ жасауды жоғарылатуға және елдің әрбір азаматының өмір жасын ұзартуға бағытталған. Әрине, бұл айтылғандардың ішінде

азаматтардың өмір жасын ұзарту мәселесіне бүгінгі медициналық қызметтің де ықпалы орасан зор. Бұл мәселе жөнінде Президент Қ. Тоқаев «Nur Otan» партиясының кезектен тыс XX құрылтайында сөйлеген сөзінде «2023 жылға қарай дәрігерлердің еңбекақысы 2,5 есе өседі. Басты мақсат – қазақстандықтардың орташа өмір сүру жасын 75-ке дейін ұзарту» деп атап өткен [3]. Сонымен қатар ел Президенті республикамызда бұқаралық спорт пен жасөспірімдер спортын кеңінен дамытуды да тілге тиек еткен болатын.

Дей тұрғанмен, қазіргі уақытта спорт пен дене шынықтырудың маңызы артып келеді, өйткені қазақстандық қоғамдағы демократиялық өзгерістер мен қайта құрулар бұқаралық спорт жүйесіне де өз ықпалын тигізді. Бұқаралық спорт пен дене шынықтыру халықтың жалпы денсаулығын жоғарылатудағы ең маңызды фактордың бірі болып табылады [4]. Адамдарды сауықтыру мен зиян әдеттердің алдын алу, тұрғындармен спорттық-бұқаралық жұмыс жасаудың басты міндеті болып саналады. Үгіт-насихатты күшейту және салауатты өмір салтын, дене шынықтыру мен спортты насихаттау, сайып келгенде, адамдарды жүйелі түрде спортпен шұғылдануға, балалар мен жасөспірімдерді спорт клубтары мен мектептеріне тартуға, сондай-ақ спорттық және ойын-сауық шараларына қатысуды арттыруға бағытталған.

Бұқаралық спорт – бұл дене шынықтырудың ажырамас бөлігі, ол дене тәрбиесі, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі тәрбиелеу үдерісі шеңберінде халықтың дене шынықтыру қызметін қалыптастырады. Сонымен қатар, бұқаралық спорт пен дене шынықтыру адамның жан-жақты дамуына тікелей әсер етіп, шығармашылық ұзақ өмірді қамтамасыз етеді, оны жоғары өнімді жұмысқа дайындайды. Өмір бойы жүйелі түрде белсенді спорт пен дене шынықтыру жаттығулары адамның денсаулығын сақтау ресурстарын дамыту мен нығайтудың негізгі көзі болып саналады [5]. Бұл үшін бұқаралық дене шынықтыру мен спортты адамдарға, олардың тұрғылықты жеріне мүмкіндігінше жақындату керек, сонымен қатар іс-әрекетті, құралдар мен формаларды таңдаудың кең өрісі болған кезде дене шынықтыру мен спорттың қол жетімділігі қажет. Аулаларда өткізілетін спорттық іс-шаралардың бұқаралық спортты кеңінен насихаттаудағы маңызы зор. Мұнымен бірге бұқаралық спорттық-сауықтыру қызметтерінің көлемі мен түрлерін ұлғайту және олардың сапасын жақсарту міндеттерін күнделікті шешіп отыру маңызды. Халықпен спорттық-сауықтыру жұмыстарын әрі қарай дамыту мақсатында тұрғындарда саламатты өмір салты мен физикалық дене жетілдіруге деген саналы сұранысты қалыптастырудың өткір қажеттігі туындап отыр.

Біздің елімізде түрлі жас санатындағы адамдарды жүйелі түрде бұқаралық спортпен айналысуға тарту сияқты маңызды мәселеде жетістікке қол жеткізудің келесідей жолдарын ұсынуға болады:

– халықтың әртүрлі топтарын жүйелі түрде жаттығуға ынталандыру мақсатында саламатты өмір салтын, дене шынықтыруды және спортты насихаттау бойынша үгіт-насихат жұмыстарын күшейту;

– өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларға, мүгедектерге және халықтың басқа да әлеуметтік қорғауды қажет ететін топтарына ерекше назар аудара отырып, барлық жас санатындағы адамдарды жүйелі бұқаралық спорттық дене шынықтыруға тарту;

– бұқаралық ақпарат құралдарында әр түрлі спорт түрлерін дамыту және спорт секцияларының жұмысы туралы, тұрғылықты жері бойынша алдағы жарыстар туралы материалдар жариялау;

– бұқаралық спортқа қатысты ақпараттар мен жарнамаларды тұрғын үй қорындағы, спорт алаңдарындағы, дене шынықтыру және спорт жұмыстарын жүргізуге арналған үй-жайдағы, сондай-ақ Интернет-сайттардағы ақпараттық стендтерге орналастыруға;

– спорт үйірмелерін көбейту, спорт алаңдарын кеңейту және жаңарту қажеттігі;

– отбасының, ана мен баланың бірлескен дене тәрбиесі үшін лайықты жағдайлар жасау.

Содан кейін ғана, қазіргі кезеңдегі бұқаралық спортты дамытудың негізгі тенденцияларының арасында келесідей факторларды бөліп көрсетуге болады, яғни: дене шынықтырумен және спортпен айналысатындардың санының үнемі өсуі, спортпен шұғылдану мотивтерінің өзгеруі: денсаулықты жақсарту, ләззат алу сияқты мотивтерді күшейту, спорттық фигура және т.б. Осылайша, белсенді өмір салты мен спорттық бос уақыт басқа адамдардың контингенті үшін қалыпты жағдайға айналуы маңызды болып саналады. Республикамыздың өңірлерінде тұрғындардың тұрғылықты жеріне қарай спорттық шаралар көп өтетін болған. Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігінің ресми мәліметтеріне жүгінетін болсақ, 2018 жылдың қорытындысы бойынша дене

шынықтыру және спортпен жүйелі түрде айналысатын халық саны 30 пайызды құраған, яғни сандық көрсеткіште бұл 5,5 млн адам деген сөз. Ал бұқаралық спортты дамыту бағытында 2019 жылдың бірінші жартыжылдығында 2,7 миллион адамды қамтыған 27 мың спорттық-бұқаралық іс-шаралар ұйымдастырылып, өткізілген болса, ауылдық жерлерде 1 млн-нан аса адамды қамтыған 16 мың спорттық-бұқаралық іс шара өткен. Жергілікті атқарушы органдардың есебіне сүйенсек, қазіргі кезде дене шынықтыру және спортпен айналысатын оқушылар саны 1,8 млн-ды құрап, бұл жалпы спортпен шұғылданатындардың 33 пайыз екендігін көрсетеді [6].

Сонымен қатар мемлекетіміз бойынша үздіксіз жұмыс істеп тұрған 125 кәсіби спорт клубына 35 мың адам, оның ішінде екі мыңға жуық ауыл адамдары тұрақты түрде барып тұрады екен. Демек, республикамызда 5,5 млннан аса адам тұрақты дене шынықтыруға көңіл бөліп, салауатты өмір салтын ұстанады деген сөз. Мұнымен қоса, елдегі халықтың спортпен жаппай толыққанды айналысуы үшін спорттық инфрақұрылымды дамыту маңызы аса зор. Мысалы, ресми мәліметтерге сай қазір республикада 38 мыңнан аса спорттық нысандары бар болса, оның 27 мыңнан көбі білім беру объектілеріне тиесілі екен, тек 11 мыңы ғана дене шынықтыру және спорт объектілеріне жатады. Ал бұқаралық спортты дамытудағы дене шынықтыру-сауықтыру кешендеріне деген елдегі сұраныс көлемі шамамен 1 млн шаршы метрді құрап отыр.

Осы тұста айта кетерлік мәселе, мұндай құбылыстық жағдайды әрі қарай белсенді түрде дамыту үшін елдегі спорт саласындағы заңнамалық жүйені жетілдіре түсу аса қажет, яғни халықаралық тәжірибелерді негізге ала отырып, отандық бұқаралық спорттың, спорттық-сауықтырудың дамуын қамтамасыз ететін тиісті нормативтік құжаттар көптеп әзірленуі тиіс.

Жалпы бұқаралық спорт деген түсініктің астарында – спортпен жүйелі шұғылданатын адамдар мен спорт түрлерінің дамуы мәселелері жататыны белгілі. Алдыңғы қатарлы экономикасы мықты дамыған елдер бұл көрсеткішті 30-дан жоғары және одан да көп пайызға жеткізуге ұмтылыс жасауда. Ол үшін бұқаралық спортты жетілдіру арқылы саламатты өмір салтын насихаттап, халықты спортқа тарту аса маңызды. Өйткені мұның адам бойына күш-қуат құйып, оның рухани болмысын жаңғыртатын бірден-бір амал екені даусыз.

Бүгінгі уақытта республикада бұқаралық спорт түрлерінің ішінде ұлттық спорт түрлерімен айналысу да ерекше орын алған. Мысалы, ұлттық спорт пен ойындардың, оның ішінде бәйге түрлері, жорға, көкпар, қыз қуу, аударыспақ, салма-теңге ілу, қазақ күресі, тоғызқұмалақ, саятшылық, сайыс, асық, бестас, жаяу жарыс, арқан тарту, садақ ату, хан дойбысы түрлері бойынша түрлі жарыстар өткізіліп келеді. Республика бойынша 200-ге тарта спорт мектептерінде ұлттық спорт бөлімшелері жұмыс істейді екен. Оның ішінде қазақ күресінен 150 мектеп, тоғызқұмалақтан 100 мектеп, ат спорты түрлерінен 5 мектеп жұмыс жасайды. Жалпы бұқаралық спортта оның ұлттық түрлерімен шұғылданушылар саны – 95 087 адамды құрайды, оның ішінде ұлттық ат спорт түрлерімен – 15 111 адам (ауылдық жерде – 9 605 адам), қазақ күресімен 36 102 адам (ауылдық жерде – 25 460), тоғызқұмалақпен – 36 643 адам (ауылдық жерде – 23 009) айналысса, саятшылық және басқа спорт түрлерімен – 7231 адам айналысады. Жаттықтырушылар саны бір жарым мың адамға жуық. Бұл дегеніміз орта есеппен халықтың 0,6 пайызын құрайды деген сөз. Осылайша, барлығын қоса алғанда біздің мемлекетімізде 100-ден аса спорт түрлері (Олимпиадалық, ұлттық, техникалық және басқаларын қоса алғанда) даму жолында екен.

2020 жылға дейін, яғни әлемдік пандемия уақыты басталмай тұрып, Қазақстанның барлық аймақтарын қоса алғанда, жылына шамамен 25 мыңнан астам спорттық шаралар өткізіліп келген. Өкінішке орай, мұның өзі аз көрсеткіш, сол үшін де жоғарыда айтылып кеткендей елдегі жеткіліксіз спорттық инфрақұрылымдар желісін дамыта отырып, ауылдарда, аудан орталықтары мен қалаларда, түрлі кәсіпорындар мен мекемелерде жаңаша бастамаларға жол ашудың маңызы орасан зор. Мұнымен қоса, бұқаралық сипаттағы спорттық жарыстар, спартакиадалар мен универсиадалар, басқа да спорттық бәсекелерді бір реттік немесе бір мезгілдік іс-шара ретінде емес, жүйелі әрі тұрақты өтетін дәстүрлі үрдіске айналдырған жөн.

Қорытынды. Қазіргі заманғы қазақстандық қоғамда бұқаралық спортты дамыту – бұл өте маңызды кезек күттірмейтін мәселе, сондықтан азаматтарымыздың, әсіресе балалар мен жастардың денсаулығының нашарлауын тоқтату, салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін түбегейлі шаралар қабылдау қажет. Сондықтан дене шынықтыру жаттығуларын қалыптастыру, содан кейін дене шынықтыру, спорт және туризм құралдары арқылы салауатты өмір салтын бекіту жоғары деңгейдегі проблема өте өзекті болып табылады.

Оны шешудің маңызды шарттарының бірі – спорттың беделін көтеру, сондай-ақ салауатты өмір салтын насихаттап қана қоймай, қазіргі заманғы жастар үшін қол жетімді және тартымды болатын, өзін-өзі жүзеге асыру қажеттіліктерін қанағаттандыруға мол мүмкіндік беретін салаға айналатын бос уақытты қалыптастыру. Сондай-ақ, халықтың барлық топтарын спортқа насихаттау және тарту маңызды.

Қорытындылай айтқанда, бұқаралық спорт дегеніміз – денсаулықты жақсарту, физикалық дамуды және дене бітімін түзету, жалпы және арнайы өнімділікті арттыру, белгілі бір өмірлік дағдылар мен дағдыларды игеру, белсенді демалу, физикалық жетістіктерге жету мақсатында әр түрлі жастағы топтар өкілдерінің қолында бар спорт түрлері бойынша жарыстарға қатысу және кемелдену болып табылады.

Біздің елімізде де бұқаралық спорт миллиондаған адамдарға физикалық қасиеттері мен моторлық мүмкіндіктерін жақсартуға, денсаулығын нығайтуға және шығармашылық ұзақ өмір сүруге мүмкіндік береді, демек олар қазіргі заманғы өндіріс ағзасына және күнделікті өмір жағдайына жағымсыз әсер етуден бас тарта алады деген сөз.

Бұқаралық спорт – бұл жоғары жетістіктер спортының негізі, өскелең ұрпақты физикалық жетілдірудің шарты, жоғары жетістіктер спорты белгілі бір спорттық іс-әрекеттегі адамның жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтауға негізделген спорттық нәтижелерге максималды түрде қол жеткізуге, рекордтық көрсеткіштерді модельдеуге, бұқаралық тәжірибені спортты жетілдірудің ең тиімді құралдары мен әдістерімен қаруландыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, спорттағы ең жоғары жетістіктер туралы жазбалар, ресми халықаралық, ұлттық және басқа да спорттық жарыстардағы жеңістер бұқаралық спортты дамытуға моральдық тұрғыда ынталандырады.

Осы орайда, бұқаралық спортты, оған қажетті инфрақұрылымдарды жетілдіру мен дамыту үшін бизнестің әлеуметтік жауапкершілігіне тиесілі тетіктерді де іске қосып, қаражат жағдайы жоғары деңгейдегі ұйымдар мен кәсіпорындарды бұқаралық спортқа қажеті бар нысандарды салуға және басқалай қаржыландыруға тартудың да маңызы ерекше екенін айта кету қажет.

Спорттың дамуы, оның ішінде маңызды спорттық жетістіктер, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық ілгерілеуіне де байланысты болып табылатынын естен шығармаған абзал. Мемлекет пен басқа да қаржы көздері арқылы бұқаралық спорт, дене шынықтыру-сауықтыру және жоғары жетістіктер спорты бағыттарына тиісті деңгейде жан-жақты қолдау көрсету, қоғамдағы саламатты өмір салтының дамуына, спортшылардың тиісті дәрежеде дайындалуына, соның арқасында жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізуге үлкен мүмкіндіктер беретіні сөзсіз.

Әдебиеттер

1 http://www.akorda.kz/memleket-basshysy-nnazarbaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy. 2017 жылғы 31 қаңтар.
2 Доскараев Б.М., Байсеитов Б.Д., Алтынбек Е.Т. Бұқаралық және балалар мен жасөспірімдер футболының жалпы әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: ҚазСТА, 2018. – 330 б.
3 http://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/-nur-otan-partiyasynyn-kezekten-tys-hh-kuryltaiy. 2020 жылғы 25 қараша.
4 Никитушкина Н.Н. Развитие массовой физкультурной работы по месту жительства и отдыха населения: метод. пособие. – М.: Москомспорт, 2010. – 160 с.
5 Бауэр В.Г. Социальная значимость физической культуры и спорта в современных условиях развития России // Теория и практика физической культуры, 2001. – № 1. – С. 56-57.
6 https://kazsports.kz/kz/news/view/231. 2019 жылғы 15 тамыз.

ҒТАМР 77.01.01 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_110

[1]Советханұлы Д., [1]Ескалиев М.З., [2]Ботагариев Т.А.

[1] Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан
[2] Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫ ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП, СТУДЕНТТЕРДІҢ ДҰРЫС ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Советханұлы Дулат, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Ботагариев Тулеген Амиржанович

Оқытудың белсенді әдістерін жүзеге асыруды ескере отырып, студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақалада студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасау мәселесінің ғылыми-теориялық аспектілері анықталған. Атап айтқанда: дұрыс өмір салтын қалыптастырудың құрылымдық-функционалдық моделі; дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың тәжірибелік үлгісі; білім алушылардың дұрыс өмір салтын психологиялық қамтамасыз ету жобасы; дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың құрылымдық-функционалдық үлгісі; дұрыс өмір салтының үлгісі. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірлеуге мынадай әдістемелік тәсілдер айқындалды: жеке дайындалған пәнде (яғни оқу-тәрбие үлгісінде) нақты оқытушылық құрылымның қасиеттерін қайта құру); оқу-тәрбиелік имитацияны іске асыру сатылары (құбылыс қасиеттерінің сипаттамасы; имитациялау бағдарларын белгілеу; заттың барлық үлестерін үйлестіруді әзірлеу; зерттелетін элементтердің барабарлығын бағалайтын құрал жасау; оқу-тәрбие тәжірибесінде үлгіні іске асыру; имитациялық қорытындыны практикаға енгізу). Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі жасалды.
Түйін сөздер: салауатты өмір салты, студенттер, белсенді әдістер оқыту.

Sovetkhanuly Dulat, Escaliyev Mukhtar, Botagariev Tolegen

Features of the technology of forming the correct lifestyle of students, taking into account the implementation of active teaching methods

Abstract. The article defines the scientific and theoretical aspects of the problem of developing a model of technology for the formation of a healthy lifestyle of students. In particular, the structural functional model of formation of healthy lifestyle; practical model of organization of a healthy lifestyle; the project of psychological support of healthy lifestyle of students; structural-functional model of organization of a healthy lifestyle; model a healthy lifestyle. The following methodological approaches to the development of a model of technology for the formation of a healthy lifestyle of students based on the use of active teaching methods are defined:recreating the properties of a real teaching structure in a separately prepared subject;stages of implementation of educational simulation (characteristics of the properties of the phenomenon;identification of imitation guidelines; development of coordination of all parts of the subject; creation of a tool that evaluates the adequacy of the studied elements; implementation of the sample in the educational experience; implementation of the results of imitation in practice). A model of technology for forming a healthy lifestyle of students based on the use of active teaching methods has been developed.
Key words: healthy lifestyle, students, active teaching methods.

Советханұлы Дулат, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Ботагариев Тулеген Амиржанович

Особенности технологии формирования правильного уклада жизни студентов с учетом реализации активных методов обучения

Аннотация. В статье определены научно-теоретические аспекты проблемы разработки модели технологии формирования правильного уклада жизни студентов. А именно – структурно-функциональная модель формирования правильного уклада жизни; опытный образец организации правильного уклада жизни; проект психологического обеспечения правильного уклада жизни обучающихся; структурно-функциональный образец организации правильного уклада жизни; образец правильного уклада жизни. Определены следующие методические подходы к разработке модели технологии формирования здорового образа жизни студентов на основе применения активных методов обучения: воссоздание свойств реальной преподавательской структуры в отдельно подготовленном предмете; ступени реализации учебно-воспитательного имитирования (характеристика свойств явления; обозначение ориентиров имитирования; разработка координации всех долей предмета; создание инструмента, оценивающего адекватность исследуемых элементов; реализация образца в учебно-воспитательном опыте; внедрение итогов имитирования в практику). Разработана модель технологии формирования здорового образа жизни студентов на основе применения активных методов обучения.
Ключевые слова: здоровый образ жизни, студенты, активные методы обучения.

Кіріспе. Біздің зерттеу тақырыбымыздың өзектілігі келесі себептермен анықталады. Жас ұрпақтың дұрыс өмір салтын қалыптастыруда келесі қарама-қайшылықтарды бөліп көрсетуге болады. Жастарға әкімшілік режимде олардың өмір сүру режимін енгізу жүріп жатыр. Олардың арасында өмір салтының үлестерін жеткіліксіз жүзеге асыру бар. Жастар ұйықтамайды; физикалық белсенділікпен аз айналысады. Ағартушылықты дамытудың қазіргі жағдайында дұрыс өмір салтын қалыптастыру механизмін күшейту үшін оқытудың қолданыстағы әдістерін белсенді қолдану қажет. Сондықтан, біздің ойымызша, оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірлеу қажет. Осыған байланысты біз таңдаған тақырып өзекті.

Зерттеу мәселесі, бір жағынан, оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасау үшін білім алушылардың дұрыс өмір салтын жүзеге асыруға қойылатын талаптардың артуына байланысты қажеттілік, екінші жағынан, бұл процесті ғылыми-әдістемелік сүйемелдеудің салыстырмалы түрде төмен дамуы арасындағы қарама-қайшылықта жатыр.

Осы проблеманың элементтерін әзірлеуге теорияның мынадай білгірлері өз жұмыстарын арнады: Е.В. Яковлев [1]; А.И. Богатырев, И.М. Устинова [2]; М.В. Горячова [3] және т.б.

Зерттеу мақсаты – оқытудың белсенді әдістерін қолдануды ескере отырып, студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының ерекшеліктерін әзірлеу.

Зерттеудің міндеттері. 1. Студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасау мәселесінің ғылыми-теориялық аспектілерін анықтау.

2. Студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірлеудің әдістемелік тәсілдерін анықтау.

3. Оқытудың белсенді әдістерін ескере отырып, студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасау.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы. Қойылған міндеттерді шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеудің бірінші міндетін шешу үшін ғылыми-әдістемелік әдебиетті талдау әдісі қолданылды [4]. Зерттеудің екінші міндеттің шешімі модельдеу зерттеу әдісі [2] арқылы жүзеге асырылды.

Зерттеу 2020 жылы екі кезеңде жүргізілді. Бірінші кезеңде зерттеудің бірінші міндетін шешу мақсатында ғылыми-әдістемелік әдебиет зерттелді. Зерттеудің екінші кезеңінде (2020 жылғы қыркүйек) оқытудың белсенді әдістерін ескере отырып, студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі жасалды.

Нәтижелері және оларды талқылау. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау мамандар қарастырылып отырған мәселенің келесі аспектілеріне назар аударғанын көрсетті.

Ф. Мамери [5] құрылымдық-функционалдық модельде мұндай элементтерді бөліп көрсетеді: а) тәрбие механизмінің бағыты; б) тәрбие механизмінің мәселелері; в) тәрбие механизмінің жағдайы; г) дене тәрбиесінің түрлері; д) дұрыс өмір салтының мағынасын ұйымдастыру тәсілдері; құрылымдық-функционалдық модель бағдарламасы. Барлықақпараттұжырымдамалық, тәжірибелік және әдіснамалық модульдерден қалыптасады.

Жастардың дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың тәжірибелік үлгісінде О.С. Афонюшкин [6] келесі ережелерді атап өтеді: а) оның қажеттілігі; б) өзгергіштік; в) оңтайлылық; г) өміршеңдік; д) біртектілік; е) бақылау; ж) бұзушы факторларға сезімталдық.

В.И. Донченко жасаған [7] медициналық білім алушылардың білім беру композициялық үлгісі медициналық университеттің негізгі мәселелерін шешуге бағытталған. Олардың ішінде денсаулық сақтау технологияларын жүзеге асыру; шығармашылық кадрлық тәжірибеге деген ниет.

И.О. Бабушкина жасаған [8] білім алушы мұғалімдердің дұрыс өмір салтын психологиялық тұрғыдан қамтамасыз ету жобасы мыналарды қамтиды. Ағартушының екпіні сыртқы аймақтан ішкі аймаққа ауысады. Мұнда басты тақырып – оның санасына байланысты ұстаным. Бірлескен тәсіл негізінде сананың позициясы адамның өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік беретін жиынтық кескінде қалыптасады.

А.А. Поповтың пікірінше [9] шығармашылық ЖОО-да білім алушылардың дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың құрылымдық-функционалдық үлгісі келесі элементтерді қамтиды. Бағдарлы, бағдарламалық, рәсімдік, бағалау. Бағдарға бағдар, миссия, ережелер кіреді. Бағдарламалық элемент функцияларды іске асыруды қамтиды. Процедуралық элемент үлгінің компоненттерін диагностикалаумен сипатталады.

Н.А. Приходченконың дұрыс өмір салты үлгісіндегі негізгі композициялық элементтер [10] мыналар болып табылады. Қиындықтар,

қозғалыс көлемінің төмендігі, психологиялық шамадан тыс жүктемелер, салмақтың артуы, резистенттіліктің төмендеуі, тіршілік әрекетінің тәртіптегі кемшіліктері, зиянды әдеттер, жиі стресстік жағдайлар, экологияның теріс әсері.

Р.А. Вахитов [11] рефлексия процестерін ескере отырып, университетте білім алушылардың дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың Функционалды және мазмұнды моделін жасады. Ол келесі педагогикалық ережелер негізінде жүзеге асырылады. ЖОО-ның ағартушылық тетігінің гуманистік бағыттылығы; білім алушылардың танымдық іс-әрекетке қызығушылығын жетілдіру; рефлексия механизмімен байланысты әдістемелерді іске асыру.

И.В. Жукованың [12] жоғары дәрежелі мекемелерде білім алушылардың дұрыс өмір салтын қалыптастыру механизмімен өзгермелі реттеу үлгісінде келесі бөліктер бар. Бағдар, әдістемелік қондырғылар, оқу-тәрбие ережелері, өзгермелі реттеудің мәні, үлгінің операциялық компоненттері. Сонымен қатар, автор үлгіні оңтайлы жүзеге асырудың үйлестіру және білім беру ережелерін ұсынады.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасаудағы келесі әдістемелік тәсілдерді анықтауға мүмкіндік берді.

Е.В. Яковлев, Н.О. Яковлева [1] оқу-тәрбие үлгісі ретінде қарастырылған жеке дайындалған пән бойынша нақты оқытушылық құрылымның қасиеттерін тәрбиелік еліктеу арқылы қалпына келтіруге болады деп санайды. Көптеген тәжірибелерде зерттелетін тақырып белгілі бір құбылыстың (түпнұсқаның) үлгісі болғысы келеді. Бұл үшін, олардың пікірінше, мынадай талаптарды сақтау қажет: а) жиынтықта болу; б) түпнұсқамен салыстырмалы түрде ұқсастығы болу; онымен айырмашылықтар болу; тәжірибе барысында түпнұсқа туралы түсініктерді кеңейту.

А.И. Богатырев, И.М. Устинова [2] оқу-тәрбиелік имитацияның негізгі аспектілерін анықтады. «Үлгі» бойынша олар ойлап тапқан тақырыпты зерттеу үшін таңдалған тақырыппен ішкі үйлестіруді салыстырмалы түрде қалпына келтіруге мүмкіндік беретін кейбір фигуралар ретінде түсінеді. Олар оқу-тәрбиелік имитацияны жүзеге асырудың осындай кезеңдерін ұсынады. а) зерделенетін құбылыс қасиеттерінің сипаттамасы; б) имитациялау бағдарларының белгіленуі; в) белгіленіп отырған тәжірибе нысанасының барлық үлестерінің үйлестірілуін әзірлеу; г) зерттелетін элемент элементтерінің талап етілетін нормаларға барабарлығын бағалайтын құрал жасау; д) оқу-тәрбие тәжірибесінде үлгіні іске асыру; е) имитациялау қорытындыларын практикаға енгізу.

М.В. Горячева [3] үлгілерге қойылатын келесі шарттарға назар аударады. Бұл әзірленген үлгінің ағартушылық атмосферамен үйлесімділігі; үлгінің жүйелілігі (үлгінің маңызды қасиеттеріне баса назар аудару); сәйкестік (үлгінің құрылымы мен мазмұны белгіленген бағдарларды іске асыруға мүмкіндік беруі тиіс).

Нәтижелері және оларды талқылау.

1-суретте оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі көрсетілген.

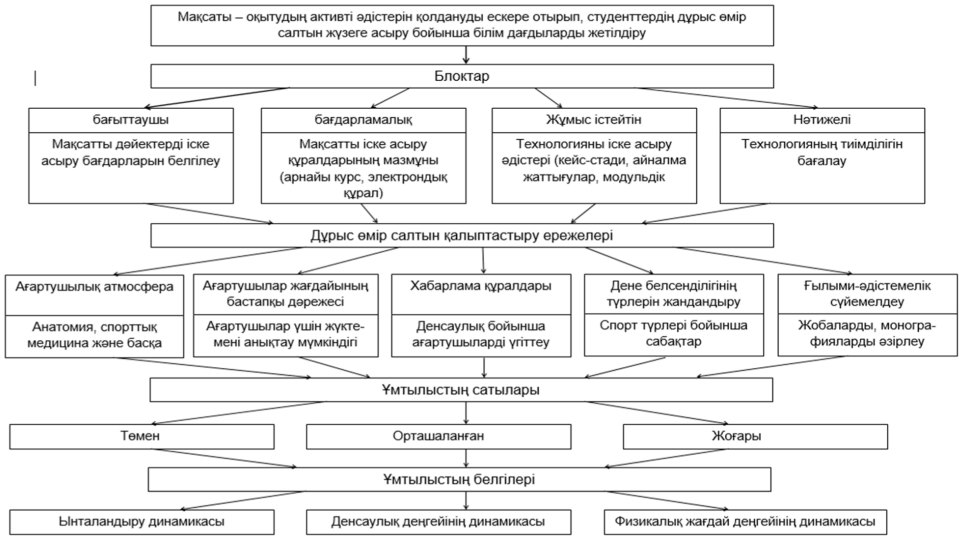

1-сурет – Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі

Оның мақсаты оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің дұрыс өмір салтын жүзеге асыру бойынша білім мен дағдыларды жетілдіру болып табылады.

Бұл үлгіде келесі блоктар бар: бағыттаушы, бағдарламалық, жұмыс істейтін, тиімді. Бағыттаушы блок өмір салты элементтерін дәйекті жүзеге асырудың нұсқаулықтарын көрсетуге арналған. Ағартушылардың бастапқы деңгейіне байланысты (яғни оның қызығушылық деңгейі, денсаулық деңгейі, физикалық жағдай деңгейі) бұл блокта дұрыс өмір салтын қалыптастыру әрекеттері көрсетілген.

Бағдарламалық блокта мақсатты іске асыру құралдарының мазмұны бар. Онда біз 4-курс студенттері үшін әзірлеген «оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясы» арнайы курсын, сондай-ақ «оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде дұрыс өмір салтын қалыптастыру» электрондық оқу құралын қарастырдық. Оларда біз денсаулық туралы мәліметтер; дұрыс өмір салтының элементтері; осындай өмір салтын сипаттайтын қозғаушы күштер; индивидтің ішкі әлеуеті; суық су құюдың және ауа ванналарын қабылдаудың тиімділігі; индивидтің Конституциясын өзгерту жөніндегі жобалар; дене белсенділігі сабақтарын өз бастамасы бойынша іске асыру тәсілдері; денсаулық деңгейін айқындау тәсілдері; физикалық кондициялар сипатталған.

Электрондық оқулықта ұқсас тақырыптар бар және олар модульдік принципке негізделген. Яғни, әр модульде дәріс, практикалық бөлімдер, сондай-ақ білім алушыларға олардың білімін игеру дәрежесін талдауға мүмкіндік беретін тест тапсырмалары бар.

Жұмыс істеп тұрған блокта ағартушылардың білімі мен дағдылары қалыптасатын әдістер бар. Олардың арасында Біз кейс-стади сияқты сатамыз [13].

Бұл әдіс мынадай артықшылықтарға ие: мақсаттылық (аз уақыт ішінде материалдың көп мөлшерін түсіндіру); жақсы микроклимат сезімі (өз күш-жігерін тиімді іске асыру үшін барлық жағдайларды қамтамасыз етуге ықпал ету); зерттелетін проблеманы шешуді ынталандыру. Сондай-ақ, біз шеңберде физикалық жаттығулар жасау әдісін қолдандық. Бұл физикалық жағдайларды жан-жақты жақсартуға мүмкіндік береді [14].

Тиімді блок осы технологияның тиімділігін бағалауға қызмет етеді. Студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру ережелерінде біз келесі элементтерді анықтадық. Біріншіден, бұл ағартушылық атмосфера. Бұл дұрыс өмір салты бойынша білім мен дағдыларды қалыптастыруға болатын пәндерге қатысты. Біз мұны анатомия, спорттық медицина, дене шынықтыру, дене тәрбиесі мен спорт түрлерінің физиологиялық негіздері, Дене шынықтыру гигиенасы, спорттық генетика, сауықтыру әдістемесімен интерактивті ойындар, емдік дене шынықтырудың теориясы мен әдістемесі сияқты пәндерде жүзеге асырамыз.

Келесі ереже – ағартушылар жағдайының бастапқы дәрежесін анықтау. Г.Л. Апанасенко әдістемесі бойынша [15] біз олардың денсаулық деңгейін анықтаймыз; сауалнамалық сұрақтар арқылы [4] дұрыс өмір салтын құруға қызығушылық деңгейі; бақылау сынақтарының әдісі арқылы [4] шұғылданушылардың физикалық кондицияларының дәрежесі тіркеледі. Бастапқы мәліметтер негізінде ағартушылар үшін жүктеме анықталады.

Хабарлама арқылы біз денсаулық туралы білім алушылардың үгіт-насихатын түсінеміз.

Дене белсенділігінің түрлерін жандандыру үшін біз спортқа бағытталған дене тәрбиесі тұжырымдамасы негізінде спорт түрлері бойынша сабақтар өткізуді жүзеге асырамыз. Спорт түрі ретінде футболды таңдадық.

Ғылыми-әдістемелік сүйемелдеуді жүзеге асыру кезінде біз оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының элементтерін ашумен байланысты монографияны, оқу құралын, электронды оқу құралын әзірлеуді ұсынамыз.

Сатылар бойынша деді құттықтау сөзінде Нұрбол Нұрғалиев анықтадық төмен, орта және жоғары, оны саралау.

Төмендетілген сатыға денсаулық деңгейінің салыстырмалы түрде төмен мәндері бар ағартушылар; физикалық жағдайлар және дұрыс өмір салтын ынталандыру; зиянды шаблондарға бейім және оларға қолданылатын шараларды қабылдамайтын адамдар жатады.

Орташа сатыға денсаулық дәрежелерінің, физикалық кондициялардың және дұрыс өмір салтын ынталандырудың орташа мәні бар студенттер жатады. Сондай-ақ, өмір салтын құру үшін әлеуеті бар, бірақ ол іс жүзінде жүзеге асырылмайды.

Жоғары деңгейге біз зерттейтін дене табиғатының параметрлерінің жоғары мәндері бар және өз бастамасы бойынша дұрыс өмір салтының қажетті элементтерін жүзеге асыратын студенттер кіреді.

Ұмтылыстың белгілері ішінде ынталандыру динамикасының көрсеткіштері; білім алушылардың денсаулық деңгейі және физикалық кондициялары бар.

Қорытынды.

1. Студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін жасау мәселесінің ғылыми-теориялық аспектілері болып келесілер табылады:

– студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастырудың құрылымдық-функционалдық моделі (бағдар, сұрақтар, тәрбие механизмінің ережелері; дене тәрбиесінің түрлері; д) дұрыс өмір салтының мағынасын ұйымдастыру тәсілдері; бағдарлама);

– дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың тәжірибелік үлгісі (а) оның қажеттілігі; б) вариативтілік; в) оңтайлылық; г) өміршеңдік; д) біртектілік; е) бақылау; ж) бұзушы факторларға сезімталдық);

– білім алушылардың дұрыс өмір салтын психологиялық қамтамасыз ету жобасы (ағартушының екпіні сыртқы аймақтан ішкі аймаққа ауысады);

– дұрыс өмір салтын ұйымдастырудың құрылымдық-функционалдық үлгісі (бағдарлы; бағдарламалық; процедуралық; бағалау элементтері);

– дұрыс өмір салтының үлгісі (қиындықтар; қозғалыс көлемінің төмендігі; психологиялық шамадан тыс жүктеме; салмақтың жоғарылауы; қарсылықтың төмендеуі; өмір сүру тәртібінің кемшіліктері; жаман әдеттер; жиі стресстік жағдайлар; экологияның теріс әсері).

2. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірлеуге мынадай әдістемелік тәсілдер айқындалды:

– жеке дайындалған пәнде (яғни оқу-тәрбие үлгісінде) нақты оқытушылық құрылымның қасиеттерін қайта құру);

– оқу-тәрбиелік имитацияны іске асыру сатылары (құбылыс қасиеттерінің сипаттамасы; имитациялау бағдарларын белгілеу; заттың барлық үлестерін үйлестіруді әзірлеу; зерттелетін элементтердің барабарлығын бағалайтын құрал жасау; оқу-тәрбие тәжірибесінде үлгіні іске асыру; имитациялық қорытындыны практикаға енгізу).

3. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі келесі элементтерден тұрады:

– мақсаты; блоктар (бағыттаушы; бағдарламалық; жұмыс істейтін; нәтижелі); студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру ережелері (ағартушылық атмосфера; ағартушылар жайкүйінің бастапқы дәрежесі; хабарлама құралдары; дене белсенділігінің түрлерін жандандыру; ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу; ұмтылыс сатылары: төмен, орташа, жоғары; ұмтылыстың өлшемі: ынталандыру деңгейінің динамикасы, денсаулық, физикалық жағдай.

Әдебиеттер

1 Яковлев Е.В., Яковлева Н.О. Модель как результат моделирования педагогического процесса // Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2016. – № 9. https://cyberleninka.ru/article/n/model-kak-rezultat-modelirovaniya-pedagogicheskogo-protsessa.

2 Богатырев А.И., Устинова И.М. Теоретические основы педагогического моделирования: сущность и эффективность http://rusnauka.com/SND/Pedagogica/2_bogatyrev%20a.i..doc.htm

3 Горячова М.В. Моделирование педагогических процессов http://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=9238.

4 Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: учебное пособие для студ.высш.учеб.заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 264 с.

5 Мамери Ф. Структурно-функциональная модель формирования ценности здорового образа жизни студентов // Физическое воспитание студентов, 2011. – 08 Июляhttp://sportfiction.ru/articles/strukturno-funktsionalnaya-model-formirovaniya-tsennosti-zdorovogo-obraza-zhizni-studentov/.

6 Афонюшкин О.С. Практическая модель формирования здорового образа жизни учащейся молодежи // Молодой ученый, 2014. – № 21 (80). – С. 605-608. – URL: https://moluch.ru/archive/80/14302/ (дата обращения: 08.11.2020).

7 Донченко В.И. Структурная модель обучения студентов-медиков здоровьесберегательным технологиям // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2015. – № 10 (октябрь). – С. 111-115. – URL: http://e-koncept.ru/2015/15357.htm.

8 Бабушкина И.О. Авторская модель формирования здорового образа жизни http://vn-mir.ru/?page_id=166

9 Попов А.А. Модель организации здорового образа жизни студентов в творческом вузе//Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. – 2014. – № 14 https://cyberleninka.ru/article/n/model-organizatsii-zdorovogo-obraza-zhizni-studentov-v-tvorcheskom-vuze

10 Приходченко Н.А. Основные структурные компоненты модели образа жизни в их структурной взаимосвязи https://multiurok.ru/files/osnovnye-strukturnye-komponenty-modeli-obraza-zhiz.html

11 Вахитов Р.Р. Формирование здорового образа жизни студентов университета на основе механизмов рефлексии: автореф. дисс…к.п.н. – 13.00.08. – Магнитогорск, 2007. – 24 с.
12 Жукова И.В. Модель вариативного управления процессом формирования здорового образа жизни студентов вуза//Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 2. URL: http:// www.science-education.ru/ru/article/view?id=12879 (дата обращения: 19.07.2020).
13 Алиева М.Б., Есенова Э.М. Возможности использования технологий «case-study» в профессионально-ориентированном обучении студентов // Инновационная наука. – 2016. – №1. – https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-ispolzovaniya-tehnologiy-case-study-v-professionalno-orientirovannom-obuchenii-studentov.
14 Серебрянская О.Д. Метод круговой тренировки как эффективное средство повышения уровня физической подготовленности на уроках физической культуры в 5-9 классах // Образование и воспитание. – 2015. – № 5 (25). – С. 34-38. URL: https//moluch/ru/th/4/archive/ 18/503/ (дата обращения: 03.07.2020).
15 Апанасенко Г.Л. Медицинская валеология / Г.Л. Апанасенко, Л.А. Попова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 243 с.

ҒТАМР 77.01.01 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_116

[1]Советханұлы Д., [1]Ескалиев М.З., [2]Ботагариев Т.А., [2]Ахметова А.У., [2]Кубиева С.С.

[1] Қазақ спорт және туризм аккадемиясы, Алматы қ., Қазақстан
[2] Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ІСКЕ АСЫРУДЫ ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП, САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МОДЕЛІН ҚОЛДАНУ ОҢТАЙЛЫЛЫҒЫ

Советханұлы Дулат, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Ботагариев Тулеген Амиржанович, Ахметова Айымгуль Утегуловна, Кубиева Светлана Сарсенбаевна

Оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін қолдану оңтайлылығы

Аңдатпа. Мақалада біз оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі келтірілген. Ол келесі элементтерден тұрады: мақсат; блоктар (бағыттаушы, бағдарламалық, жұмыс істейтін, нәтижелі); студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру ережелері; ұмтылыс деңгейлері: төмен, орташа, жоғары; ұмтылыстың өлшемі: денсаулық деңгейінің динамикасы, қозғалыс белсенділігі, дене жұмысқабілеті. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі элементтерінің бастапқы дәрежесінің ерекшеліктері анықталды. Оларға мыналар жатады. Қозғалыс белсенділігі жоғары бірінші курс студенттері екінші жыл оқушыларынан озып кетті. Екінші курс студенттерінің моторикасының төменгі көрсеткіштерінің негізгі факторы оқу сипатындағы жүктеменің жоғарылауы болып табылады. Жалпы алғанда, бірінші жыл білім алушыларында екінші жыл білім алушыларымен салыстырғанда зерттелген денсаулық көрсеткіштерінің салыстырмалы түрде жоғарғы мөлшері тіркелген. Дене жұмыс қабілетінің бастапқы деңгейінің шамасы бойынша бірінші курс студенттері екінші курс студенттерінен озып кетті. Дисперсиялық талдауды қолдану арқылы В факторының, яғни кейс-стадия әдісінің, дене жұмыс қабілетінің индексіне оң әсері дәлелденді.

Түйін сөздер: оңтайлылық, модель, салауатты, салт, өмір, студенттер.

Sovetkhanuly Dulat, Escaliyev Mukhtar Zainuldinovich, Botagariev Tolegen Amirzhanovich, Akhmetova Aiymgul Utegulovna, Kubieva Svetlana Sarsenbayevna

Optimal application of the model of healthy lifestyle formation technology taking into account the implementation of active training methods

Abstract. The article presents a model developed by us for the technology of forming a healthy lifestyle of students based on the use of active teaching methods. It consists of the following elements: goal; blocks (guiding; program; functioning; effective); positions of formation of the correct way of life of students; stages of aspiration: lowered, averaged, increased; measures of aspiration: dynamics of the level of health, motor activity, physical performance. The features of the initial degree of elements of the model of technology for forming a healthy lifestyle of students based on the use of active teaching methods are revealed. These include the following. First-year students with increased motor activity were ahead of second-year students. The main factor of lower indicators of motor activity of second-year students is the increased workload of the educational nature. In General, the first-year students recorded relatively large values of the studied health indicators compared to the second-year students. In terms of the initial degree of physical performance, first-year students were ahead of second-year students. By applying the analysis of variance, the positive influence of factor B, i.e. the case stage method, on the index of physical performance was proved.

Key words: optimality, model, healthy, lifestyle, life, students.

Советханулы Дулат, Ескалиев Мухтар Зайнулдинович, Ботагариев Тулеген Амиржанович, Ахметова Айымгуль Утегуловна, Кубиева Светлана Сарсенбаевна

Оптимальность применения модели технологии формирования здорового образа жизни с учетом реализации активных методов обучения

Аннотация. В статье представлена разработанная нами модель технологии формирования здорового образа жизни студентов на основе применения активных методов обучения. Она состоит из следующих элементов: цель; блоки (направляющий; программный; функционирующий; результативный); положения становления правильного уклада жизни студентов; ступени устремленности: пониженный, усредненный, повышенный; мерила устремленности: динамика уровня здоровья, двигательной активностифизической работоспособности.

Выявлены особенности исходной степени элементов модели технологии формирования здорового образа жизни студентов на основе применения активных методов обучения. К ним относится следующее. Студенты первого курса с повышенной двигательной активностью опережали обучающихся второго года. Основным фактором более низких показателей двигательной деятельности студентов второго года обучения является повышенная нагрузка учебного характера. В целом, у обучающихся первого года зафиксированы относительно большие величины изученных показателей здоровья по сравнению с обучающимися второго года. По величинам начальной степени физической работоспособности студенты первого курса опережали второкурсников. Посредством применения дисперсионного анализа было доказано положительное влияние фактора В, т.е метода кейс-стадии, на индекс физической работоспособности.
Ключевые слова: оптимальность, модель, здоровый, образ, жизнь, студенты.

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі білім беру нарығы мобильді, болашақ мамандардың кәсіби қызметінің шындығына дайын болуды талап етеді. Қазақстан Республикасының жоғары білім берудің мемлекеттік стандарты мұны жүзеге асыруға ықтимал дайын маманның құзыретін қалыптастыруға бағытталған. Өз кезегінде, жоғары оқу орындарындағы оқу-тәрбие процесінің мазмұны студенттердің жүктемесін арттыруды талап етеді. Бұл студенттердің әртүрлі сипаттағы салыстырмалы ауруларына әкеледі. Мұндай жағдайда білім алушылардың салауатты өмір салтының элементтерін сақтауы өзекті болып отыр. Сонымен қатар, салауатты өмір салтын қалыптастыруды оқытудың белсенді әдістері арқылы іске асыру қажет.

Мамандардың пікірінше ЖОО білім алушыларында салауатты өмір салтының элементтері талап етілетін нормаларға сәйкес келмейді. Олардың ішінде зиянды үлгілерді ұстануды, физикалық белсенділіктің төмендігін, күнделікті режимді сақтамауды атап өтуге болады.

Зерттеу мәселесі, бір жағынан, болашақ мамандарды даярлауға қойылатын талаптардың артуына байланысты, белсенді оқыту әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру қажеттілігі, екінші жағынан, бұл процесті ғылыми-әдістемелік сүйемелдеудің жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылықта жатыр.

Зерттеудің мақсаты – оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін қолданудың оңтайлылығын анықтау.

Зерттеу міндеттері. 1. Оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірлеу.

2. Оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясы моделінің бастапқы деңгейін анықтау.

3. Оқытудың белсенді әдістерін іске асыруды ескере отырып, салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін іске асырудың оңтайлылығын эксперименталды түрде дәлелдеу.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы. Зерттеу үш кезеңде жүргізілді. Бірінші кезеңде (2019 жылғы қыркүйек-қазан) оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі әзірленді. Ол үшін модельдеу әдісі [Яковлев] қолданылды.

Екінші кезеңде (2019 жылғы қарашақыркүйек) оқытудың белсенді әдістерін іске асыру негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясы моделінің құрамдас элементтерінің бастапқы дәрежесі айқындалды.

Осы модельдің құрамдас бөліктерінің арасында денсаулық деңгейі, қозғалыс белсенділігі, дене жұмысқабілеті сияқты элементтер таңдалды.

Г.Л. Апанасенконың жұмыс принципіне сәйкес [26, 24 б.] біз денсаулық дәрежесін анықтадық. Ұзындығы, дене салмағы белгіленді; өкпені толтыра алатын ауа көлемі; жүрек соғу жиілігінің жоғарылауы; бұлшықет күшінің күші; жүрек соғу жиілігі; тыныштықта жүрек соғу жиілігін жоғарылату кезеңі; жарты минут ішінде жиырма рет отырып тұру.

Содан кейін есептеулерді қолдану арқылы денсаулық деңгейі баллмен есептелді. Төмен деңгей 3 немесе одан аз баллға сәйкес келді; ортадан төмен – 4-6 балл; орташа – 7-11 балл; ортадан жоғары – 12-15 балл; жоғары – 16-18 балл.

Студенттердің қозғалыс белсенділігін анықтау Mi Band 3 білезігі арқылы жүзеге асырылды [27, б.24] (студенттердің сабақ барысында жасаған қозғалыстарының саны). Mi Band 3 білезігін пайдалану үшін смартфонға арнайы Mi Fit қосымшасы орнатылды. Осы білезіктің көмегімен біз өткен қадамдардың санын өлшедік.

Студенттердің физикалық жұмысқа қабілеттілік деңгейін анықтау үшін Гарвард степ-тесті қолданылды [28]. Әдістің мәні – 5 минут ішінде минутына 30 цикл жиілігімен 50 см биіктікке

көтеру. Гарвард степ-тестінің индексі мынадай формула бойынша есептеледі: ИГСТ = (t * 100) / (n * 5,5), мұндағы t – секундпен көтерілу уақыты; n – қалпына келтірудің екінші минутының алғашқы 30 секундындағы жүрек соғу жиілігінің саны. Дене жұмысқабілетінің деңгейлері келесі критерийлерге сәйкес бағаланды. Төмен – 55-тен аз; орташа 55-64-тен төмен, орташа 65-79, жақсы 80-89 және керемет 90 және одан да көп [28].

Студенттердің салауатты өмір салты элементтерін жетілдіруде кейс-стади әдісін қолданудың тиімділігін негіздеу дисперсиялық талдау арқылы жүзеге асырылды [29].

Зерттеу «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» базасында жүргізілді. Зерттеуге 100 студент қатысты (50 студент – бірінші курс және 50 студент – екінші курс).

Зерттеудің үшінші кезеңінде (2019 ж. қазан) жұмыс нәтижелері рәсімделді.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Біз оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделін әзірледік. Ол келесі элементтерден тұрады. Мақсаты – белсенді оқыту әдістерін қолдану негізінде студенттердің дұрыс өмір салтын жүзеге асыру бойынша білім мен дағдыларды жетілдіру.

Блоктар арасында біз бағыттаушы; бағдарламалық; жұмыс істейтін; тиімді деп бөлдік.

Студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру ережелеріне ағартушылық атмосфера; ағартушылар жағдайының бастапқы дәрежесі; хабарлама құралдары; физикалық белсенділік түрлерін жандандыру; ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу кіреді.

Ұмтылыстың сатымен төмен, орта, жоғары болып табылады. Талпыныс өлшемдерінің арасында денсаулық деңгейінің, қозғалыс белсенділік және дене жұмысқабілеті динамикасы атап өтілді.

1-кестеде университеттегі 1 және 2-ші жылдардағы студенттердің қозғалыс белсенділігінің көрсеткіштері берілген. 1-кестеден көріп отырғанымыздай, бірінші оқу жылында оқитын студенттер 2 жылмен салыстырғанда жоғары мәнге ие.

1-кесте – Бірінші және екінші оқу жылындағы студенттердің қозғалыс белсенділігінің бастапқы дәрежесі

Қозғалыс белсенділігінің дәрежелері	Бірінші жылдың студенттері			Екінші жылдың студенттері			Осум, %	t	p
	$\overline{X}$	S	m	$\overline{X}$	S	m			
Жоғары	14301,2	585,5	58,5	13101,1	458,0	45,8	9,1	7,9	<0,01
Орташаланған	9803,4	246,8	24,6	8760,4	218,1	21,8	11,9	4,89	<0,01
Төмен	5874,2	146,6	14,6	5201,1	137,5	13,7	12,9	16,4	<0,01

Сонымен, қозғалыс белсенділігі жоғары білім алушыларда қадамдар саны 14301,2 пен 13101,1, орташа қозғалыс белсенділігі – 9803,4 пен 8760,4 және қозғалыс белсенділігі төмен – 5874,2 және 5201,1 қадамдарды құрады. Қозғалыс белсенділігі жоғары бірінші курс студенттері екінші жыл білім алушыларынан 1201,1 қадамға озып, 9,1% құрады. Қозғалыс белсенділігінің орташа сатысы бар бірінші жыл білім алушыларында шамалар екінші курс студенттерінен 1049 қадамға жоғары болды, бұл 11,9%-ға тең болды. Қозғалыс белсенділігінің төмен сатысы бар бірінші курс студенттері екінші курс студенттеріне қарағанда салыстырмалы түрде жоғары мәндерді көрсетті (673,1 қадамға, бұл 12,9% құрайды).

Екінші курс студенттерінің моторикасының төменгі көрсеткіштерінің негізгі факторы оқу сипатындағы жүктеменің жоғарылауы болып табылады. 2-кестеде университеттің бірінші және екінші курс студенттерінің денсаулығының бастапқы сатысының көрсеткіштері көрсетілген.

Деректерді талдау мынаны көрсетті. Жалпы алғанда, бірінші жылдың білім алушылары екінші жылдың білім алушыларымен салыстырғанда зерттелген көрсеткіштердің салыстырмалы түрде үлкен мөлшерін байқатты. Салмақ пен дене ұзындығының арақатынасы бойынша студенттердің 28,7%-ы төмен, ал 71,3%-ы орташа деңгейге ие болды (екінші курс студенттері 31,3% және 68,7% болған кезде). Өкпе көлемінің индикаторында неғұрлым жағымды заңдылықтар кездеседі. Бірінші курс студенттерінің 26,2%-ы және екінші курс студенттерінің 24,1%-ы орташа мәнді анықтады, ал студенттердің 78,5%-ы және 52,4%-ы ортадан жоғары және осы мәннің жоғары деңгейі.

2-кесте – Бірінші және екінші курс студенттерінің бастапқы денсаулық деңгейі

Көрсеткіштер	Бірінші жылдың студенттері					Екінші жылдың студенттері				
	Денсаулықтың дәрежесі									
	Төмен	Орташадан төмен	Орташаланған	Орташадан жоғары	Жоғары	Төмен	Орташадан төмен	Орташаланған	Орташадан жоғары	Жоғары
Кетле индексі	0	28,7	71,3	-	-	-	31,3	68,7	-	-
Өмірлік индексі	7,16	8,14	26,2	32,1	26,4	9,9	14,6	24,1	30,2	21,2
Күш индексі	62,4	29,8	2,0	2,0	3,8	64,1	30,3	1,8	1,7	2,1
Қос шығарма	3,4	13,4	34,6	37,8	10,8	5,1	14,8	33,8	36,4	9,9
Руфье индексі	5,4	22,6	56,2	15,8	-	5,7	26,1	54,1	14,1	-

Күш индексі бойынша: бірінші курс студенттерінің 62,4%-ы және екінші курс студенттерінің 64,1%-ы төмен деңгейге ие болды, ал 29,8% және 30,3%-ы орташа дәрежеге ие болды.

Қос шығарманың мәні бірінші курс студенттері үшін жақсы болды. Бұл төмен, орташа және жоғары дәрежедегі шамалардың 33,8%, 36,4 және 9,9%-ға қарағанда 34,6%, 37,8% және 10,8%-ға тең болуына байланысты. Біздің ойымызша, бұл факт жүректің жақсартылған қызметін болжайды.

Қалпына келтіру және ағзаның кейін алынған жүктеменің ең үздік көрсеткіштері бірінші жылдың студенттерінде байқалған. Мәселен, оларда Руфье индексінің орташа және орташа дәрежесінен жоғары шамалар екінші оқу жылының студенттеріне қарағанда жоғары болды (54,1%-ға қарағанда 56,2%, 15,8%, 14,1%).

3-кестеде университеттің 1 және 2-ші жылдарындағы студенттердің дене жұмыс қабілетінің көрсеткіштері көрсетілген.

3-кесте – бірінші және екінші оқу жылындағы студенттердің дене жұмысқабілеттілігінің бастапқы деңгейі

Дене жұмысқабілетінің дәрежесі	Бірінші жылдың студенттері			Екінші жылдың студенттері			Өсім, %	t	p
	$\overline{X}$	S	m	$\overline{X}$	S	m			
Жақсы	84,2	1,04	0,14	81,2	1,06	0,15	3,69	14,3	<0,001
Орташа	70,2	0,81	0,11	65,1	1,02	0,14	7,8	4,72	<0,05
Орташадан төмен	60,1	1,06	0,15	56,1	1,27	0,17	7,1	17,4	<0,001

3-кестеден көріп отырғанымыздай, бірінші курс студенттері дене жұмысқабілеті көрсеткіштердің бастапқы дәрежесінің мөлшері бойынша екінші курс студенттерінен озып кетті. Сонымен, жақсы дәрежеде Гарвард степ-тест индексінің мәні 3 шартты бірлікке жоғары болды, бұл 3,69% құрады ($p<0,001$). Орташа дәрежеде абсолюттік айырмашылық 5,1 шартты бірлікке тең болды, бұл 7,8%-ды құрады ($p<0,05$). Төменгі орта бойынша абсолюттік айырмашылық 4 шартты бірлікті құрады, бұл пайыздық қатынаста 7,1%-ға тең болды. Бірінші курс студенттерінің салыстырмалы түрде жақсы жұмысқабілеттілігі олардың қозғалыс белсенділігінің артуымен түсіндіріледі.

Студенттердің салауатты өмір салты элементтерін жетілдіруде кейс-стади әдісін қолданудың тиімділігін негіздеу үшін біз дисперсиялық талдауды қолдандық.

Біз әзірлеген екі факторлы жоспар бойынша іріктеуді рандомизациялау жүзеге асырылды, оған 6 топ кірді. Рандомизация кездейсоқ емес және кездейсоқ сан әдісіне негізделген. Жалпы саны 2 адамнан тұратын бір топта студенттер

кездейсоқ сандар әдісімен таңдалады. Біз екі факторды таңдадық. А факторы – оқыту әдісі. Оның градациясы А1 – дәстүрлі, А2 – аралас (Дәстүрлі + кейс стади), а3 – кейс-стади әдісі. В факторы – бұл оқу құралы. Үш градация бар. В1 – дене тәрбиесі бойынша ЖОО бағдарламасының элементтері; В2 – дене тәрбиесі бойынша ЖОО бағдарламасының элементтері + спорт түрі бойынша секциялар өткізу; В3 – спорт түрлерінің бірінің негізінде сабақтар өткізу.

Эксперимент аяқталғаннан кейін біз студенттерді үш көрсеткіш бойынша бағаладық. Бұл денсаулық деңгейі (ол баллмен өлшенеді), қозғалыс белсенділігі (қадамдар санымен өлшенеді) және дене жұмысқабілеті (Гарвард степ-тест индексі).

Алынған көрсеткіштер негізінде екі факторлы дисперсиялық кешен қалыптасады.

Біз тапсырманы орындау үшін жұмыс гипотезаларын жасадық.

4-кесте – А факторының (оқыту әдісі) және В факторының (Оқыту құралдары) денсаулық деңгейіне әсерін бағалау жөніндегі екі факторлы дисперсиялық кешен

А факторының градациясы	А1 – дәстүрлі оқыту әдісі			А2 – оқытудың аралас әдісі			А3 – кейс стади әдісі		
В факторының градациясы	B_1 (бағдарлама элементтері)	B_2 (бағдарлама элементтері + спорт түрлері бойынша секциялар)	B_3 (спорт түрі бойынша сабақтар өткізу)	B_1 (бағдарлама элементтері)	B_2 (бағдарлама элементтері + спорт түрлері бойынша секциялар)	B_3 (спорт түрі бойынша сабақтар өткізу)	B_1 (бағдарлама элементтері)	B_2 (бағдарлама элементтері + спорт түрлері бойынша секциялар)	B_3 (спорт түрі бойынша сабақтар өткізу)
Денсаулық деңгейі	4,2	4,5	4,8	4,9	5,0	5,7	7,1	7,7	8,0
	4,4	4,7	5,3	5,4	5,6	6,0	7,6	7,9	8,4
Торкөздер бойынша сомалар	8,6	9,2	10,1	10,3	10,6	11,7	14,7	15,6	16,4
А факторының градациясы бойынша сомалар	T_{A_1} = 8,6 + 9,2 + 10,1 = 27,9			T_{A_2} = 10,3 + 10,6 + 11,7 = 32,6			T_{A_3} = 14,7 + 15,6 + 16,4 = 46,7		
В факторының градациясы бойынша сомалар	T_{B_1} = 8,6 + 10,3+ 14,7= 33,6			T_{B_2} = 9,2 + 10,6 + 15,6 = 35,4			T_{B_3} = 10,1 + 11,7 + 16,4 = 38,2		
N=18,n=2	$\sum T_{A_i}$ =27,9 + 32,6 + + 46,7= 107,2			$\sum T_{B_i}$ =33,6 + 35,4 + + 38,2 =107,2					

1-ші гипотезалар жиынтығы:

Н0: а факторының (оқыту әдісінің) әсеріне байланысты денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріндегі айырмашылықтар көрсеткіштер арасындағы кездейсоқ айырмашылықтардан айқын емес.

Н1: а факторының (оқыту әдісі) әсерінен болатын денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріндегі айырмашылықтар көрсеткіштер арасындағы кездейсоқ айырмашылықтарға қарағанда анағұрлым айқын.

Гипотезалардың 2-ші жиынтығы:

Н0: в факторының (оқыту құралы) әсеріне байланысты денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріндегі айырмашылықтар көрсеткіштер арасындағы кездейсоқ айырмашылықтардан айқын емес.

Н1: в факторының (оқыту құралы) әсерінен болатын денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріндегі айырмашылықтар көрсеткіштер арасындағы кездейсоқ айырмашылықтарға қарағанда анағұрлым айқын.

3-ші гипотезалар жиынтығы:

Н0: а факторының (оқыту әдісінің) Денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріне әсері В факторының (оқыту құралының) әр түрлі градацияларында бірдей және керісінше.

Н1: а факторының (оқыту әдісінің) Денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріне әсері В факторының (оқыту құралының) әр түрлі градацияларында әр түрлі және керісінше.

$$F_{кр}(2,9)=\begin{cases}4{,}26 & (p\le 0{,}05)\\ 8{,}02 & (p\le 0{,}01)\end{cases} \quad F_{кр}(4,9)=\begin{cases}3{,}63 & (p\le 0{,}05)\\ 6{,}42 & (p\le 0{,}01)\end{cases}$$

$F_{A(2,9)}=194{,}57>F_{кр}\ (p\le 0{,}01)$. Демек, Н0 гипотезасы қабылданбайды, яғни фактордың (оқыту әдісінің) әсерінен болатын денсаулық деңгейінің айырмашылықтары индикаторлар арасындағы кездейсоқ айырмашылықтарға қарағанда айқын көрінеді.

$F_{B(2,9)}=10{,}915>F_{кр}\ (p\le 0{,}01)$. Демек, гипотеза Н0, яғни в факторының (оқыту құралы) әсерінен болатын денсаулық деңгейінің айырмашылықтары индикаторлар арасындағы кездейсоқ айырмашылықтарға қарағанда айқынырақ.

$F_{AB(4,9)}=0{,}134<F_{кр}\ (p\le 0{,}05)$. Сондықтан Н0 гипотезасы қабылданады, яғни А факторының (оқыту әдісі) Денсаулық деңгейінің көрсеткіштеріне әсері В факторының (оқыту құралы) әр түрлі градацияларында бірдей және керісінше.

Зерттеу нәтижелерін талқылау.

Жұмыста келесі нәтижелер алынды.

1. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі келесі элементтерден тұрады: мақсаты; блоктар (бағыттаушы; бағдарламалық; жұмыс істейтін; нәтижелі); студенттердің дұрыс өмір салтын қалыптастыру ережелері (ағартушылық атмосфера; ағартушылар жағдайының бастапқы дәрежесі; хабарлама құралдары; физикалық белсенділік түрлерін жандандыру.

Осындай нәтижелерді біз М.О. Шуайобованың [10] еңбегінен таптық. Ол жасаған дұрыс өмір салтын қалыптастыру моделінде келесі элементтер анықталды. Білім беру ортасы: интегралдылықтың бейімделу заңдылықтарын ескере отырып, денсаулықты қорғауды жүзеге асыру. Үйлестіру – әдістемелік сүйемелдеу. Дұрыс өмір салтын құру технологиясы (бағдарламалық, функционалды, тиімді элементтер).

Біздің модельдің мазмұны біз ұмтылыстың өлшемін енгізгенімізбен ерекшеленеді. Бұл жерде біз қозғалыс белсенділігі динамикасының көрсеткіштерін; білім алушылардың денсаулық деңгейі мен дене жұмысқабілеттілігін атап өттік.

2. Бірінші курс студенттері екінші жылдағы білім алушылармен салыстырғанда қозғалыс белсенділіктің, денсаулықтың және дене жұмысқабілетінің көрсеткіштердің салыстырмалы түрде үлкен мәндерін көрсетті.

Осындай нәтижелерді біз Л.Г. Савельеваның [11] жұмысында анықтадық. Ол өмір мағыналарының иерархиясында денсаулық төртінші орында екенін анықтады. Студенттердің дене жұмысқабілеті төртінші оқу жылында төмендейді. Бұл мотор қозғалғыштығының төмендеуіне байланысты. Біздің нәтижелеріміз көрсеткіштерді салыстырудың 1 және 2 курс студенттері арасында болғандығымен ерекшеленеді. Нәтижелердің бірынғайлығы: оқитын студенттердің қимыл қозғалысы дене жұмыс қабілеттілігіне жағымды әсері жөнінде сәйкестігі болды.

Қорытынды.

1. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі келесі элементтерден тұрады: мақсаты; блоктары (бағыттаушы; бағдарламалық; жұмыс істейтін; нәтижелі); студенттердің дұрыс өмір сүру қалпын қалыптастыру ережелері (ағартушылық атмосфера; ағартушылар жағдайының бастапқы дәрежесі; хабарлама құралдары; дене белсенділігінің түрлерін жандандыру; ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу; ұмтылыстың деңгейлері: төмен, орта, жоғары; ұмтылыстың белгілері: денсаулық, қимыл-қозғалыс белсенділігі және дене жұмысқабілеті деңгейлері.

2. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану негізінде студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясының моделі элементтерінің бастапқы дәрежесінің келесі ерекшеліктері анықталды. Қозғалыс белсенділігі жоғары бірінші курс студенттері екінші жыл оқушыларынан озып кетті. Екінші курс студенттерінің моторикасының төменгі көрсеткіштерінің негізгі факторы оқу сипатындағы жүктеменің жоғарылауы болып табылады. Жалпы алғанда, бірінші жылдың студенттері екінші жылдың білім алушыларымен салыстырғанда зерттелген денсаулық көрсеткіштерінің салыстырмалы түрде үлкен мөлшерін білдірді. Біздің ойымызша, бұл факт жүректің жақсартылған қызметін болжайды. Дене шынықтырудың бастапқы деңгейінің шамасы бойынша бірінші курс студенттері екінші курс студенттерінен озып кетті. Бірінші курс студенттерінің салыстырма-

лы түрде жақсы жұмыс қабілеттілігі олардың қозғалыс белсенділігінің артуымен түсіндіріледі.

3. Дисперсиялық талдауды қолдану арқылы біз жасаған келесі гипотезаның тиімділігі дәлелденді. В факторының, яғни кейс-стади әдісінің денсаулық деңгейіне оң әсерін көрсету.

Әдебиеттер

1 Государственный общеобязательный стандарт высшего образования // Постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.
2 Афонюшкин О.С. Практическая модель формирования здорового образа жизни учащейся молодежи // Молодой ученый. – 2014. – № 21 (80). – С. 605-608. – URL: https://moluch.ru/archive/80/14302/ (дата обращения: 08.11.2020).
3 Донченко В.И. Структурная модель обучения студентов-медиков здоровьесберегательным технологиям // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – № 10 (октябрь). – С. 111-115. – URL: http://e-koncept.ru/2015/15357.htm.
4 Приходченко Н.А. Основные структурные компоненты модели образа жизни в их структурной взаимосвязи https://multiurok.ru/files/osnovnye-strukturnye-komponenty-modeli-obraza-zhiz.html
5 Яковлев Е.В., Яковлева Н.О. Модель как результат моделирования педагогического процесса // Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2016. – № 9. https://cyberleninka.ru/article/n/model-kak-rezultat-modelirovaniya-pedagogicheskogo-protsessa
6 Апанасенко Г.Л. Медицинская валеология / Г.Л. Апанасенко, Л.А. Попова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 243 с.
7 Mi Band 3 //https://smartchasy.com/fitnes-braslety/xiaomi-mi-band-3-instrukcija-na-russkom-jazyke
8 Карпман В.Л. Тестирование в спортивной медицине / В.Л. Карпман, З.Б. Белоцерковский, И.А. Гудков. – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 208 с.
9 Ларина Е. Корреляционный анализ: основное определение и сферы применения https://www.syl.ru/article/83006/korrelyatsionnyiy-analiz-osnovnoe-opredelenie-i-sferyi-primeneniya
10 Шуайбова М.О. Модель формирования здорового образа жизни студенческой молодежи // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. – 2014. – №4. https://cyberleninka.ru/article/n/model-formirovaniya-zdorovogo-obraza-zhizni-studencheskoy-molodezhi
11 Савельева Л.Г. Состояние здоровья и качество жизни подростков, допризывников и призывников-студентов колледжей Юго-Западного административного округа Москвы: автореф. дис ... канд. мед. наук : 14.00.33. – М., 2008. – 24 с.

МРНТИ 77.03.05 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_123

[1]Ерменова Б.О., [2]Анаркулов, Х.Ф., [3]Лесбекова Р.Б., [3]Зауренбеков Б.З., [3]Шанкулов Е.Т.

[1]Семипалатинский государственный университет им. Шакарима, г. Семей, Казахстан
[2]Киргизский государственный университет им. И. Арабаева, г. Бишкек, Киргизия
[3]Казахская академия спорта и туризма, г Алматы, Казахстан

ВЛИЯНИЕ КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ПОДВИЖНЫХ ИГР НА ПОКАЗАТЕЛИ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ

Ерменова Батиля Оралбаевна, Анаркулов Хабибулла Файзуллаевич, Лесбекова Рыскуль Борановна, Зауренбеков Бауыржан Зауренбекович, Шанкулов Ерлан Тулембаевич

Влияние казахских народных подвижных игр на показатели двигательной активности

Аннотация. В статье приводятся результаты исследования по применению казахских народных игр на уроках физкультуры в целях повышения двигательной активности и развития физических качеств учащихся. Казахские народные подвижные игры имеют свои характерные особенности, которые берут своё начало из жизни, быта и традиций народа, учат гуманизму и социальной справедливости. Казахские народные подвижные игры занимают особое место в жизни – каждая игра имеет своё содержание, отличительную особенность. Через игру у учащихся улучшается мышление, уходит мышечная зажатость, восстанавливается кровоток в головном мозгу, активизируется иммунитет. Народные подвижные игры благотворно влияют на центральную нервную систему учащихся. Благодаря систематическим занятиям подвижными играми у учащихся совершенствуется телосложение, корректируется осанка, вытягивается позвоночник, тело становится ровным, стройным. Казахские народные подвижные игры оказывают влияние на течение нервных процессов, определяющих способность быстрых движений учащихся в ответ на меняющиеся в игре сигналы, в результате чего достигается пластичность двигательных реакций, составляющих основу качества ловкости.

Ключевые слова: казахские народные подвижные игры, физическое воспитание, физическая культура.

Ermenova Batilya, Anarkulov Habibullah, Lesbekova Ryskul, Zaurenbekov Bauyrzhan, Shankulov Yerlan

The influence of folk outdoor games on the value of physical activity

Annotation. The article presents the results of a study on the use of Kazakh folk games in physical education lessons in order to increase motor activity and develop physical qualities of students. Kazakh folk outdoor games have their own characteristics, which originate from the life, everyday life and traditions of the people, teach humanism and social justice. Kazakh folk outdoor games occupy a special place in life – each game has its own content, distinctive feature. Through the game, students ` thinking improves, muscle tightness goes away, blood flow in the brain is restored, and the immune system is activated. Folk outdoor games have a beneficial effect on the central nervous system of students. Thanks to the systematic practice of outdoor games, students improve their physique, correct their posture, stretch their spine, and the body becomes smooth and slender. Kazakh folk outdoor games influence the course of nervous processes that determine the ability of rapid movements of students in response to changing signals in the game, as a result of which the plasticity of motor reactions that form the basis of the quality of dexterity is achieved.

Key words: kazakh folk outdoor games, physical education, physical culture.

Ерменова Батиля Оралбаевна, Анаркулов Хабибулла Файзуллаевич, Лесбекова Рыскуль Борановна, Зауренбеков Бауыржан Зауренбекович, Шанкулов Ерлан Тулембаевич

Қазақтың ұлттық қозғалмалы ойындарының қимыл белсенділігі көрсеткіштеріне әсері

Аңдатпа. Мақалада дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың қимыл белсенділігін арттыру және дене қасиеттерін дамыту мақсатында қазақтың ұлттық ойындарын қолдану бойынша зерттеу нәтижелері келтірілген. Қазақтың ұлттық қозғалыс ойындарының өзіндік ерекшеліктері бар, олар халықтың өмірінен, тұрмысынан және салт-дәстүрінен бастау алады, гуманизм мен әлеуметтік әділеттілікті үйретеді. Қазақтың қозғалмалы ойындары өмірде ерекше орын алады – әр ойынның өзіндік мазмұны, өзіндік ерекшелігі бар. Ойын арқылы оқушылардың ойлау қабілеті жақсарады, бұлшық еттері, мидағы қан ағымы қалпына келеді, иммунитеттері белсендіріледі. Ұлттық қозғалмалы ойындар оқушылардың орталық жүйке жүйесіне пайдалы әсер етеді. Қозғалмалы ойындармен жүйелі түрде шұғылдану арқасында оқушылардың дене тұрқы жетілдіріле түседі, омыртқа жотасы түзеледі, денесі сымбатты болады. Қазақтың ұлттық қозғалмалы ойындары жүйке үрдістерінің ағымына әсер етеді, олар ойын барысында өзгеретін сигналдарға жауап ретінде оқушылардың жылдам қозғалу қабілетін анықтайды, нәтижесінде ептілік сапасының негізін құрайтын қимыл реакцияларының шапшаңдығы артады.

Түйін сөздер: қазақтың ұлттық қимыл ойындары, дене тәрбиесі, дене шынықтыру.

Актуальность темы. Несмотря на широту научных интересов вышеназванных исследований [1-5] и актуальность рассматриваемых в них проблем, до настоящего времени проблема формирования педагогических основ повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов путём использования казахских народных подвижных игр не изучена до конца.

Цель исследования: повышение двигательной активности учащихся 5-6 классов на основе использования казахских народных подвижных игр, адаптированных к современным условиям образовательно-воспитательной среды.

Задача исследования: изучить теоретико-педагогические основы повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов путём использования казахских народных подвижных игр, адаптированных к современным условиям образовательно-воспитательной среды.

Объект исследования – учащиеся 5-6 классов общеобразовательных школ Республики Казахстан.

Предмет исследования: повышение двигательной активности учащихся 5-6 классов общеобразовательной школы Республики Казахстан путём использования казахских народных подвижных игр, показатели общей и моторной плотности урока физической культуры, объема и интенсивности физической нагрузки, физической подготовленности.

Результаты исследования и их обсуждение. Несмотря на большой перечень общепринятых форм Физического воспитания (ФВ), только уроки физической культуры (ФК) вносят коррективы в состояние здоровья и физической подготовки (ФП) школьников. Почти все формы ФВ подразумевают добровольное участие. В некоторых же (ФВ в семье) участие ребенка полностью зависит от родителей и их понимания серьезности проблемы. Таким образом, для большинства школьников ФП по ФК являются единственным средством физического развития (ФР), что явно недостаточно. Недостаточное физическое развитие во многом объясняется и тем, что в физической подготовке по физической культуре учащимися обычно выполняется работа низкой аэробной мощности. Этот пробел не удается восполнить в свободное от учебных занятий время из-за отсутствия необходимых условий [6].

С учетом данного утверждения, нами приложены усилия на повышение содержания школьных занятий. Результаты анализа использования учителями национальных подвижных игр (НПИ) на уроках физической культуры представлены в таблицах 1 и 2.

Таблица 1 – Применение народных подвижных игр на уроках физической культуры (%)

Стаж учителей	Применение народных игр			
	Постоянно	Эпизодически	Не используются	Затрудняюсь
От 10 до 15	11,5	17,9	40,1	30,5
От 15 лет	21,1	19,6	31,4	27,9

Как видно, только с увеличением стажа работы учителей обращение к НПИ становится важным элементом профессионально-педагогической деятельности (ППД). Однако следует отметить, что педагоги осознают, что НПИ являются стимулирующим фактором в структуре подготовки. Сами школьники, как показывает опыт, в своей внешкольной деятельности с увеличением возраста также мало обращают внимания на НПИ (таблица 2).

Таблица 2 – Использование школьниками элементов народных подвижных игр (%)

Возраст школьников	Как используются народные игры		
	Постоянно	Эпизодически	Не используются
Средний школьный возраст	40,6	10	49,4

Для доказательного обоснования рабочей гипотезы исследования проводился педагогический эксперимент (ПЭ), что позволяет глубже, чем другие методы, проверить эффективность тех или иных нововведений в области образования и воспитания, сравнить значимость различных факторов в структуре подготовки и выбрать оптимальное для соответствующих ситуаций их сочетание, выявить условия, необходимые для реализации определенных педагогических задач.

Перед нами стоит педагогическая задача теоретического обоснования и разработки методики повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов посредством казахских НПИ.

Казахские НПИ как средство повышения двигательной активности учащихся общеобразовательной школы занимают важнейшее место в жизни школьника, и потому рассматриваются как одно из главных средств воспитания.

Народные подвижные игры – незаменимое средство пополнения ребенком знаний и представлений об окружающем мире, развития мышления, смекалки, ловкости, сноровки, ценных морально-волевых качеств.

Анализ данных теоретического исследования убеждает нас в том, что избранная нами тема подтверждает ее актуальность. Эту мысль подтверждает анализ вариативных образовательных программ, который показал, что каждая программа по-своему уникальна. Специалисты, разрабатывая программы, руководствовались знаниями в области физиологии, психологии, педагогики, частных методик. Но их недостаток в том, что НПИ практически не выделяются из числа игр. Перечень игр в течение учебного года не варьируется, поэтому интерес к играм незначителен, это доказывает и анализ передового педагогического опыта. Таким образом, использование НПИ является актуальной темой в практике подготовки учащихся общеобразовательных школ Казахстана.

В настоящее время проблема роста числа заболеваний беспокоит общественность и родителей, работников школьных образовательных учреждений, а причина этому – малоподвижный образ жизни.

Ребенок, не доигравший в детстве, не познавший радость свободной и самопроизвольной творческо-игровой деятельности, вырастает менее социально активным. В педагогической истории Казахстана НПИ придавалось большое значение. Они рассматривались как основа физического воспитания.

Большое значение использованию НПИ придавал Е.А. Алимханов [3], отмечал, что, «прежде всего игры, служат доказательством таланта народа и поучительным примером того, что хорошая детская игра представляет собой образец высокого профессионально-педагогического мастерства педагога».

В начале ПЭ мы провели по качественному методу социологических исследований: локальное интервью с экспертами, г. Семей (Казахстан), было охвачено 30 человек. Состав экспертов составили преподаватели ФК вузов, ССУЗов г. Семей, детско-юношеских спортивных заведений и специалисты Семейского городского отдела образования по направлению ФК.

По итогам интервью получены показатели необходимости: казахских НПИ как средства повышения двигательной активности учащихся общеобразовательной школы: необходимо внедрить в ОВП – 78%; по программе учебного плана достаточно – 22%; не поддерживаю внедрение народных игр в ОФП – 0%.

В результате опросов были выявлены следующие противоречия между значением приобщения детей к ФК с помощью НПИ и недостаточностью разработанности теоретического обоснования и экспериментальной проверки педагогической технологии проведения НПИ.

В ходе ПЭ эффективность использования казахских народных средств физического воспитание определялась путем хронометрирования урока ФК. Наблюдая за деятельностью ученика, определялась общая и двигательная (моторная) плотность урока ФК. По хронометрированию деятельности ученика с какой-то долей вероятности судят и о деятельности учителя. Если моторная плотность урока повышается, то соответственно повышается двигательная активность учащихся.

По результатом педагогического наблюдения повысилась общая плотность урока с 82,1% до 94,2%. Соответственно, простой на уроках уменьшился с 17,9 % до 5,8% , а моторная плотность урока – с 68,7% до 78,5% (рис. 1).

Рассмотрев карты здоровья экспериментальной группы (ЭГ) учащихся 5-6 классов средних школ № 39, 16 города Семей, мы пришли к следующему выводу: в ЭГ из 112 учеников, принимавших участие, 40% детей с основной группы здоровья и 60% детей из подготовительной группы здоровья.

Был проведен замер физических качеств учащихся: ловкости, быстроты, силы, гибкости, выносливости. Данная диагностика показала, что у учащихся физические качества недостаточно развиты. В результате анализа физических качеств учащихся обнаружены факторы возникновения гипокинезии у учащихся ЭГ (таблицы 4, 5).

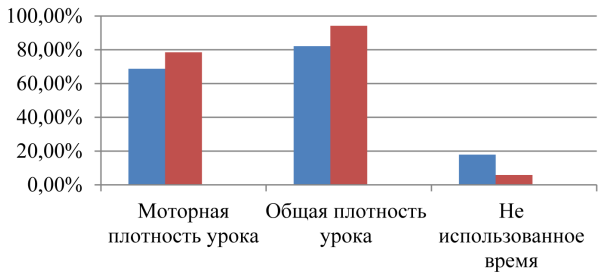

Рисунок 1 – Показатели хронометража урока физической культуры

Таблица 4 – Факторы, оказывающие влияние на возникновение гипокинезии у школьников

№	Факторы	Выражение в %
1	Пренебрежительное отношение учащихся к занятиям с физической нагрузкой	51,7
2	Неправильная организация ОФП по ФВ в школе	43,3
3	Отсутствие в образовательной программе упражнений и национальных видов спорта (НВС)	37,7
4	Перегрузка образовательными занятиями	33,2

Таблица 5 – Результаты, полученные по уровню физической подготовленности учащихся

№	Уровни физической подготовленности	Выражение в %
1	Учащиеся, имеющие высокий уровень ФП	25%
2	Учащиеся, имеющие средний уровень ФП	62 %
3	Учащиеся, имеющие низкий уровень ФП	13%

Таким образом, сравнивая результаты констатирующего и контрольного этапов ПЭ, мы выяснили, что уровень ФП школьников возрос по сравнению с результатами констатирующего эксперимента [7, 8].

Выводы. Основой методики повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов, занимающихся физической культурой с использованием казахских народных подвижных игр, является подбор подвижных игр с учетом возможности организации играющих (индивидуальные, командные, групповые); решения образовательных, воспитательных и оздоровительных задач; характера воздействия (местные, комплексные); преобладающего вида движения (ходьба, бег, прыжки, метание, лазание); преобладающего развития двигательных качеств (выносливость, быстрота, ловкость, гибкость, сила) и по величине физической нагрузки (большая, средняя, малая).

Литература

1 Адамбеков, К.И. Педагогические основы физического воспитания учащихся: автореф. дис … д-ра пед. наук: 13.00.01 / К.И. Адамбеков. – Алматы, 1995. – 44 с.
2 Алимханов, Е.А. Теоретические и педагогические основы казахских национальных видов спорта и игр: автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.04 / Е.А. Алимханов. – Алматы, 2010. – 239 с.
3 Алимханов, Е.А. Развитие национальных игр и спорта в современном Казахстане / Е. Алимханов // Современные проблемы теории и практики физической культуры и спорта: Материалы III Международной научно-практической конференций. – Бишкек, 2010. – С. 102-110.
4 Анаркулов, Х.Ф. Кыргызские народные подвижные игры, физические упражнения и современность: учебное пособие / Х.Ф. Анаркулов. – Бишкек: КГИФК, 2003. – 283 с.

5 Анаркулов, Х.Ф. Сущность и определение двигательной активности – составляющие здорового образа жизни учащейся молодежи / Х.Ф. Анаркулов, Е.А. Кылышев // Актуальные проблемы теории и практики традиционной физической культуры: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной к III Всемирным играм кочевников // Вестник физической культуры и спорта. – Бишкек, 2018. – №3. – С.112-114.
6 Щемелинин, В.И. Педагогические условия подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности с использованием народных игр: автореф. дис … канд. пед. наук: 13.00.08 / В.И. Щемелинин. – Уфа, 2004. – 22 с.
7 Ерменова, Б.О. Казахские народные подвижные игры как средство повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов: автореф. дис … канд. пед. наук: 13.00.04 / Б.О. Ерменова. – Бишкек, 2019. – 29 с.
8 Анаркулов Х.Ф, Ерменова, Б.О. Народные игры как эффективное средство развития физических качеств школьников // Вестник физической культуры и спорта. – №2 (21). – 2018. – С. 72-78.

МРНТИ 77.03.05 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_128

[1]Ерменова Б.О., [2]Анаркулов Х.Ф.

[1]Семипалатинский государственный университет им. Шакарима, г. Семей, Казахстан
[2]Киргизский государственный университет им. И. Арабаева, г. Бишкек, Киргизия

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОВЫШЕНИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ 5-6 КЛАССОВ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ПОДВИЖНЫХ ИГР

Ерменова Батиля Оралбаевна, Анаркулов Хабибулла Файзуллаевич

Организационно-педагогические условия повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов путем использования казахских народных подвижных игр

Аннотация. В статье отражены результаты исследования по применению методики повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов, занимающихся физической культурой с использованием казахских национальных подвижных игр. Цель исследования: улучшение физического состояния учащихся 5-6 классов и повышении их двигательной активности на основе использования казахских народных подвижных игр, адаптированных к современным условиям образовательно-воспитательной среды. Выявление эффективных путей сложившихся противоречий определило основную проблему данного изыскания: обоснование необходимости применения казахских народных подвижных игр с целью повышения двигательной активности учащихся и разработка вариативной части программы по физическому воспитанию для учащихся 5-6 классов. Экспериментально обосновано повышение двигательной активности учащихся посредством применения казахских народных подвижных игр: установлено влияние использования казахских народных игр на показатели двигательной активности учащихся.
Ключевые слова: национальные подвижные игры, двигательная активность, физическая культура.

Ermenova Batila, Anarkulov Habibulla

Organizational and pedagogical conditions for increasing the motor activity of students in grades 5-6 through the use of Kazakh folk outdoor games

Annotation. The article reflects the results of a study on the use of methods to increase the motor activity of students in grades 5-6 engaged in physical culture using the Kazakh national mobile games. The aim of the study is to improve the physical condition of students in grades 5-6 and increase their motor activity based on the use of Kazakh folk outdoor games adapted to modern conditions of the educational environment. The identification of effective ways of the existing contradictions determined the main problem of this research: the justification of the need to use Kazakh folk outdoor games in order to increase the motor activity of students and the development of a variable part of the physical education program for students of grades 5-6. The increase of students `motor activity through the use of Kazakh folk outdoor games is experimentally justified: the influence of the use of Kazakh folk games on the indicators of students' motor activity is established.
Key words: national outdoor games, motor activity, physical culture.

Ерменова Батиля Оралбаевна, Анаркулов Хабибулла Файзуллаевич

Қазақ ұлттық қозғалмалы ойындарын қолдану арқылы 5-6 сынып оқушыларының қимыл белсенділігін арттырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары

Аңдатпа. Мақалада қазақтың ұлттық қозғалмалы ойындарын қолдана отырып, дене шынықтырумен айналысатын 5-6 сынып оқушыларының қимыл белсенділігін арттыру әдістемесін қолдану бойынша зерттеу нәтижелері көрсетілген. Зерттеу мақсаты: 5-6 сынып оқушылары ағзасының күйін жақсарту және олардың қимыл белсенділігін білім беру ортасының заманауи жағдайларына бейімделген қазақ халықтық қимыл ойындарын қолдану негізінде арттыру. Қалыптасқан қарама-қайшылықтардың тиімді жолдарын анықтау осы ізденістің негізгі мәселесін анықтап берді: оқушылардың қимыл белсенділігін арттыру мақсатында қазақтың ұлттық қимыл ойындарын қолдану қажеттілігін негіздеу және 5-6 сынып оқушыларына арналған дене тәрбиесі бағдарламасының вариативті бөлігін әзірлеу. Қазақ халқының ұлттық ойындарын қолдану арқылы оқушылардың қимыл белсенділігінің артуына эксперименталды түрде негіздеме берілді: қазақ халқы ұлттық ойындарын қолданудың оқушылардың қимыл белсенділігінің көрсеткіштеріне әсері анықталды.
Түйін сөздер: ұлттық қозғалыс ойындары, қимыл белсенділігі, дене шынықтыру.

Введение. Политические, экономические и идеологические преобразования затронули все сферы жизни Республики Казахстан, в том числе и здоровье нации. Особое внимание уделяется уровню нравственного, психического и физического здоровья подрастающего поколения.

Подвижные игры, занимают в народной игровой традиции важное место и способствуют физическому развитию учащихся. Значение подвижных игр ученые связывают с формированием ценностных ориентаций, развитием форм коллективного поведения. Воображение и фантазия, логика и интуиция, морально-волевые качества проявляются при приобщении к национальным традициям через игру. Подвижные игры отвечают потребности ребенка в двигательной активности [1-4].

Цель исследования: обоснование необходимости применения казахских народных игр с целью повышения двигательной активности учащихся.

Задачи исследования:

1. Определить организационно-педагогические условия повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов путём использования казахских народных подвижных игр.

2. Экспериментально обосновать методику повышения двигательной активности учащихся путём использования казахских народных подвижных игр.

Объект исследования – учащиеся 5-6 классов общеобразовательных школ.

Предмет исследования: повышение двигательной активности учащихся 5-6 классов общеобразовательных школ Республики Казахстан путём использования казахских народных подвижных игр, показатели общей и моторной плотности урока физической культуры, объема и интенсивности физической нагрузки, физической подготовленности.

Результаты исследования и их обсуждение. В качестве контрольных испытаний нами была разработана методика, состоящая из 5 тестов, направленных на исследование уровня развития физической подготовленности (таблица 1).

1. Бег – 60 м;
2. Челночный бег 3*10 м;
3. Наклон вперед из положения сидя;
4. Бег на 1000 м, 1500 м;
5. Силовые упражнения:

5.1. мальчики – подтягивания на высокой перекладине из виса (кол-во раз);

5.2. девочки – поднимание туловища на низкой перекладине из виса лежа (кол-во раз).

Таблица 1 – Виды двигательной деятельности учащихся

Класс	Быстрота	Ловкость	Гибкость	Выносливость	Сила	
					Мальчики	Девочки
5класс	60 м	Челночный бег 3*10	Наклон вперёд из положения сидя	1000 м/мин	Подтягивание на высокой перекладине (кол-во раз)	Подтягивание на низкой перекладине (кол-во раз)
6класс	60 м	Челночный бег 3*10	Наклон вперёд из положения сидя	1500 м/мин	Подтягивание на высокой перекладине (кол-во раз)	Подтягивание на низкой перекладине (кол-во раз)

Были определены уровни физической подготовленности учащихся в экспериментальных и контрольных классах по установленным нормативам в соответствии с образовательной программой.

Народные подвижные игры разучивали в экспериментальной группе по 3-4 игры в месяц по образовательной программе, чтобы школьники успевали их усваивать. Помимо национальных подвижных игр, проводили игровые упражнения с несложными заданиями, простые игры спокойного характера. После обсуждения с учителями физической культуры (средних школ № 39 и 16 г. Семей) в обязательной учебной нагрузке по 3 часа в неделю, на основании утвержденного плана, определено время для национальных подвижных игр на уроках физической культуры: 5 класс – 10 минут, 6 класс – 15 минут. Учитель физической культуры в экспериментальной группе по своему усмотрению смог

организовать национальные подвижные игры в соответствии с задачами урока в вводной, основной или в заключительной части урока.

Проводились народные подвижные игры на прогулке, в классе проводились игры малой подвижности. Была проведена индивидуальная работа со школьниками, нуждающимися в дополнительных занятиях. Родителям были даны следующие рекомендации: побольше читать детям сказки разных народов мира, чаще играть с детьми дома, на свежем воздухе.

Также мы устраивали дни открытых дверей и тематические дни: «Народные игры». Использовали наглядный материал: плакаты, папки-передвижки, консультации на тему о значимости народных подвижных игр для школьников. Таким образом, во время этих игр школьники могут увидеть традиции, обычаи казахского народа.

Целью контрольного этапа эксперимента являлась проверка эффективности проведения предложенных нами народных подвижных игр. Школьникам предложили вспомнить игры, проведенные с ними в образовательном процессе, на уроках физической культуры. Был проведен повторный анализ по определению уровня физической подготовленности учащихся в экспериментальных и контрольных классах на ловкость, быстроту, силу, гибкость, выносливость (таблица 2).

Школьники стали понимать смысл народных подвижных игр, хорошо узнали правила и в дальнейшем смогут организовать игру самостоятельно. Как видно на графике, показатели значительно улучшились, низкий уровень уменьшился с 50 до 13%, средний уровень физической подготовленности учащихся поднялся с 31 до 62%, высокий уровень физической подготовленности учащихся возрос с 19 до 25% (рисунок 1).

Таблица 2 – Физическая подготовленность учащихся в соответствии с предъявляемыми нормативными требованиями образовательной программы

№	Физические качества	5 класс					6 класс			
1		оценки	ЭГ	ЭГ	КГ	КГ		ЭГ	ЭГ	КГ	КГ
			М(%)	Д(%)	М(%)	Д(%)		М(%)	Д(%)	М(%)	Д(%)
2	Быстрота	отл.	0	0	0	9		15.4	8.3	16.6	15.4
		хор.	13.3	40	42.9	27.3		38.5	33.3	50	23.0
		удов.	86.7	60	57.1	54.6		46.1	58.3	41.7	61.5
3	Ловкость	отл.	6,7	0	14,3	9,0		7,7	8,3	16,7	7,7
		хор.	20	50	35,7	45,5		46,2	50	41,7	61,5
		удов.	73,3	50	50	45,5		46,2	45,5	41,7	30,8
4	Гибкость	отл.	20	70	28,6	54,5		23,0	50	16,7	61,5
		хор.	66,7	30	64,3	45,6		69,2	50	75,0	38,5
		удов.	13,3	0	7,1	0		7,7	0	8,3	0
5	Выноси вость	отл.	13,3	10	7,1	27,3		7,7	25	16,7	7,7
		хор.	40	30	50	45,5		61,5	50	50	30,8
		удов.	46,7	60	42,9	27,3		30,8	25	33,3	61,5
6	Сила	отл.	0	30	7,2	9,0		15,4	16,7	41,7	7,7
		хор.	46,7	40	50	27,3		23,1	41,7	33,3	46,2
		удов.	53,3	30	42,9	63,6		61,5	41,7	25,0	46,2

Примечание:
ЭГ – экспериментальная;
КГ – контрольная;
М – мальчики;
Д – девочки

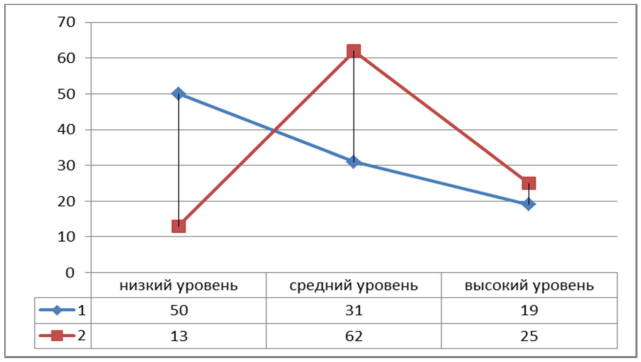

Рисунок 1 – Показатели двигательной активности школьников

Поэтому с родителями и учителями, работающими с учащимся, нужно проводить беседы о пользе двигательной активности учащихся, совместных играх с учащимся, так как игры сближают, делают прочнее эмоциональную связь между родителями и детьми.

Чтобы выявить влияние предложенной нами системы, отражающейся на образе жизни семьи, провели повторное анкетирование родителей и в итоге получили следующие результаты:

– школьники среднего звена стали больше знать о народных играх, возрос интерес к ним;

– повысился уровень двигательной активности учащихся;

– школьники с удовольствием стали самостоятельно организовывать народные подвижные игры;

– возрос интерес у школьников к кружкам, спортивным секциям.

Проанализировав физические качества школьников, можно увидеть их изменения, стали более выносливыми, ловкими, гибкими, быстрыми, сильными.

Педагогический эксперимент, проведенный с использованием выше указанных особенностей подбора подвижных игр и с соблюдением соответствующих педагогических условий, показал существенное повышение общей плотности урока с 82,1% до 94,2%, моторной плотности – с 68,7%до 78,5%. Повышение двигательной активности учащихся оказало положительное влияние на уровень физической подготовки учащихся, а именно установлено, что 25,0% занимающихся ЭГ имели высокий уровень физической подготовленности, 62,0% – средний уровень и 13,0% – низкий уровень.

Игровые задания по народным подвижным играм способствуют развитию познавательных способностей: сообразительности, внимания, воображения, памяти, мышления. Это свидетельствует о больших воспитательных и развивающих возможностях народных подвижных игр, используемых в физическом воспитании учащихся средних классов. К настоящему времени выявлены наиболее эффективные и приемлемые к использованию учащимися народные подвижные игры, к которым можно отнести 41 народную подвижную игру.

В процессе исследования установлено, что в казахских народных подвижных играх заложен огромный воспитательный и развивающий потенциал. Казахские народные подвижные игры как основной вид двигательной деятельности и как элемент духовно-нравственной культуры оказывают многостороннее влияние на воспитание и развитие личности младшего школьника. Они являются важнейшими средствами физического и нравственного воспитания, эффективным методом обеспечения активного отдыха и частью досуга.

Казахские народные подвижные игры, используемые в сочетании с песнями, стихами, танцами, считалками и игровыми зачинами, развивают речь, творческие способности школьника, создают хорошее настроение у занимающихся.

Разнообразные игровые действия и задания, включённые в содержание казахских народных подвижных игр и игр-эстафет, способствуют развитию двигательных и координационных способностей, воспитанию физических и нравственно-волевых качеств, повышению физической и умственной работоспособности, укреплению физического и психического здоровья детей школьного возраста.

Казахские народные подвижные игры включают в себя не только основные виды двигательной деятельности: бег, ходьба, прыжки, метание, лазанье, а также разновидности игрового фоль-

клора, различные трудовые и бытовые действия людей, элементы национальной культуры, танцы, песни, отражающие традиции и обычаи казахского народа.

Исследование выявило, что в казахских народных подвижных играх имеются большие возможности не только для развития двигательных способностей, воспитания физических и нравственно-волевых качеств, но и для формирования культуры межнационального общения. Дети разных национальностей, участвуя в народных подвижных играх и играх-эстафетах, делятся своими впечатлениями, общаются между собой, выполняют игровые задания и прилагают совместные усилия для достижения цели игры. Это способствует сближению, взаимопроникновению национальных культур и формированию культуры межнационального общения у учащихся разных национальностей, обучающих в казахской школе [5-7].

Выводы. Использование на занятиях физической культуры казахских народных подвижных игр при соответствующих педагогических условиях, адаптированных к современным условиям, способствует повышению двигательной активности учащихся и интереса к занятиям физической культуры: внесение предложений об изменениях действующей вариативной части программы за счет внесения в ее содержание казахских народных подвижных игр, учитывающих индивидуальные способности, интересы, потребности, мотивы учащихся к занятиям на уроках физической культуры; отбор и классификация казахских народных подвижных игр, оказывающих влияние на развитие национальной идентичности и физических качеств.

Литература

1 Айзаков, А.Д. Мониторинг состояния физического здоровья здорового образа жизни детей, подростков и молодежи Западного Казахстана: дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Д. Айзаков. – Алматы, 2010. – 142 с.

2 Алимханов, Е.А. Совершенствование национальной борьбы казахша-курес путем изменения модели спортивной одежды: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Е.А. Алимханов. – Алматы, 1996. – 134 с.

3 Анаркулов, Х.Ф. Пути повышения эффективности физического воспитания школьников на основе использования народных игр и учета региональных факторов (на примере Киргизской ССР): дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 / Х.Ф. Анаркулов. – Фрунзе, 1980. – 157 с.

4 Толегенов, Е.К. Казахские национальные игры для формирования у детей сельской местности навыков самостоятельных занятий физическими упражнениями: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Е.К. Толегенов. – Алматы, 2010. – 126 с.

5 Анаркулов, Х.Ф., Ерменова, Б.О. Казахские национальные игры как необходимый элемент физического воспитания школьников // Вестник физической культуры и спорта. – Бишкек, 2018. – № 2 (21). – С. 72-78.

6 Ерменова, Б.О. Сотрудничество школы и семьи в развитии физических качеств школьника / Б.О. Ерменова // материалы V Международной научно-практической конференции 17-18 мая 2018 г. – Уфа: БашГУ, 2018. – С. 56-61.

7 Ерменова, Б.О. Казахские народные подвижные игры как средство повышения двигательной активности учащихся 5-6 классов: дис … канд. пед. наук: 13.00.01 / Б.О. Ерменова. – Бишкек, 2019 – 163 с.

СПОРТТЫҚ ЖАТТЫҒУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ

THEORY AND METHODOLOGY OF ATHLETIC TRAINING

МРНТИ 77.29.16 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_134

Мадиева Г.Б., Аубакиров М.Е., Онгарбаева Д.Т., Арещенко А.И.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КАЗАХСТАНСКИХ ВАТЕРПОЛИСТОВ

Мадиева Галия Баянжановна, Аубакиров Мирас Ермекулы, Онгарбаева Дамет Туралбаевна, Арещенко Анатолий Иванович

Особенности технической подготовки казахстанских ватерполистов

Аннотация. Статья посвящена исследованию одной из актуальных проблем совершенствования спортивной подготовки спортсменов, а именно – технической подготовке в водном поло. В статье научно обосновывается процесс совершенствования спортивной техники мужской сборной Национальной команды РК по водному поло. Новизна интерпретации полученного результата заключается в реальной возможности проявить новое видение хорошо известных данных о технической подготовке спортсменов для дальнейшего изучения других точек зрения. В результате исследования доказана эффективность применения в учебно-тренировочном процессе ватерполистов высокого класса программы подготовки (подготовительный период), что позволило существенно повысить уровень подготовленности спортсменов и их двигательного потенциала, а также положительно повлияло на соревновательную деятельность команды. По результатам оценки уровня физической и технической подготовленности ватерполистов выявлены особенности технической подготовки спортсменов, специализирующихся в водном поло. Изучение уровня подготовленности на предсоревновательном этапе подготовки позволило выявить определенную закономерность развития спортивной формы квалифицированных ватерполистов.

Ключевые слова: водное поло, физическая подготовленность, техническая подготовка, подготовительный период.

Madiyeva Galiya, Aubakirov Miras, Ongarbaeva Damet, Areshchenko Anatoly

Features of technical training of Kazakhstani water polo players

Abstract. The article is devoted to the study of one of the urgent problems of improving the sports training of athletes, namely technical training in water polo. The article scientifically substantiates the process of improving the sports technique of the men's National team of the Republic of Kazakhstan in water polo. The novelty of the interpretation of the obtained result lies in the real opportunity to show a new vision of the well-known data on the technical training of an athlete for further study of other points of view. As a result of the study, the effectiveness of the use of the training program (preparatory period) in the educational and training process of high-class water polo players was proved, which made it possible to significantly increase the level of athletes' fitness and their motor potential, and also positively influenced the competitive activity of the team. Based on the results of assessing the level of physical and technical readiness of water polo players, the features of the technical training of athletes specializing in water polo were revealed. The study of the level of preparedness at the pre-competition stage of preparation allowed to reveal a certain pattern of development of the sports form of qualified water polo players.

Key words: water polo, physical training, technical training, preparatory period.

Мадиева Ғалия Баянжановна, Әубәкіров Мирас Ермекұлы, Оңғарбаева Дамет Тұралбаевна, Арещенко Анатолий Иванович

Қазақстандық су полосы ойыншыларының техникалық дайындығының ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақала спортшылардың спорттық дайындығын жетілдірудің өзекті мәселелерінің бірін, яғни су полосындағы техникалық дайындықты зерттеуге арналған. Мақалада су полосынан Қазақстан Республикасы Ұлттық ерлер құрамасының спорттық техникасын жетілдіру процесі ғылыми негізделген. Алынған нәтижені түсіндірудің жаңалығы басқа көзқарастарды әрі қарай зерттеу үшін спортшының техникалық дайындығы туралы белгілі деректердің жаңа көрінісін көрсетудің нақты мүмкіндігінде жатыр. Зерттеу нәтижесінде жоғары деңгейдегі су полосы ойыншыларының оқу-жаттығу процесінде жаттығу бағдарламасын (дайындық кезеңі) пайдаланудың тиімділігі дәлелденді, бұл спортшылардың дайындық деңгейі мен олардың моторлық әлеуетін едәуір арттыруға мүмкіндік берді, сонымен қатар команданың бәсекелік белсенділігіне оң әсер етті. Ватерполистердің физикалық және техникалық дайындық деңгейін бағалау нәтижелері бойынша су полосына мамандандырылған спортшылардың техникалық дайындығының ерекшеліктері ашылды. Жарыс алдындағы дайындық кезеңіндегі дайындық деңгейін зерттеу білікті су полосшыларының спорттық формасын дамытуда белгілі бір заңдылықты ашуға мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: су добы, дене шынықтыру, техникалық дайындық, дайындық кезеңі.

Введение. Высокий уровень достижений в водном поло требует постоянного совершенствования всех сторон подготовки спортсмена и, в первую очередь, ее основного раздела – технической подготовки.

Анализ изученных литературных источников показывает, что проблема совершенствования техники в водном поло поднимается и изучается во многих работах специалистов ближнего и дальнего зарубежья [1-8], а также в публикациях отечественных авторов [9], однако, на наш взгляд, процесс совершенствования техники является недостаточно обоснованным с научно-методической точки зрения, в частности это касается вопросов использования средств и методов подготовки казахстанских ватерполистов.

Вместе с тем, в доступной научно-методической литературе мы не нашли научных исследований особенностей технической подготовки по водному поло, что и определило направление и тему нашего исследования.

В рамках настоящего исследования, в первую очередь, нами была поставлена цель – обосновать особенности технической подготовки спортсменов для совершенствования спортивной техники в водном поло. В соответствии с поставленной целью определены задачи: оценить уровень физической и технической подготовленности и выявить особенности технической подготовки казахстанских ватерполистов.

Методы и организация исследования. Для достижения цели и решения поставленных задач нами использовался комплекс методов исследования, включающих анализ и обобщение специальной литературы, педагогическое наблюдение, анализ планирования учебно-тренировочного процесса и протоколов педагогического тестирования, методы математической статистики. При анализе научно-методической литературы основное внимание уделялось изучению взглядов специалистов на подготовку ватерполистов высокой квалификации в предсоревновательном периоде. Для уточнения методики исследования нами проанализированы методические материалы планирования тренировочного процесса, записи в журнале тренера, индивидуальные планы подготовки ватерполистов мужской сборной Национальной команды РК, научно-методическая литература по теории и методике физической культуры и спорта, а также специальная литература по спортивной подготовке ватерполистов.

Педагогическое наблюдение проводилось на базе мужской сборной Национальной команды Республики Казахстан по водному поло, в составе которой 18 человек. Возраст спортсменов: 21-35 лет, МСМК, МС и КМС.

Наблюдения были проведены на тренировочных занятиях ватерполистов по разработанному тренерским составом комплексу (шесть тренировок в неделю) с целью выявления особенностей технической подготовки ватерполистов.

В течение двух лет (2018-2020 гг.) мужская сборная Национальная команда РК по водному поло занимается по разработанной тренерским составом и используемой в тренировочном процессе программе фундаментальной подготовки ватерпольной команды.

Для определения динамики физической и технической подготовки ватерполистов высокого класса и обоснования эффективности применяемых средств и методов были проанализированы результаты контрольных испытаний, выполненных в процессе подготовки. Проанализированы протоколы тестирования уровня развития координационных способностей, силы, скоростно-силовых качеств и выносливости, которые проводятся ежегодно в начале и после окончания спортивного сезона с помощью стандартных ватерпольных тестов, широко используемых в практике водного поло. Данный анализ позволил определить индивидуальную динамику уровня скоростных, скоростно-силовых качеств, специальной и общей выносливости, а также технической подготовленности спортсменов.

После окончания соревнования Суперфинала Мировой Лиги (2018 год, г. Будапешт, Венгрия) был проведен подробный анализ деятельности национальной команды и каждого игрока на тренировках и соревнованиях сезона 2017-2018 года. А также определены причины неудачного выступления команды в данных соревнованиях (8 место) и на основании этого намечены основные направления плана подготовки на следующий соревновательный год. После проведенного анализа главным тренером был запланирован процесс подготовки (подготовительный период), включающий задачи, продолжительность, направленность тренировочной работы.

Для определения эффективности способа формирования физической и технической подготовки ватерполистов высокого класса в предсоревновательном периоде на начальном этапе исследования нами проведена оценка показателей, характеризующих их физическую и техническую подготовленность, такие как: 1) координационные способности; 2) сила; 3) скоростно-силовые качества; 4) выносливость.

Оценка показателей уровня развития общей физической и специальной физической подготовленности проводилась с помощью следующих тестов: 1) Челночный бег 3 х 10 м; 2) Подтягивание на перекладине; 3) Прыжок в длину с места; 4) Бросок набивного мяча 1 кг из-за головы в положении сидя; 5) Плавание 100 м; 6) Плавание 400 м.

Уровни технической и плавательной подготовки анализировались по протоколам сдачи следующих тестов: 1) Плавание 50 м в/с/брасс, сек; 2) 5 Х 3 м в створе ворот, сек; 3) 10 выпрыгиваний, сек; 4) Основной бросок мяча на дальность с места в «коридоре» 2,5 м; 5) Ведение мяча 25 м ватерпольным кролем, сек; 6) Выполнение броска в заданный сектор ворот с расстояния 7 м, кол-во попаданий из 6 бросков; 7) Стоя на расстоянии 2 м, лицом к щиту (стене): броски мяча в щит и прием одной рукой, кол-во раз за 60 с.

Результаты тестирования, характеризующие физическую и техническую подготовленность (таблицы 1-2), сравнивались с нормативными требованиями, предъявляемыми к уровню развития специальных физических качеств ведущих высококвалифицированных ватерполистов [4].

Результаты исследования и их обсуждение. Исходные данные тестирования ватерполистов показали следующие результаты: в упражнении «Челночный бег 3 х 10 м /сек» среднегрупповые результаты составили 7,0±0,67, что в сравнении с нормативной шкалой для оценки этого теста, оценивается в 2 балла, как плохой уровень быстроты перемещения на короткие отрезки; со вторым тестом «Подтягивание на перекладине» ватерполисты справились чуть лучше, показав средний результат 15 раз ±0,19, набрав тем самым 3 балла (удовлетворительно). Результаты двух тестов по плаванию 100 м/с и 400 м/с, выполнив одинаково в 4 балла (хорошо). Ватерполисты хуже справились с тестами «Бросок набивного мяча, м» – 6,1 м и «Прыжок в длину с места» – 230 см, оценены эти задания удовлетворительно (3 балла).

Таблица 1 – Показатели, характеризующие физическую подготовленность ватерполистов, (n=18)

Показатели	Исходные данные		P
	X	σ	
Челночный бег 3 х 10 м, с	7,0	0,67	< 0,05
Подтягивание на перекладине, кол-во раз	15	0,19	< 0,05
Прыжок в длину с места, м	230	12,8	< 0,05
Бросок набивного мяча 1 кг из-за головы в положении сидя, м	6,1	0,8	< 0,05
Плавание 100 м, с	58,6	5,7	< 0,05
Плавание 400 м, мин	4,45	10,6	< 0,05

Таблица 2 – Показатели, характеризующие техническую подготовленность ватерполистов, (n=18)

Показатели	Исходные данные		P
	X	σ	
Плавание 50 м в/с/ брасс, сек	29,0	0,7	< 0,05
5 Х 3 м в створе ворот, сек	7,5	2,8	< 0,05
10 выпрыгиваний, сек	10,1	0,2	< 0,05
Основной бросок мяча на дальность с места в «коридоре» 2,5 м	29	0,7	< 0,05
Ведение мяча 25 м ватерпольным кролем, сек	13,8	5,5	< 0,05
Выполнение броска в заданный сектор ворот с расстояния 7 м, кол-во попаданий из 6 бросков	5	10,2	< 0,05
Стоя на расстоянии 2 м, лицом к щиту (стене): броски мяча в щит и прием одной рукой, кол-во раз за 60 с	7	11,4	< 0,05

Исходные данные тестирования ватерполистов на технику показали следующие результаты: в упражнении «Плавание 50 м в/с/брасс, сек» среднегрупповые результаты составили 29,0±0,7, что в сравнении с нормативной шкалой для оценки этого теста оценивается в 2 балла, как плохой уровень быстроты перемещения на короткие отрезки; со вторым тестом «5 Х 3 м в створе ворот, сек» – 7,5 ±2,8 и с третьим тестом «10 выпрыгиваний, сек» – 10,1±0,2, ватерполисты справились чуть лучше, выполнив одинаково в 4 балла (хорошо). Ватерполисты хуже справились с тестами «Основной бросок мяча на дальность с места в «коридоре» 2,5 м» – 29 м и «Ведение мяча 25 м ватерпольным кролем, сек» – 13,8±5,5, оценены эти задания удовлетворительно (3 балла). С тестами «Выполнение броска в заданный сектор ворот с расстояния 7 м, кол-во попаданий из 6 бросков» – 5 попаданий и «Стоя на расстоянии 2 м, лицом к щиту (стене) ($P < 0,05$), оценены удовлетворительно (3 балла).

По результатам данного исследования можно судить о недостаточном уровне физической и технической подготовки ватерполистов в начале спортивного сезона. Это можно объяснить тем, что в период тестирования спортсмены еще недостаточно набрали спортивную форму, возможно, не была соблюдена основная задача переходного периода – полноценный отдых после тренировочных и соревновательных нагрузок прошедшего сезона, а также поддержание на определенном уровне тренированности для обеспечения оптимальной готовности ватерполиста к началу очередного макроцикла. Анализ ситуации, сложившейся в подготовке команды, позволил руководству вести поиск более рационального планирования продолжительности этапов подготовки, количества тренировок и структуры микроциклов. Правильное построение переходного периода позволяет ватерполисту не только восстановить силы после прошедшего макроцикла и настроиться на качественную работу в дальнейшем, но и выйти на более высокий уровень подготовленности по сравнению с аналогичным периодом предшествовавшего года.

В течение 2018-2019 года тренировочный процесс Национальной команды РК по водному поло был построен по новой программе подготовки в соответствии с намеченными задачами, проверялась подготовленность игроков в составе команды, осваивались новые технические приемы и тактические действия.

В целях изучения динамики в уровне физической и технической подготовленности, а также обоснования эффективности средств и методов, способствующих улучшению подготовки ватерполистов, нами проанализированы протоколы повторного тестирования, проведенного в начале и в конце предсоревновательного периода по тем же стандартным ватерпольным тестам. Результаты исследований, представленные на рисунке 1 и таблице 4, позволяют выявить и среднегрупповые изменения изучаемых показателей.

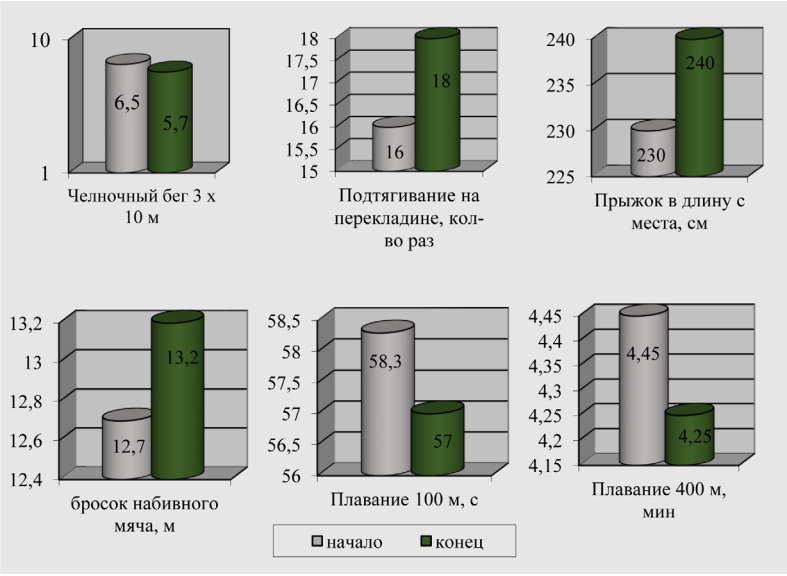

Рисунок 1 – Динамика уровня подготовки ватерполистов в предсоревновательном периоде

Также ватерполисты значительно улучшили свои результаты в сравнении с начальными и исходными показателями (P<0,05) по всем тестам, характеризующим техническую и плавательную подготовку (табл. 4). И достигли лучших результатов, которые соответствовали лучшим результатам нормативной шкалы для оценки СФП ватерполистов высокого класса по всем показателям.

Таблица 4 – Динамика уровня технической подготовленности ватерполистов в предсоревновательном периоде

Показатели	В начале предсоревновательного этапа подготовки		В конце предсоревновательного этапа подготовки		Изменения показателей в %	P
	X	σ	X	σ		
Плавание 50 м в/с/ брасс, сек	28,0	0,8	27,1	0,55	3,32	< 0,05
5 Х 3 м в створе ворот, сек	7,5	2,5	7,0	0,8	7,14	< 0,05
10 выпрыгиваний, сек	10,0	0,1	9,8	12,1	2,1	< 0,05
Основной бросок мяча на дальность с места в «коридоре» 2,5 м	30	0,7	32	1,27	6,25	< 0,05
Ведение мяча 25 м ватерпольным кролем, сек	13,8	5,5	13,0	6,1	6,2	< 0,05
Выполнение броска в заданный сектор ворот с расстояния 7 м, кол-во попаданий из 6 бросков	5	10,2	6	16,6	9,2	< 0,05
Стоя на расстоянии 2 м, лицом к щиту (стене): броски мяча в щит и прием одной рукой, кол-во раз за 60 с	7	10,4	8	11,2	12,5	< 0,05

Следует отметить, что положительная динамика прослеживалась и в соревновательной деятельности. Национальная команда РК в сезоне 2018-2019 года выиграла Азиатские игры 2018 год Джакарта (Индонезия) и, успешно сыграв игры на международных соревнованиях, завоевала право участие в Олимпийских Играх.

Изучение уровня подготовленности на предсоревновательном этапе подготовки позволило выявить определенную закономерность развития спортивной формы квалифицированных ватерполистов. Также по полученным данным можно судить о максимальных возможностях спортсменов на данный период времени.

Выводы. На основании результатов исследований ватерполистов можно констатировать, что планирование процесса подготовки (подготовительный период), упражнения по развитию физической и технической подготовки ватерполистов, используемые в тренировочном процессе, позволяют существенно повысить уровень подготовленности спортсменов и их двигательного потенциала.

Темпы прироста показателей в соревновательной деятельности напрямую зависят от средств и методов целенаправленной подготовки к достижению высоких спортивных результатов. Доказана эффективность применения в учебно-тренировочном процессе ватерполистов высокого класса программы подготовки (подготовительный период), предусматривающей направленность тренировочной работы по схеме: ОФП – 10%, СФП –30%, совершенствование тактической и соревновательной подготовки – 60%, что позволило существенно повысить уровень подготовленности спортсменов и их двигательного потенциала, а также положительно повлияло на соревновательную деятельность команды.

Литература

1 Кочубей М.И. Многолетнее планирование специальной плавательной и технической подготовленности юных ватерполистов 12-16 лет: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1989. – 23 с.
2 Юрченко В.И. Влияние различных вариантов плавательной подготовки на развитие специальной (игровой) выносливости юных ватерполистов // Теория и практика физической культуры. 1972. – № 5. – С. 11-12.
3 Рыжак М.М. Регистрация и оценка эффективности технико-тактических действий ватерполистов в соревнованиях: Метод. рекомендации. – М., 1982. – 28 с.
4 Штеллер И.П. Водное поло: Учебник для спортивных факультетов институтов физической культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 216 с.
5 Hohmann A, Frase R. Analysis of swimming speed and energy metabolism in competition water polo games. In: MacLaren D, Reilly T, Lees A, editors. Swimming science VI: biomechanics and medicine in swimming. – London: E & FN Spon, 2016. – 313 p.
6 Smith HK. Physiological fitness and energy demands of water polo; time-motion analysis of field players and goaltenders. Proceedings of the Federation Internationale de Natation Amateur (FINA) First World Water Polo Coaches seminar; 1991 May 27-June 3: Athens. Lausanne: FINA, 1991. – P. 183-207.
7 Clarys J.P. Biomechanical and morphological aspects of water polo. In: Wood GA, editor. Collected papers on sports biomechanics. – Nedlands (WA): University of Western Australia, 1983. – P. 102-32.
8 Попрошаев О.В., Полищук Т. В. Динамика роста показателей физического развития у игроков в водное поло в возрасте 12-15 лет // Спортивная медицина, физкультура и валеология. – Одесса: ОНМУ, 2006. – С. 47-49.
9 Чернов В.Н., Ельгудиев Б.Т. Особенности физического развития высококвалифицированных ватерполистов различного игрового амплуа // Теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки. – Алма-Ата, 1974. – Вып. 2. – С. 78-87.

МРНТИ 77.29.19 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_140

Бобков М.С., Мадиева Г.Б., Онгарбаева Д.Т.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ВОЛЕЙБОЛА В КАЗАХСТАНЕ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Бобков Михаил Сергеевич, Мадиева Галия Баянжановна, Онгарбаева Дамет Туралбаевна

Проблемы современного волейбола в Казахстане и пути их решения

Аннотация. На современном этапе казахстанский волейбол стремится занять свое место на международном уровне среди остальных популярных видов спорта, а для реализации этих стремлений необходимо его активное развитие. Проблема развития и популяризации волейбола на мировом уровне и в частности в Казахстане является актуальной и привлекает все большее внимание специалистов. В статье представлены результаты исследования проблем развития и популяризации волейбола в Казахстане. Для решения поставленной цели проанализировано современное состояние казахстанского волейбола; научно обоснованы пути развития и популяризации волейбола в Казахстане. Благодаря проведенному в работе анализу развития спортивной системы в странах СНГ и дальнего зарубежья полученные данные можно использовать при разработке модели развития и популяризации волейбола в Казахстане. Отсюда, с учетом всех недостатков волейбола в Казахстане предлагается вывести модель, при которой оставить за государством массовый волейбол. Чтобы такая модель успешно работала, даются предложения по разработке комплекса мер по развитию в Казахстане.

Ключевые слова: развитие волейбола, популяризация волейбола, модель профессионального спорта.

Bobkov Mikhail, Madiyeva Galiya, Ongarbaeva Damet

Problems of modern volleyball in Kazakhstan and ways to solve them

Abstract. At the present stage, Kazakhstani volleyball strives to take its place at the international level among other popular sports, and its active development is necessary to realize these aspirations. The problem of the development and popularization of volleyball at the world level and in particular in Kazakhstan is urgent and attracts more and more attention of specialists. The article presents the results of a study of the problems of development and popularization of volleyball in Kazakhstan. To solve this goal, the current state of Kazakhstani volleyball was analyzed; the ways of development and popularization of volleyball in Kazakhstan are scientifically substantiated. Thanks to the analysis of the development of the sports system in the UIS countries and far abroad, the data obtained can be used in the development of a model for the development and popularization of volleyball in Kazakhstan. Hence, taking into account all the shortcomings of volleyball in Kazakhstan, it is proposed to derive a model in which mass volleyball should be left to the state. To such a model to work successfully, are proposals to develop a complex of measures on development in Kazakhstan

Key words: volleyball development, volleyball popularization, professional sports model.

Бобков Михаил Сергеевич, Мадиева Ғалия Баянжановна, Оңғарбаева Дамет Тұралбаевна

Қазақстандағы қазіргі волейбол проблемалары және оларды шешу жолдары

Аңдатпа. Қазіргі кезеңде қазақстандық волейбол басқа танымал спорт түрлерінің арасында халықаралық деңгейде өз орнын алуға ұмтылуда және осы ұмтылыстарды жүзеге асыру үшін оның белсенді дамуы қажет. Волейболды әлемдік деңгейде, атап айтқанда Қазақстанда дамыту және танымал ету проблемасы өзекті болып табылады және мамандардың назарын көбірек аударады. Мақалада Қазақстанда волейболдың дамуы мен кең таралуы мәселелерін зерттеу нәтижелері келтірілген. Осы мақсатты шешу үшін қазақстандық волейболдың қазіргі жағдайы талданды; Қазақстанда волейбол дамыту және көпшілікке тарату жолдары ғылыми негізделді. ТМО елдеріндегі және алыс шетелдердегі спорт жүйесінің дамуын талдаудың арқасында алынған мәліметтерді Қазақстанда волейболды дамыту мен танымал ету моделін жасауда қолдануға болады. Демек, Қазақстандағы волейболдың барлық кемшіліктерін ескере отырып, жаппай волейболды мемлекетке қалдыру керек болатын модель шығаруды ұсынамыз. Мұндай модель сәтті жұмыс істеуі үшін Қазақстанда даму шараларының кешенін әзірлеу бойынша ұсыныстар жасалады.

Түйін сөздер: волейболды дамыту, волейболды танымал ету, кәсіби спорттық модель.

Введение. С 1991 года Казахстан официально был признан независимым государством, что дало возможность развивать и достигать результат во многих мировых видах спорта, например, волейбол, футбол, теннис. В те годы в стране проводилась популяризация волейбола как любительского, так и профессионального среди населения.

Для привлечения людей к спорту государство создавало множество специальных спортивных учреждений, например спортивные школы, спортивные интернаты. На постоянной основе организовывались спортивные соревнования по волейболу среди местных жителей района или области. Также много внимания обращалось на спортивные сооружения, велось активное строительство спортивных комплексов и баз. Большое внимание обращалось и на развитие волейбола на государственном уровне.

Однако рядом с этим непосильным для большинства людей феноменом XX века, привлекающим массы только как зрителей, сопереживателей, болельщиков, существует спорт общедоступный, нацеленный на максимальный результат, а прежде всего на оздоровительный эффект. Целенаправленные и последовательные шаги по пути действенного оздоровления науки средствами физической культуры осуществляются в годы независимости в нашем государстве.

Казахстанский волейбол на современном этапе стремится занять свое место на международном уровне среди остальных популярных видов спорта, а для реализации этих стремлений необходимо его активное развитие. Однако на доктринальном уровне отсутствуют комплексные исследования проблем развития и популяризации волейбола на мировом уровне и, в частности, в Казахстане, а существование отдельных научных статей не позволяет решить данный вопрос в полной мере. Всё вышеизложенное определило целесообразность проведения настоящего исследования.

С целью исследования проблем развития и популяризации волейбола в Казахстане нами была изучена научно-методическая и спортивно-педагогическая литература по данной проблеме, проанализировано современное состояние казахстанского волейбола. Одной из задач настоящего исследования являлось научное обоснование путей развития и популяризации волейбола в Казахстане [1].

Спортивные игры, такие как волейбол, являются средством создания внутреннего и внешнего восприятия государства, а также показывают развитость страны. Спортивные результаты в волейболе, демонстрирующие ведущие команды страны, служат эффективным средством популяризации активных занятий волейболом среди широких слоев населения [2]. Для того чтобы разобрать проблемы современного волейбола в Казахстане, необходимо проанализировать популяризацию волейбола не только в Казахстане, но и во всем мире.

Показательным является опыт Олимпийских игр и Чемпионатов Мира по волейболу, ведь результаты на Олимпиаде и Чемпионате Мира не только отражают развитие волейбола в Казахстане, но могут также рассматриваться как индикатор общего состояния экономики страны. Огромной проблемой развития волейбола в Казахстане является финансирование данной отрасли. Далее рассмотрим, как работают спортивные системы в волейболе в различных странах. Такие страны, как США, Великобритания, Китай и Россия, поддерживают внутри государства массовый спорт, такой как волейбол, также привлекаются спонсоры и альтернативные источники финансирования.

Например, в США волейбол управляется коммерческим спортивным направлением, основной целью которого является получение максимальной прибыли. Если результат на соревнованиях неудовлетворительный, то он рассматривается как средство достижения цели, а следовательно, профессиональный волейбол определяется как специфическая сфера бизнеса, где товаром является зрелище, иными словами, результатом деятельности всех команд лиги [3].

Американская система менеджмента в профессиональном волейболе рассматривает его как отрасль досуга, которая конкурирует с другими видами развлечений. Существует несколько основных положительных причин, которые помогают благополучному росту волейбола в американской системе:

– в школах, колледжах и университетах интерес у болельщиков возрастает из-за наличия «звезд»;

– специалисты заинтересованы в становлении школьных и студенческих команд, так как из данных команд отбираются волейболисты;

– школьные и студенческие лиги являются привлечением для спонсирования и вливания денег. Это дает возможность с помощью рекламы и экономически верного распределения полученных средств добиться выгоды и продвижения продукта [4].

Система, с которой организован спорт в США, отличается от нашей, и является очень

четкой и продуманной. Она позволяет выбирать сильнейших спортсменов из огромного количества желающих и раскрывать их потенциал, в то же время, умножая прибыль волейболистов.

Одним из важных аспектов Американского спорта является то, что Олимпийский комитет не финансируется государственными средствами. В организацию поступают средства от спонсорства, и после распределяются между федерациями, куда входит и федерация волейбола. Причем большую сумму средств получают те федерации, которые завоевывают как можно больше медалей на международной спортивной арене, приоритетом являются Олимпийские Игры. Однако, такая модель не является лучшей в своей природе, у нее есть один большой минус – те, кто побеждает всегда, становятся богаче, а те, кто не побеждает – беднее. Это грозит доминацией отдельных федераций над другими [5].

В отличие от США, Великобритания финансирует те области спорта, где наиболее вероятен шанс получения медалей. У британских спортсменов одна цель – показать лучше собственные результаты за прошлый год, которые отражаются на их прибыльности. Спортивная система в Великобритании является примером четкой системы, разумно сочетающей государственную поддержку массового спорта. Например, финансирование для волейбола делится на несколько округов страны, где совместными усилиями министерские филиалы с другими спонсорами и профессиональными спортивными клубами помогают наладить и привлечь людей в занятие спортом во всей стране. Множество британцев занимается в клубах по видам спорта, что, в свою очередь, дает массовый толчок к занятиям спорту, особенно учитывая тот факт, что любители в таких клубах могут тренироваться вместе с олимпийцами. А в популярных видах спорта, таких как волейбол, в Великобритании активно “вливаются” деньги частных инвесторов [6].

Внимание медиа, интерес рекламодателей и платежеспособной публики, отработанные маркетинговые подходы – все это обеспечивает высокий организационный и спортивный уровень развития не только волейбола, но и других видов спорта.

В свое время в Китае, Государство имеет огромную власть, в том числе в волейболе. Оно поддерживает идеологию современного китайского спорта. Привлечение административного ресурса является обязательным в развитии волейбола в Китае на разных уровнях.

В правительстве бюджет распределяется по «нужным» видам спорта через административные департаменты каждый год, при этом волейбол в Китае является одним из самых популярных видов спорта. Притом есть система, согласно которой каждая спортивная программа может претендовать на развитие и поддержку правительства.

Одним из аспектов развития волейбола в Китае является также контроль над данной спортивной деятельностью, который связан с увеличением контроля по показателям результативности спортивных достижений в волейболе. Каждая спортивная ступень, начиная от младшей школы и заканчивая высшими учебными заведениями, имеет в Китае свои определенные задачи по развитию физической культуры и спорта, в том числе и волейбола. Китайское телевидение тоже подключено к процессу формирования здоровой нации в Китае. Его задачей является создание высококачественного кинопродукта, направленного на популяризацию идеи развития волейбола среди широких масс населения [7].

В Китае есть своя спортивная система, в которой существуют модели развития личности и потенциала человека, например: *модель «Югуо Тиджи»* предполагает полное финансирование спортсмена за счет государства, и отдельными учреждениями, есть лишь одно условие – все спортсмены включая волейболистов должны вернуть пятьдесят процентов заработанных денег, премий и стипендий в федерации своего спорта, что обеспечивает спортивную подготовку будущих молодых спортсменов; у *модели «Веньчжоу»* финансирование раздельное, т.е. область и местные управления, частные организации и индивидуальные предприниматели презентуют свои проекты спортсменам, за которые еще предусматривается специальная премия; основным источником спонсирования в *модели «Чиньхуа»* являются Университеты и предполагает возможность совмещать спорт и образование, что является хорошим достижением [7].

Спортивная система в Российской Федерации [2] так же, как и в Казахстане, сохраняет остатки советской организации спорта. Подобно Казахстану, российское Министерство спорта выделяет средства на детский и массовый спорт, спортом высших учреждений, управляет работой спортивных федераций. Отличием являются размеры финансовых вливаний.

Модель профессионального спорта, которая существует в Казахстане, имеет глубокие различия, и свою специфику, которая успешно работает в других странах и совершенно не соответствует казахстанским реалиям, но некото-

рые меры зарубежного опыта с учетом нашей действительности могут стать тем самым «рычагом» волейбольного реформирования.

Главные проблемы, которые препятствуют развитию волейбола в Казахстане, это устаревшая система управления, активное проникновение в сферу физической культуры и спорта рыночных отношений, хронический дефицит средств и зачаточное состояние спортивной индустрии. Данный подход вызывает сильный диссонанс между желанием страны обеспечить себе ведущие позиции в совершенствовании и сохранении этой области и ущемление в ресурсах.

Формирования финансовых ресурсов волейбольного движения в Казахстане осуществляется из разных источников, которые делятся на две основные группы – бюджетные и частные. К источникам первой группы относятся расходы государственного бюджета Казахстана, а также средства региональных и местных бюджетов. Государство применяет налоговые льготы, прямое или косвенное финансирование, дотации под конкретные программы, таким образом, поступает часть бюджетных средств на поддержку и развитие волейбольного спорта в стране, а также подготовку сборных команд к соревнованиям для того, чтобы представлять страну на международной спортивной арене.

Финансовая политика государства в области волейбола и другого спорта не способствует его динамичному развитию, потому что система управления спортом в Казахстане является остатками старой советской системы с вкраплением капиталистических элементов, например, спонсорство, маркетинг.

За годы независимости государственное управление волейболом осуществлялось в рамках различных ведомств (госкомитета, госслужбы, министерства). При этом волейбол в Казахстане не имеет ни надлежащего финансирования, ни надлежащего подхода к распределению финансов.

В Казахстане все коммерческие позиции, связанные с рассматриваемым видом спорта, практически не работают. Культура пропаганды спорта находится на низком уровне: казахстанские масс-медиа часто предпочитают информацию о «развитых зарубежных звездах и соревнованиях», оставляя на втором плане достижения отечественных спортсменов-волейболистов. Организация структуры государственного управления сферой физической культуры и спорта не в полной мере обеспечивает эффективное использование имеющихся материалов.

Выводы. На основании результатов анализа считаем, что для устранения финансовых проблем развития волейбола в Казахстане необходимо отталкиваться от коммерческого принципа в организации профессионального спорта, но параллельно развивать массовый волейбол при государственной поддержке. Массовый волейбол в стране должен стать тем спортивным резервом, который позволит отбирать кандидатов в профессиональные клубы и сборные команды страны, в то время как «спорт высших достижений» займет свое место в рыночной экономике. Моментальный переход на новую модель возможен только при наличии больших затрат. Такой переход особенно важен в условиях экономического кризиса в стране.

Результаты проведенного исследования позволили нам сделать следующие **предложения**, направленные на дальнейшее развитие и популяризацию волейбола в Казахстане:

Для решения вышеописанных проблем необходимо, во-первых, пригласить к управлению сферой культуры молодых специалистов с хорошим образованием, с новыми идеями, они должны обладать навыками в менеджменте, а также знаниями рыночной экономики. Также дать им возможность формировать свою команду и в то же время нести ответственность за свой сектор работы.

Государство должно активно влиять на формирование спроса на спортивно-оздоровительные услуги и формировать соответствующий механизм воздействия на общество, который включает философские, морально-этические, социально-психологические, экономические и другие средства, побуждающие людей к активным занятиям волейболом и спортом, в частности. Чтобы оживить массовый волейбол и привлечь к нему людей, можно внедрить следующие мероприятия:

Во-первых, обязательное привлечение к волейболу в высших учебных заведениях и на рабочих местах, например:

– промоакции на улице (проведение спортивных мини-конкурсов на улице, на фестивалях с элементами игры в волейбол);

– встречи с известными спортсменами города, области, организация флешмобов перед будущими соревнованиями;

– использование новых инновационных методик в преподавании физической культуры, цель которых – пробудить интерес к волейболу;

– проведение мастер-классов для молодого поколения волейболистов в школах и специальных спортивных учреждениях;

– строительство спортивных площадок для игры в волейбол во дворах и микрорайонах.

Во-вторых, необходимо провести институциональное реформирование на основе принципа автономии спортивных организаций, воссоздав при этом вертикальные и горизонтальные связи между всеми субъектами игры в волейбол. Необходимо открыть волейбол для инвестиций: как в спортивные соревнования, так и в объекты спортивной инфраструктуры.

В-третьих, нужно переориентировать систему с удержания объектов на развитие людей. Такая система будет работать, если на местном уровне будет внедрена адресная система финансирования массового волейбола.

Если говорить о привлечении денег в казахстанский волейбол через маркетинговое управление, нужно создать качественные спортивные соревнования по волейболу на местном уровне. Таким образом, они будут интересны тем, что рекламная информация о продукте, размещенная в период проведения соревнований, попадает непосредственно конечному потребителю продуктов, той целевой аудитории, которая нужна предпринимателям.

Именно создав систему спорта, защищенную от внешнего управления и ориентированную на создание качественных спортивных событий, казахстанский волейбол может раскрыть свой маркетинговый потенциал и стать интересным для глобальных мировых брендов, а также привлечь инвестиции. Вместе с тем, в практику спортивной деятельности должны привлекаться все больше участников, в результате чего возрастут шансы на выявление новых талантливых спортсменов-волейболистов, которые в перспективе смогут повысить свои спортивные достижения.

Отсюда, с учетом всех недостатков волейбола в Казахстане можно вывести модель, при которой оставить за государством массовый волейбол. Чтобы такая модель успешно работала нужно разработать комплекс мер по развитию в Казахстане:

– проведение институционального реформирования на основе принципа автономии спортивных организаций;

– привлечение нового поколения управленческих кадров, обладающий навыками в менеджменте, знаниями рыночной экономики;

– учреждение новой государственной политики в отношении спортсменов, чтобы оживить массовый спорт с помощью комплекса определенных мероприятий;

– внедрение адресной системы финансирования массового волейбола.

Литература

1 Бобков М.С. Исследование проблемы развития и популяризации волейбола в Казахстане: дис. ... магистра педагогических наук / КазНУ им. аль-Фараби. – Алматы, 2019. – 100 с.
2 Железняк Ю.Д. Тенденции развития классического волейбола на современном этапе // Теория и практика физической культуры. – № 4, 2004. – С. 30-33.
3 Грейсон Д., О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века. – М.: Экономика, 2009. – 230 с.
4 John A. Davis. The Olympic Games Effect: How Sports Marketing Builds Strong Brands / John A. Davis. 2008. – P. 200.
5 Sport Management: Principles and applications / R. Hoye [et al.]. – 2012. – P. 339.
6 Smith. A. Introduction to Sport Marketing: A Practical Approach / A. Smith. – Butterworth-Heinemann, 2008. – P. 326.
7 Бурк В. Спорт в Китае: история, развитие и современное состояние // Наука в олимпийском спорте. – 2014. № 1. [электронный ресурс]. URL: https://sportnauka.org.ua/wp-content/uploads/nvos/articles/2014.1_9.pdf.

МРНТИ 77.03.05 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_145

Базарбаева К.К., Моисеева Н.А., Тунгышмуратова Л.С.

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Казахстан

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ГИМНАСТИКА С МЕТОДИКОЙ ПРЕПОДАВАНИЯ»

Базарбаева Клара Конаровна, Моисеева Наталья Анатольевна, Тунгышмуратова Ляйла Сериккызы

Пути повышения эффективности восстановления на занятиях по дисциплине «Гимнастика с методикой преподавания»

Аннотация. В статье рассматривается преимущество одного из психологических средств восстановления организма студентов после физической нагрузки, а именно – релаксация под музыкальное сопровождение. Дано определение понятию «релаксация» и ее физиологическое влияние на организм. Данная техника применялась на практических занятиях по гимнастике в заключительной части занятия для расслабления мышц всего тела и психического восстановления. В ходе эксперимента авторами определялось влияние релаксации на процесс восстановления функциональных систем организма – сердечно-сосудистой и дыхательной. Для изучения процессов восстановления исследовали показатели частоты сердечных сокращений, показатели артериального давления и показатели частоты дыхания. Помимо релаксации в заключительной части занятия применялись дыхательные упражнения, упражнения на осанку. Авторами дано обоснование эффективности применения релаксации на учебных занятиях по гимнастике на основании показателей функционального состояния организма студентов.

Ключевые слова: гимнастика, релаксация, музыка, восстановление, частота сердечных сокращений, частота дыхания, артериальное давление.

Bazarbayeva Klara Konarovna, Moiseeva Natalia Anatolyevna, Tungyshmuratova Lyaila Serikkyzy

Ways to improve the effectiveness of recovery in the classroom in the discipline «Gymnastics with teaching methods»

Abstract. The article discusses the advantage of one of the psychological means of restoring the body of students after physical exertion, namely, relaxation with musical accompaniment. The definition of the concept of "relaxation" and its physiological effect on the body is given. This technique was used in practical exercises in gymnastics in the final part of the lesson to relax the muscles of the whole body and mental recovery. During the experiment, the authors determined the effect of relaxation on the process of restoring the functional systems of the body – cardiovascular and respiratory. To study the recovery processes, heart rate indicators, blood pressure indicators and respiratory rate indicators were studied. In addition to relaxation, breathing exercises and posture exercises were used in the final part of the lesson. The authors substantiate the effectiveness of the use of relaxation in gymnastics training sessions on the basis of indicators of the functional state of the body of students.

Key words: gymnastics, relaxation, music, recovery, heart rate, respiratory rate, blood pressure.

Базарбаева Клара Конаровна, Моисеева Наталья Анатольевна, Тұңғышмұратова Ляйла Серікқызы

«Гимнастика оқыту әдістемесімен» пәні сабақтарында қалыпқа келудің тиімділігін арттыру жолдары

Аңдатпа. Мақалада физикалық белсенділіктен кейін студенттердің ағзасын қалпына келтіруде психологиялық құралдардың мүмкіндіктері, атап айтқанда, музыкалық сүйемелдеу арқылы релаксация жасау қарастырылады. «Релаксация» түсінігіне және оның ағзаға физиологиялық әсеріне анықтама берілген. Аталған техника гимнастика бойынша тәжірибелік сабақтың қорытынды бөлімінде дененің барлық бұлшық еттеріне босаңсыту мен психологиялық қалыпқа келу үшін қолданылды. Эксперимент жүргізу барысында авторлар релаксация әсерінің ағзаның функционалдық жүйелері, яғни жүрек-қан тамыр және тыныс алу процесіне ықпалын анықтады. Қалыпқа келу процесін анықтау үшін жүрек соғу жиілігі, қан қысымы көрсеткіші және тыныс алу жиілігі зерттелді. Релаксациядан бөлек сабақтың қорытынды бөлімінде тыныс алу жаттығулары мен дене сымбатына арналған жаттығулар қолданылды. Авторлар гимнастика бойынша оқу сабақтары кезінде студент ағзасының функционалдық көрсеткіштері негізінде релаксацияны қолданудың нәтижелілігіне негіздеме береді.

Түйін сөздер: гимнастика, релаксация, музыка, қалыпқа келу, жүрек соғу жиілігі, тыныс алу жиілігі, артериялық қан қысымы.

Введение. Изучение базовой дисциплины обязательного компонента «Гимнастика с методикой преподавания» у студентов вуза, обучающихся по специальности «Физическая культура и спорт», требует от них не только освоения теоретических знаний по гимнастике, но и достаточно большого объема овладения практическими умениями и навыками.

Практические занятия позволяют студентам овладеть большим багажом умений и навыков в проведении строевых, общеразвивающих упражнений без предмета и с различными гимнастическими предметами (мячом, гимнастической палкой, скакалкой), прикладных упражнений, упражнений из оздоровительных видов гимнастики, а также упражнений на гимнастических снарядах. Формирование знаний по методике обучения и практического опыта проведения тех или иных упражнений способствует выработке у будущих учителей и тренеров организаторских способностей, дисциплины, умению руководить группой, формированию командного голоса, лидерских качеств и уверенности в себе.

Содержание занятий по дисциплине «Гимнастика с методикой преподавания» весьма разнообразно, зачастую связано с физической активностью средней и высокой интенсивности, что требует от учащихся достаточной физической подготовленности. К тому же, систематические физические нагрузки в избранном виде спорта оказывают воздействие на функциональное состояние организма, опорно-двигательный аппарат и психическое здоровье студентов-спортсменов. Постоянные тренировки, перенапряжение, иногда при отсутствии полноценного отдыха и на фоне нерегулярного, несбалансированного питания – все это может привести к хроническому утомлению и переутомлению.

В настоящее время существует три группы средств восстановления работоспособности: педагогические, психологические и медико-биологические.

На занятиях по гимнастике, на наш взгляд, целесообразно использование в качестве средства восстановления студентов-спортсменов в заключительной части занятия, релаксации, одного из психологических методов восстановления организма, как легкодоступного метода и позволяющего частично или полностью избавляться от физического или психического напряжения.

Однако исследований влияния релаксации на организм студентов после физических и психических нагрузок в научно-методической литературе мы обнаружили мало. Поэтому изучение данного вопроса и стало целью настоящей работы.

Цель исследования – определить влияние релаксации на процессы восстановления организма на учебных занятиях по гимнастике.

Задачи исследования:

Ознакомиться с понятием «релаксация» и методикой ее проведения.

Применить релаксацию на занятиях по гимнастике.

Проанализировать показатели ЧСС (частоты сердечных сокращений), ЧД (частоты дыхания) и АД (артериального давления) после выполнения релаксации и сделать выводы.

Методы и организация исследования. Для решения поставленных в работе задач мы использовали следующие методы исследования:

1. Анализ научной, методической и учебной литературы по теме.
2. Педагогическое наблюдение.
3. Педагогический эксперимент.
4. Анкетирование.

Исследование проводилось на базе ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, в спортивном комплексе «Евразия», в рамках практических занятий по дисциплине «Гимнастика с методикой преподавания».

В исследовании принимали участие 11 юношей и 5 девушек в возрасте 19-20 лет, разной спортивной специализации, студенты 2-го курса специальности «6В010800 - Физическая культура и спорт».

Занятия проводились согласно разработанной учебной программе дисциплины, а также учебно-методическому комплексу дисциплины. Соблюдалась трехчастная структура занятия. В подготовительной части решались задачи по подготовке организма к выполнению упражнений в основной части занятия: первоначальная организация студентов, активизация внимания, повышение эмоционального настроя занимающихся, обеспечение общей функциональной готовности организма к активной мышечной деятельности. Здесь применялись общеразвивающие упражнения в движении и на месте без предметов и с предметами, строевые упражнения. В основной части занятия последовательно изучались и совершенствовались прикладные упражнения, акробатические, упражнения на снарядах, упражнения из современных оздоровительных видов гимнастики – пилатес, стретчинг, аэробика. И в заключительной части занятия решались задачи по снижению функциональной активности организма студентов: снижение физиологического возбуждения и излишнего напряжения

отдельных групп мышц, регулирование эмоционального состояния.

Суть эксперимента заключалась в том, что на одном занятии, в заключительной части, мы использовали ***релаксацию под музыкальное сопровождение***, а на другом занятии, в той же заключительной части, мы применяли другие средства восстановления – тонизирующую гимнастику, дыхательные упражнения, упражнения на осанку. Такой эксперимент продолжался в течение семестра (15 недель).

Результаты исследования и их обсуждение. Анализ научно-методической литературы по теме показал, что изучением релаксации занимались многие ученые мира: французский аптекарь **Э. Куэ**, американский ученый и исследователь **Эдмунд Джейкобсон**, немецкий психотерапевт И.Г. Шульц, советский физиолог А.И. Ройтбак и многие другие. Само слово «релаксация» происходит от латинского «relaxatio» – ослабление или расслабление. Это понятие чаще всего упоминается в литературе как составляющая часть различных психотехник, например, аутотренинга или идеомоторной тренировки [1, 2]. Сущность этого метода заключается в том, что, расслабляя с помощью специальных приемов напряженные мышцы своего тела, человек приходит в состояние глубокого расслабления, называемого состоянием релаксации. Когда мышцы глубоко расслаблены, заметно снижается тонус центральной нервной системы, всех органов и систем человеческого тела. Это создает благоприятные условия для восстановления после любых видов утомления, будь то утомление физическое или психическое. Релаксация – это также успокоение психического состояния человека, обретение душевного равновесия, отстранение на какое-то время от насущных проблем. В современном мире с его динамичным ритмом большинство людей не замечают, в каком перенапряжении находится их нервная система [3]. Стрессу подвергаются все: подростки, молодежь, взрослые, пожилые люди и старики.

Выделяют непроизвольную и произвольную релаксацию. Непроизвольная сопровождается засыпанием и сном, а также ее провоцируют физические, умственные, эмоциональные нагрузки. Произвольная релаксация – управляемый процесс, который используют для расслабления, восстановления сил, эмоционального баланса, улучшения самочувствия.

Музыка для релаксации (музыкотерапия) – это одно из современных музыкальных направлений, приобретающее всё большую популярность. Данный стиль гармонично сочетает в себе звуки природы, например, щебет птиц или шум океана, журчание ручья или пение соловья, и музыку самых разнообразных жанров – непревзойденную классику, джаз, мелодичный chillout и lounge. Из огромного числа методик расслабления и достижения состояния душевного равновесия прослушивание релакс-музыки является самым простым и доступным методом [4].

Для повышения эффективности применяемой методики нами были подобраны специальные мелодии для релаксации из базы интернета, которые мы использовали на учебных занятиях.

После нагрузочной основной части занятия, в заключительной части, для проведения релаксации, студенты принимали положение лежа на спине на татами, руки опущены вдоль туловища, кисти развернуты ладонями кверху, глаза закрыты, ноги слегка разведены. Затем включали спокойную красивую мелодию, и релаксация сопровождалась примерно таким текстом: «Постарайтесь полностью расслабиться… Расслаблены все мышцы вашего тела: стоп, голеней, бедер, ягодиц, живота, груди, кистей рук, плеч, шеи, мышцы лица… Вы чувствуете, как тело становится легким, невесомым и послушным… Вам легко и приятно… Восстанавливаются все системы организма: сердечно-сосудистая, дыхательная, нервная, эндокринная и другие... Все системы организма приходят в состояние покоя…Дыхание становиться более ровным и спокойным… Сейчас только Вы и музыка! Музыка навевает на вас только приятные и положительные эмоции, впечатления и ощущения… Вспоминаются приятные моменты вашей жизни… Вам хорошо! Комфортно… Легко… Нет ничего, чтобы сейчас вам мешало восстановиться… Глубокий вдох и выдох… Вдох и выдох…»

Важно, чтобы в момент произношения текста выдерживалась пауза между предложениями.

Необходимо отметить, что после того, как заканчивается музыка, заканчивается и релаксация. Первое – студенты открывают глаза, второе – медленно поворачиваются на правый или левый бок, и затем садятся для измерения показателя ЧСС и ЧД.

На других практических занятиях по гимнастике из большого разнообразия средств восстановления в заключительной части мы применяли тонизирующую гимнастику, дыхательные упражнения, упражнения на осанку. Обучали студентов типам дыхания из разных исходных положений (лежа, сидя, стоя).

Общетонизирующие упражнения, улучшают функцию всех органов и систем, а также оказывают активизирующее влияние и на дыхание. Специальные дыхательные упражнения укрепляют дыхательную мускулатуру, увеличивают подвижность грудной клетки и диафрагмы, способствуют растягиванию плевральных спаек, выведению мокроты, уменьшению застойных явлений в легких, совершенствуют механизм дыхания.

Главная задача дыхательной гимнастики для студентов – это научить их правильно, глубоко дышать, максимально наполнять легкие при вдохе, расширяя при этом грудную клетку, а на выдохе освобождать легкие от остаточного воздуха, выталкивая его путем сжатия легких. При выполнении упражнений дыхательной гимнастики кровь активно насыщается кислородом, при этом улучшается работа легких, головного мозга, нервной системы, сердечно-сосудистой системы студента, также гимнастика положительно влияет на работу органов пищеварения [5].

Дыхательная гимнастика является хорошей профилактикой заболеваний органов дыхания, укрепляет защитные силы организма. У дыхательной гимнастики очень мало противопоказаний. Так, выполнять данные упражнения не рекомендуется тем, кто имеет травмы головного мозга, травмы позвоночника, выраженный остеохондроз шейно-грудного отдела позвоночника, при кровотечениях и высоком артериальном, внутричерепном или внутриглазном давлении.

Кроме этого, применялись упражнения для ощущения правильной осанки у стены, стоя у зеркала, а также упражнения на осанку выполнялись на матах из исходных положений: сидя, лежа на животе и на спине. Упражнения на осанку укрепляют мышцы спины, способствуют формированию правильной осанки, восстанавливают показатели ЧСС, АД, ЧД после физических нагрузок.

Динамика восстановления функционального состояния сердечно-сосудистой системы наблюдаемого контингента отслеживалась по таким значениям: ЧСС относительного покоя в начале занятия, ЧСС после релаксации и ЧСС после дыхательных упражнений или других, а также АД в начале занятия, АД после релаксации и АД по окончании дыхательных упражнений или других. Среднее значение ЧСС по группе в начале занятия соответствовало норме – 72 уд/мин. После дыхательных упражнений и упражнений на осанку средний показатель ЧСС по группе составил 86 уд/мин, а вот средний показатель ЧСС после релаксации по группе составил 66 уд/мин. Среднее значение АД студентов в начале занятия составляло 122/78. После релаксации Ц 118/76. После выполнения дыхательных упражнений – 124/80.

У большинства студентов средние показатели ЧСС и АД после проведенной релаксации в конце занятия снизились на несколько единиц, в отличии от показателей в начале занятия и показателей после проведенных дыхательных упражнений, что свидетельствует о том, что релаксация действительно положительно влияет на процессы восстановления организма, полностью восстанавливая работу сердечно-сосудистой системы.

Динамика восстановления функционального состояния дыхательной системы занимающихся отслеживалась по: ЧД перед занятием, ЧД после релаксации и ЧД после дыхательных упражнений. Частота дыхательных движений измерялась в положении сидя на скамейке. Средний показатель по группе в начале занятия соответствовал 16 дыхательным движениям за минуту. После выполнения в заключительной части занятия дыхательных упражнений ЧД равнялось 18, а вот измеряя ЧД после релаксации, проведенной под музыку, показатель снижался в среднем до 14-15.

В результате проведенного анкетирования со студентами было выявлено, что:

– 95% респондентов считают, что использование релаксации на занятиях по гимнастике благоприятно влияет на функциональное состояние организма;

– 100% респондентов считают, что релаксация положительно влияет на нервную систему и психическое состояние;

– 85 % респондентов готовы использовать этот метод восстановления и в дальнейшем.

По мнению большинства студентов, это весьма интересный и необычный прием восстановления организма, ранее многим из них даже не известный.

Если говорить об общем самочувствии организма студентов после выполнения релаксации, то можно отметить, что мы наблюдали некую расслабленность, умиротворенность, успокоение и даже сонливость. Такой эффект говорит о восстановлении психических процессов занимающихся, что также не менее важно для любого организма независимо от возраста.

Выводы. В результате проведенного нами исследования было выявлено:

– после применения релаксации под музыку у большей части обследуемых студентов пока-

затели работы сердечно-сосудистой системы, а именно ЧСС и АД снизились на несколько единиц, в отличии от показателей ЧСС и АД в покое перед занятием;

– эти же показатели ниже в среднем по группе, в отличии от показателей ЧСС и АД после проведенных дыхательных и других упражнений в заключительной части занятия, что свидетельствует о том, что релаксация действительно положительно влияет на процессы восстановления организма, полностью восстанавливая работу сердечно-сосудистой системы;

– показатели работы дыхательной системы в среднем по группе, а именно ЧД, после релаксации чуть снижены от исходных в состоянии покоя, чего не скажешь о показателях ЧД после применения других физических упражнений – дыхательных или упражнений на осанку.

Исходя из выше сказанного, можно сделать вывод, что релаксация под музыку – наиболее эффективный метод восстановления организма после физической нагрузки любой интенсивности, оказывающий благотворное влияние на функциональное состояние организма и вызывающий ускорение восстановительных процессов, способствующий расслаблению мышц и связок, что позволяет рекомендовать ее к использованию в качестве одного из средств восстановления студентов на практических занятиях по гимнастике.

Литература

1 Бирюков А.А., Кафаров К.А. Средства восстановления работоспособности спортсмена. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – 152 с.
2 Никифоров Ю.Б. Аутотренинг + физкультура (Физкультура для здоровья). – М.: Советский спорт, 1989. – 44 с.
3 Шмигель Н.Е. Релаксация-не просто расслабление, а путь к здоровью! // РиТМ. Психология для всех. – 2011. – №9. – С. 11-14.
4 Фиона Той. Искусство расслабления. Релаксация. – М.: Ниола-Пресс, 1998. – 64 с.
5 Хван Ю.В. Как дыхание превратить в чудо лекарство. – СПб.: прайм-Еврознак, 2001. – 114 с.

ТУРИЗМНІҢ БЕЛСЕНДІ ТҮРЛЕРІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА АКТИВНЫХ ВИДОВ ТУРИЗМА

THEORY AND METHODOLOGY OF ACTIVE TYPES OF TOURISM

МРНТИ 77.01.09 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_151

Губаренко А.В., Имангулова Т.В., Лютерович О.Г., Абдикаримова М.Н., Макогонов А.Н.

Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИНИИ РАЗВИТИЯ ЭКСКУРСИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Губаренко Анастасия Вячеславовна, Имангулова Татьяна Васильевна, Лютерович Олег Григорьевич, Абдикаримова Мадина Нурбулатовна, Макогонов Александр Николаевич

Ретроспективный анализ исторической линии развития экскурсионного обслуживания в Республике Казахстан

Аннотация. В данной статье авторами представлены результаты ретроспективного анализа исторической линии развития экскурсионного обслуживания Республики Казахстан, а также определены основные этапы становления и функционирования экскурсий как средства воспитания, обучения, организации досуговой деятельности и т.д. Авторами сформировано целостное представление об экскурсионном обслуживании как неотъемлемой части сферы услуг. Проведенные исследования носят теоретико-практический характер и позволяют оказать существенное влияние на процесс подготовки специалистов по образовательной программе «Туризм», так как, в настоящее время, все большее внимание уделяется туризму, как перспективному направлению, а экскурсионное обслуживание – один из главных элементов данного направления. Стоит отметить, что исторические формы экскурсии, трансформировались как по содержанию, так и по формам, методам и целям, сегодня разработка инновационных направлений в экскурсионном обслуживание невозможна без детального и планомерного исследования его истории.

Ключевые слова: экскурсионное обслуживание, экскурсия, экскурсионное дело, туризм.

Gubarenko Anastassiya, Isangulova Tatyana, Lyutarevich Oleg, Abdikarimova Madina, Makogonov Alexander

Retrospective analysis of the historical line of development of excursion service in the Republic of Kazakhstan

Abstract. In this article, the authors present the results of a retrospective analysis of the historical line of development of excursion services in the Republic of Kazakhstan, as well as identify the main stages of the formation and functioning of excursions as a means of education, training, organization of leisure activities, etc. The authors formed a holistic view of excursion services as an integral part of the service sector. The research carried out is theoretical and practical in nature and can have a significant impact on the process of training specialists in the educational program "Tourism", since, at present, more and more attention is paid to tourism as a promising direction, and excursion service is one of the main elements of this direction. It is worth noting that the historical forms of excursions have transformed both in content and in forms, methods and purposes, today, the development of innovative directions in excursion services is impossible without a detailed and systematic study of its history.

Key words: excursion service, excursion, excursion business, tourism.

Губаренко Анастасия Вячеславовна, Имангулова Татьяна Васильевна, Лютерович Олег Григорьевич, Абдикаримова Мадина Нурбулатовна, Макогонов Александр Николаевич

Қазақстан Республикасында экскурсиялық қызмет көрсетуді дамытудың тарихи желісін ретроспективті талдау

Аңдатпа. Бұл мақалада авторлар Қазақстан Республикасының экскурсиялық қызмет көрсетуді дамытудың тарихи желісін ретроспективті талдау нәтижелерін ұсынды, сондай-ақ тәрбие, білім беру, бос уақытты ұйымдастыру және т. б. құралы ретінде экскурсиялардың қалыптасуы мен жұмыс істеуінің негізгі кезеңдерін анықтады. Авторлар қызмет көрсету саласының ажырамас бөлігі ретінде экскурсиялық қызмет туралы тұтас түсінік қалыптастырды. Жүргізілген зерттеулер теориялық және практикалық сипатта болады және «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша мамандарды даярлау процесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін, өйткені қазіргі уақытта туризмге перспективалық бағыт ретінде көбірек көңіл бөлінуде, ал экскурсиялық қызмет осы бағыттың негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Экскурсияның тарихи формалары мазмұны жағынан да, формалары, әдістері мен мақсаттары жағынан да өзгергендігін атап өткен жөн, бүгінгі таңда экскурсиялық қызметтердегі инновациялық бағыттарды дамыту оның тарихын егжей-тегжейлі және жүйелі түрде зерттеусіз мүмкін емес.

Түйін сөздер: экскурсиялық қызмет, экскурсия, экскурсиялық іс, туризм.

Введение. На современном этапе развития Республики Казахстан, во главе с Лидером нации Н.А. Назарбаевым, ставится в качестве одной из главных задач развитие туризма Казахстана: «Внутренний и внешний культурный туризм должен опираться на это символическое наследие народа. По своему культурному значению тот же Туркестан или Алтай имеют не просто национальное или континентальное значение, – это глобальные величины» [1]. Нынешней президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем Послании народу Казахстана отметил: «Следует обратить особое внимание и на развитие туризма, в особенности эко- и этнотуризма, как на важную сферу экономики. 750-летие Золотой Орды нужно отметить с точки зрения привлечения внимания туристов к нашей истории, культуре, природе. Для развития туризма важно обеспечить строительство необходимой инфраструктуры, в первую очередь дорог, а также готовить квалифицированных специалистов» [2].

Так, обозначенный вектор развития влечет за собой необходимость развития всех видов туризма, улучшения экскурсионного обслуживания, подготовки высококвалифицированных гидов/экскурсоводов, повышения качества оказываемых услуг. Сегодня мы говорим об относительно новом понятии «экскурсионное обслуживание», терминологическое обозначение которого еще в полной мере не сформировано, возникла необходимость проведения полноценного, ретроспективного анализа исторической линии развития экскурсионного дела, так как только подобная работа, в последующем, позволит качественно сформировать единое понимание термина «экскурсионное обслуживание».

В связи с этим, **целью** исследования стало исследование и структурирование всех исторических событий, повлиявших на формирование, становление и развитие экскурсионного обслуживания на территории Республики Казахстан.

Исходя из цели исследования, были сформированы следующие **задачи**:

– проанализировать исторические этапы в развитии экскурсионного дела Казахстана;

– сформировать целостный подход к проблематики исторических форм экскурсионного обслуживания;

– разработать единую классификацию основных исторических этапов развития экскурсионного обслуживания в Республики Казахстан.

Методы и организация исследования. Основным методом при организации исследования выступил ретроспективный анализ исторической линии развития экскурсионного обслуживания, сочетающий в себе элементы теоретического и эмпирического уровня.

Результаты исследования и их обсуждение. Настоящее время, характеризуемое как «всеобщая глобализация», размывающая границы между культурами, объединяющая страны в единое историческое поле, породило острую проблему потери самоидентичности, когда уникальные объекты материального и нематериального культурного и исторического наследия, достояния народов и стран находят свое воплощение в туристских центрах мира. Так, данная проблема сподвигла страны «отстаивать» и «бороться» за свое наследие. Сегодня, большинство стран поддержали глобальный проект UNWTO (United Nations World Tourism Organization) и вошли в Список Всемирного культурного наследия, тем самым, отстояв свое право на «Выдающуюся уникальную ценность», означающую культурную и природную значимость, которая настолько уникальна, что выходит за границы одного государства и представляет общий интерес для нынешнего и будущих поколений человечества [3].

Данную программу поддерживает и Республика Казахстан. Так, на национальном и региональном уровне принят ряд документов, уже сегодня оказывающих влияние на развитие и популяризацию культурного и исторического наследия нашей страны, а именно Программы «Рухани жаңғыру», «Семь граней Великой степи» и «Сакральная география Казахстана», которые в контексте Программы развития туризма на 2019-2025 годы дают мощный толчок для сохранения и популяризации объектов наследия.

Особая роль в процессе сохранения аутентичных объектов, культурных и исторических достопримечательностей, традиций и обычаев, народных промыслов и т.д. отводится именно процессу интерпретации и популяризации наследия стран и регионов, как наиболее важному фактору формирования туристского интереса по средствам экскурсионного обслуживания на международном и национальном рынке туруслуг. При этом, ответственность по сохранению наследия лежит на ряде институтов и самом населении: государстве, экспертах, ученых, местных органах власти, сообществах и туристкой отрасли, включающей гидов/экскурсоводов [4]. Таким образом, деятельность экскурсовода является важным фактором формирования конкурентоспособного национального бренда на турист-

ском рынке труда. Работа экскурсовода означает исследование, приобретение опыта, стимулирование, привлечение, объяснение, демонстрацию, соединение, воодушевление, очарование и многое другое. Экскурсовод (гид) – это посланник доброй воли, эксперт национальной культуры, наследия, обычаев и традиций [5].

Профессиональная деятельность экскурсовода представляет собой уникальное направление, которое начало формироваться на заре развития человечества, именно тогда «проводники», выходцы местной культуры, могли дать исчерпывающие сведения об истории, традициях, обычаях края, тем самым формируя главные черты современного экскурсовода.

При изучении исторической линии развития экскурсионного обслуживания в Казахстане авторами предложены 6 основных этапов, в полной мере отражающих специфику данного исследования (рисунок 1).

Рисунок 1 – Этапы становления экскурсионного обслуживания в Республике Казахстан (составлено автором)

Исторические этапы развития экскурсионного дела принято рассматривать со второй половины XVIII века, когда экскурсия стала активно внедрятся в учебный процесс на уровне школ. Сформированные ранее труды таких ученых, как Я.А. Коменский [6], Ж.-Ж. Руссо [7], А. Дистервег [8] и другие педагоги, обозначили экскурсию, а точнее экскурсионный метод, как один из наиболее результативных способов приобщения детей к природе, истории и культуре общества. Но стоит пояснить, что экскурсионное дело начало свое формирование намного раньше, в виде протоформ экскурсии, когда ни о какой теоретико-методологической базе не было и речи, они представляли самодеятельные выходы на природу и т.д.

В конце XVIII века передовые педагоги Российской империи, в состав которой вошла и нынешняя территория Республики Казахстан, подчеркивали важность проведения со школьниками прогулок и экскурсий, именно тогда экскурсионный метод активно начинает внедряться в систему образования такими учеными, как Зуев В.Ф., Никонов Н.И. Благодаря их деятельности были сформированы такие документы, как «Устав народных училищ» 1786 года и «Школьный устав» 1804 года, где экскурсии были обозначены не просто как «прогулки», но и рекомендовались в работе по ознакомлению с системой производств, мануфактур, ремесел и т.д. [9]. Именно в это время, начало XIX века, ознаменуется как период внедрения экскурсионного метода в образовательный процесс. Проводя ретроспективный анализ, можно сделать вывод, что в период с XVIII по начало XIX века экскурсионный метод познания применялся достаточно ограничено в профессиональной среде учителей, свою популярность экскурсия приобретает лишь в 30-е годы XIX века.

В 60-е годы XIX века значительный «прорыв» в развитии экскурсионного дела произошел благодаря распространению идеи отчизноведения (родиноведения). Глубокое и всесторонне, теоретическое и методологическое обоснование данного метода, а именно экскурсии в учебном процессе, предложил один из основоположников научной педагогики России – К.Д. Ушинский [10]. Его передовые методы, направленные на активное познание окружающей действительности через экскурсии, настойчиво рекомендовались для применения в школьном образовании.

В конце XIX – начале XX века значительное число учебных заведений применяют в своей педагогической системе экскурсию как уникальный метод познания окружающей действительности. При этом отмечается эффективность данной формы при приобретении новых знаний учащимися на разных уровнях системы образования. Так, в гимназиях Москвы, Санкт-Петербурга, Казани и других городах внедряются продолжительные экскурсии в летнее время не только в пригороде, но и в другие города. Это стало важным этапом в развитии экскурсионного обслуживания и ознаменовало новый период экскурсионного метода. Именно тогда в трудах таких ученых, как А.В. Бакушинский, Л.И. Бархаш, И.М. Гревс, экскурсионный метод пропагандировался на разных ступенях, столичных, провинциальных, казенных и частных учебных заведений, а разработкой экскурсионной методики занимались такие методисты, как: Н.И. Поздняков, В.А. Преображенский, Е.С. Радченко, Т.А. Самсонов и т.д. [11].

В начале XX века происходит расширение экскурсионной деятельности школьников, по средствам принятого «Циркуляра министра народного просвещения от 2 августа 1900 г. за №20.185», в котором говорилось об отмене обязательных работ для учащихся в каникулярное время в пользу экскурсий, образовательных прогулок и путешествий. В 1901 году выходит распоряжение «О вознаграждении преподавателей естествознания за экскурсии с учащимися». В 1902 году был выдан циркуляр Министерства просвещения, в котором разрешалось педсоветам посвящать экскурсиям до семи дней в учебном году, а также был введен специальный тариф на проезд учащихся с целью образовательной экскурсии. В это время активной работой по подготовке экскурсий занималось Российское общество туристов (РОТ), появившееся в Санкт-Петербурге в 1895 году, именно ему принадлежала инициатива по созданию специализированной комиссии «Образовательные экскурсии по России», охватывающей территорию Урала, Крыма, Средний Азии, в том числе и Казахстана. Именно данная комиссия организовала первые курсы по подготовке руководителей экскурсий.

В этот период формируются специфические черты «казахстанского прототипа экскурсионной деятельности», так как особое внимание учеными уделяется именно краеведческо-исследовательской деятельности, популяризирующей территориальные, исторические и традиционные особенности регионов территории современного Казахстана. Из целой плеяды ученых-исследователей, повлиявших на становление экскурсионного обслуживания нашей страны, можно выделить: Ч. Валиханова, В.И. Вернадского, И.В. Мушкетова, П.П. Семенова-Тянь-Шанского и др. При этом, в 1903 году филиал Российского общества туристов начинает свою деятельность в городе Верном (ныне Алматы), его членами стали архитектор П. Гурде, художник Н.Г. Хлудов, статистик В.Е. Нездведский и другие, знаменитые жители города, внесшие огромный вклад в развитие экскурсионного дела.

В 1910-е годы для развития и распространения экскурсионного дела были созданы так называемые экскурсионные комиссии, которые оказывали помощь в разработке и проведении учебных экскурсий по различным тематическим направлениям. Именно в эти годы, в связи с ростом вовлечённых в экскурсионную детальность участников, возник вопрос о регламентации профессиональной деятельности экскурсоводов. Так, при Московском учебном округе была создана «Центральная экскурсионная комиссия», которая разработала «Опросный лист», «Правила для экскурсантов» и др. документы, позволяющие контролировать экскурсионную деятельность. При этом, в число комиссии входили педагоги-энтузиасты, уже имеющие опыт экскурсионной работы: Комарнинский В.И., Ульянинский В.Ю., Тарасова Н.Г. и др. Именно они на основе эмпирических данных разрабатывали методические рекомендации и советы для действующих практиков в области экскурсионного дела. В это время появляются сведения о вовлечении сельских жителей в экскурсионный процесс.

Экскурсионная деятельность в начале XX века представляла собой достаточно интенсивно развивающееся направление работы, и именно на этом этапе формируется ее теоретическая база, освещенная в научно-исследовательских работах. Так, например, в 1902 году Гревс И.М. публикует статью «Несколько теоретических замечаний об общеобразовательном значении экскурсии», в последующем он становится автором проекта Петроградского экскурсионного института, привлекая к совместной деятельности ученых-экскурсионистов Анциферова Н.П., Райкова Б.Е., Кайгорова Д.Н. В 1910 году выходит в свет книга под редакцией Райкова Б.Е. и Боча Н.Г. «Школьные экскурсии, и их значение и организация», ставшая коллективным трудом [12].

Первая мировая война вносит значительные коррективы в экскурсионную деятельность,

с 1914 года, дальние экскурсионные маршруты стали невозможны, но применение экскурсионного метода в локальных масштабах продолжалось, хоть и не так интенсивно. Итогом проделанной работы стало превращение экскурсии в особую образовательную форму работы для учащихся Российской империи. К концу 1915 года, по неполным сведениям, число экскурсионных комиссий и бюро возросло до 100 организаций.

Экскурсионная работа тесно связана в туристско-краеведческой деятельностью, получившей широкое распространение в 20-30-е годы XX века на всем советском пространство. Краеведы изучали объекты экскурсионного интереса, к которым затем прокладывались маршруты. Экскурсионный метод был принят всеми культурно-просветительскими организациями в СССР. Так, Петроградским ГУБОНО было создано около трех десятков экскурсионных станций, представлявших собой внешкольные детские учреждения, являющиеся одновременно и экскурсионным, и инструкторско-методическим центром экскурсионно-туристской и краеведческой работы с учащимися, например, в Казахстане их насчитывалось около 14, наиболее крупными были: «Общество изучения Джетысу – ОИД», Алма-Ата 1921 (1924) г.; «Высокогорная станция для научных наблюдений и организации экскурсий юных туристов г. Алма-Аты», плато Кок-Жайляу 1924 год и др. [11, с. 12]. После создания в 1930 году в городе Алма-Ате Всесоюзного добровольного общества пролетарского туризма и экскурсий (ОПТЭ) и открытия краевого ОПТЭ председателем которого избирается директор местного музея Горбунов В.Г., а членами стали видные деятели края. Общество занималось изучением памятных, исторических и достопримечательных мест. При этом, имелась большая проблема с подготовкой специалистов, отсутствием теоретическим и методологических материалов. Профессиональные экскурсоводы работали только в крупных музеях, а экскурсионное обслуживание осуществлялось любителями-энтузиастами.

70-е годы XX века ознаменуются внедрением ряда документов, регламентирующих экскурсионную работу, по всей стране, в высших учебных заведениях, на географических факультетах открываются специализации «Методика и организация туристско-экскурсионного дела». Постановление ВЦСПС определило также новую форму подготовки кадров-экскурсоводов, а именно создание экскурсионных отделений на факультетах общественных профессий педагогических институтов, где профессию экскурсовода будущие учителя могли освоить в качестве дополнительной квалификации по программе курса «Основы экскурсоведения», разработанного ВЦСПС.

Вторая половина 70-х – первая половина 80-х годов стали этапным периодом в развитии экскурсионного дела страны. Главное экскурсионное управление Центрального совета по туризму и экскурсиям, возглавляемое Б.В. Емельяновым, подготовило профессиональные труды для экскурсоводов, а именно «Подготовка и проведение экскурсий», «Основы экскурсоведения», «Методические рекомендации по подготовке новой экскурсии», «Экскурсия как педагогический процесс», «История экскурсионного дела СССР» и многие другие [13]. В 80-е годы экскурсионное обслуживание стало крупной отраслью обслуживания населения и вошло в быт советских людей и доказало свою эффективность в процессе воспитания и становления общества, именно в этот период Казахстанский Республиканский совет по туризму и экскурсиям определяет содержание работы бюро путешествий и экскурсий, которые должны организовывать и проводить тематические, обзорные, городские и загородные, производственные и музейные экскурсии. Развитие экскурсионного обслуживания в Казахстане в период 70-80-х годов XX века, пика экскурсионной работы, специалисты связывают с несколькими причинами.

Во-первых, плановый туризм в СССР предполагал массовость и системность, что означало постоянные и планомерные потоки туристов. Например, еженедельно в Алма-Ату прибывало от 2 до 3 тысяч туристов со всех союзных республик, что требовало организации экскурсионных программ разных уровней сложности, тематик и длительности.

Во-вторых, на 1979 год, по данным Алма-Атинского городского клуба туристов, в городе работало около 100 туристских секций, 7 клубов туристов. Постоянно расширялись связи туристско-экскурсионных бюро с организациями школьного образования, представляя экскурсии не разовыми мероприятиями, а постоянными формами учебно-воспитательной работы. В данный процесс вовлекались все субъекты туристско-экскурсионной деятельности Казахстана, в том числе и объекты просвещения, производства и т.д.

В-третьих, подготовкой экскурсоводов занимались экскурсионно-методические бюро путешествий и экскурсий, которое решало тех-

нические вопросы организации экскурсий, а областные советы по туризмам и экскурсиям осуществляли программы подготовки и обучения будущих экскурсоводов. При этом, для прохождения подобных курсов необходимо было пройти оценку приемной комиссии, во время которой кандидаты проверялись на уровень образования, профессиональные и личностные характеристики. Само обучение длилось девять месяцев, а лекторами выступали специалисты разного уровня и направления, профессоры, краеведы, искусствоведы, культурологи, лингвисты и т.д.

Начиная с 2000-х годов, экскурсионное обслуживание характеризуется нарастающими темпами методико-педагогической деятельности в области осмысления проблем преподавания экскурсоведения, в контексте вузовской дисциплины по направлению «Туризм». В настоящее время туристско-экскурсионная деятельность регламентируется следующими документами, которые имеют прямое влияние на развитие экскурсионного обслуживания:

1. Закон Республики Казахстан от 13 июня 2001 года № 211-II «О туристской деятельности в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.07.2020 г.).

2. Профессиональный стандарт «Туризм». Приказ Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» №3 от 17 января 2017 года.

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 мая 2019 года № 360 «Об утверждении Государственной программы развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы» (с изменениями от 04.02.2020 г.).

Сегодня процессы, происходящие в экскурсионном обслуживании, носят интегральный и даже глобальный характер. WFTGA – Всемирная федерация ассоциаций туристских гидов осуществляет активную работу в области профессиональной деятельности, подготовки и переподготовки туристских гидов/экскурсоводов, формируя тем самым единое пространство для международной стандартизации экскурсионного обслуживания и повышения его качества.

Таким образом, историческая линия развития экскурсионного обслуживания Республики Казахстан представляет собой поэтапный процесс, о чем и свидетельствует ретроспективный анализ основных процессов, происходящих в туристско-экскурсионной деятельности Казахстана в рамках Российской империи, СССР и Независимого государства. Все это позволило нам сформировать целостное представление об историческом развитии экскурсионного обслуживания в Республике Казахстан.

Отдельное внимание в процессе исторического развития экскурсионного обслуживания отводится информационному насыщению самого понятия «экскурсия». При этом, развитие терминологического аппарата началось именно с 20-х годов XX века, когда были определены теоретико-методологического основы, продолжающие свою трансформацию и по настоящее время. Если в течение длительного периода экскурсионное дело формировалось в русле педагогики, как экскурсионный метод, далее, как часть отчизноведения и краеведения, в настоящее время в контексте сферы услуг (Рисунок 2).

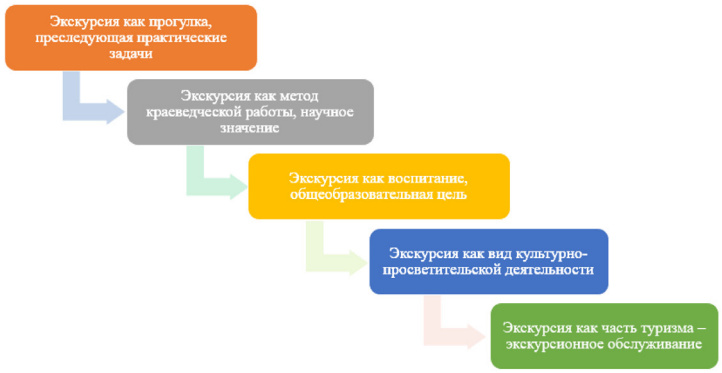

Рисунок 2 – Трансформация форм экскурсии

Таким образом, на рисунке 2 представлены основные этапы преобразования термина «экскурсия», а точнее, изменение целей, с которыми организовался экскурсионный процесс, а именно:

– Экскурсия как прогулка, ставящая перед собой практические цели, например, с целью сбора трав, составления гербария и т.д.

– Экскурсия как метод краеведческой работы, научное значение. Например, выявление экспонатов для музея, изучение архитектурных и исторических объектов и др.

– Экскурсия как воспитание, общеобразовательная цель, направленная на внедрение экскурсии в учебно-образовательный процесс.

– Экскурсия как вид культурно-просветительской деятельности в рамках идеологического и патриотического становления личности, носящий массовый характер.

– Экскурсия как часть туризма, гостеприимства и сферы услуг. Сформировано целостное представление об экскурсии, как об имеющим специфические функции, формы и методы, а также признаки и индивидуальную методику. Она обогащена содержанием, приемами построения, средствами коммуникации, формами подачи материала, подходами к реализации, в общем – теоретико-методологической базой.

Исследования в области возникновения и развития феномена экскурсионного обслуживания позволяют сформировать современный и целостный подход к инновационным направлениям в экскурсионном деле, а также дают возможность понять принципы функционирования данного направления. Таким образом, экскурсионное обслуживание – это: вид практической деятельности, форма общения, воспитания и просвещения, в то же время она выступает средством транслирования и аккумуляции культурно-исторического наследия страны как в рамках туристской деятельности, так и за ее пределами. Оно является относительно молодым термином, сочетающим в себе множество элементов, таких как: «экскурсия», «экскурсионный маршрут», «экскурсовод», «экскурсионный менеджмент», «технологическая карта экскурсии», «сопутствующие услуги экскурсии» и т.д. [14]. Дальнейшие исследования в данной области позволят усовершенствовать существующие формы и методы экскурсионного обслуживания, обогатив их инновационными направлениями.

Выводы:

– Проведение ретроспективного анализа исторических этапов развития экскурсионного обслуживания дает четкое представление и глубокое понимание трансформации форм, методов и целей экскурсии в культуре, экономике и туризме.

– Сформированный целостный подход к проблематики исторических форм экскурсионного обслуживания позволяет создать качественную основу для инновационных форм экскурсии в условиях современного рынка туризма.

– Разработанная единая классификация основных исторических этапов развития экскурсионного обслуживания в Республики Казахстан позволит планомерно проводить исследования в данной области сферы услуг.

Сегодня все большее значение приобретает «контактная» сфера деятельности, когда турист не просто посещает мета экскурсионного интереса, но и исследует культурные и традиционные ценности, транслирование которых осуществляется своеобразным «проводником», экскурсоводом, чье понимание исторического значения экскурсии в развитии общества позволит создать компетентно-ориентированный подход к данной сфере туризма. Именно проведение ретроспективного анализа исторической линии развития экскурсионного обслуживания является основой для дальнейшего исследования в данной области.

Литература

1 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». Официальный сайт Президента Республики Казахстан. Электронный ресурс. – URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvarya-2017-g (дата обращение 17.03.2019)

2 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. Электронный ресурс. – URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana (дата обращения 18.12.2020).

3 Организация Объединенных наций по вопросам образования, науки и культуры Оперативные руководящие принципы в области всемирного наследия, ЮНЕСКО, Париж, 2008.

4 Барр Х. Общие цели Всемирного наследия, ЮНЕСКО и ВФТГА: Пособие для гидов / ВФТГА. – Вена, 2011.

5 Всемирная Федерация Ассоциаций туристических гидов. Справочник: Контрольный список профессиональных гидов / ВФТГА. – Вена, 2012.

6 Коменский Я.А. Великая дидактика. – М.: Наркомпрос, 1939. – 318 с.

7 Руссо Жан-Жак. Избранные произведения в 3 томах. Том 1. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1961. – 852 с.

8 Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1956. – 378 с.
9 Долженко Г.П. Экскурсионное дело: Учебное пособие. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2008. – 272 с.
10 Ушинский К.Д. Собрание сочинений в 10-ти томах. Том 1. – М.: Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – 738 с.
11 Лютерович О.Г., Г.Ф. Ягофаров. Экскурсионная деятельность в Республике Казахстан. – Алматы: Изд «Service press», 2016. – 301 с.
12 Райков Б.Е. Школьные экскурсии, их значение и организация. Сборник научно-педагогических статей. – Петербург, 1921. – 416 с.
13 Путрик Ю.С. История туризма. Учебник. Коллектив авторов. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 256 с. – ISBN 978-5-4365-0131-4.
14 Губаренко А.В., Имангулова Т.В. Теоретические и методологические основы современного экскурсионного обслуживания / Материалы Международной научно-практической конференции «Теория и практика: проблемы и перспективы». – Литва, 2020. – С. 241-25.

ҒТАМР 77.01.75 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_159

[1]Имангулова Т.В., [1]Аскарова Г.К., [2]Мазбаев О.Б., [1]Закирьянов Б.К.

[1]Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан
[2]Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ТУРИЗМНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ ҰҒЫМЫ

Имангулова Татьяна Васильевна, Аскарова Гульнаш Кибашовна, Мазбаев Орденбек Блисбекович, Закирьянов Бауржан Кайратович

Туризмнің тұрақты дамуы ұғымы

Аңдатпа. Мақалада қазіргі кезде туризмнің елдің тұрақты дамуындағы рөлі сипатталған. Тұрақты даму концепциясына анықтама беру үшін әлемдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалынып, анализ әдісі қолданылды. Тұрақты дамуға ұмтылу негізінен экологиямен байланысын тауып, қоршаған орта және оның компоненттеріне зиянды әсерін болдырмайтын жолды ұстану арқылы даму, батыс мемлекеттерде тұрақты даму және оның қағидалары XX ғасырдың 60 жылдарында Рим клубының баяндамаларында көрініс тапқан. Г. Дейли, Дж. Рандерс, У. Бахренстің «Дамудың шегі» («Пределы роста») атты еңбектері және Рим клубының басқа өкілдерінің тұрақты дамуға байланысты еңбектері талданған. «Туризмнің тұрақты дамуы» ұғымының негізіне шолу кестеде келтірілген, ол шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінен көрініс тапқан. Туризмді тұрақты дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздерін кластерлік тәсіл негізінде қарау отандық және шетелдік зерттеушілердің әдеби көздерін талдау арқылы жүргізілді.

Түйін сөздер: туризм, туристік әлеует, туризмнің тұрақты дамуы, туристік кластер, рекреациялық аумақтар.

Imangulova Tatyana, Askarova Gulnash, Mazbayev Ordenbek, Zakiryanov Baurzhan

The concept of sustainable development of tourism

Annotation. The article describes the role of tourism in the sustainable development of the country at the present time. To determine the concept of sustainable development, a review of the works of world and Kazakh scientists was conducted, and the method of analysis was applied. The desire for sustainable development mainly finds a connection with the environment and develops, following the path that can not be harmed by the environment and its components, sustainable development in Western states and its principles were reflected in the reports of the Club of Rome in the 60s of the XX century. Analyzed the works of G. Daly, J. Renders, " The Threshold of Development "("Limits of Growth") by W. Bahrens and other works of the Club of Rome related to sustainable development. An overview of the basics of the concept of "sustainable tourism development" is presented in the table reflected in the works of foreign and domestic scientists. Consideration of the theoretical and methodological foundations of sustainable tourism development based on the cluster approach was carried out by analyzing the literature sources of domestic and foreign researchers.

Key words: tourism, tourism potential, sustainable tourism development, tourist cluster, recreational areas.

Имангулова Татьяна Васильевна, Аскарова Гульнаш Кибашовна, Мазбаев Орденбек Блисбекович, Закирьянов Бауржан Кайратович

Концепция устойчивого развития туризма

Аннотация. В статье описывается роль туризма в устойчивом развитии страны в настоящее время. Для определения концепции устойчивого развития был проведен обзор трудов мировых и казахстанских ученых, применен метод анализа. Стремление к устойчивому развитию в основном находит связь с экологией и развивается, следуя пути, по которому не может быть нанесен вред окружающей среде и ее компонентам, устойчивое развитие в западных государствах и его принципы нашли отражение в докладах римского клуба в 60-е годы XX века. Проанализированы труды Г. Дейли, Дж. Рэндерса, «Порог развития» («Пределы роста») У. Бахренса и другие работы Римского клуба, связанные с устойчивым развитием. В таблице представлен обзор основ понятия «устойчивое развитие туризма», встречающихся в работах зарубежных и отечественных ученых. Рассмотрение теоретико-методологических основ устойчивого развития туризма на основе кластерного подхода проводилось путем анализа литературных источников отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: туризм, туристский потенциал, устойчивое развитие туризма, туристский кластер, рекреационные территории.

Кіріспе. «Елбасының» 2018 жылғы 10 мамырдағы бұйрығы, ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы аңшылық олжаларын, экологиялық, этнографиялық және агро туризмді дамытуды көздейтін, Қазақстан Республикасының туристік индустриясын дамытудың мемлекеттік бағдарламасын әзірлеу туралы ескертпелері «5 институционалдық реформаны жүзеге асырудың 100 нақты қадамы» Ұлт жоспары, атап айтқанда индустрияландыру және экономикалық өсу бойынша институционалды реформаны туристік кластерлер құруда табысты тәжірибесі бар стратегиялық (якорьдік) инвесторларды тарту аясында жүзеге асыру қажеттілігіне орай, қазіргі кезде ішкі туризмді дамыту мәселелері өзекті болып саналады [1].

Әлем елдері тәжірибесіне қарасақ экономиканың қазіргі даму жағдайында туризм ол елдерде жетекші және серпінді дамып келе жатқан сала, мемлекет тарапынан қолдау табуда. Туризм сферасы экономикалық тұрғыда экономиканың басқа да салаларын (көлік, байланыс, құрылыс, ауылшаруашылығы, халық тұтынатын тауарлар өндірісі) дамытуға ел бюджетіне қомақты қаржы құюда жаңа жұмыс орындарын қалыптастыруға және де ең бастысы аумақтардың тұрақты дамуына оң ықпал ете алады [2].

Географиялық тұрғыдан алғанда, зерттелу аумағы Қазақстанның туристік-рекреациялық әлеуетінің өзіндік ерекшелігімен, астаналық статусы бар болғандықтан рекреациялық ресурстар мен тарихи-мәдени мұралары Нұр-Сұлтан қаласы негізінде қарастырылады. Сонымен бірге осы өңірде танымдық, демалыс және емдік-сауықтыру туризмін дамытуға мүмкіндік беретін нысандарға тола. Қазақстандық туризм кластерін аумақтар бойынша қарастыру дамытудың болашағын анықтау ресурстық әлеуетін анықтап, отандық және шетелдік туристерді қабылдау мүмкіндіктерін талдау, табиғи және әлеуметтік-экономикалық рекреациялық ресурстарды бағалау, туризмді дамытудың өңірлік тұғырнамасын қалыптастыруды қажет етеді [3].

Тұрақты даму дамудың үздіксіз әрі оң өсімде болуын білдіреді. Ел экономикасының әр саласын тұрақтандырып, тұрақты дамуға жету біздің еліміз үшін маңызды болып отыр. ҚР-дың 2007-2024 жылдарға арналған тұрақты дамуға көшу концепциясы елдің тіршілік әрекетіндегі барлық саласындағы тұрақты дамуға көшудің мақсаттары мен міндеттерін, орындалу механизмдерін анықтайды. Ол үшін дамудың экономикалық, экологиялық, әлеуметтік және саяси факторлары Қазақстан халқының өмір сүру деңгейін жақсартуға арналған біртұтас жүйе ретінде қарастырылуы тиіс [4].

Жалпы алғанда, тұрақты дамуға ұмтылу негізінен экологиямен байланысын тауып, яғни қоршаған орта және оның компоненттеріне зияндылық әкелмейтін жолды ұстану арқылы даму, батыс мемлекеттерде тұрақты даму және оның қағидалары XX ғасырдың 60 жылдарында Рим клубының баяндамаларында көрініс тапқан. Сонымен қатар, сол кезеңде «Тұрақты даму» пәні жоғары оқу орындарына пән ретінде енгізілген. Тұрақты даму концепциясына сәйкес Қазақстанда тұрақты дамуға біртіндеп көшу 2007 жылдан бастау алған. Бастапқы кезеңі тұрақты дамуды шаруашылық салаларының барлық бағыттарына енгізуді, дамыған 50 мемлекеттің қатарына қосылу сияқты мақсаттарды алға қойған болса, тұрақты дамуды жүзеге асырудың соңғы 2018-2024 жылдарға арналған кезеңі тұрақты дамудың қабылданған халықаралық критерийлеріне қол жеткізу болып саналады [5].

Қазіргі таңда елімізде тұрақты дамудың аумақтың бағдарламалары жасалынған болатын. Соның бірі ретінде Ақтөбе облысының 2017-2020 жылдарға арналған аумақтық дамыту бағдарламасы. Бағдарлама аумақтың барлық салаларының даму жоспарын қамтыған. Негізінен аймақтың жалпы дамуындағы негізгі көрсеткіштер агрошаруашылық және жалпы өнеркәсіпке тиесілі. Ақтобе облысында туризмді дамытудың барлық мүмкіншіліктері бар [6].

Қазіргі кезде туризмнің елдің тұрақты дамуындағы рөлі зор болып отыр. Оған дәлел дүниежүзілік тәжірибедегі ел экономикасын бір ғана туризм саласымен көтеріп отырған мемлекеттер жеткілікті. Яғни, әлемдік туризмнің жоғары дамуы туризмнің заманауи экономикалық кеңістіктің маңызды компонентіне айналғандығын көрсетеді.

Жалпы аумақты тұрақты дамытудағы туризмнің негізгі рөлінің бірі жаңа жұмыс орындарының пайда болуы білдіреді, яғни бұл қала халқын ғана емес, ауыл халқын да жұмыспен қамту дегенді білдіреді. Оның негізіне экотуризм, спорт, мәдениет және туризмді алуға болады. Мәселен, туристік аймақтарда мәдени орталықтарды, этнографиялық экоауыл орталықтарын, заманауи туристік сұранысқа ие басқа да көңіл көтеру және сауықтыру орталықтарын салу.

Дүниежүзілік тәжірибеге сәйкес дүниежүзілік нарықта туризм саласы бойынша бәсекеге қабілетті болудың бір жолы мемлекет, туристік бизнес пен халықтың интеграциясы болып саналады.

Туристік кластерлердің тиімді жұмыс атқаруында мемлекет зор рөл атқарады. Себебі барлық туристік қатынастарды нормативтік-құқықтық жағынан реттеу мемлекет қарамағында [7].

Әдістер. Тұрақты даму концепциясына анықтама беру үшін әлемдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасап, анализ әдісін қолдандық. Жалпы алғанда, тұрақты дамуға ұмтылу негізінен экологиямен байланысын тауып, яғни қоршаған орта және оның компоненттеріне зияндылық әкелмейтін жолды ұстану арқылы даму, батыс мемлекеттерде тұрақты даму және оның қағидалары XX ғасырдың 60 жылдарында Рим клубының баяндамаларында көрініс тапқан. Сонымен қатар, сол кезеңде «Тұрақты даму» пәні жоғарғы оқу орындарына пән ретінде енгізілген. Ал тұрақты дамуға қатысты алғаш еңбектердің бірі болып 1972 жылы Рим клубының тапсырысымен жазылған Г. Дейли [8], Дж. Рандерс, У. Бахренстің «Дамудың шегі» («Пределы роста») атты еңбегі болып саналады. Рим клубының басқа өкілдерінің тұрақты дамуға байланысты еңбектері жарық көріп отырған. Оған А. Печчеи, М. Эльменджрой, М. Малица жатқызылса, ал Рим клубы өкілдерінің тұрақты дамуға қатысты соңғы жазылған Э. Вайцзеккера, Э. Ловинса және Л. Ловинстің еңбектері болып саналады. Бұдан басқа тұрақты даму мәселесін көтерген заманауи шетелдік авторларға Шарплей Р. [9], Холл С. [10], Ч. Смитт, П. Джеймс және басқаларының еңбектерін жатқызуға болады. Ал тұрақты дамудың негізін салушы ресейлік ғалымдар В.А. Коптюг және Н.Н. Моисеев болып саналса, К.Я. Кондратьеваның жұмыстары ерекше мазмұнды әрі кең масштабты болып келеді. Тұрақты дамуға энциклопедиялық анализ жасаған ғалымдарға В. И. Данилов-Данильян [11], А.Д. Урсул [12] және басқалары жатады.

Нәтижелер және талқылау. Өткізілген әдеби шолу шетелдік және отандық авторларды талдау негізінде «туризмнің тұрақты дамуы» жалпы ұғымын ауқымы нақтылады.

Белгілі американдық ғалым Г. Дейлидің айтуынша, тұрақты даму қағидаттары мен оларды сақтау – бұл, ең алдымен, өзінің шешімін дереу талап ететін үш экономикалық мәселе, атап айтқанда: ресурстар мен оларды орналастыру; ресурстарды бөлу қағдаттары, сондайақ оларды пайдаланудың жалпы ауқымы. Әрбір жеке алынған мәселені шешу – бұл тікелей жеке мақсат, бұл ретте осы мақсаттар бір-бірінен оқшауланады, нәтижесінде тек бір мақсаттың шешімі басқа екі мақсаттың да шешілгенін білдіре бермейді. Ресейлік ғалым А. Урсул тұрақты даму үрдісі постиндустриализм дәуірінде басталғанын, бірақ нәтижесінде ақыл-ой саласына келгенін айтады. Осылайша, қауіпсіздікті қамтамасыз ету, әсіресе, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету проблемасы дамудың бағытын (стратегияларын, нысандарын, модельдерін) ауыстырудың қажеттілігін туындатады, өйткені неолиттік революция заманынан бері созылған дәстүрлі стихиялық даму адамзаттың өмір сүруін қамтамасыз етпеді [13]. Осыған байланысты тұрақты даму процесінің уақыт ішінде шекарасы жоқ деп айтуға болады. Жоғарыда аталған тұжырымдама қоғамның өмірлік қажеттіліктерін қамтамасыз етудің биоцентрлік (антропоцентрикалық) нұсқасына жол береді. «Sustainable development» көптеген анықтамаларын қарастыра отырып, ерекше назарды норвегиялық қоғам және саяси қайраткері Х. Брундланд атындағы Қоршаған орта және Даму жөніндегі дүниежүзілік комиссиясының 1980 жылғы баяндамасында келтірілген анықтамасы алады, оған сәйкес тұрақты даму – бұл ағымдағы қажеттіліктерді қанағаттандыру кезінде болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыруына қауіп тудырмайтын даму.

Дәл осы анықтаманы көптеген ғалымдар табиғи ортаға назар аударудың және оның мүдделерін есепке алудың жоқтығына байланысты оның антропоцентрлік негізде және анық емес, адамзаттың қажеттіліктерін ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелер есебінен ғана қанағаттандыруға болатын, әрі табиғи ортаны немесе биосфераны тіптен санамай, технологиялық серпіліс пен инновациялар есебінен қанағаттандыратын болады деп сынға алған.

Осылайша, ең алдымен табиғи құрамдас бөлікке баса назар аударған тұрақты дамудың анықтамасы антропоцентризмді сынға алу есебінен пайда болды. Нәтижесінде ол мынадай мәнге ие болды: «тұрақты даму – бұл адам өмірінің ұдайы өндірісі үшін табиғи негізге зиян келтірілмейтін әрі адамның қоршаған ортаға әсері биосфераның шаруашылық сыйымдылығының шегінде қалатын даму».

«Туризмнің тұрақты дамуы» ұғымын анықтауға арналған шетелдік және отандық ғылыми әдебиетке шолу 1-кестеде көрсетілген. Тұрақты туризм – бұл ең алдымен әлеуметтік жауапкершілік, табиғат пен жергілікті халық алдындағы міндеттемелер, оның туризммен, оның қызметінің менеджментімен байланысты үдерістердегі рөлі. Осы мәнде біз туризмнің

мынадай терминологияларын пайдаланамыз: жұмсақ, әлеуметтік-бағытталған, жауапты, баламалы, табиғи-бағытталған. Бұл түсініктер тұрақты туризм терминіне тікелей қатысы бар және бірыңғай модульде әрекет етеді. Жалпы белгілі бір салады ұғымның пайдаланылуы, тұрақты, ұзақмерзімді, экологиялық қағидаттарға сай дамуды қамтиды. Осылайша бұл түсінік қазіргі таңда туризмді дамытуда пайдаланылатын негізгі бағытқа айналған ұғым болып отыр. Осыны негізге ала отыра, «туризмнің тұрақты дамуы» ұғымының негізіне шолу жасалды, ол шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінен көрініс табады.

1 кесте – Әлемдік зерттеушілердің «туризмнің тұрақты дамуы» ұғымына әдеби шолу

Шетелдік зерттеушілер	
1	2
Авторлар	Анықтамалар
«Біздің ортақ болашағымыз». БҰҰ-ның Қоршаған орта және оның дамуы жөніндегі халықаралық комиссиясының 1987 жылғы баяндама- сынан	Тұрақты даму – бұл қазіргі ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыру болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндіктеріне нұқсан келтірмей жүзеге асырылатын даму.
Йоханненсбург тұрақты даму жөніндегі дүниежүзілік кездесуде қабылданған шешімдерді орындау жоспары, 2002 ж.	Туризмнің тұрақты дамуы – аудандардың мәдени және экологиялық тұтастығын сақтай отырып және экологиялық жағынан осал аймақтар мен табиғи қорықтарды қорғауды күшейте отырып, туризм ресурстарынан туристік аудандар тұрғындарының үлкен пайда алуына бағытталған іс-шаралар жиынтығы.
UNDP, Production and consumption branch, 1998	Туризмнің тұрақты дамуы ғаламшардың қазіргі заманғы тұрғындарына болашақ ұрпақтың осы мүмкіндікті жоғалтпай демалуға және рекреацияға деген өз қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.
Дүниежүзілік Туристік Ұйым (ДСҰ), Дүниежүзілік саяхат және туризм кеңесі (WTTC) және Еуропалық Одақ	Туризмнің тұрақты дамуы туристердің және қабылдаушы өңірлердің қазіргі қажеттіліктерін болашақ мүмкіндіктерін қорғау және көбейту арқылы қанағаттандырады. Барлық ресурстарды басқару экономикалық, әлеуметтік және эстетикалық қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып, мәдени тұтастықты, маңызды экологиялық процестерді, биологиялық әртүрлілікті және тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерін сақтай отырып жүзеге асырылуы тиіс. Тұрақты туризмнің өнімі – бұл жергілікті ортамен, қоғаммен, мәдениетпен келісімдегі өнім, бұл туристік дамуға зиян емес, пайда әкеледі.
Tourist Concern & Wild World Fund, 1992, [14]	Туризмді тұрақты дамыту экологиялық тұрақтылық шегінде қамтамасыз етіледі, табиғи ресурстардың өнімділігін тиімді қалпына келтіруге мүмкіндік береді; жергілікті қауымдастықтардың туристердің демалуына қосқан үлесін ескереді; жергілікті халықтың туризмнен экономикалық пайда алу құқықтарының теңдігін көздейді; рецептивті тараптың тілегі мен қажеттіліктерін бірінші орынға қояды.
Ресейлік зерттеушілер	
А. Урсул [12]	Тұрақты даму постиндустриалды қоғамда «бастау» алып, ал ақыл саласында «мәреге жетеді». Осыған байланысты тұрақты даму процесінің уақыт ішінде шекарасы жоқ деп айтуға болады.
Фадеева А.С. «Концепция устойчивого развития туризма»	Тұрақты даму – бұл ағымдағы қажеттіліктерді қанағаттандыру кезінде болашақ ұрпақтың қажеттіліктері қанағаттандырылмайды деген қауіп туғызбайтын даму. Осы анықтаманың негізінде әртүрлі ұрпақтың табиғи ресурстарға әділ қол жеткізу қағидаты жатыр.
Гуляев В.Г., Селиванов И.А. [15]	Тұрақты даму – бұл өзінің табиғи негізін бұзбайтын және қоғамның үздіксіз дамуын қамтамасыз ететін тұрақты әлеуметтік-экономикалық даму.
Новиков В.С., Характерные черты туризма XXI века – устойчивое и инновационное развитие [16]	Туризмнің тұрақты дамуы – бұл туризмнің ұзақ уақыт бойы өзінің сандық және сапалық көрсеткіштерін сақтауы, яғни осы құбылысқа мүдделі аумақтың қоршаған ортасына нұқсан келтірмей, қысқа да, ұзақ та кезеңде резиденттер мен туристердің үміттерін ақтау қабілеті.

«Модельный Закон о туристской деятельности» [17]	Туризмді тұрақты дамыту – ұзақ мерзімді, ұрпақ бойында туристік ресурстарға жол берілетін деңгейдегі антропогендік жүктемені, олардың өміршеңдігін, дамуы мен экономикалық рентабельділігін көздейтін туризмді дамыту тұжырымдамасы...
Қазақстандық зерттеушілер	
Ашимова Р.М. [18]	Елдің орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуы кешенді проблема болып табылады, сондықтан тұрақты дамудың қазақстандық моделі елдің қоғамдық және шаруашылық кешендерінің негізгі салаларын қамтитын мынадай бірқатар ерекше үлгілерді қамтуы тиіс: - тұрақты экономикалық өсудің оны ынталандырудың қажетті тетігі бар макромоделі; - меншік қатынастарының моделі; - қоғамның әлеуметтік даму моделі; - жұмыспен қамту және еңбек нарығының моделі; - әлемдік экономикалық қатынастарға қатысу моделі; - өңірлік экономикалық жүйелердің тиімді жұмыс істеу моделі; - тиімді және экологиялық қауіпсіз жер қойнауын пайдалану моделі.
Мазбаев О.Б.	Тұрақты дамуға қол жеткізуде басты фактор болып табиғат-қоғам-адам жүйесіндегі дамудың тиімді жолын ұстану болып табылады. Оның айқын сипатының бірі экономикалық және әлеуметтік факторлармен қатар экологиялық әсерді тең дәрежеде ұстауы болып саналады. Яғни мұнда қалпына келетін ресурстарды тұтыну қарқыны олардың қайта қалпына келу қарқынынан асып кетпеуі керектігін, қоршаған ортаға жағымсыз әсерінен сақтану керектігін білдіреді.

Жаһандық тұрақты экономикалық саланы білдіретін туризм іс жүзінде барлық дамушы елдер үшін әртүрлі экономикалық мүдделерді құру жоспарында бағалы әлеуетті мүмкіндіктерге ие сала ретінде өзіне назарды аудартуда. Туризмнің әлеуетті мүмкіндіктеріне мыналар жатады: төлем балансын жақсарту, жаңа инвестициялық ресурстарға қол жеткізу, ел кірістерін ұлғайту және жаңа жұмыс орындарын құру, коммуналдық шаруашылық және т.б. бүгінгі күні «тұрақты туризм» жалпы анықтамасы жоқ. Тұрақты туризм ретінде даму және тұрақты даму тұжырымдамаларының орталық ұғымдарының бірі болып табылатын бейімделу парадигмасын қарастыру керек.

Басқаша айтқанда, туризмнің тұрақты дамуы – бұл «болашақ ұрпақтың өз мұқтаждары мен ниеттерін қамтамасыз ету қабілетін ынталандыра отырып, даму принциптерін сақтауға елеулі үлес қосатын немесе анықталмаған уақыт ішінде оған қайшы келмейтін туризмді дамытудың барлық түрлері».

Қорытынды. Туризмді тұрақты дамытудың теориялық-әдіснамалық негіздерін кластерлік тәсіл негізінде қарау отандық және шетелдік зерттеушілердің әдеби көздерін талдау арқылы жүргізілді, оның нәтижесі бойынша туризмнің тұрақты дамуының түсінігін былай түйіндеуге болады: «туризмнің тұрақты дамуы – бұл барлық мүдделі тараптардың және туризм институттарының қызметі, ол негізделген ресурстарды шексіз ұзақ сақтау және жинау шартымен туристік процестің барлық қатысушыларының мүдделерінің теңгеріміне ықпал ететін даму». Осылайша, туристік кластер тұрақты дамудың негізгі көрсеткіші бола отыра, аумақ немесе ел экономикасын бәсекеге қабілетті етудің экономикалық жолы болып саналады.

Әдебиеттер

1 Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам, 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарлама
2 Berdenov Zh., Atasoy E., Mendybayev E., Ataeva G., Wendt J. Geosystems geoecological assessment of the basin of rivers for tourist valorization. Case study of ilek river basin // GeoJournal of Tourism and Geosites. 2016. – Vol.18. –No 2. – P.187-195.
3 Шабельникова С.А. Оценка рекреационных ресурсов Республики Казахстан для целей развития отдыха и туризма: автореф. дис. канд. географ. наук. – Алматы, 2000. – 36 с.
4 Дмитревский Ю.Д., Карпова Г.А. Туристские ресурсы, их районирование и роль в концепции устойчивого развития // Изв. Русс. географ. общества. – СПб.: Наука, 1997. – Т. 129, вып.1. – С. 23-25.
5 Artemyev A., Aktymbayeva A., Erdavletov S., Abdreyeva Sh. Recreational zoning of the East Kazakhstan region and determination of conceptual areas for tourism development // Bulletin d'eurotalent-fidjip. – 2014. – Vol.4. – P. 61-66.
6 Программа развития туризма в Актюбинской области на 2016-2020 годы. – 2016. – С. 10-12.
7 Slocum S.L., Klitsounovato V. Tourism Development in Post-Soviet Nations. – Springer Nature Switzerland AG, 2020. – 219 p.
8 Prugh T., Costanza R., Daly G. The Local Politics of Global Sustainability. – Island Press, 2000. – 167 p.

9 Sharpley R. Tourism and sustainable development: exploring the theoretical divide Journal of Sustainable Tourism. – 2000. – No. 8 (l). – P. 1-19.
10 Hall J.K., Daneke G.A., Lenox M.J. Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions andfuture directions // Journal of Business Venturing. – 2010. – P. 439-448.
11 Данилова-Данильян В.И., Пискулова Н.А. Устойчивое развитие. Новые вызовы. – М.: Аспект Пресс, 2015. – 335 с.
12 Урсул А.Д. Путь в новосферу (концепция выживания и устойчивого развития): монография / А.Д. Урсул. – М.: Наука, 1994. – 320 с.
13 Tleubaeva A. Rural Tourism as One of the Priority Factors for Sustainable Development of Rural Territories in Kazakhstan // Journal of Environmental Management and Tourism (JEMT). – 2018. – Issue 30. – P. 1312-1326.
14 http://studbooks net/41423/logistika/logisticheskie_osnovyustoychivogo_razvitiya_turizma.
15 Гуляев В.Г., Селиванов И.А. Туризм: экономика, управление, устойчивое развитие: учебник. – М.: Советский спорт, 2008. – 280 с.
16 Новиков В.С. Характерные черты туризма XXI века – устойчивое и инновационное развитие. http://intacadem.ru/ content/ view/.
17 Модельный Закон о туристской деятельности. Принят на двадцать седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ (постановление № 27-15 от 16 ноября 2006 года).
18 Ашимова Р.М. (Вестник КАЗНУ) https://articlekz.com /article/8217.

ҒТАМР 77.29.33 Doi: 10.48114/2306-5540_2020_4_165

Иргебаев М.И., Зауренбеков Б.З., Жүнісбек Д.Н., Абеков Р.Б., Ахметкарим М.

Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

СПОРТТЫҚ ЖОРЫҚ КЕЗІНДЕ, ТАУЛЫ ЖЕРЛЕРДЕ ТУРИСТЕРДІҢ ЖҮРЕК СОҒУ ЖИІЛІГІ МЕН ОТТЕГІ ТАСЫМАЛДАУЫНЫҢ ӨЗГЕРУІ

Иргебаев Максат Ислямович, Зауренбеков Бауыржан Зауренбекович, Жүнісбек Динара Нұрғалыққызы, Абеков Руслан Бекболатович, Ахметкарим Март.

Спорттық жорық кезінде, таулы жерлерде туристердің жүрек соғу жиілігі мен оттегі тасымалдауының өзгеруі

Аңдатпа. Мақалада таулы туристік жорық кезінде, биіктік жағдайда, туристердің жүрек соғу жиілігі мен қандағы оттегін тасымалдауды бақылаудың әдістері қарастырылған. Таулы жорық кезінде бұл өте маңызды, өйткені қалыпты жүрек соғу жиілігі мен мидың оттегімен қамтамасыз етілуі – жорыққа қатысушының биіктік жағдайына бейімделуінің тұрақтылығын көрсетеді. Зерттеу екінші күрделілік дәрежесіндегі тау жорығы кезінде жүргізілді. Жорықтың көп уақыты биіктікте өтетін болғандықтан, қатысушылардың ағзасына едәуір жүктеме түсетіні анық. Дене жүктемесінің әсері, психологиялық қысымға ықпал жасайды. Осы факторлар жиынтығы жүрек соғу жиілігіне және қандағы оттегінің тасымалдануына әсері қандай дәрежеде болатыны бізді қызықтырды. Осы сауалдарға жауап алу мақсатында, жорық алдында, яғни Алматау туристік базасында (теңіз деңгейінен 1820 м биіктікте) және екі рет жорық барысында Талғар асуында «Зимин тасы» қасында (теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте), Қызылсай және Көлдік өзендерінің қосылуында (теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте) жорыққа қатысушыларға өлшем жүргізілді.

Түйін сөздер: тау бедері, күрделілік дәрежесі, физиологиялық тепе-теңдік, жүрек соғу жиілігі, функционалды бағалау, энергия шығыны, сатурация.

Irgebayev Maksat, Zaurenbekov Baurzhan, Zhunusbek Dinara, Abekov Ruslan, Ahmetkarim March.

Dynamics of heart rate and oxygen saturation of tourists during sports trips in the mountains

Abstract. The article describes methods for monitoring the pulse and oxygen transport in the blood of tourists during mountain trips in high mountains. This is especially important when hiking, as a normal heart rate and oxygen supply to the brain indicate that the hiker is stable in adaptation to altitude.The research was carried out during a mountain trip of the second category. Obviously, the participants will experience significant stress on the body, since most of the hike will be at high altitudes. The effect of exercise contributes to psychological stress. We were interested in the extent to which these factors affect the heart rate and oxygen transport in the blood.To answer these questions, before the trip, that is, in the tourist base Almaty (at an altitude of 1820 m above sea level) and twice – during a hike to the Talgar pass in the "Zimin stone" area (at an altitude of 3200 m above sea level), andat the confluence of the Kyzylsay and Ozero rivers (at an altitude of 3200 m above sea level), the participants of the hike were measured.

Key words: mountainous relief, category of complexity, physiological balance, heart rate, functional assessment, energy consumption, saturation.

Иргебаев Максат Ислямович, Зауренбеков Бауыржан Зауренбекович, Жүнісбек Динара Нургалыккызы, Абеков Руслан Бекболатович, Ахметкарим Март.

Изменения пульса и уровня насыщения кислородом туристов во время спортивных горных походов

Аннотация. В статье описаны методы контроля пульса и транспорта кислорода в крови туристов во время горных походов, в условиях высокогорья. Это особенно важно во время пеших передвижений, поскольку нормальная частота сердечных сокращений и поступление кислорода в мозг указывает на стабильность адаптации туриста к высоте. Исследование проводилось во время горного похода второй категории. Очевидно, что участники будут испытывать значительную нагрузку на организм, так как большая часть похода будет проходить на большой высоте. Эффект от физических нагрузок способствует психологическому стрессу. Нас интересовало, в какой степени эти факторы влияют на частоту сердечных сокращений и транспорт кислорода в крови. Чтобы ответить на эти вопросы, перед походом, то есть в туристской базе Алматау (на высоте 1820 м над уровнем моря) и дважды – во время похода на Талгарском перевале в районе «камня Зимина» (на высоте 3200 м над уровнем моря) и в месте слияния рек Кызылсай и Озеро (на высоте 3200 м над уровнем моря) производились измерения физиологических показателей участников похода.

Ключевые слова: горный рельеф, категория сложности, физиологический баланс, частота сердечных сокращений, функциональная оценка, энергозатраты, сатурация.

Кіріспе. Қазіргі туризмге баулу саласында жүргізген зерттеулердің қортындысы бойынша, адам уақыт пен кеңістікте қозғалысын мөлшері он мың жыл бұрын бастағанын дәлелдейді. Соның ішінде мақсатты саяхаттардың материалдық емес жағы материалдық жағынан бұрын пайда болған, олар неғұрлым күрделі, алдыңғы шепте және адамзат үшін мәңгі болашағы бар. Адамның өмір салтының дәл осы қажеттілігі ғылымда белсенді деп аталатын туризм түрі қалыптасты.

Мамандардың ойынша, спорттық туризмнің спорттық шыңдалу қызметі табиғи кедергілерді бағындыруды, яғни адамның жергілікті жерде қауіпсіз жүруі үшін қажетті толық білім, дағды және икем кешенін жетілдіру және күрделі жер бедерін өтуге қажетті физикалық дайындығын жетілдіру [1].

Тау бедерінің ерекшеліктерімен байланысты табиғи құбылыстар туристік маршрутта маңызды кедергілерді тудырады және соның салдарынан олар арнайы техникалық және тактикалық қозғалыс әдістерін, сонымен қатар қауіпті жағдайлар мен оларды болдырмауға мүмкіндік беретін шараларды болжауға көмектесетін білімді қажет етеді [2].

Дәл осындай ерекшеліктер адам ағзасына тікелей әсер етеді, қоршаған орта жағдайымен физиологиялық тепе-теңдікті бұзады және көбінесе таулы жерлерде адамның әрекетін қиындатады. Биіктікке көтеріле отырып, әр турист қоршаған орта факторларының жиынтығына ұшырайды – гипоксия (оттегі тапшылығы), қатты желмен бірге төмен ауа температурасы, құрғақ ауаның жоғарылауы және қарқынды ультракүлгін сәулелену. Сонымен қатар, адам әлі күнге дейін стресске жақын психологиялық шиеленіс жағдайында тау бедерінің әртүрлі формаларында қозғалуымен байланысты ауыр бұлшықет жұмысын орындайды [3-5].

Әдеби деректерді талдау нәтижесі, адамның әртүрлі тау жүйелерінде бірдей биіктікке реакциясы айтарлықтай өзгеше болуы мүмкін екенін көрсетеді. Бұл әр таулы аймақтың ерекшеліктеріне байланысты. Сонымен, Памирдің орта тауларында жүрек жұмысына жұмсалатын энергия шығыны Тянь-Шань тауларына қарағанда 1,5 есе жоғары [6,7].

Зерттеу мақсаты. Таулы жерлерде спорттық жорық кезінде туристерде оттегінің сатурациясына байланысты жүрек соғу жиілігінің (ЖСЖ) динамикасын бағалау үшін екінші санатты спорттық тау жорығы ұйымдастырылды.

Алматы қаласындағы Қазақ спорт және туризм академиясының студенттерінен жасақталған туристер тобы: Алматау т/б (1820 м) – Орман асуы (д/е 2262 м) – Бутаковка шат. (1855 м) – Кімасар асуы (2062 д/е) – Медеу б/к (1690 м) – Шымбұлақ т/к (2250 м) – Талғар асуы (3163 м/к) – Пионерлік асуы (1б, 3840 м) – Тұйықсу альп. Лагері (3390 м) – Тұйықсу асуы (1б, 4130 м) – Туристер асуы (1а, 4000 м) – сол жақ Талғар өзені (2990 м) – Дмитриев мұз. –Жас ұлан асуы (1Б, 4040 м) – ҮАК – Көкшоқы ауылы – Орман шар. (1850 м) – Көкжайлау үстірті (2250 м) – Ақбұлақ аял. (1550 м) – Кімасар асуы (2062 д/е) – Бутаковка шат. (1855 м) – Орман асуы (д/е 2262 м) – Алматау т/б (1820 м) маршрутымен 2-ші күрделілік дәрежесіндегі (к.д.) тау жорығын өтті.

Зерттеу әдістері: бақылау сынақтарының әдісі, пульсометрия, оксиметрия.

Бақылау нәтижелері. Зерттеулер 1820-дан 4130 м-ге дейінгі биіктіктегі тау жағдайында 19-дан 67 жасқа дейінгі жас, дені сау адамдар мен әр түрлі жастағы жетекшілер мен нұсқаушылардың қатысуымен жүргізілді. Қатысушылардың функционалдық мүмкіндіктерінің өлшеулері жорықтың басында (1-кесте) және жорық кезінде (2, 3-кестелер) теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте жүргізілді [8].

1-кесте – «Алматау» туристік базасында, 1820 м биіктікте жүргізілген өлшеулердің нәтижелері (n = 12)

№	Сыналғандар	Жасы	Сатурация %	ЖСЖ
1	В.В.	67	94	80
2	И.М.	49	96	74
3	А.А.	36	96	82
4	К.А.	25	93	82
5	П.Т.	23	95	84
6	Ш.Н.	23	93	80
7	С.Е.	21	94	76

8	В.Н.	20	92	84
9	Б.А.	19	91	80
10	А.М.	19	93	85
11	З.А.	19	94	88
12	Г.М.	19	92	78
X		28,3	93,6	81,1
$m_{(x)}$		38,7	2,4	7,1
C%			1,9	4,8

Жүргізілген тексеру нәтижелері барлық қатысушылардың жүрек соғу жиілігінің (ЖСЖ) 2-ші к.д. жорығына қатысушыларға қойылатын талаптар үшін рұқсат етілетіндігін көрсетті, рұқсат етілген мән мына формула бойынша есептеледі: 160, 170 – қатысушының жасы (Иващенко Л.Я., Пирогова Е.А., Страпко Н.П. және т. б., 1984, толықтырулармен). Ең жоғарғы жүрек соғу көрсеткіші 88 соққыға тең, ал ең төменгі көрсеткіші – 74 соққыға тең. Орташа жүрек соғу жиілігі 81,1 с/мин, ауытқуы 7,1 соққыны құрайды. Гемоглобиндегі оттегінің ең жоғары деңгейі 96 пайызға тең болса, ең төменгі мөлшері 91 пайызға тең болды. Сонымен оттегі мөлшері орташа есеппен 93,6% құрайды, ауытқуы 2,4%.

Екінші зерттеу жорықтың үшінші күні жүргізілді. Туристік топ бұл күндері 1820 м биіктіктен 3200 м биіктікке көтерілді. Жорыққа қатысушылардың ағзасына түскен жүктеме ауыр болмау үшін биіктіктің өсуін қадағалап, біртіндеп биікке көтерілдік. Нәтижесінде туристердің функционалдық көрсеткіштерінің өлшеулері Талғар асуының қасындағы «Зимин тасы» алаңында 3200 м биіктікте өтті [8].

2-кесте – «Зимин тасында» теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте жүргізілген өлшеулердің нәтижелері (n = 12)

№	Сыналғандар	Жасы	Сатурация %	ЖСЖ
1	В.В.	67	92	90
2	И.М.	49	89	76
3	А.А.	36	91	91
4	К.А.	25	89	84
5	П.Т.	23	89	82
6	Ш.Н.	23	93	86
7	С.Е.	21	94	89
8	В.Н.	20	90	96
9	Б.А.	19	87	85
10	А.М.	19	90	91
11	З.А.	19	90	98
12	Г.М.	19	90	83
X		28,3	90,7	87,4
m(*x*)		38,7	3,3	10,6
C%			2,1	5,7

Екінші өлшемнің нәтижелері бойынша мынаны айтуға болады: бірінші өлшеумен салыстырғанда көрсеткіштерде айтарлықтай үлкен өзгерістер болды. Атап айтқанда, оттегінің тасымалдануының ең жоғарғы көрсеткіші 94 пайызда тіркелді де, ең төменгі нәтиже – 87 пайызды көрсетті, ол дегеніміз жалпы көрсеткіш 2,9 пайызға қысқарды, ал жүрек соғу жиілігінің ең жоғарғы көрсеткіші 98 с/мин құраса, ең төменгі шамасы 76 с/мин деңгейінде тоқтады, яғни орташа көрсеткіш – 6,3 с/мин-қа артты (2-кесте). Бұның себебін ауаның құрамындағы оттегінің азаюына байланысты деп болжауға болады, ал ағза болса, бұл тапшылықты тыныс алудың жиіленуімен өтеуге тырысады, ол өз кезегінде жүрек соғу жиілігінің жоғарылауына әкелді. Оның үстіне, табиғи факторлар қосылды: жер бедері, теңіз деңгейінен биіктік өзгерді, ауа температурасы тез ауысады және аралық өзгеруі (күндіз ыстық, түнде суық) ауысты.

Үшінші өлшеу жорықтың жетінші күнінде, Қызылсай және Көлдік өзендерінің қосылуында, теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте жүргізілді. Бұл алаң кездейсоқ таңдалмады, өйткені сенімді көрсеткіштер алу үшін, өлшеулер жүргізуге тең жағдайлар жасау керек, яғни, олар бірдей биіктікте жүргізілуі қажет.

Өлшеулердің мақсаты – жорық процесінде биік тау жағдайларына бейімделу деңгейі көрсеткіштерінің өсу динамикасын анықтау (3-кесте) [8].

3-кесте – Теңіз деңгейінен 3200 м биіктікте жүргізілген өлшеулердің нәтижелері (n = 12)

№	Сыналғандар	Жасы	Сатурация %	ЖСЖ
1.	В.В.	67	89	75
2.	И.М.	49	92	84
3.	А.А.	36	92	93
4.	К.А.	25	89	94
5.	П.Т.	23	92	75
6.	Ш.Н.	23	93	86
7.	С.Е.	21	89	83
8.	В.Н.	20	92	93
9.	Б.А.	19	89	75
10.	А.М.	19	92	75
11.	З.А.	19	89	96
12.	Г.М.	19	93	81
X		28,3	91	84,5
m(x)		38,7	2	11,5
C%			1,8	5,9

Үшінші өлшеудің нәтижелері оң бағытта аздаған өзгерістерді көрсетеді: ЖСЖ ең жоғары көрсеткіші 96 с/мин көрсетті де, ең төменгі мөлшері 75 с/мин тең болды. Өлшеулер жоғары биіктікте өткеніне қарамастан, орташа көрсеткіші тұрақтанды, 2,9 с/мин азайды, бірақ бұл ретте ауытқу 10,6-дан 11,5-ке дейін ұлғайды. Ол дегеніміз, жорыққа қатысушылардың функционалдық мүмкіндіктері бірдей болмағаны. Сонымен қатар, әр ағзаның табиғи факторларға төтеп беру өзінше ерекшеліктері болады, яғни, әр адам түрлі табиғи болсын, жасанды болсын өзгерістерге өзінше әсер етеді. Ол табиғи құбылыстар (жауын-шашын, жел, ауа температурасы өзгеруі) болуы мүмкін, сондай психологиялық жағдай (топ ішіндегі қарым-қатынас, топ жетекшісінің әсері, ренжу, маршрутта күтпеген өзгеріс енгізу) туристерге, әсіресе жас, туризммен енді, жақында айналыса бастаған адамға ауыр тиеді. Қандағы оттегінің

сатурациясы 0,3-ке артып, ауытқуы 1,3 бірлікке азайды. Бұл қатысушылар ағзасының таулы жерлерге реакциясы тұрақты екенін білдіреді.

Әр түрлі жыныстағы спортшылардың бұлшықет өнімділігінің төмендеуінің әр түрлі дәрежесі әйел денесінің оттегі жетіспеушілігіне төзімділігі туралы ойлауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жорыққа қатысушыларға жағымды жағдай жасағанға қарамастан, яғни бірінші күнде тым жоғары жүктеме салмай, биіктікті шамадан артық көтермей жүруге де болмай ЖСЖ және гемоглобиндегі оттегінің шамасы айтарлықтай өзгеріске ұшырайды. Жүрек соғысы мен тыныс алу жүйесінің белсенділігін күшейту, оттегінің жетіспеуіне организмнің шұғыл бейімделуін қамтамасыз етеді. Оттегінің жетіспеушілігінің дамуының алғашқы кезеңдеріндегі бұл реакциялар артериялық қандағы оттегі кернеуінің шамадан тыс төмендеуіне жол бермейді.

Қоршаған орта жағдайының өзгеруі, яғни, биік тауларға, теңіз деңгейінен 3000 м-ден астам биіктікке көтерілу жүрек соғу жиілігін 6,3 соққы/мин-ға арттыруға жағдай жасайды және оттегінің жетіспеушілігін тудыруы мүмкін, оның салдары бағытталған акклиматизация кезінде гипоксияға әкелуі мүмкін.

Тәжірибелік кеңестер. Ағзаны жоғары биіктік жағдайларға бейімдеу – бұл өте күрделі процесс. Бақылау нәтижелеріне сүйене отырып, біз жорықтың бірінші күніне қарағанда үшінші күні айтарлықтай көтерілгенімен, үшінші күніне қатысты жетінші күні оттегімен қанықтыру көрсеткіштерінің өсу динамикасы тұрақтанғанын сенімді түрде айта аламыз. Сондықтан, биіктікке дайындықты жорыққа дейін алдын ала бастау керек.

Әдебиеттер

1 Иргебаев М.И., Дускаева Н.С., Зауренбеков Б.З., Жүнісбек Д.Н., Ахметкарим М. Спорттық туризмнің техникасы мен тактикасының негіздері: оқу құралы. – Алматы: ҚазСТА, 2019. – 184 б.

2 Вуколов В.Н. Основы техники и тактики активных видов туризма: учебное пособие. – Изд. 2-ое, исп. и доп. – Алматы, 2015. – 224 с.

3 Бреслав И.С., Иванов А.С. Дыхание и работоспособность человека в горных условиях. – Алма-Ата: Ғылым, 1990. – 184 с.

4 Макогонов А.Н. Оптимизация двигательной деятельности туристов в горной и пустынной местности. – Алматы, 2003. – 252 с.

5 Агаджанян Н.А., Марачев А.Г., Бобков Г.А. Экологическая физиология человека. – М.: КРУК, 1999. – 415 с.

6 Аппенянский А.И. Рекреалогия: тренировочный процесс в активном туризме: учебное пособие / А.И. Аппенянский; Российская международная академия туризма. – М.: Советский спорт, 2006. – 196 с.

7 Иванов А.С. Физиологические аспекты использования горных условий в системе физической культуры и спорта: учебное пособие. – Алматы, 1998. – С. 107.

8 Зауренбеков Б.З., Иргебаев М.И., Карлыбаев М.С., Жунисбек Д.Н., Жакупов Е.Б. Динамика частоты сердечных сокращений и сатурации кислорода у туристов во время спортивного похода в горной местности // Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции с международным участием «Инновационные технологии в системе спортивной подготовки, массовой физической культуры и спорта». – СПб., 2019. – С. 172-175.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Абеков Р.Б. – магистр, старший преподаватель кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Абдикаримова М.Н. – магистр, старший преподаватель кафедры туризма и сервиса, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Абдрахманова Р.Б. – кандидат психологических наук, доцент, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, г.Алматы, Казахстан

Абзалиева С.А. – кандидат медицинских наук, доцент, Высшая школа медицины Казахского Национального Университета им. аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

Абсатова М.А. - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, г.Алматы, Казахстан

Авсиевич В.Н. – доктор PhD, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Айтқалиева Ұ.З. - преподаватель кафедры физической культуры и начальной военной подготовки, Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан

Алмекеева И.С. - старший преподаватель научно-образовательного департамента «Менеджмент и маркетинг», Университет Нархоз, г.Алматы, Казахстан

Анаркулов Х.Ф. – доктор педагогических наук, профессор, Киргизский государственный университет им. И. Арабаева, г. Бишкек, Киргизия

Андрущишин И.Ф. - доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аралбаев А.С. - кандидат педагогически наук, профессор, Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан

Арещенко А.И. – член-корреспондент Национальной академии наук высшей школы Казахстана, профессор, кафедра физвоспитания и спорта, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Аскарова Г. К. - докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Аубакиров М.Е. - магистр, кафедра физвоспитания и спорта, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Ахметов Ж.Ө. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Ахметкарим М. – магистр, старший преподаватель кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Ахметова А.У. - кандидат физико-математических наук, профессор, Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

Ахметова М.Ж. - Назарбаев Интеллектуальная школа, г.Талдыкорган, Казахстан

Базарбаева К.К. - кандидат педагогических наук, доцент кафедры физической культуры и спорта, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г. Нур-Султан, Казахстан

Балтина А.С. - докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Бобков М.С. - магистр, кафедра физвоспитания и спорта, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Ботагариев Т.А. – доктор педагогических наук, профессор, Актюбинский региональный государственный университет искусств им. К. Жубанова

Бримкулова А.Д. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Ведюшкина Д.С. – преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, г.Актобе, Казахстан

Голубева Г.Н. - доктор педагогических наук, профессор, Поволжская государственная академия физической культуры, спорта и туризма, г.Казань, Республика Татарстан, Россия

Губаренко А.В. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Дошыбеков А.Б. – доктор PhD, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Дуйсенов О.К. - кандидат педагогических наук, профессор, Международный казахско-турецкий университет им. Х.А. Яссави, г.Туркестан, Казахстан

Ерменова Б.О. – заведующая кафедрой физической культуры и спорта, Семипалатинский государственный университет им. Шакарима, г. Семей, Казахстан

Ескалиев М.З. - кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Жумадуллаева А.С. – магистрант, Международный казахско-турецкий университет им. Х.А. Яссави, г.Туркестан, Казахстан

Жүнісбек Д.Н. - доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Жунусбеков Ж.И. – кандидат педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Закирьянов Б.К. - доктор PhD, ректор Казахской академии спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Зауренбеков Б.З. - доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Иманбаева А.А. – кандидат политических наук, старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных наук, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Имангулова Т.В. - кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Иргебаев М.И. – доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Искаков Т.Б. - доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры бокса, тяжелой атлетики и восточных единоборств, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Исаева Р.Б. – доктор медицинских наук, профессор, Высшая школа медицины Казахского Национального Университета им. аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

Кайргожин Д.О. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Карлыбаев М.С. – старший преподаватель кафедры сценической пластики и физического воспитания, Казахская Национальная академия искусств им. Т.К. Жургенова, г.Алматы, Казахстан

Кефер Н.Э. – магистрант, заведующая кафедрой спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан Кубиева С.С. – кандидат педагогических наук, Актюбинский государственный университет искусств, г. Актобе, Казахстан

Кубиева С.С. – кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики физического воспитания, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, г.Актобе, Казахстан

Кудашова Л.Р. – доктор биологических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, Алматы, Казахстан

Кулбаев А.Т. - доктор PhD, ассоциированный профессор, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Лесбекова Р.Б. – кандидат биологических наук, доцент, Казахская академия спорта и туризма

Лютерович О.Г. - кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры туризма и сервиса, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Мадиева Г.Б. - кандидат педагогических наук, доцент, кафедра физвоспитания и спорта, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Мазбаев О.Б. - доктор географических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г.Нур-Султан, Казахстан

Макогонов А.Н. – доктор педагогических наук, профессор, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Мамбетов Н. - кандидат педагогических наук, доцент, Атырауский университет им.Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан

Моисеева Н.А. – магистр, старший преподаватель кафедры физической культуры и спорта, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г. Нур-Султан, Казахстан

Молдахан К. – магистр, старший преподаватель кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Наурызбекова С.М. - преподаватель кафедры сценической пластики и физического воспитания, Казахская Национальная академия искусств им. Т.К. Жургенова, г.Алматы, Казахстан

Ни Т.Ю. - преподаватель кафедры фундаментальной медицины, Высшая школа медицины Казахского Национального Университета им. аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

Никитинский Е.С. - доктор педагогических наук, профессор, Университет «Туран-Астана», г. Нур-Султан, Казахстан

Онгарбаева Д.Т. - кандидат педагогических наук; кафедра физвоспитания и спорта, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Русанов В.П. - доктор педагогических наук, профессор, Восточно-Казахстанский университет им. С.Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, Казахстан

Садыков К.И. - докторант, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Сарсенова Л.К. – кандидат биологических наук, заведующая кафедрой фундаментальной медицины, Высшая школа медицины Казахского Национального Университета им. аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

Сейдинова А.Ш. - докторант, преподаватель кафедры фундаментальной медицины, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

Сейдишова Д.Т. – магистрант, Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, г.Нур-Султан, Казахстан

Советханұлы Д. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Сүлеймен С.Б. – магистр педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, г.Алматы, Казахстан

Сырлыбаев С.К. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г.Алматы, Казахстан

Темиргалиева Г. Т. - магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры физической культуры и начальной военной подготовки, Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан

Тё Е.В. – докторант, Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Казахстан

Тунгышмуратова Л.С. - магистр, старший преподаватель кафедры физической культуры и спорта, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г. Нур-Султан, Казахстан

Уанбаев Е.К. – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Восточно-Казахстанский университет имени С.Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, Казахстан

Федоров А.И. – кандидат педагогических наук, доцент, Южно-Уральский государственный университет (национальный исследовательский университет), г.Челябинск, Россия

Хакимова З.А. – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

Шанкулов Е.Т. – магистр, старший преподаватель кафедры спортивных игр, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан

МАҚАЛА ЖАЗУҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

1. Журналдың әдебі: – «Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі» ғылыми-теориялық журналы спорттық педагогика, физиология, психология, медицина, гуманитарлық және басқа ғылымдар мәселелерін қосқанда, дене тәрбиесінің қазіргі іргелі және қолданбалы мәселелеріне арналған; – редакция бұрын жарияланбаған, жақсылап түзетілген (орфографиялық, стилистикалық, техникалық және т.б. қателері жоқ), сенімді және плагиатқа тексеруден өткен жүргізілген зерттеу материалдарын қабылдайды; – редакция қажетті нақтылаулар мен қысқартулар жасауға, сондай-ақ авторларға мақалаларының көлемін қысқартуды немесе үлкейтуді ұсынуға құқылы; – редакция пікірі мақала авторларының пікірімен әрдайым келісе бермейді.

2. Жарияланатын мақалаға журнал редакциясы құрамына кірмейтін, зерттеу мәселесі бойынша бастаушы, тәуелсіз мамандардың 2 рецензиясы ұсынылуы қажет (әрбір рецензия рецензент жұмыс істейтін ұйымның мөрімен расталуы керек). Рецензиялар міндетті түрде болу тиіс.

3. Мақала көлемі – 5 беттен толық 10 бетке дейін. Мәтін бір жоларалық арқылы Microsoft Word 2003-2007 редакторында, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде Times New Roman қаріпімен, 12 кегль, жоғары және төменгі бойынша 2,0 см; солға – 3,0 см; оңға – 1,0 см жиекжолдармен терілуі қажет. Абзацтар 1см шегініспен басталады, теңестіру – бет ені бойынша, сөз тасымалсыз болу тиіс. Әдебиет тізімі мақаланың соңында.

4. Мақала мына тәртіптерге қатаң сәйкестікте рәсімделген болуы қажет: жоғарғы сол бұрышта ҒТАМР, бос жолдан кейін (ж/к) ортасы бойынша – автордың/лардың аты-жөні мен тегі (5 автордан аспау тиіс), ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы (қысқартуларсыз), келесі жол – зерттеу жүргізілген ұйымның атауы, қала мен мемлекетін көрсетеді. Бос ж/к ортасы бойынша бас әріптермен – мақаланың тақырыбы. Бос ж/к бет ені бойынша аңдапта беріледі. Тағы бос ж/к мақала мәтіні жазылады. Мақаланың соңында бос ж/к – «Әдебиет», одан төмен бос ж/к - автордың/лардың АЖТ, мақаланың тақырыбын ж/с қаріпімен бөліп шығару қажет, оған қоса «Аңдапта», «Түйін сөздер», « (өзектілігі, зерттеу әдістері мен ұйымдастырылуы)». «Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау», «Қорытынды», «Әдебиет» деген міндетті тараулар атауларында ж/с қаріпімен бөлу қажет.

5. Әдістемелік сипаттағы материалдар ні, практикалық ұсыныстарды, ғылыми және тәжірибелік негіздемелерді қамтуы тиіс.

6. Мақаладағы әдебиеттерге сілтемелер араб цифрларымен шаршы жақшада (10 атаудан асырмай) беріледі. Әдебиеттер тізімін мақаладағы сан тізбектілеу бойынша мақала соңында құрып, ҚР Білім және ғылым саласындағы Бақылау жөніндегі комитет талаптарына сай рәсімдеу керек: – журналда жарияланған мақала үшін: Реттік нөмері (нүктесіз), автордың тегі мен аты-жөні. Мақаланың тақырыбы // Журналдың атауы. – Шыққан жылы. -№… . - Б. ..-... . – кітаптар үшін: Реттік нөмір. Автордың тегі мен аты-жөні. Кітап атауы – Басылым орны: Баспа, шыққан жылы. – Беттер саны.

7. Аңдапта (100 ден 150 сөзге дейін) мақаланың басында үш тілде (қазақ, орыс, ағылшын) тілдерінде болу керек. Аңдаптаның аудармасы (автордың/лардың АЖТ, мақаланың тақырыбы мен тірек сөздерін қоса) сапалы болуы тиіс, аударманы мамандар аударуы керек. Бөлек парақ пен файлға барлық авторлардың толық АЖТ, үй және қызмет мекенжайы, телефондары, факстар мен e-mail көрсетіледі.

8. Сандық көрсеткіштерді ұсыну барысында кестелерде орта арифметикалық (), стандарттық ауытқу (S) және іріктеме көлемін (n) көрсету тиіс, қажет кезде – вариациялық коэффициенті (V, %) көрсетіледі. Корреляция коэффициентін (r) және екі орташа сан айырмашылығын (t) есептеу барысында мәнділік, нақтылық деңгейін (P) көрсетеді, мысалы: P

9. Бұрын басқа ақпарат көздерінде жарияланған материалдар қайта қабылданбайды. Көрсетілген талаптарға сай рәсімделмеген жұмыс қаралмайды. Мақала қарастырудан өткеннен соң авторға жариялануның мүмкіндіктері мен шарттары туралы хабарланады.

Мақаланың бір бетінің құны 800 тг. құрайды.

Банктік деректемелер
(ҚР азаматтары үшін ағымдағы шот аштыру қажет):
NAO KAZ AKAD SPORTA I TURIZMA (KAZAST)
ABAY AVENUE, 85, ALMATY, KAZAKHSTAN
Account: KZ078560000000011507 (KZT); KZ578560000004009529 (EURO);
KZ218560000005479598 (USD); KZ5085622203309006737 (RUB)
RNN 600700016358 BIN 010840001890
SWIFT KCJBKZKX КБе 16
JSC BANKCENTERCREDIT, ALMATY KZ
Branch: SWIFT KCJBKZ1ALM

e-mail: tmfk.kz.@mail.ru.
Сайт: www.tmfk.kz.
Мекенжай: Қазақстан 050022,
Алматы қ., Абай даңғылы, 85,
Ғылым және халықаралық
қатынастар бөлімі, 222 бөлме.
Телефон: 8(727) 292-68-84.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

1. Этика журнала: – научно-теоретический журнал «Теория и методика физической культуры» посвящен современным фундаментальным и прикладным проблемам физической культуры, включая вопросы спортивной педагогики, физиологии, психологии, медицины, гуманитарных и других наук; – редакция принимает к рассмотрению только ранее не опубликованные материалы, хорошо вычитанные (не имеющие орфографических, стилистических, технических и др. ошибок), достоверные и прошедшие проверку на плагиат материалы проведенных исследований; – редакция оставляет за собой право производить необходимые уточнения и сокращения, а также право предложить авторам сократить или увеличить объем их статьи; – мнение редакции не всегда совпадает с мнением авторов статей.

2. На публикуемую статью необходимо предоставить 2 рецензии от независимых ведущих специалистов по проблеме исследования, которые не входят в состав редколлегии журнала (каждая рецензия должна быть заверена печатью организации, где работает рецензент). Рецензии обязательны.

3. Объем статьи – от 5-ти до 10 полных страниц. Текст должен быть отпечатан через один интервал в редакторе Microsoft Word 2003-2007 на казахском, русском или английском языках, шрифтом Times New Roman, кегль 12, с полями: верхнее и нижнее – по 2,0 см; левое – 3,0 см; правое – 1,0 см. Абзацы необходимо начинать с отступа 1 см, выравнивание – по ширине страницы, без переноса слов. Список литературы дается в конце статьи.

4. Статья должна быть оформлена в строгом соответствии со следующими правилами: в верхнем левом углу – МРНТИ, через пустую строку (п/с) по центру – инициалы и фамилия (ИФ) автора/ров (не более 5 авторов), ученая степень и ученое звание (без сокращений), ниже без пропуска – наименование организации, где выполнялось исследование, город и страна. Через п/с по центру прописными буквами – название статьи. Далее через п/с по ширине страницы – аннотация и через п/с – текст статьи. В конце статьи через п/с – «Литература». Необходимо выделить п/ж шрифтом ИФ автора/ров, наименование статьи и наименования разделов: «Аннотация», «Ключевые слова», «Введение» (актуальность, цель и задачи исследования), «Методы и организация исследования», «Результаты исследования и их обсуждение», «Выводы», «Литература».

5. Материалы методического характера должны состоять из введения, научного и опытного обоснования, практических рекомендаций.

6. Ссылки на литературу в тексте приводятся арабскими цифрами в квадратных скобках. В оригинальных статьях допускается цитировать не более 20 источников, в обзорных – не более 30. Библиография должна содержать, помимо основополагающих работ, публикации последних 5 лет. Список литературы следует составлять по мере упоминания источников в тексте и оформлять согласно требованиям Комитета по контролю в сфере образования и науки РК: – для статьи, опубликованной в журнале: Порядковый номер (без точки), фамилия и инициалы автора. Название статьи // Название журнала. – Год издания. – №… . – С. ..-.. . – для книг: Порядковый номер. Фамилия и инициалы автора. Название книги. – Место издания: Издательство, год издания. – Количество страниц. Авторы несут ответственность за верность библиографических данных.

7. Аннотация (от 100 до 150 слов) должна быть в начале статьи на трех языках (казахский, русский, английский). Перевод аннотации (включая имя, отчество, фамилию автора/ров, наименование статьи и ключевые слова (5-7 слов) должен быть качественным и выполнен специалистами. На отдельном листе и файле указываются полностью имя, отчество и фамилии авторов, домашние и служебные адреса, телефоны, факсы и e-mail.

8. При представлении количественных данных необходимо указывать в таблицах среднее арифметическое (X), стандартное отклонение (S) и объем выборки (n), при необходимости – коэффициент вариативности (V, %). При расчете коэффициентов корреляции (r) и различия двух средних (t) указывают их уровень значимости, до- расчете коэффициентов корреляции (r) и различия двух средних (t) указывают их уровень значимости, до-- стоверности (P), например: P <0,001

9. Ранее опубликованные материалы в других источниках к повторной публикации не принимаются. Материалы, подготовленные с нарушением данных требований, рассматриваться не будут. После рассмотрения статьи автору будет сообщено о возможности и условиях её публикации.

Стоимость одной страницы публикации составляет 800 тенге.

Периодичность издания журнала – 1 раз в квартал.

Банковские реквизиты
(для граждан РК необходимо открыть текущий счет):
NAO KAZ AKAD SPORTA I TURIZMA (KAZAST)
ABAY AVENUE, 85, ALMATY, KAZAKHSTAN
Account: KZ078560000000011507 (KZT); KZ578560000004009529 (EURO);
KZ218560000005479598 (USD); KZ5085622203309006737 (RUB)
RNN 600700016358 BIN 010840001890
SWIFT KCJBKZKX КБе 16
JSC BANKCENTERCREDIT, ALMATY KZ
Branch: SWIFT KCJBKZ1ALM

e-mail: tmfk.kz.@mail.ru.
Сайт: www.tmfk.kz.
Адрес: 050022, г. Алматы,
проспект Абая, 85.
Отдел науки и международных
связей, 222 кабинет.
Тел.: 8(727) 292-68-84.